

КЊИЖЕВНИ ЛЕГАТИ
У ИНСТИТУЦИЈАМА КУЛТУРЕ,
СТАЛНЕ КЊИЖЕВНО-МЕМОРИЈАЛНЕ ПОСТАВКЕ
И ЗАДУЖБИНЕ У СРБИЈИ:
САДАШЊОСТ И ПЕРСПЕКТИВА

NATIONAL LIBRARY "RADE DRAINAC" PROKUPLJE

**LITERARY LEGACIES
IN CULTURAL INSTITUTIONS,
PERMANENT LITERARY-MEMORIAL
EXHIBITIONS AND FOUNDATIONS IN SERBIA:
PRESENT AND PERSPECTIVE
Proceedings**

Edited by
Goran Maksimović, PhD

Prokuplje 2021

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „РАДЕ ДРАИНАЦ”, ПРОКУПЉЕ

**КЊИЖЕВНИ ЛЕГАТИ
У ИНСТИТУЦИЈАМА КУЛТУРЕ,
СТАЛНЕ КЊИЖЕВНО-МЕМОРИЈАЛНЕ
ПОСТАВКЕ И ЗАДУЖБИНЕ У СРБИЈИ:
САДАШЊОСТ И ПЕРСПЕКТИВА**
Зборник радова

Приредио
Проф. др Горан Максимовић

Прокупље 2021

КЊИЖЕВНИ ЛЕГАТИ У ИНСТИТУЦИЈАМА КУЛТУРЕ,
СТАЛНЕ КЊИЖЕВНО-МЕМОРИЈАЛНЕ ПОСТАВКЕ
И ЗАДУЖБИНЕ У СРБИЈИ: САДАШЊОСТ И ПЕРСПЕКТИВА

Зборник радова

Прокупље, 2021

Приредио

Проф. др Горан Максимовић

Уређивачки одбор

Драган Огњановић (Народна библиотека „Раде Драинац”, Прокупље)

Галина Васиљевна Алексејева/Галина Васиљевна Алексеева
(ИКОМ; Универзитет у Канади)

Гордана Ђилас (Библиотека Матице српске)

Др Дејан Вукићевић (Народна библиотека Србије)

Доц. др Мирјана Бојанић Ђирковић (Универзитет у Нишу)

Рецензенти

Проф. др Горан Максимовић (Универзитет у Нишу)

Проф. др Душко Певуља (Универзитет у Бањој Луци)

Издавач

Народна библиотека „Раде Драинац” Прокупље

За издавача

Драган Огњановић

Лектура и коректура

Марија Шапић

УДК

Марија Шапић

Техничка припрема

Миле Ж. Ранђеловић

Дизајн корица

Иван Мишић

Штампа

„Свет принта”, Ниш

Тираж

500 примерака

ISBN 978-86-86781-29-1

САДРЖАЈ

Горан Максимовић УЛОГА И ЗНАЧЕЊА КЊИЖЕВНИХ ЛЕГАТА.....	9
Галина Василъевна Алексева ЈАСНОПОЛЈАНСКАЈА БИБЛИОТЕКА Л. Н. ТОЛСТОГО КАК ЧАСТЪ ВСЕМИРНОГО ДОКУМЕНТАЛНОГО НАСЛЕДИЈА ЈУНЕСКО	15
Galina Alekseeva TOLSTOY'S PERSONAL LIBRARY AS A PART OF THE UNESCO WORLD DOCUMENTARY HERITAGE (MOW).....	24
Александра Антић, Јасмина Кнежевић ЛЕГАТ ДРАГАНА МИНИНЧИЋА ЦИГА У ВРАЊСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ	25
Aleksandra Antić, Jasmina Knežević LEGACY OF DRAGAN MININČIĆ SIGA IN THE VRANJE LIBRARY	31
Маја М. Аћимовић ЛЕГАТ ПРОФЕСОРА ДР ЈОРДАНА П. ИЛИЋА НА ПРАВОСЛАВНОМ БОГОСЛОВСКОМ ФАКУЛТЕТУ	33
Maја M. Aćimović LEGACY COLLECTION OF PROFESSOR JORDAN P. ILIĆ AT THE FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY	41
Јелена Богдановић МУЗЕОЛОШКА ЕКСПОЗИЦИЈА КЊИЖЕВНЕ ЗАОСТАВШТИНЕ СТЕВАНА СРЕМЦА И БРАНКА МИЉКОВИЋА	43
Jelena Bogdanović MUSEOLOGICAL EXPOSITION OF LITERARY LEGACY OF STEVAN SREMAC AND BRANKO MILJKOVIĆ	51
Данијела М. Божичковић Радуловић, Зорка А. Стојановић, Радица Ж. Павловић УМЕТНИЧКЕ СЛИКЕ ЖИВАНА МАРКОВИЋА У БИБЛИОТЕЦИ „СРБОЉУБ МИТИЋ” У МАЛОМ ЦРНИЋУ	53
Danijela M. Božičković Radulović, Zorka A. Stojanović, Radica Ž. Pavlović ART PICTURES BY ŽIVAN MARKOVIĆ IN THE LIBRARY “SRBOLJUB MITIĆ” IN MALO CRNIĆE	60

Сања Бундало, Мирјана Томашевић ЗАОСТАВШТИНА ДР ЈОВАНА ХАЏИ-ВАСИЉЕВИЋА НА ЗАВИЧАЈНОМ ОДЕЉЕЊУ ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ „БОРА СТАНКОВИЋ” У ВРАЊУ КАО ОСНОВА ЗА БУДУЋУ СТАЛНУ КЊИЖЕВНО-МЕМОРИЈАЛНУ ПОСТАВКУ	63
Sanja Bundalo, Mirjana Tomašević PH.D. JOVAN HADŽI-VASILJEVIĆ’S LEGACY TO THE LOCAL HISTORY DEPARTMENT OF THE PUBLIC LIBRARY “BORA STANKOVIĆ” IN VRANJE AS A CORNERSTONE FOR THE FUTURE PERMANENT LITERARY MEMORIAL COLLECTION.....	70
Небојша Гашић ЛЕГАТИ КУРШУМЛИЈСКЕ БИБЛИОТЕКЕ У ФУНКЦИЈИ ТУРИСТИЧКОГ БРЕНДИРАЊА МЕСТА	73
Nebojša Gašić LIBRARY LEGACIES IN KURŠUMLIJA TO SERVE AS TOWN’S TOURISM BRANDING	81
Марија Љ. Ивановић, Миланка П. Бабић Вукадинов КЊИЖЕВНИ ЛЕГАТИ У БИБЛИОТЕЦИ ГРАДА БЕОГРАДА	85
Marija Lj. Ivanović, Milanka P. Babić Vukadinov LITERARY LEGACIES IN THE BELGRADE CITY LIBRARY	95
Ксенија В. Илић ЛЕГАТ БРАНКА ЛАЗИЋА У НАРОДНОЈ БИБЛИОТЕЦИ „ЂУРА ЈАКШИЋ” У ПЕТРОВЦУ НА МЛАВИ.....	97
Ksenija V. Ilić LEGACY OF BRANKO LAZIĆ AT THE PUBLIC LIBRARY “ЂУРА ЈАКШИЋ” IN PETROVAC NA MLAVI.....	102
Олга Јечменица ЛЕГАТИ У БИБЛИОТЕЦИ „МИЛУТИН БОЈИЋ”	105
Olga Ječmenica LEGACIES IN THE LIBRARY “MILUTIN BOJIĆ”	110
Александра С. Јовановић РУКОПИСНО ОДЕЉЕЊЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ КРОЗ ОДАБРАНУ АРХИВСКУ ГРАЂУ ВЕЉКА ПЕТРОВИЋА	113
Aleksandra S. Jovanović MANUSCRIPT DEPARTMENT OF MATICA SRPSKA THROUGH SELECTED ARCHIVAL MATERIALS OF VEJJKO PETROVIĆ.....	131

Милица Д. Миленковић ПЕСНИЧКИ ЛЕГАТ ГОРДАНЕ ТОДОРОВИЋ	133
Milica D. Milenković POETIC LEGACY OF GORDANA TODOROVIĆ	142
Јован Младеновић ПРЕПИСКА ДР ДУШАНА З. МИЛАЧИЋА, БРАНИМИРА ЋОСИЋА И РАДЕТА ДРАИНАЦА / ЕПИСТОЛАР ЗА КЊИЖЕВНУ БИОГРАФИЈУ /	143
Jovan Mladenović CORRESPONDENCE OF DR DUŠAN Z. MILAČIĆ, BRANIMIR ĆOSIĆ AND RADE DRAINAC / EPISTOLARY FOR LITERARY BIOGRAPHY /	170
Ђорђе Нешић ДЈЕЛАТНОСТ КУЛТУРНОГ И НАУЧНОГ ЦЕНТРА „МИЛУТИН МИЛАНКОВИЋ” У ДАЉУ	173
Đorđe Nešić THE ACTIVITY OF THE CULTURAL AND SCIENTIFIC CENTER “MILUTIN MILANKOVIĆ” IN DALJ	185
Драган Огњановић КЊИЖЕВНО-МЕМОРИЈАЛНА ПОСТАВКА „РАДЕ ДРАИНАЦ” У ПРОКУПЉУ	187
Dragan Ognjanović LITERARY-MEMORIAL SETTING "RADE DRAINAC" IN PROKUPLJE	200
Ивана Ј. Петковић БИБЛИОТЕКЕ ЦЕЛИНЕ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ „СТЕВАН СРЕМАЦ” У НИШУ	201
Ivana J. Petković LIBRARY COLLECTIONS OF “STEVAN SREMAC” PUBLIC LIBRARY IN NIŠ	213
Вера Ц. Петровић, Јелена Н. Смаилагић КУЛТУРОЛОШКИ ФЕНОМЕН ЗАДУЖБИНЕ ВОЈИСЛАВА М. ЈОВАНОВИЋА МАРАМБОА	217
Vera C. Petrović, Jelena N. Smailagić UNIVERSITY LIBRARY “SVETOZAR MARKOVIĆ” IN BELGRADE OWNER OF THE LEGACY OF VOJISLAV M. JOVANOVIĆ MARAMBO	227

Наташа Симић, Бранкица Костић ЛЕГАТ ЂОРЂА ЛЕКИЋА – ПРВИ ЛЕГАТ У НАРОДНОЈ БИБЛИОТЕЦИ ГРАЧАНИЦА.....	229
Nataša Simić, Brankica Kostić THE LEGACY OF ĐORĐE LEKIĆ – THE FIRST LEGACY TO THE NATIONAL LIBRARY OF GRAČANICA	234
Јелена Стошић, Мирјана Војанић Ћирковић ДИГИТАЛИЗОВАНИ ЛЕГАТИ У СРБИЈИ: САДАШЊОСТ И ПЕРСПЕКТИВА	235
Jelena Stošić, Mirjana Voјanić Ćirković DIGITALIZED LEGACIES IN SERBIA: THE PRESENT AND FUTURE PERSPECTIVES.....	251

Горан Максимовић (1963–)

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику
goran.maksimovic@filfak.ni.ac.rs

УЛОГА И ЗНАЧЕЊА КЊИЖЕВНИХ ЛЕГАТА

(Књижевни легати у институцијама културе, сталне књижевно-меморијалне поставке и задужбине у Србији: садашњост и перспектива, зборник радова, Народна библиотека „Раде Драинац”, Прокупље, 2021)

Рукопис зборника обухвата двадесет саопштења предвиђених за излагање на научној конференцији „Књижевни легати у институцијама културе, сталне књижевно-меморијалне поставке и задужбине у Србији: садашњост и перспективе”, која је требало да буде одржана у новембру 2020. године у Народној библиотеци „Раде Драинац” у Прокупљу. Због посебних епидемиолошких околности условљених вирусом КОВИД 19 конференција није одржана у предвиђеном термину, али су саопштења прикупљена и оформљена је зборник који се налази пред нама.

Уводни текст Галине Васиљевне указује на значај библиотеке и легата једног од највећих свјетских писаца, класика руске књижевности Лава Николајевича Толстоја (1828–1910), у Јасној Пољани, јасно истакавши изузетан однос других народа и култура, у овоме случају руског народа и руске књижевности и културе, према заоставштини својих великих писаца. Остали текстови усмјерени су на српску књижевност и културу, као и библиотечке легате и музејске поставке истакнутих српских писаца и научника: од Врања, Прокупља, Куршумлије, Грачанице, Ниша, Малог Црнића, Петровца на Млави и Београда, па све до Новог Сада и Даља. Аутори наведених расправа су: Александра Антић и Јасмина Кнежевић, Маја Аћимовић, Јелена Богдановић, Данијела Божичковић Радуловић, Радица Николић Павловић, Зорка Стојановић, Сања Бундало и Мирјана Томашевић, Небојша Глишић, Ксенија Илић, Олга Јечменица, Марија Ивановић и Миланка Бабић Вукадинов, Александра Јовановић, Ђорђе Нешић, Драган Огњановић, Ивана Петковић, Вера Петровић и Јелена Смаилагић, Наташа Симић и Бранкица Костић. Двије расправе, Милице Миленковић и Јована

Младеновића, баве се значајем пјесничких легата у настајању (Гордана Тодоровић, Душан З. Милачић), а једна расправа чије су ауторке Јелена Стошић и Мирјана Бојанић Ђирковић, посвећена је процесу формирања дигиталних легата у Србији.

У саопштењу Галине Васиљевне показано је богатство личне библиотеке Лава Николајевича Толстоја, која представља једну од најобухватнијих библиотека једног писца на свијету. Формирана је кроз три покољења, оснивач је био пишчев дјед по мајци Николај Сергејевич Волконски (1753–1821), а допунили су је пишчеви родитељи. Најзначајнији корпус библиотеке формиран је за живота Лава Николајевича Толстоја, а још 1910. године имала је више од 22 хиљаде томова књига и свезака часописа. Посебно је наглашено да је од тога било више од 5 хиљада иностраних књига, а драгоценост чини око 250 наслова књига из 17–18. вијека и неколико десетина књига из прве трећине 19. вијека. Издвојени су наслови Шекспира, Спинозе, Волтера, Русоа, Гетеа, Шлегела, као и Јована Златоустог и књиге бројних руских житија светих и сл.

Расправа о легатима и сталним књижевним поставкама несумњиво разоткрива богатство српске културе и књижевности, а поред тога указује и на могуће путеве стварања нових фондова и поставки које би могле да прикажу и бројне друге значајне ствараоце, а прије свега књижевнике, умјетнике и научнике. Међу представљеним легатима по значају и разноврсности грађе нарочито се истиче Рукописно одељење Матице српске у Новом Саду, што је посебно приказано кроз излагање Александре Јовановић посвећено архивској грађи књижевника Вељка Петровића (1884–1967). Књижевна и културна заоставштина у граду Врању представљена је кроз опис легата Драгана Мининчића Циге који се чува у Јавној библиотеци „Бора Станковић”, а који је представљен кроз излагање Александре Антић и Јасмине Кнежевић. Истовремено је саопштење Сање Бундало и Мирјане Томашевић указало на значај заоставштине др Јована Хаци-Васиљевића (1866–1948), која се чува у Завичајном одељењу Јавне библиотеке „Бора Станковић” у Врању и представља основу за стварање будуће сталне књижевно-меморијалне поставке. Сродна су по општем одређењу да представе легате у настајању и саопштења Јована Младеновића и Милице Миленковић. Младеновић је представио дјело и личност пјесника и романисте Душана З. Милачића (1892–1979), кроз његову преписку са Радетом Драинцем и Бранимиром Ђосићем, а Милица Миленковић заоставштину пјесникиње Гордане Тодоровић (1933–1979).

По изазовности, обиму и репрезентативности рукописне грађе, као и бројних других штампаних прилога, истакнуто мјесто у овом зборнику заузима приказ легата истакнутог фолклористе и историчара српске књижевности Војислава М. Јовановића Марамбоа (1884–1968), који се налази у власништву Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић” у Београду, а који су детаљно представиле Вера Петровић и Јелена Смаилагић.

Легат је формиран у кући Војислава М. Јовановића Марамбоа, која се налази у Бирчаниновој улици број 24 у Београду, а уписан је у регистар музеја-галерија 1988. године као Одељење за народну књижевност. У саопштењу је посебно истакнуто да библиотеку чине 6.292 свеске личне библиотеке, те да њен највреднији дио представљају зналачки набављане збирке и студије о народној књижевности. У фонд су укључени и рукописна заоставштина дародавца (са аутографима, исјечцима, исписима, преписком, личним документима). Документарну драгоценост чини и више од 1300 фотографија, 22 фотографске плоче, намјештај и лични предмети дародавца.

Двојица књижевника, Стеван Сремац (1855–1906) и Бранко Миљковић (1934–1961), заузимају значајно мјесто у сталној поставци Народног музеја у Нишу. Управо је Јелена Богдановић указала у свом саопштењу о аспектима музеолошке експозиције књижевне заоставштине ове двојице драгоцених писаца српске књижевности, као једне од најбогатијих на српским културним просторима. Истакнуто је вријеме формирања и бројни вриједни артефакти ове двојне збирке. Познато је да је тадашња управа Народног музеја у Нишу 1951/52. године откупила од Милорада Павловића радну собу и рукописну заоставштину Стевана Сремца. При томе је инвентарисан 91 предмет, међу којима издвајамо 33 оригинална аутографа, као и 16 аутографа Сремчевог ујака Јована Ђорђевића. У наведеном легату налазе се и бројни лични предмети, географске карте, умјетничке слике и литографије, фотографије и комадни намештај из кухињске радне собе у Београду. Библиотека Стевана Сремца је 1954. године уведена у музејску књигу инвентара и данас броји 447 књига од којих је знатан број примјерака у категорији старе књиге. Посебно је истакнуто да је збирка 2014. године проглашена за културно добро од великог значаја. Заоставштина пјесника Бранка Миљковића оформљена је на основу поклона који је његова породица даривала Народног музеју у Нишу 1971. године, поводом обиљежавања десетогодишњице пјесникове смрти, а основу је чинила Миљковићева радна соба, рукописи, књиге из личне библиотеке, као и личне пјесникове ствари. Заоставштина данас посједује укупно 1649 предмета и чува се у збирци Бранка Миљковића. Као и Сремчева и ова књижевна збирка је 2014. године проглашена за културно добро од великог значаја. Истовремено је на комплементаран начин Ивана Петковић указала на специфичне „библиотеке целине” у Народној библиотеци „Стеван Сремац” у Нишу. У расправи је указано и на околности под којима је формирана Народна библиотека у Нишу захваљујући прегалаштву владике нишког Јеронима Јовановића (1825–1894) који је тестаментом од 13. маја 1894. године „завештао кућу с двориштем, новац и личну библиотеку” за оснивање те библиотеке. Због различитих непредвиђених околности библиотека је заиста и основана, али тек 1904. године. Највредније „библиотеке целине” у данашњој Народној библиотеци „Стеван Сремац” у Нишу припадају управо владици Јерониму и књижевнику Стевану Сремцу, а Ивана Петковић издваја и бројне друге колекције, међу

којима овом приликом указујемо на вриједне фондове пјесника, оснивача покрета сигнализма, Мирољуба Тодоровића, историчара и публицисте Драгољуба Мирчетића (1922–2004) и географа Јована Ђирића (1922–2011), професора Филозофског факултета у Нишу.

Посебну ексклузивност заузима саопштење Драгана Огњановића у којем је представљена књижевно-меморијална поставка посвећена дјелу и личности пјесника Радета Драинца (1899–1943) у Прокупљу, а која је отворена 2019. године поводом обиљежавања 120 година од пјесниковог рођења. Изузетну врсту значаја за српску културу и науку има дјелатност Културног и научног центра „Милутин Миланковић” у Даљу, који је на репрезентативан начин представио руководиоца центра Ђорђе Нешић. У саопштењу је посебно указано на значај Милутина Миланковића (1879–1958) као једног од петнаест водећих свјетских научника који су се бавили планетом Земљом. Посебно је издвојена његова математичка теорија климе, позната као „Миланковићеви циклуси”. Прецизно су предочени подаци о научноковој родној кући, заштићеном споменику културе, који је деведесетих година 20. вијека био доведен до руба урушавања, као и каснијим напорима за њену обнову и уређење. Указано је на богату библиотеку и збирку слика у кући Миланковићевих, чији је већи дио смјештен у депоу САНУ, а мањи се налази у приватним збиркама и библиотекама. Након тога су предочене активности око оснивања Културног и научног центра „Милутин Миланковић”, започете 2008/09. године, као и информације о осмишљавању сталне изложбене поставке о Миланковићевом дјелу. Описан је рад тог центра и његов едукативни карактер, који је посебно намијењен образовању младих. При томе је издвојен значај интерактивног софтвера „Канон Милутина Миланковића – водич за почетнике”, као и оних геомеханичких модела помоћу којих се тумаче Миланковићеви циклуси. Представљен је Миланковићев планетаријум, као и начини обуке у раду с младима путем астрономске радионице и телескопског осматрања небеских тијела, те сазнања о временским промјенама путем рада на малој метеоролошкој станици.

Значајни и богати књижевни легати у Библиотеци града Београда представљени су у саопштењу Марије Ивановић и Миланке Бабић Вукадинов. Ради се о три врсте књижевно-меморијалних збирки: „Библиотека целина Катарине Амброзић”, „Спомен-збирка Мирољуба Тодоровића” и „Легат у стварању Милорада Павића”. Ништа мање значајне легате у Библиотеци „Милутин Бојић” у Београду представила је у свом исцрпном саопштењу Олга Јечменица. Пажњу је посебно усмјерила на двије збирке: „Легат архитекте Мирослава Миње Дедића” и „Легат редитеља Михаила Миљковића”. Значај и садржину „Легата проф. др Јордана Илића” на Православно-богословском факултету у Београду представила је Маја Аћимовић. „Легат Бранка Лазића” који се налази у Народној библиотеци „Ђура Јакшић” у Петровцу на Млави описала је и предочила Ксенија Илић. Изразито богату колекцију умјетничких слика Живана Марковића у Библиотеци „Србољуб

Митић” у Малом Црнићу представиле су Данијела Божичковић Радуловић, Радица Николић Павловић и Зорка Стојановић. Истовремено је Небојша Гашић указао на значај два легата у Куршумлијској библиотеци и њихову несумњиву улогу у туристичком представљању овога града. Ради се о „Легату академика Војина Шуловића” и „Легату композитора, кантаутора и песника Радета Вучковића” (у настајању). Посебно мјесто припада саопштењу Наташе Симић и Бранкице Костић јер је у њему представљен први легат у Народној библиотеци Грачаница, који је посвећен Ђорђу Лекићу, професору Универзитета у Приштини и једном од оснивача Катедре за педагогију на тамошњем Филозофском факултету. Поред казивања о овом важном легату, у расправи су саопштене и трагичне околности из 1999. године, када је након протјеривања српског народа из Приштине и са највећег дијела Косова и Метохије, настала Народна библиотека у Грачаници. Претходно је та библиотека била одјељење Народне библиотеке из Приштине, а књижни фонд је углавном консолидован захваљујући обједињавању грачаничког корпуса књига са другим мањим одјељењима, попут оних из Лапљег Села, Чаглавице и Доње Брњице. Основни фонд књига на српском језику из Народне библиотеке у Приштини остао је у посједу албанске власти и углавном је дуже од двије деценије недоступан српским читаоцима.

Завршним огледом Јелене Стошић и Мирјане Бојанић Ђирковић указано је на значај процеса дигитализације на стварање нових и представљање постојећих легата на простору Србије, као и стварање узајамне мреже са другим легатима у региону и свијету. Указано је на изразито важну улогу пројекта „Дигитални легати” који је покренуо Математички факултет у Београду у децембру 2014. године. Одмах иза тога битну улогу одиграо је и регионални пројекат „Дигитални грађанин” Народне библиотеке Србије у Београду из 2019. године. Након што су указале на дигитализацију легата као један од примарних циљева установа заштите у садашњости и перспективи, посебно је важно то што су ауторке дале преглед фондова бројних дигитализованих легата у установама културе на територији Србије. Овом приликом указујемо на само неке од њих из сљедећих библиотека: Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић” у Београду, Библиотеке града Београда, Народне библиотеке „Вук Караџић” у Крагујевцу, Народне библиотеке „Стеван Сремац” у Нишу, Народне библиотеке „Љубомир Ненадовић” у Ваљеву, Народне библиотеке „Раде Драинац” у Прокупљу, Народне библиотеке „Вук Караџић” у Пријеполу и сл.

Зборник који се налази пред нама не само да указује на улогу и значај легата и сталних меморијално-књижевних поставки у културном, образовном и научном животу нашег народа, већ нам открива и бројна нова сазнања о легатима, библиотекама цјелинама, фондовима и завјештањима, рукописним и завичајним одјељењима, процесу дигитализације фондова и легата, који се налазе на простору Србије, као и других заграничних, сродних поднебља. Истовремено нас упућује и на припремљену грађу за отварање

могућих нових легата, задужбина и сталних поставки, као и на бројне задужбине српских писаца и научника, које обогаћују фондове појединих библиотека или употпуњују програме бројних културних центара. Уврштена саопштења упућују на још једну важну драгоценост, на посвећене људе који раде у тим легатима и фондовима, а који своју дјелатност виде као изузетан позив и трајну културну мисију. Вјерујемо да је на овај начин, појавом овога зборника, отворена једна велика истраживачка област и да су назначене смјернице за бројне нове научне скупове који би требало да буду усмјерени на сродна питања и достигнућа српске културе, подједнако на простору Србије, али и другим заграничним областима у којима вијековима живи и ствара српски народ.

Галина Васильевна Алексеева (1954–)

кандидат филологических наук,

руководитель Отдела научно-исследовательской работы

Музея-усадьбы Л. Н. Толстого «Ясная Поляна». Член Президиума ИКОМ России,

член группы славянских исследований Оттавского университета (Канада)

galalexeeva@mail.ru

УДК 027.1:821.161.1 Толстой Л. Н.

930.85(470)

ЯСНОПОЛЯНСКАЯ БИБЛИОТЕКА Л. Н. ТОЛСТОГО КАК ЧАСТЬ ВСЕМИРНОГО ДОКУМЕНТАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ ЮНЕСКО

Резюме: Личная библиотека Л. Н. Толстого является одной из крупнейших, сохранившихся до наших дней писательских библиотек. Книжное собрание Л. Н. Толстого формировалась тремя поколениями: основателем был еще дед по материнской линии князь Николай Сергеевич Волконский, значительно дополнили собрание родители писателя, но, конечно, основной корпус библиотеки был собран при жизни Л. Н. Толстого. В 1910 году библиотека насчитывала свыше 22 тыс. томов книг и периодических изданий. В этой статье сосредоточим внимание на иностранной части личной библиотеки писателя и ее владельческих особенностях, включая дарственные надписи. В библиотеке Толстого насчитывается около 5 тыс. книг на иностранных языках, из них – около 250 книг XVII-XVIII веков и несколько десятков книг первой трети XIX века.

Ключевые слова: Личная библиотека, иностранная часть, документальное наследие, дарственные надписи, маргиналии, книжный знак, библиография, источники творчества

27 мая 2011 года Генеральный директор ЮНЕСКО Ирина Бокова утвердила рекомендации Международного консультативного комитета о включении 45 новых памятников духовной культуры в реестр «Память мира». В их числе рекомендованные Россией - Остромирово Евангелие (1056-1057 г.г.) и личная библиотека русского писателя Льва Толстого. Международный консультативный комитет в составе 14 экспертов Всемирной программы ЮНЕСКО «Память мира» заседал с 22 по 25 мая в Манчестере (Великобритания). К настоящему времени в список «Память мира» занесены 238 объектов. «Помогая защите и пропаганде этого разностороннего документального наследия, программа ЮНЕСКО «Память мира» укрепляет базу для проведения научной работы, умножает творческое богатство и содействует расцвету многообразия культур и обществ», - заявила Генеральный директор ЮНЕСКО.

Личная библиотека Л. Н. Толстого является одной из крупнейших, сохранившихся до наших дней писательских библиотек.¹ Книжное собрание Л. Н. Толстого формировалось тремя поколениями: основателем был еще дед по материнской линии князь Николай Сергеевич Волконский, значительно дополнили собрание родители писателя, но, несомненно, основной корпус книг и периодических изданий был собран при жизни Л. Н. Толстого. В 1910 году библиотека насчитывала свыше 22 тыс. томов книг и периодических изданий. В целом до наших дней библиотека сохранилась в полном виде, за небольшими исключениями. В этой статье сосредоточим внимание на иностранной части личной библиотеки писателя и ее владельческих особенностях². В библиотеке Толстого насчитывается около 5 тыс. книг на иностранных языках, из них - около 250 книг XVII-XVIII веков и несколько десятков книг первой трети XIX века. В результате научно-библиографического описания удалось скорректировать некоторые характеристики яснополянского книжного собрания. Самым старым изданием является книга Филона Александрийского, изданная в Кёльне в 1613 году, с параллельными текстами на древнегреческом и латинском языках, хранящая пометы, возможно, рукой Л. Н. Толстого.

На всех книгах и периодических изданиях сохраняются владельческие записи и книжные штампы: «Библиотека Ясной Поляны». Книги с дарственными надписями приходили со всего мира, только в иностранной части библиотеки книг с дарственными надписями – около девятисот единиц. Дарственные надписи, несомненно, свидетельствуют о мировом признании Л. Н. Толстого – кого-то восхищал Толстой-художник, кого-то – Толстой-философ, кого-то – Толстой-религиозный проповедник и пацифист. Есть целый ряд книг, присланных известными современниками писателя: Дж. Голсуорси, Б. Шоу, Г. Уэллсом, Р. Ролланом, Э. Синклером, А. Франсом, А. Ярнефельтом, Б. Бьёрнсоном, Х. Гарландом, японским писателем Кенджиро Токутоми, Ш. Алейхемом, американским поэтом Э. Маркхэмом, афроамериканским писателем Буккером Вашингтоном, украинским писателем И. К. Карпенко-Карым, борцом за независимость Индии Таракнатом Дасом, политиком, кандидатом в президенты США У. Дж. Брайаном, сыном известного посла Российской Империи в Константиноле и Ватикане А. П. Бутенева и др. Интересную запись оставил на своей книге мэра города Толедо в штате Охайо: «To Lyof Tolstoi With all love and good will greeting from one whom you have helped to hate War and to love Love Faithfully

¹ См.: Алексеева Г. В. Яснополянское собрание книг на иностранных языках (Из истории научно-библиографического описания личной библиотеки Л. Н. Толстого) // Яснополянский сборник 2002. – Тула: Издат. Дом «Ясная Поляна», 2003. – С. 304-313; Алексеева Галина. Толстовские маргиналии на книгах из иностранного отдела личной библиотеки Л. Н. Толстого // Толстой и о Толстом. Москва: ИМЛИ РАН, 2010. Вып. 4.

² Библиотека Л. Н. Толстого в Ясной Поляне: Библиографическое описание. Т. 3: Книги на иностранных языках. Ч. 1: А-Л. Ч. 2: М-Z, А-Я. Тула: Издат. Дом «Ясная Поляна», 1999.

yours Samuel M. Jones Toledo O. January 1901»³. Есть дарственные надписи, адресованные жене писателя С. А. Толстой, как в случае с переводом биографии Л. Н. Толстого П. И. Бирюкова на английский язык: «Графине Софье Андреевне Толстой в знакъ глубокаго уваженія и признательности за помощь отъ автора. 7.VI.06»⁴, а также книги, подписанные детям писателя. Много изданий с дарственными надписями от единомышленников и последователей Толстого из многих стран, например, от Эрнеста Кросби, американского дипломата и юриста, чью судьбу радикально изменило чтение философского трактата Л. Н. Толстого «О жизни». На книге своих стихов «Captain Jinks hero» Кросби написал: «Count Leo Tolstoy with the affectionate regards of E. H. Crosby, Rhinebeck, N. Y. Apr. 16, 1902»⁵. Известный немецкий изобретатель, инженер и социальный философ Рудольф Дизель прислал свою книгу “Solidarismus” с надписью: «Herrn Léo Tolstoi dem großen Kämpfer für Wahrheit und Gerechtigkeit! München, Dec. 1903 Diesel»⁶. Сохраняется в библиотеке четырехтомная биография известного американского аболициониста, высоко чтимого Толстым У. Л. Гаррисона с дарственной надписью его сына⁷. На нескольких книгах, присланных Толстому от известного экономиста Генри Джорджа, которому Толстой посвятил статьи, письма, имя которого упоминал в «Воскресении», также имеются дарственные надписи⁸. В конце 1890-х гг. Толстой получил книгу “Wissenschaft und Sittlichkeit” от А. А. Герцена, известного швейцарского физиолога, с отцом которого А. И. Герценом Толстой был хорошо знаком и встречался в Лондоне весной 1861 г.: «Гр. Л. Толстому въ знакъ глубокаго уваженія отъ автора»⁹. Английский врач и биохимик Александр Хейг на одной из своих книг, присланных в Ясную Поляну, оставил запись: «To Count Leo Tolstoy. With best wishes for his continued health a. Happiness in working for others is the greatest of all»¹⁰. Польская пианистка и клавесинистка при посещении Ясной Поляны в 1909 году подарила Толстому свою книгу о древней музыке с дарственной надписью¹¹. Евгения Линёва, оперная певица, дирижер, фольклористка и общественная деятельница прислала свою книгу на английском языке о народных песнях Великокороссии, изданную Императорской Академией наук, с дарственной надписью: «Дорогому, глубокоуважаемому Льву Николаевичу на память о “диспутъ с начетчиками”, отъ

³ Там же. Ч. 1: А-Л. Тула: Издат. Дом «Ясная Поляна», 1999. С. 546.

⁴ Там же. С. 146

⁵ Там же. С. 254: «Графу Льву Толстому с сердечной признательностью, Э. Х. Кросби».

⁶ Там же. С. 295: «Господину Льву Толстому, великому борцу за Правду и Истину»

⁷ Там же. С. 386.

⁸ Там же. С. 396-402.

⁹ Там же. С. 404.

¹⁰ Там же. С.452: «Графу Льву Толстому. С наилучшими пожеланиями продолжающегося здоровья и счастья в работе для других, что является самым главным».

¹¹ Там же. С. 620

Е. Линевој. 2 мая.1909»¹². В библиотеке хранится книга И. И. Мечникова “Études sur la nature humaine” с дарственной надписью: «Великому писателю, Графу Льву Николаевичу Толстому, въ знакъ глубочайшаго почтенія Ил. Мечниковъ»¹³. Октав Мирбо, французский романист, драматург и критик, прислал Толстому три книги своих сочинений с дарственными надписями¹⁴. Армянский писатель Александр Минасович Мовсесян (Ширванзаде) подписал Л. Н. Толстому свою книгу: «Великому учителю человечества гр. Льву Николаевичу Толстому съ глубочайшим почтением А. Ширванзаде 22 II 1910. Парижъ»¹⁵. Австрийский семитолог Д. Г. Мюллер прислал Толстому одно из своих сочинений с надписью: «Dem russischen Evangelisten Grafen Leo Tolstoi in tiefster Verehrung der Verfasser»¹⁶. Ирландский писатель и френолог Стакпул О’Делл подписал Толстому свою книгу “Ideas and ideals”: «To Count Lev Tolstoy whose pen, voice, and example place him for most in the evolutionary progress of a Loving Brotherhood, binding in the most perfect freedom all peoples and tongues The Author»¹⁷. На книге “The Sayings of Muhammad” – дарственная надпись редактора: “Presented to Count Tolstoy by Abdullah Al-Mämün Suhrawardy as a slight token of respect and admiration. Calcutta, Nov. 1, 1907”¹⁸. Австрийский пацифист и последователь идей Толстого прислал ему книгу с дарственной надписью: “Leo Tolstoy dem Vorkämpfer des Reiches Gottes, in Verehrung und Liebe”¹⁹. Известная американская переводчица русской литературы И. Ф. Хэпгуд подарила Толстому свой перевод его биографии, написанной П. А. Сергеенко: «Гр-у Льву Николаевичу Толстому from Isabel F. Hargood Христос воскрес! 1899»²⁰. Уильям Стэд, английский журналист, редактор еженедельника *Revue of revues* (впоследствии трагически погибнет на «Титанике»), после посещения Ясной Поляны прислал писателю свою книгу *Truth about Russia* с дарственной надписью: “To Count Tolstoi with affectionate remembrance of the family at Jasnaya Pauliana. From the Author”²¹. Книги с автографами присылали представители близких Толстому по духу религиозных течений – и шейкеры, и квакеры, и пацифисты и др. В личной библиотеке писателя хранятся издания первых переводов сочинений

¹² Там же. С. 687.

¹³ Там же. Ч. 2. С. 63.

¹⁴ Там же. С. 82.

¹⁵ Там же. С. 107.

¹⁶ Там же. С. 109: «Русскому евангелисту графу Льву Толстому с глубоким уважением от автора».

¹⁷ Там же. С. 142: «Графу Льву Толстому, чье перо, голос и пример значительно выделяют его в эволюционном прогрессе любящего человечества, вплетая в совершенную свободу всех народов и языков».

¹⁸ Там же. С. 286: «Подарено графу Толстому Абдуллою Аль-Мэмюн Сухраварди как знак уважения и восхищения».

¹⁹ Там же. С. 315: «Льву Толстому, борцу за Божью Правду с уважением и любовью».

²⁰ Там же. С. 333.

²¹ Там же. С. 383: «Графу Толстому с нежными воспоминаниями о его семье в Ясной Поляне. От Автора».

Л. Н. Толстого с дарственными надписями английских, американских, немецких, французских, датских, нидерландских, литовских, румынских, польских переводчиков. Первый переводчик сочинений Л. Н. Толстого на английский язык дипломат Юджин Скайлер прислал Толстому вскоре после знакомства в 1868 г. свой перевод «Отцов и детей» И. С. Тургенева с дарственной надписью²². Многие книги с дарственными надписями вызывали несомненный интерес Толстого, и на них сохраняются следы его чтения в виде загнутых вдвое уголков, отчеркиваний, подчеркиваний, записей и пр.

В библиотеке хранятся книги, переданные Толстому для работы, многие из них служили Толстому источниками творчества, среди них – книги с владельческими записями Н. Н. Страхова, Н. И. Стороженко, В. Г. Черткова, некоторых других лиц. Следует отметить также, что книги не только поступали в библиотеку, но и легко «уходили» из нее: Лев Николаевич «записным» библиофилом не был и, по словам С. А. Толстой, не имея привычки правильно и постоянно пополнять свою библиотеку, приобретал книги, главным образом, нужные для тех или иных работ. Несмотря на некоторые лакуны, объяснимые временем, историческими обстоятельствами, библиотека весьма интересна по составу. В «старой библиотеке», т. е. среди книг, принадлежавших деду, Н. С. Волконскому, родителям писателя, тетеньке Т. А. Ёргольской и, возможно, даже прадеду С. Ф. Волконскому, есть почти все те издания, которые являлись неотъемлемой чертой библиотеки любого просвещенного дворянина. Сочинения французского поэта и переводчика Жака Делиля, немецкого географа Адама Гаспари, мемуары Сен-Симона, собрание сочинений ученого и писателя Жана Жака Бартеlemi, сочинение Фомы Кемпийского «Подражание Христу», произведение масона, богослова протестантской церкви Готтфрида Арнольда, «История Цезарей» Светония (в трех томах), произведения Сэмюэля Ричардсона, Вольтера, Руссо, Поль де Кока, собрание сочинений Бюффона, Кювье, издания историка и экономиста Юма, историка Мишо, а также сочинения Адама Смита, Иммануила Канта, «Курс философии Кузена», — вот что по-прежнему, как много лет назад, можно увидеть на полках яснополянской библиотеки. В библиотеке бережно хранятся книги Ветхого и Нового Завета на иврите, древнегреческом, английском, французском, польском, других языках. В Грибовский в статье «У графа Л. Н. Толстого», опубликованной в «Неделе» восторженно отмечает: «Между его книгами можно найти представителей почти всех философских систем»²³. В Грибовскому вторит другой современник Л. Н. Толстого Б. А. Лазаревский в статье «В Ясной Поляне»: «На полках много старых книг. Все больше по теологии: несколько библий, евангелий... Отдельные патерики, послания апостолов, требники, Жития святых...»²⁴. Некоторые

²² Там же. С. 498

²³ Интервью и беседы с Львом Толстым. – М.: «Современник», 1986. – С. 49

²⁴ Л. Н. Толстой в воспоминаниях современников. М.: «Худ. литература», 1978. Т. 2. 1978. С. 307

издания, безусловно, появились в библиотеке уже при Льве Николаевиче Толстом, возможно, были привезены им из европейских путешествий, как, например многие книги по педагогике, заказанные в Лондоне. При Толстом яснополянская библиотека пополнилась некоторыми изданиями Расина, Корнеля, Лафонтена, Треллопа, Диккенса, Теккерея, Джорджа Элиота, Макалея, Дюма, По, Лонгфеллоу, а также Мопассана, Бернарда Шоу, Франса, «Малороссийскими сказками» М. П. Драгоманова, сочинениями И. К. Карпенко-Карого, а также такими раритетами-памятниками, как Четвероевангелие в древнегрузинском переводе по рукописям 913 и 995 годов, изданное Императорской Академией наук в 1909 году, и многими другими изданиями. Хотя преимущественное значение, безусловно, уделялось Толстым классической литературе, религии, истории и философии, в яснополянской библиотеке, среди книг на иностранных языках, можно найти сочинения по всем отраслям знаний. Часто независимо от воли владельца, в библиотеке собирались издания, которым мог позавидовать и библиофил. Так, кроме изданий на старославянском и русском языках, хранится в библиотеке Толстого около тридцати изданий Библии на древнегреческом, иврите, латинском, английском, немецком, французском, нидерландском, шведском, словацком языках. Многие книги выходили в литературных сериях. Наиболее полно сохранившаяся серия, очень популярная в XIX веке, на которую Толстой, возможно, был подписан, – «Collection of British Authors» Бернгарда Таухница (около 220 томов). Есть также серии: «Собрание английских авторов Эшера»; «Собрание Мишеля Леви», «Библиотека воспитания и досуга»; «Заочная школа прекрасного здоровья»; «Серия по проблемам брака»; «Собрание современных историков»; «Философская классика для английских читателей»; «Международная школа мира», «Серия Национальной библиотеки»; учебная серия Харпера; географическая серия Гийота и др. Вот как описывал яснополянскую библиотеку Г. Данилевский в статье для «Исторического вестника» (1886): «Полки березовых шкафов, с стеклянными дверцами <...> снизу доверху уставлены старыми и новейшими, иностранными и русскими изданиями. За рабочим креслом графа, в большой стенной нише, - открытые полки, с подручными книгами, справочниками, словарями, указателями и проч. Остальные свободные стены этой части комнаты также заняты полками с книгами. Здесь, как и в шкафах и в нише, виднеются – в старинных и новых переплетах и без переплетов – издания сочинений Спинозы, Вольтера, Гете, Шлегеля, Руссо, почти всех русских писателей, затем – Ауэрбаха, Шекспира, Бенжамена Константа, Де-Сисмонди, Иоанна Златоуста и других, иностранных и русских, духовных и светских мыслителей. Жития святых, «Четы-Минеи», «Прологá», - перевод на русский язык «Пятикнижия» Мандельштама, еврейские подлинники «Ветхого Завета» и греческие тексты «Евангелия», - «Мировоззрение талмудистов» с немецкими, французскими и английскими комментариями, - установлены на полках, рядом с известными русскими

проповедниками и русскими и иностранными, духовно-нравственными, дешевыми, изданиями для народа»²⁵. Почти все, упомянутые Данилевским издания, можно по-прежнему увидеть на книжных полках яснополянского Дома Л. Н. Толстого.

Издания прижизненных переводов произведений Л. Н. Толстого на иностранные языки весьма многочисленны и находятся в нескольких шкафах, а также на полке в спальне писателя (издания на французском языке в переводе И. Гальперина-Каминского), на что обратил внимание немецкий биограф Л. Н. Толстого Р. Лёвенфельд: «Библиотека Толстого, тщательно приведенная в порядок графиней, которая вносит в каждую книгу название шкафа, отделов и номер, включает в себе множество русских классиков и в особенности французских историков, классиков великих культурных народов, большую часть в хороших изданиях, и множество переводных произведений Толстого на всех европейских языках»²⁶. Об отношении Толстого к своим сочинениям интересно вспоминает Н. Н. Гусев: «Про свои произведения он говорил: - Я люблю читать вслух те свои сочинения, о которых хочу составить себе представление, какое впечатление они производят на других. Переношусь в слушателей, замечаю, ясно ли им, следят ли они, не скучно ли им. Толстой всегда приглашал всех критиковать его новые сочинения, охотно выслушивал замечания и, если признавал их справедливость, сейчас же исправлял написанное»²⁷.

Произведения Толстого издавались в сериях: “Celebrated Russian Novels” (эти книги приобретались на Большой Морской улице, в Петербурге, в английском магазине), “Later works of Tolstoy / Ed. by V. Tchertkoff & A. C. Fifield”, “The Novels of Leo Tolstoy”, “Count Tolstoy’s works”, “Simple life series”, “Neomonic series”, “The World’s classics”, “Bibliothèque contemporaine”, “Romans étrangers modernes”, “Les Grands romans étrangers”, “Bibliothek der Gesamtliteratur”, “Bibliothèque-Charpentier”, “Cahiers de la Quinzaine”, “Verein für Verbreitung Schriften”, “Kürschners Bücherschatz”, “Spamersche Buchdruckerei”, “Universal-Bibliothek”, “Teatro contemporaneo internazionale”, “Klasszikus Regénytár”, “Biblioteko de la ligvo internacia esperanto”, “Románova knihovna Světozara”, «Поучительное чтение» (на словацком яз.), «Народные чтения в Соляном городке» (на англ. яз.), «Възраждане» (на болгарском яз.) и некоторых других. Выходили не только отдельные издания, но и собрания сочинений (в библиотеке хранится собрание сочинений Л. Н. Толстого на французском языке, в 28 томах, в переводе Биенштока).

В иностранной части библиотеки – около 400 томов книг со следствия чтения писателя, хотя, по свидетельству современников, их было значительно больше. Н. Н. Гусев вспоминал в этой связи: «Следует, однако, сказать, что Толстой не был библиофилом и не берег своих книг, а охотно

²⁵ Интервью и беседы с Львом Толстым. – М.: «Современник», 1986. С. 25–26.

²⁶ Там же. С. 124.

²⁷ Л. Н. Толстой в воспоминаниях современников. Т. 2. С. 361.

давал их читать всем желающим. Вследствие этого многие книги, о которых мы определенно знаем, что Толстой их читал с карандашом в руках, в настоящее время уже отсутствуют в библиотеке Ясной Поляны»²⁸.

Толстовские маргиналии, разнообразные по характеру, свидетельствуют о многогранной деятельности Толстого-художника, педагога, историка, философа-проповедника, общественного деятеля, помогают понять процесс восприятия Толстым текста, помогают определить пространство художественного действия текста, т. е. выявить момент синтеза эстетического и практического опыта, когда практика Толстого-читателя органично входит в горизонт его жизненного опыта, миропонимания и мировосприятия. Диапазон читательских пристрастий Толстого чрезвычайно широк – от книг Ветхого и Нового Завета, Талмуда, античных философов, представителей французского и английского Просвещения, мудрецов Востока до современных ему писателей, которые только вступали в мир литературы. Кроме книг с пометами Толстого, в библиотеке сохраняются изданиями со следами чтения Т. А. Ёргольской, С. А. Толстой, Н. Н. Страхова, Н. О. Эйнгорна, Д. П. Маковицкого, В. Г. Черткова, некоторых других лиц. Многочисленные и разнообразные ученические пометы детей Л. Н. Толстого, включающие рисунки чернилами, цветными карандашами, отрывки переводов, оригинальные росчерки. К сожалению, не все рукописные пометы Л. Н. Толстого в виде отдельных букв, сокращенных и недописанных слов поддаются безусловному прочтению и вызывают определенные трудности даже у опытных текстологов, поэтому в описании следов чтения Толстого есть небольшой процент непрочитанных маргиналий, обозначенных в Каталоге как «<1 слово нрзб.>» (неразборчиво), что дает некоторый простор исследователям в вариантах прочтений и предположений. В научно-библиографическом же описании мы стремились к максимальной точности в передаче тех или иных следов чтения.

Несомненный интерес для исследователей представляют книги, которые условно можно выделить в раздел «Современники о Л. Н. Толстом». Таких книг немало, и многие из них принадлежат перу довольно известных зарубежных современников писателя: Уильяма Стэда, Вильгельма Боде, Жоржа Бурдона, Алисы Штокхэм, У. Уилкинсона, Петера Нойкова и др. В яснополянской библиотеке хранятся также издания переводов известных русских исследователей жизни и творчества Л. Н. Толстого, написанные Петром Сергеенко, Павлом Бирюковым, другими биографами.

Изучение личной библиотеки Л. Н. Толстого, как и любой другой писательской библиотеки, представляется чрезвычайно полезным и нужным: вокруг библиотеки всегда существует определенная культурная среда, которая не может не оказывать формирующего художника влияния. Личная библиотека Л. Н. Толстого в полной мере отражает процесс восприятия Толстым литератур мира, нравственно-философского и художественно-

²⁸ Там же. С. 361

эстетического опыта писателей-предшественников и современников. Издания произведений русских и зарубежных писателей, хранящиеся в яснополянской библиотеке, подчас оценивались Толстым не с точки зрения эстетических достоинств, а с позиции гражданской устремленности авторов, религиозно-нравственных аспектов их творчества. Изучение материалов яснополянской библиотеки позволяет понять, как в огромном массиве иностранной литературы Толстой почти безошибочно (часто с помощью друзей, единомышленников, наконец, самих писателей) выбирал произведения русских и иностранных авторов, великих и малоизвестных, которые отвечали его нравственно-эстетическим критериям, а также определить степень интереса Толстого к русской, английской, французской, немецкой, итальянской, другой литературе в разные периоды его жизни. Книги из библиотеки дают великолепную возможность проследить, как эстетические и этические идеи писателей трансформировались в системе нравственно-эстетических ценностей Толстого на основе сопоставительного анализа некоторых произведений.

С помощью материалов из яснополянской библиотеки анализируется феномен восприятия Толстым литератур мира, как на уровне контактных связей, так и на уровне историко-типологических аналогий. Изучение книг личной библиотеки Л. Н. Толстого, сопряжение их с нравственно-эстетической позицией русского писателя, отраженной в его произведениях, дневниках, письмах, помогает выделить общие предпосылки, определившие соотношение типологических аналогий в творчестве Толстого, русских и зарубежных писателей, обусловленные общественно-историческими, литературными, психологическими факторами, что позволяет выявить как идейно-творческую общность, роднившую Толстого с тем или иным автором, так и весь диапазон расхождений их нравственных и эстетических установок.

Толстой почти никогда не рассматривал литературное произведение вне общественно-исторического контекста, поэтому диапазон восприятия Толстым русской и мировой литературы широк: от произведений «высокого» искусства до религиозных проповедей, публицистических трактатов, памфлетов, сочинений о рациональном питании и здоровом образе жизни. Для Толстого-читателя не существовало незыблемости канонов, нормативности художественного произведения, прежде всего его интересовало развитие литературы в контексте жизни общества.

Galina Alekseeva

TOLSTOY'S PERSONAL LIBRARY AS A PART OF THE UNESCO WORLD DOCUMENTARY HERITAGE (MOW)

Summary

Tolstoy's personal library is one of the biggest libraries of the writers of the XIX-early XX centuries. It was founded by three generations of Tolstoy's family. The founder was Tolstoy's maternal grandfather Prince Nikolay Sergeyevich Volkonsky. Tolstoy's parents collected several hundreds books but the major part of the library was collected under Tolstoy. In 1910, Tolstoy's library numbered over 22 000 volumes of books and periodicals. In this article we will concentrate our attention on the foreign part of Tolstoy's personal library and its peculiarities, including the inscriptions. There are about 5 000 books in foreign languages, among them are 250 books of the XVII-XVIII centuries, and there are several tens of books of the first third of the XIX century.

Keywords: personal library, foreign part, inscriptions, marginalia, book stamp, bibliography, historical and original sources

Александра Антић (1966–)
Јавна библиотека „Бора Станковић” Врање
alexandraantic66@gmail.com

УДК 027.022:347.67(497.11)
027.1:929 Мининчић Д.

Јасмина Кнежевић (1971–)
Јавна библиотека „Бора Станковић” Врање
knezevic.jasmina71@gmail.com

ЛЕГАТ ДРАГАНА МИНИНЧИЋА ЦИГЕ У ВРАЊСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ

Сажетак: Познати библиофил, издавач и књиџар Драган Мининчић Цига, део своје богате, личне библиотеке поконио је Јавној библиотеци „Бора Станковић” у Врању, са жељом да свом родном граду и будућим поколењима дарује вредну збирку, која ће свима бити од користи. Потписивањем Уговора о поклону са легатором, врањска Библиотека је постала поклонопрималац Легата Драгана Мининчића Циге. Драгоцен поклон увећао је фонд Библиотеке за 849 јединица монографских публикација, четири наслова серијских публикација и шест уметничких слика. Посебан куриозитет легата представљају публикације са посветама аутора, које је Мининчић добијао на поклон од својих пријатеља, великана српске писане речи. У раду је дат осврт на садржај новог библиотечког сегмента, као и на животни и професионални пут дародавца, Драгана Мининчића, коме је књига, била и остала, животни опредељење, највећа пасија и смисао. Његов легат у завичајној библиотеци представља непроцењиво благо које чини чврсто полазиште за потоње генерације.

Кључне речи: Јавна библиотека „Бора Станковић”, Драган Мининчић Цига, легат, библиофил, посвете аутора, дародавац

Драган Мининчић Цига: библиофил, издавач и књиџар

Драган Мининчић рођен је у Врању 1945. године. У родном граду завршио је основну школу, а у Београду средњу библиотекарску школу, као полазник прве генерације. Дипломирао је на Економском факултету у Београду. Године 1972. у Београду је отворен „Просветин” Антикваријат у Кнез Михајловој улици, у згради Академије наука. Замишљен да буде један

од највећих на Балкану, Антикваријат је требало да поспеши понуду старих и ретких књига. За њима је нарочито вапила Народна библиотека Србије, која се тих година увелико обнављала после рушења до темеља у Другом светском рату, али и Библиотека Српске академије наука и уметности и многе друге библиотеке у ондашњој Југославији. Антикваријат су отворили тадашњи председник САНУ Велибор Глигорић и директор „Просвете” Антоније Исаковић. За директора Антикваријата постављен је Драган Мининчић, који ће на том месту остати читавих тридесет година. У међувремену, током најтежег периода за издаваштво (1991–1994), био је и генерални директор „Просвете”.¹

Драган Мининчић Цига је врсни познавалац писане речи, добитник више признања и награда, међу којима су: „Златни беочуг”, „Возаревићева награда”, „Златни књиџар”, златна значка „Културно-просветне заједнице Србије”, награда издавача и удружења књиџара Хрватске и многих других. Дружио се и сарађивао са многим српским књижевницима и ликовним уметницима, људима који су стварали културу у другој половини 20. века, као и са савременим културним прегаоцима. Као човек коме је књига истовремено била животном опредељење, посао и љубав, Мининчић је стасао у страственог колекционара истанчаног укуса и врсног познаваоца писане и штампане речи. Скупљањем и чувањем књига, а увиђајући њихову образовну и уопште културну вредност, Мининчић постаје, у ширим друштвеним оквирима, препознатљив као библиофил и библиогност.² О ширини његовог духа и темељном познавању не само књижевности већ друштвених наука уопште, најбоље сведоче наслови његове велике и драгоцене библиотеке. Овај пасионирани љубитељ квалитетне, ретке и вредне „писане речи” на својим путовањима по свету посећивао је највеће ризнице српских рукописних и штампаних књига из протеклих векова (Централна библиотека у Грацу, Бечу, Прагу, Лајпцигу, Петрограду), најзначајније сајмове књига и антикварних књига истовремено стварајући, брижљиво и зналачки, своју личну импресивну библиотеку. Збирке колекционара као што је Драган Мининчић, одраз су њиховог укуса, културе, образовања, проницљивости, и свакако, љубави према уметности, а нису ретки међу њима и они гоњени јаком жељом да учине добро дело, да дарују и тиме потврде љубав и бригу појединца за културна и уметничка остварења заједнице. Донаторство у нашем културном простору има дугу и континуирану традицију. Угледајући се на већину широкогрудих ерудита које је Мининчић познавао и са којима је друговао, и сам се одлучио на чин даривања дела своје приватне колекције врањској библиотеци. Следећи своје унутрашње личне, традиционалне, патриотске, библиофилске и уметничке

¹ Јован Јањић. „Адреса ретких књига”. *НИН*, бр. 2714 (03. јануар 2003): 46–47. Доступно и на: <http://www.nin.co.rs/2003-01/03/26616.html> (приступљено 10. септембра 2020).

² БИБЛИОГНОЗИЈА значи познавање књиге, схватање њене културне вредности. Човек који добро познаје вредност и значај књиге, који се разуме у књиге, зове се библиогност.

пориве, био је вођен жељом да плодови његовог деценијског рада буду сачувани од заборава и на специфичан начин осветле културну историју нације, а посебно завичаја. Дубоко свестан значаја које легаторство има кроз претварање приватних у јавне збирке, Драган Мининчић преузима улогу дародавца и Библиотеци „Бора Станковић” поклања део своје личне колекције. Истовремено, Библиотека се примањем поклона обавезује да чува, стара се и одржава легат, презентује и популарише грађу из легата у складу са савременим библиотечким стандардима и тиме доприноси очувању писане баштине на овим просторима. Легат је оплеменио и обогатио књижни фонд Библиотеке и постао његова непоновљива и уникатна целина, коју до сада она није поседовала.

И раније, током година, Драган Мининчић је Библиотеци поклањао књиге познатих аутора – углавном прва издања дела Боре Станковића која се налазе у Завичајном одељењу, а 2000. године 210 публикација из разних области. Оне су биле одвојене од осталог фонда, као посебна целина, и налазиле су се у читаоници. Данас су саставни део легата.

Свечана предаја књижевних дела и уметничких слика из приватне колекције познатог Врањанца уприличена је 29. јануара 2020. године у просторијама Библиотеке „Бора Станковић”, у оквиру обележавања манифестације Дан града. Драган Мининчић, врло емотивно је приликом предаје легата поручио да захваљује Градској библиотеци и локалној самоуправи што су прихватили његов поклон овој установи културе. „Моја је жеља била да се ове књиге врате у Врање, јер већина њих говори о Врању, о прошлости града у коме сам рођен, у коме сам одрастао и чини ме срећним чињеница да ће све то бити доступно у овој библиотеци” – рекао је Мининчић и нагласио да је ово само део легата и да „има још књига које нису са посветама, као и комплета часописа”.

О значају Мининчићевог рада за културу на националном нивоу говорили су његови пријатељи Радован Поповић, дугогодишњи уредник Културног додатка Политике и песник Љубивоје Ршумовић. Радован Поповић је подсетио да је велики Иво Андрић говорио да је сваки човек дужан завичају. Драган Мининчић му се оваквим даром великодушно одужио. Он је, како је Поповић рекао, „последња легенда београдских антикваријата, последњи човек који је откривао и откупљивао ретке књиге и који је окупао интелектуалце угледајући се на своје славне претке”.

Опис легата

Легат библиотеку Драгана Мининчића Циге чини (за сада) збирка од 1059 монографских публикација, четири наслова серијских публикација и шест уметничких слика. Све публикације су на српском језику. Целокупна грађа је одмах по пријему евидентирана и обрађена у узајамној каталожско-библиографској бази – COBISS.SR, чиме је постала доступна и претражива

на свим нивоима које захтева Међународни стандардни библиографски опис монографских публикација ISBD(M) и Међународни стандардни библиографски опис серијских публикација ISBD(S). Публикацијама из легата додељена је сигнатурна ознака ДМЦ (иницијали легатора), како би се разликовале од остатка фонда. Класификација је рађена према систему Универзалне децималне класификације – УДК. Легат је смештен као целина у Матичном одељењу, видно обележен и издвојен у пет застакљених ормара од пуног дрвета, који су наменски прављени. Књиге из легата се не износе ван Библиотеке и могу да се користе само у читаоници. Амбијенталну целину употпуњују и шест уметничких слика.

У збирци су заступљене књиге из свих области људског знања и стваралаштва, од уметности до друштвених и егзактних наука, енциклопедија и речника, али су по броју најобимније књиге из области књижевности (углавном романи, приповетке, кратка проза, поезија, есеји) и књижевне теорије, дела свих познатијих српских књижевника и књижевних критичара. Знатно мање су заступљене стручне монографије из области историје, научне монографије, енциклопедије и речници... Фонд по сигнатурама: 0–27 књига; 1–19; 2–24; 3–67; 5–1; 6–20; 7–50; 8–762; 9–89 књига.

Према годинама издања књига и часописа, ова легат библиотека припада периоду 20. века. Временски распон грађе обухвата период од 1879. до 2019. године. Најстарија књига је објављена 1879. године у Београду. У овом легату су прва издања дела Боре Станковића и Јована Хаџи-Васиљевића, затим књиге о гајењу кудеље у Врању, од највећег значаја за завичај, етнологска, антрополошка и историјска истраживања. Хронологија публикација:

1. Новаковић, Стојан: *Српска граматика: за ниже гимназије и реалке у Кнежевини Србији*, Део 4, Наука о реченици (синтакса). – У Београду: издање и штампа Државне штампарије, 1879.
2. *Извештај Врањске гимназије: за школску 1895/96 годину*. – Врање: Гимназија, 1896.
3. *Гимназија Немањина у Врању: извештај школске 1899–1900 године*. – Београд: Штампано у Државној штампарији Краљевине Србије, 1900.
4. Хаџи-Васиљевић, Јован: *Драгаш и Константин Дејановићи и њихова држава: историјска расправа*. – Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1902.
5. Станковић, Борисав: *Коштана: комад из врањског живота у четири чина с певањем*. – Београд: Нова електрична штампарија, 1902.
- ...
6. Јањић, Јован: *Бити човек: будимо људи*, 3. – Београд: Невен, 2019.

Највећи број књига је са посветама (дедикацијама)³ упућеним господину Мининчићу, које је добијао од својих пријатеља и познаника. „Посвете заправо потпуно расветљавају ширину друштвених веза и статус“⁴ и сагледавају однос великана српске књижевне сцене према Драгану Мининчићу. Кратке али сажете ретке пуне поштовања и уважавања исписали су Добрица Ћосић, Десанка Максимовић, Милорад Павић, Љубивоје Ршумовић, Душко Радовић, Матија Бећковић, Дејан Медаковић и многи други савременици нашег дародавца. Посвете су дискретан али важан део књиге, и неретко много говоре о времену и људима који су их исписали. Оне су оригинални, драгоцени и помало интригантни трагови дружења, поштовања и пријатељства, подсећају на догађаје и поводе приликом којих су настајале. Мањи број књига је са посветом другим ауторима, неке су формалне, само са потписом аутора. Посвете које смо издвојили сведоче о пријатељском, срдачном, односу пуном поштовања и захвалности највећих књижевних стваралаца с краја XX века и Драгана Мининчића.

- Десанка Максимовић у својој књизи *Песме из Норвешке*, пише поруку у Паризу, са датумом 23. 11. 1978. године, као сећање на дружење и пријатно проведене заједничке тренутке: „Драгану Мининчићу, за успомену на путовање у Париз, с „Просветом“, пријатељски Десанка Максимовић”.
- „Моме другару Драгану Мининчићу, са захвалношћу што се бави мојим књигама, Драгослав Михаиловић” – исписао је аутор *Петријиног венца*, 20. октобра 1987. године у Београду.
- Посебна порука долази из пера Добрице Ћосића, исписана са великом захвалношћу и уважавањем, у књизи *Време зла*, у јуну 1996. године: „Поштованом и драгом колеги, писцу – тумачу нашег стваралаштва, његовом дару, савести, одговорности, са захвалношћу за дубоко, умно разумевање и тумачење Зла. Најсрдачније, Добрица Ћосић”.
- Радован Поповић, новинар и публициста, са Мининчићем другује скоро четири деценије. Њихова блискост огледа се и у посвети коју је Поповић написао на својој књизи *Сјајно друштво: прича о српским надреалистима*, у новембру 2006. године: „Дари и Гаги, мала пријатељска прича о људима које је Гага боље познавао – Рашко”.
- „Драгом Драгану Мининчићу, пријатељу из многих бура и олуја, срдачно Љуба Симовић – Београд, 22. септембра 2008.” – исписује

³ ДЕДИКАЦИЈА (посвета, од лат. *dedicare* – посветити) означава посвету која се налази на књизи, обично на предлисту, насловној страни или на листу испред предговора. Посвете су некада исписивали аутори значајним личностима, док су у новије време уобичајене и посвете међу пријатељима и слично.

⁴ Марија Шаровић, Нарциса Алексић и Драгана Благојевић. „Бескрајна прича о пиротским легатима”, у *Легати и библиотеке целине: зборник радова*, ур. Тајјана Брзуловић Станисављевић и Мирко Демић, 313-320 (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”), 316.

Љубомир Симовић, на насловној страни своје збирке песама *Гост из облака*.

- Борислав Пекић је у својој првој књизи *Златноруно: Фантазмагорија* написао кратко: „Драгану Мининчићу са поштовањем – Борислав Пекић, Београд 4. октобра 1978”. Иначе, ово је први том (од седам), првог издања *Златног руна*, које је издала и штампала београдска „Просвета” 1978. године.

Од серијских публикација издвојићемо: *Градац*: часопис за књижевност, уметност и културу (један број), *Театрон*: часопис за позоришну уметност (један број), *Братство*: часопис Друштва Свети Сава (два броја) и *Српски књижевни гласник*⁵: књижевни часопис који је Библиотека купила, а који је због комплетирања придодат легату. Ту се налазе сви бројеви који су излазили од 1901. до 1941, годишта у низу излажења, добро очувани и укоричени.

Смештајни простор легата употпуњен је са шест урамљених уметничких слика: портрети Данила Киша и Десанке Максимовић, затим слика Саве Стојкова са посветом, Драгана Малешевића Тапија са посветом, Миће Поповића, карта Београда из 19. века и аутопортрет Моме Капора. Уметничке слике дају посебну ноту амбијенту легата и обједињују јединствену идеју, чиме је постигнут посебан ритмичан естетски склад.

Значај легата и перспектива

Сваки легат је једно завештање. Утисци о њему, доживљаји, нису запечаћени у простору и времену, они се преображавају, мењају, у зависности од приступа и методологије оног који га истражује, тумачи и презентује. Константа у субјективним перцепцијама, која произлази из осећаја универзалности, трајних веза и нераскидивости, а исказује се у повезивању и сабирању прошлости, садашњости и будућности, јесте осећај дивљења и поштовања.

Легат је племенит, широкогруд и узвишен гест оног који даје поклон, али и велика повластица и обавеза за оне који га прихвате. За дар који нема само материјалну и културно-историјску вредност, већ носи дубоко емотивну, интелектуалну и сензибилну поруку, важно је да живи, што је, превасходно, и циљ оног који га дарује. Када институција прихвати одређени легат, она преузима обавезу да га, на за то прописан, стандардизован начин, обради, чува и представи јавности. Презентовањем

⁵ *Српски књижевни гласник* је један од најзначајнијих српских књижевних часописа. Часопис је покренуо Богдан Поповић. Излазио је у два наврата, у Београду од фебруара 1901. до јула 1914. и у новој серији од септембра 1920. до априла 1941. године. Публикован је два пута месечно у више књига годишње, тако да су до 1914. изашле 32 књиге у 323 свеске и од 1920. до 1941. године 62 књиге у 495 свезака. Престао је да излази 1941. године.

легата осликава се личност легатора, његова улога у контексту друштвених, културних и историјских оквира, чува се аутентичност времена и простора. Легат је духовно и физичко сведочанство, афирмација добротинства и алтруизма, имовина за будуће генерације. Дародавци попут господина Мининчића веома су значајни за нашу библиотеку, која представља важан сегмент широког контекста градске баштине. Овакво даривање, издашно, безусловно и сложено по садржају и обиму, у себи носи један узвишен животни принцип и жељу да задовољство и радост трају, ширећи надаље сам чин добротинства. Нашој библиотеци предстоји ангажовање на представљању и приближавању легата корисницима и ширем окружењу, на занимљив и веродостојан начин. Валоризација традиционалних, историјских и културних вредности институције легата ванвременска је категорија. Легатске библиотеке неизоставан су извор за проучавање како живота и рада дародавца тако и етичко-културног и материјално-духовног корпуса вредности. Комуникација легата са корисницима и окружењем, односно његова (јавна) доступност и перпетуација, наш је, превасходни, задатак.

Литература

- Божић, Јадранка. *Легати у културној политици Републике Србије*. Београд: Факултет политичких наука, 2019.
- Мирчов, Светлана. „Библиотеке целине и библиотеке легати”. *Гласник Народне библиотеке Србије* бр. 1 (2004): 11-16.
- Шаровић, Марија. Алексић, Нарциса и Благојевић, Драгана. „Бескрајна прича о пиротским легатима”. У *Легати и библиотеке целине: зборник радова*, ур. Татјана Брзуловић Станисављевић и Мирко Демић, 313-320 (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”), 2016.

Aleksandra Antić
Jasmina Knežević

LEGACY OF DRAGAN MININČIĆ CIGA IN THE VRANJE LIBRARY

Summary

Well-known bibliophile, publisher, and bookseller, Dragan Mininčić Ciga, donated a part of his rich personal library to the Public Library “Bora Stanković” in Vranje, with the desire to gift his hometown and future generations with a valuable collection which will benefit everyone. By signing the Gift Agreement with the Legatee, the Vranje Library

became the recipient of the Legacy of Dragan Mininčić Ciga. The precious gift increased the Library's fund by 850 units of monographic publications, four titles of serial publications and six art paintings. A special curiosity of the legacy are the publications with dedications of various authors, which Mininčić received as a gift from his friends, the greats of the Serbian written word. This paper gives an overview of the content of the new library segment, as well as the life and professional path of the donor, Dragan Mininčić, to whom the book was and remains, a life commitment, the greatest passion and meaning. His legacy in the native library is an invaluable treasure that makes a solid starting point for later generations.

Keywords: Public Library "Bora Stanković", Dragan Mininčić Ciga, legacy, bibliophile, dedications of the author, benefactor

Маја М. Аћимовић (1974–)
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
macimovic@bfspc.bg.ac.rs

УДК 027.7:347.67(497.11)
027.1:929 Илић Ј.

ЛЕГАТ ПРОФЕСОРА ДР ЈОРДАНА П. ИЛИЋА НА ПРАВОСЛАВНОМ БОГОСЛОВСКОМ ФАКУЛТЕТУ

Сажетак: У раду су представљени резултати истраживања о легату који је професор др Јордан П. Илић завештао Православном богословском факултету Универзитета у Београду. После краће биографије легатора, издвојене су мање познате чињенице о овој личној библиотеци која има изузетан значај за српску културу. Истраживање легата открило је прегршт података који на особен начин указују на значај и специфичности овог фонда, али и о његовом дародавцу, пружајући потпун увид у однос који је имао према науци и професији, радне навике и нарочито, посвећеност за национално образовање и формирање интелигенције. Дат је и приказ одређеног броја наслова који по Критеријумима за процену и категоризацију старе и ретке библиотечке грађе Закона о старој и реткој библиотечкој грађи спадају у старе и ретке књиге. По богатству њиховог садржаја и вредности, поред тога што чине значајну културну баштину, представљају изузетно ретку и вредну научну грађу како код нас тако и у свету. У изради студије коришћена је архивска грађа Православног богословског факултета у Београду (АПБФ).

Кључне речи: Јордан Илић (1883–1950), библиотека, Православни богословски факултет, легат, старе и ретке књиге

Увод

Велика је част и особито задовољство, у години јубилеја, када Православни богословски факултет прославља сто година од почетка свога рада, представити јавности изузетног професора, др Јордана П. Илића, кроз његову личну библиотеку коју је годинама пажљиво стварао, набављајући највредније наслове штампане у свету из области којима се највише бавио. Овај добротвор је завештао свој легат Православном богословском фа-

култету и захваљујући њему библиотека данас поседује велики број вредних наслова из области педагогије, психологије, историје цркве, филозофије.¹

Професор Јордан П. Илић је рођен 24. априла 1883. године у угледној породици, у селу Дојкинцима, срез нишавски. Отац Петар био је учитељ и први народни посланик у Српској скупштини после ослобођења свога краја 1878. године.² Мајка Илинка, рођ. Петровић, родила га је као осмо дете. Основну школу завршио је 1894. године у родном месту, а нижу гимназију 1898. године у Пироту.³ Београдску богословију уписује 1898. године по жељи своје мајке да би се спремио за свештенички позив.⁴ Наредних осам година, до октобра 1910. године, радио је као учитељ у разним местима Србије. Од своје скромне плате штедео је за продужење студија на неком од швајцарских универзитета.⁵ Жеља му се испунила новембра 1910. године када је уписао Универзитет у Берну (Швајцарска). Апсолвирао је теологију на Старокатоличком теолошком факултету 1913/14. године, али исте године почиње да студира на Филозофском факултету, на коме је докторирао 19. маја 1922. године. Одбраном докторске дисертације „Die Völkerbildung der südlichen Slawen”⁶ испунио је свој циљ. Поред свих недаћа кроз које је прошао,⁷ професор Илић је доживео велико признање када му је угледни научни часопис *Internationale kirchliche Zeitschrift*,⁸ као свом сараднику, у четири свеске објавио дисертацију,⁹ о којој су се ускоро веома

¹ У библиотеци Православног богословског факултета Универзитета у Београду значајан фонд чине још и личне библиотеке професора: Драгутина Анастасијевића, Лазара Мирковића, Ђоке Слијепчевића, Радмила Вучића, Велимира Хаџи Арсића, Димитрија Димитријевића, Радивоја Јосића, Душана Глумца, Сергија Троицког, Живана Маринковића, Милоша Ердџана.

² Чедомир С. Драшковић, *Религиски педагог Др. Јордан П. Илић* (Београд: Графичко предузеће „Вук Караџић”, 1951), 7.

³ Драгомир Сандо, „Др Јордан Илић (1883–1950), редовни професор Богословског факултета Универзитета у Београду”, *Српска теологија у двадесетом веку*, књ. 8 (2010): 19.

⁴ Архив Православног богословског факултета (АПБФ), Професорски досије Јордана П. Илића, „Curriculum vitae”, 42.

⁵ „Али како у Богословији, за време свога четворогодишњег школовања, не нађох задовољавајућа решења готово ни за један философско-теолошки проблем, појавила се у мени још онда жеља, да продужим своје школовање „у слободној Швајцарској”. Непоколебљив у тој својој замисли провео сам, по свршетку Богословије 1902. год, пуних осам година у учитељској служби, припремајући пут својим незнатним годишњим штеђевинама за претешко бреме, које сам доцније – непознавајући прилике – натоварио себи на леђа.” (Исто.)

⁶ Народно образовање Јужних Словена.

⁷ Често је био болестан, а и ради свог издржавања, више од три године је морао да држи наставу избеглој српској деци у Лозани. (АПБФ, Професорски досије..., „Curriculum vitae”, 42)

⁸ Академско-теолошки специјалистички часопис, научна публикација старокатоличке теологије. Објављује се у Берну од 1893. године, у почетку под именом *Namen Revue Internationale de Théologie*, а од 1911. године до данас, под тренутним насловом *Internationale kirchliche Zeitschrift*.

⁹ Драшковић, *Религиски педагог Др. Јордан Илић...*, 7.

похвално изразили познати научници – академици Драгутин Н. Анастасијевић¹⁰ и Никола Јорга.¹¹

Током свог школовања у Швајцарској, професор Илић је тешко преживљавао српску трагедију за време Првог светског рата. Своје студије привремено је прекинуо да би се јавио у српску војску као добровољац (болничар и писар). У Швајцарску се враћа 1916. године.¹² Писањем и објављивањем многобројних чланака црквено-историјске садржине на немачком језику, у најчитанијим и најпознатијим швајцарским часописима, допринео је бољој и тачнијој информисаности о стању и правима нашег народа, као и о нашој националној историји. Иако је специјализирао филозофију, психологију и педагогику код професора Паула Хеберлина,¹³ његова посвећеност нашој историји ће бити крунисана докторском дисертацијом.¹⁴ Повратак професора Илића се поклапа са почетком рада Православног богословског факултета Универзитета у Београду, где ће у децембру 1922. године бити изабран за доцента за предмете Педагогика и Методика религијске наставе и испитања, чиме се враћа својој специјалности. Факултет добија изузетног научника, чији изванредни научни резултати у себи оваплоћују високе домете теологије и филозофије. Због свог неуморног прегалаштва је унапређиван, најпре за ванредног професора 1930. године, а касније и за редовног професора Универзитета, 16. маја 1939. године. Том приликом колеге које су га и предложили за напредовање, др Радивој Јосић и Борислав Лоренц, имале су само речи хвале: „Из кратког прегледа садржине појединих новијих као и из навода ранијих радова г. др. Илића види се да је г. др. Илић не само врло озбиљан радник на својој струци него и да је, иако је био често болестан, вредно радио и ради. Његови радови одликују се солидношћу, прецизношћу и одличним познавањем литературе своје струке. Г. др. Илић је у свом раду самосталан и своја оригинална гледишта на поједине проблеме своје струке убедљиво заступа. Као теолог и филозоф и као некадањи вишегодишњи учитељ он је баш за ову, своју струку био многострано припремљен, те је могао да приступи изграђивању једне, у духу позитивне хришћанске теологије, Педагогике и Методике бого-

¹⁰ Драгутин Н. Анастасијевић (1877–1950), био је први византолог у Србији. Оснивач је семинара за византологију у Београду. Од 1920. године професор је грчког језика и византијске културе на Богословском факултету у Београду. За редовног члана Српске академије наука изабран је 1946. године. Бавио се српском средњовековном историјом и проучавао српско-византијске односе, Свету гору и манастир Хиландар.

¹¹ Никола Јорга (Nicolae Iorga, 1871–1940) био је румунски историчар, књижевни критичар, драматург, документариста, песник, енциклопедиста, мемоариста, министар, посланик, премијер, професор универзитета у Букурешту, академик Румунске академије наука. Међународно је познат као историчар средњег века, византолог, румуниста, слависта, историчар уметности и филозоф историје. Дописник је Српске краљевске академије за друштвене науке од 1909. године.

¹² *Српски биографски речник (И-Ка)*, s.v. „Илић, Јордан П.”

¹³ Паул Хаберлин (Paul Häberlin, 1878–1960) био је швајцарски филозоф, психолог и педагог.

¹⁴ Дисертација је похвално приказана како код нас тако и у инострану штампи. (АПБФ, Професорски досије..., „Реферат Савету Православног богословског факултета Универзитета у Београду”, 56.)

словских предмета, при чему је он морао и пут крчити. Његов савестан рад као предавача и његова неуморна вежбања са студентима познати су Савету Богословског факултета”.¹⁵

У периоду 1925–1938. године, сваког распуста одлази у Швајцарску, на два или три месеца, ради научних студија у Берн или пак ради лечења у Лезен.¹⁶ За време окупације, 1942. године је пензионисан и тако одстрањен са Универзитета. После ослобођења, 1944. године, враћен је на своју редовну дужност.¹⁷ Министарство вера га је одликовало орденом Светог Саве IV степена за просветни рад.¹⁸

Умро је 30. новембра 1950. године у својој 67. години и сахрањен на Новом гробљу у Београду.

Легат

За време свог боравка у иностранству, живећи и радећи у Швајцарској, професор Илић је вредно прикупљао материјал (стара и ретка издања, књиге познатих научника) без којег не би могао да се усавршава, од почетка стварајући услове за свој научни рад. Уз богато знање и разумевање ширине области које је изучавао, избор грађе је вршио са великом посвећеношћу. Захваљујући томе настала је вредна збирка његове личне библиотеке.

Своју богату библиотеку, која броји 1910 наслова, Јордан П. Илић је још за живота оставио Православном богословском факултету.¹⁹ Библиотека је остала у засебној просторији у згради Факултета, у настојању да се сачува у целости. Након смрти професора Јордана П. Илића комплетно је пописана 17. септембра 1969. године.

Уочљиво је да, приликом избора публикација за библиотеку, професор Илић није битно одступао од тематских области којима се бавио. Већина књига у библиотеци је из педагогије, психологије, историје цркве, филозофије, што указује како на његову професију наставника Педагогике са методиком религијске наставе, тако и на интересовања за социолошке и историјске теме, посебно оне у вези са историјом цркве. Поред примарне научне литературе, ту је и богата приручна литература (речници, лексикони, каталози, библиографије). Легат садржи и примерке издања која пружају увид у његова шира интересовања попут комплета књига Фјодора Ми-

¹⁵ Исто, 58.

¹⁶ АПБФ, Професорски досије..., „Службенички лист”, 65.

¹⁷ Драшковић, *Религиски педагог Др. Јордан П. Илић*, 8.

¹⁸ АПБФ, Професорски досије..., „Службенички лист”, 66. Исто питање.

¹⁹ „Исправни, православни став професора Илића, увек прожет хришћанском љубављу, ипак се најбоље огледао у његовој бризи за факултет као целину. Увек је, а нарочито у великим кризама око опстанка његова, горео љубављу за њега, горео и чак сагоревао, готов да свега себе заложити и жртвује за факултет, а преко њега и за своју, Српску цркву. Видан доказ његове љубави према факултету је и његова стара одлука, којом своју лепу и богату библиотеку поклања факултету”. (Драшковић, *Религиски педагог Др. Јордан П. Илић*, 20–21)

хајловича Достојевског и Лава Толстоја, али ту су и дела Јохана Волфганга фон Гетеа и Фридриха Вилхелма Ничеа. Како је течно говорио немачки и руски, а служио се француским и латинским, у библиотеци др Јордана П. Илића више од половине публикација су на немачком, а остатак на српском и другим језицима које је користио.

Легат је данас смештен на покретним полицама у депоу зграде Православног богословског факултета заједно са осталим легатима и библиотекама целинама које Факултет поседује. Систем смештаја књига је решен на принципу *numerus currens*, онако како је и првобитно била пописана библиотека. Све књиге легата имају четвртасту налепницу са бројем написаним руком који означава сигнатуру, али уједно и инвентарни број. Она је постављена на корицама књиге у горњем левом углу и на хрпту. У самој књизи, на насловној страни, у горњем десном углу уписан је руком инвентарни број. Печат легата се може видети на насловној страни и средини књиге. На њему стоји: Библиотека проф. др Јордана Илића.

Дародавци легата различито брину о књигама. Једни их уредно чувају, обележавају печатима, потписују, воде евиденције, други пак упадљивим напоменама наглашавају своје мисли и размишљања о неком тексту, са жељом да их сачувају. Упркос траговима учесталог коришћења, физичка очуваност књига професора Јордана П. Илића је задивљујућа. Темељан и педантан, исту такву прилежност испољавао је и према литератури. На мањем броју књига, додуше ретко, видни су ситним словима брижљиво и уредно писани коментари. Опширније напомене писао је ћирилицом, писаним словима, искључиво оловком, на мањем парчету папира који је стајао на одговарајућој страни књиге. Понегде се, једва приметно, могу назрети места која је подвлачио и назначавало као важне.

Специфично обележје збирки и њихова вредност представљају посвете у публикацијама. На основу њих можемо, ако не закључити, а оно бар наслути како о друштвеном статусу власника библиотеке тако и о начину на који су поједине књиге прибављане. У Библиотеци др Јордана П. Илића налази се велики број поклоњених публикација са посветом аутора – пријатеља, бивших студената, колега.²⁰ Професор Душан Глумац, у посвети књиге *Одељци о слози господњем* изражава „...захвалност и дубоко поштовање, свом професору др Јордану Илићу”, а Ђока Слијепчевић у књизи *Укидање Пећке патријаршије*, посветом истиче колегијално и лично поштовање, док Лазар Мирковић „...у поштовању” дарује колеги своје дело *Мирослављево јеванђеље*. Ту су и књиге успешних студената који су наставили путем свога професора: „...у знак ученичке захвалности и поштовања”, од

²⁰ Професор Лазар Мирковић је на комеморативној седници рекао: „...Студенти су професора волели и поред његове строгости јер он је био студентима не само професор него и пријатељ... Као колега проф. Илић се са пуно такта и колегијалности односио према својим колегама и његово празно место у колегијуму наставника Православног Богословског факултета ће болно такнути све његове колеге.” (АПБФ, Записник, књ. V (1948–1953), „Записник бр. 43 седнице Савета богословског факултета одржане 2. децембра 1950. године”, тачка 1.)

проф. М. Војиновића у књизи *Механичке социјалне теорије и хришћанска социологија*. Анастасије Поповић му непосредно по објављивању, „...у знак искреног пријатељства”, поклања своју књигу *Морални закон*. Занимљиво је да је у легат професора Илића 1951. године, након његовог упокојења, на захтев аутора Чедомира Драшковића уврштена књига *Религиски педагог Др. Јордан П. Илић*.²¹ Посвете намењене професору Илићу свакако сведоче о угледу који је уживао међу колегама и утицају који је имао на генерације студената: „Међу колегама, пак, пок. професор Д-р Илић је увек био уважаван, не само као педантан, савестан и врло вредан наставник, већ и као друг. Увек помирљив, увек готов да посредује у размирицама; али и бескомпромисан, када су у питању част и достојанство Факултета и Цркве.”²²

У легату се налазе и занимљиви примерци који су припадали његовом брату од стрица, нишком епископу Јовану (Илићу).²³

Старе и ретке књиге²⁴

Највећи број књига у легату датира из 1920–1930. године, али ту су и стране књиге штампане у периоду од 1846. до 1876. године. Међу њима је и неколико изузетно очуваних примерака на готици, ретко издање истакнутог римокатоличког теолога и историчара Јохана Долингера (Johann Joseph Ignaz Dollinger, 1799–1890) *Heidenthum und Judenthum (Vorhalle zur Geschichte des Christenthums)* из 1857. године (сигн. 418), затим најстарија књига у легату *Canones et decreta sacrosancti oecumenici concilii tridentini*, штампана у Лајпцигу 1846. године (сигн. 1213), и *Geschichte des Kirchenlieds und Kirchengesanges mit besonderer Rücksicht auf Württemberg* Емила Коха (Eduard Emil Koch, 1809–1871) из 1847. године (сигн. 1135).

Значајни наслови међу старим примерцима с половине 19. века су *Biblische Geschichte* из 1858. године (сигн. 319) и *Lesestucke aus den Propheten und Hagiographen* из 1854. године (сигн. 320), Јакоба Ауербаха (Dr Jacob

²¹ Љиљана Башић и Маја Аћимовић, „Легати и библиотеке целине у Библиотеци Православног богословског факултета Универзитета у Београду”, у *Посебне збирке у контексту заштите културног наслеђа и као подстицај културног развоја*, ур. Маша Милорадовић и Дејан Вукићевић (Београд: Народна библиотека Србије, 2019), 476.

²² Наставници Православног богословског факултета, „Д-р Јордан П. Илић редовни професор Педагогике и Методике религијске наставе на Православном богословском факултету Универзитета у Београду”, *Зборник Православног богословског факултета*, св. 2 (1951): 8.

²³ *Циљ хришћанског живота*, Св. Серафима Саровског, са посветом светог Николаја Жичког: „Протојереју Јордану Илићу, др-у теологије у знак другарске љубави, Преводацац” (сигн. 1429).

²⁴ У овом одељку, презентован је мањи део старих и ретких књига из легата Јордана Илића, више о томе погледати у: Зоран Ранковић и Маја Аћимовић, „Старе и ретке књиге легата библиотеке Православног богословског факултета”, у *Сарадња библиотека са библиотекама традиционалних цркава и верских заједница у Републици Србији*, ур. Катарина Јаблановић (Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2020), 296–297.

Auerbach, 1810–1887), који су дигитализовани у Hathi Trust Digital Library коришћењем извора са Универзитета Харвард.²⁵

Библиотеку је свакако обогатио и примерак универзитетског професора из Граца и почасног члана Српске краљевске академије, Грегора Крека (Dr. Gregor Krek, 1840–1905) *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*, из 1887. године (сигн. 407), као и немачког психолога и филозофа Освалда Кулпеа (Oswald Külpe, 1862–1915) *Grundriss der Psychologie*, штампаног у Лајпцигу 1893. године (сигн. 1655). Из 1876. године је *Geschichte Jesu* Карла Хазеа (Dr. Karl Haze, 1800–1890), штампана у Лајпцигу (сигн. 462), а Кантова религиозна филозофија, *Die Religious philosophie Kant's*, Алберта Шврритера (Dr. Albert Schwriter, 1875–1965) је из 1899. године (сигн. 1645).

Многи наслови најцењенијих српских педагога сада се могу наћи и у дигиталној форми или као фототипска издања попут књига Милана Ђ. Милићевића (1831–1908):²⁶ *Историја педагогије* из 1871. године (сигн. 1505), *Кнежевина Србија* из 1876. године (сигн. 1681), *Нови крајеви*, из 1884. године (сигн. 338), *Поглед на народно школовање у Србији*, из 1873. године (сигн. 341). Интересовање професора Илића за научно бављење педагогијом и хришћанском етиком можемо видети и по примерцима *Општа педагогика* из 1897. године др Војислава Бакића (1847–1929), једног од најзначајнијих српских педагога, Илије Радивојевића, *Поуке из педагогије*, Нови Сад, из 1898. године (сигн. 1528), Стевана М. Окановића, *Васпитне казне и награде*, Београд, из 1892. године (сигн. 1316), Јована Миодраговића, *О забавиштима*, Београд, штампане 1897. године (сигн. 1196).

Историја српске православне цркве од првијех десетина VII в. до наших дана, Нићифора Дучића (1832–1900), штампана је у Београду 1894. године (сигн. 965). У легату је и редак примерак речника Ђорђа Поповића (Georg Popović, 1832–1914) на готици и ћирилици: *Worterbuch der Serbischen und Deutschen sprache*, штампан у Панчеву 1886. године (сигн. 334). Ту је и примерак штампан у Загребу 1877. године је *Documenta Historiae Chroaticae Periodum Antiquam*, Фрања Рачког (1828–1894) (сигн. 330).

Вредан пажње је рад Сутберта Баумера (Suitbert Bäumer, 1845–1894), једног од најутицајнијих патролога деветнаестог века, *Geschichtedes Breiviers, Freiburgim Breisgau*, из 1895. године (сигн. 377), као и немачког протестантског теолога Ота Флајдерера (Otto Pfeiderer, 1839–1908) *Grundriss der christlichen Glaubens und Siltenlehre*, издат у Берлину 1893. године (сигн. 405).

²⁵ Jacob Auerbach, *Biblische Geschichte* (1858), *Lesestucke aus den Propheten und Hagiographen*, 1854. преузето 18. 9. 2020, <https://catalog.hathitrust.org/Record/100435039>.

²⁶ Један од најстаријих књижевника новијег доба, преводаца, политичар, етнограф, библиотекар Народне библиотеке (Београд) и државни саветник. Учествовао је у оснивању Друштва српске словесности и Српске књижевне задруге. Члан је Српске краљевске академије (Академије друштвених наука) од 1887. године, http://srpskaenciklopedija.org/doku.php?id=милан_милићевић (преузето 18. 9. 2020).

Од аутора Фридриха Лангеа (Dr. Friedrich Lange, 1828–1875), немачког филозофа, педагога, политичког активисте и новинара, значајне личности међу немачким интелектуалцима средином 19. века, сачувана је публикација *Didaktik und methodic des coangelischen Religionsunterrichts*, штампана у Минхену 1897. године (сигн. 1586).

Поред наслова из 19. века, у легату постоји 36 публикација из 1912–1913. године. Из периода Првог светског рата сачувано је 46 и из Другог светског рата 33 наслова.

Велики број књига из легата својим садржајем превазилази локална и регионална интересовања и сазнања тако да је од изузетне вредности за научна истраживања. Правилник о легатима и библиотекама целинама на Православном богословском факултету одређује да овај део књижевне баштине може бити на услузи корисницима, уз услов да се користи искључиво у просторијама читаонице и уз надзор и помоћ библиотекара. Иако све старе књиге које припадају легату, штампане до 1867. године, као и ретка издања из ратних периода, већ имају статус културног добра, потребно их је, у складу са Законом, прогласити за културно добро, односно за културно добро од великог значаја.²⁷

Закључак

Легати су свакако значајни за проучавање историје и културе једног народа, али и за проучавање индивидуалног стваралаштва легатора. Формиран као засебна целина, сваки легат је непроцењив извор података, који посредно сведочи о професионалним и личним интересовањима власника, времену у ком је стварао, његовом окружењу. Истраживање легата професора Јордана П. Илића открило је и прегршт података који на особен начин указују на значај и специфичности ове збирке. Потенцијал овог истраживања сагледава се, дакле, кроз истицање вредности садржаја легата, са посебним освртом на старе и ретке књиге, и њиховог представљања, које би омогућило истраживачима да искористе сва сазнања и податке ретке научне грађе.

Историјски и културни значај ове библиотеке, повећање њене доступности читаоцима обавезује да се књиге и друге публикације у њој дигитализују и унесу у електронски каталог. Требало би истаћи чињеницу да су публикације похрањене у легату Јордана П. Илића веома тражене и ретке, те да је значајан број књига и часописа тешко пронаћи у јавним библиотекама, а да су неке од њих једини сачувани примерци. Дигитализацијом грађе омогућила би се лакша доступност, а самим тим и заштита ових непроцењивих дела. Процесом дигитализације би требало да се на креативан и нов начин представе збирке старе и ретке књиге, са свим својим специфичностима.

²⁷ „Закон о старој и реткој библиотечкој грађи”, *Сл. гласник РС* бр. 52/11.

Литература

- Архив Православног богословског факултета (АПБФ), Записник, књ. V (1948–1953).
Архив Православног богословског факултета (АПБФ), Професорски досије др
Јордана Илића.
- Auerbach, Jacob. *Biblische Geschichte*. Leipzig, 1858.
- Auerbach, Jacob. *Lesestücke aus den Propheten und Hagiographen*. Leipzig, 1854. Preuzeto
18. 9. 2020, <https://catalog.hathitrust.org/Record/100435039>.
- Аћимовић, Маја и Зоран Ранковић. „Старе и ретке књиге легата академика
Драгутина Анастасијевића”. *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу
библиотекарства* бр. 36 (2020): 89–95.
- Башић, Љиљана и Маја Аћимовић. „Легати и библиотеке целине у Библиотеци
Православног богословског факултета Универзитета у Београду”. У *Посебне
збирке у контексту заштите културног наслеђа и као подстицај културног
развоја*, уредници Маша Милорадовић и Дејан Вукићевић, 467–483. Београд:
Народна библиотека Србије, 2019.
- Döllinger, Ignaz von. *Heidenthum und Judenthum*. Regensburg, 1857.
- Драшковић, Чедомир. *Религиски педагог Др. Јордан Илић: Religious Pedagogue Dr.
Jordan P. Ilić*. Београд: Графичко предузеће „Вук Караџић”, 1951.
- Наставници Православног богословског факултета. „Д-р Јордан П. Илић редовни
професор Педагогике и Методике религиске наставе на Православном
богословском факултету Универзитета у Београду”, *Зборник Православног
богословског факултета* св. 2 (1951): 7–11.
- Ранковић, Зоран и Маја Аћимовић. „Старе и ретке књиге легата библиотеке
Православног богословског факултета”. У *Сарадња библиотека са библиотекама
традиционалних цркава и верских заједница у Републици Србији*, ур. Катарина
Јаблановић, 293–308. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2020.
- Сандо, Драгомир. „Др Јордан Илић (1883–1950), редовни професор Богословског
факултета Универзитета у Београду”. *Српска теологија у двадесетом веку* књ.
8 (2010): 19–21.
- Закон о старој и реткој библиотечкој грађи. *Службени гласник Републике Србије* бр.
52 (2011).
- Hase, Karl. *Geschichte Jesu*. Leipzig, 1876.

Маја М. Аћимовић

LEGACY COLLECTION OF PROFESSOR JORDAN P. ILIĆ AT THE FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

Summary

This work comes as a part of researching results on the legacy collection of prof. Dr. Jordan P. Ilić, which is stored in the library of the Faculty of Orthodox Theology of the University of Belgrade. After a short biography of the legator, lesser-known facts about

this personal library, which is of exceptional importance for Serbian culture, were singled out. The research of the legacy revealed a handful of data that in a special way indicate the importance and specifics of this fund, but also about its donor, providing a complete insight into the relationship he had with science and profession, work habits and especially commitment to national education and intelligence formation. In addition, a number of titles are presented which, according to the Criteria for the evaluation and categorization of old and rare Library Holdings, the Law on old and rare Library Holdings, belong to old and rare books. Due to the richness of their content and value, in addition to being a significant cultural heritage, they represent extremely rare and valuable scientific material, both in our country and in the world. The archives of the Orthodox Theological Faculty in Belgrade (APBF) were used in the study.

Keywords: Jordan Ilić (1883–1950), library, Faculty of Orthodox Theology, legacy collections, old and rare books

Јелена Богдановић (1971–)
Народни музеј Ниш
jelenabogdanovic373@yahoo.com

УДК 069.51:82(497.11)
027.1:929 Сремац С.
027.1:929 Миљковић Б.

МУЗЕОЛОШКА ЕКСПОЗИЦИЈА КЊИЖЕВНЕ ЗАОСТАВШТИНЕ СТЕВАНА СРЕМЦА И БРАНКА МИЉКОВИЋА

Сажетак: У фонду Народног музеја у Нишу чувају се заоставштине Стевана Сремца и Бранка Миљковића од којих су формиране истоимене збирке. Управа Народног музеја је 1951/52. од Милорада Павловића откупила радну собу и рукописну заоставштину Стевана Сремца (1855–1906). Том приликом инвентарисан је 91 предмет. Збирка *Стеван Сремац* садржи оригиналне аутографе (33), и аутографе (16) његовог ујака Јована Ђорђевића (1826–1900), личне предмете, географске карте, уметничке слике и литографије, фотографије и комадни намештај из пишчеве радне собе у Београду. Библиотека Стевана Сремца уведена је 1954. године у музејску књигу инвентара и она данас броји 447 књига од којих је знатан број примерака у категорији старе књиге. Збирка је 2014. проглашена за културно добро од *великог значаја*.

Заоставштину песника Бранка Миљковића (1934–1961) његова породица је поклонила граду Нишу, односно Народног музеју у Нишу, 1971. године, поводом десетогодишњице песникове смрти. Породица Миљковић је Музеју предала радну собу, рукописе, библиотеку и личне ствари из заоставштине свога сина. Заоставштина се са укупно 1649 предмета, чува у збирци *Бранко Миљковић*. Збирка је 2014. проглашена за културно добро од *великог значаја*.

Кључне речи: Стеван Сремац, Бранко Миљковић, Јован Ђорђевић, књижевна заоставштина, музејска збирка, лична библиотека, рукописи, аутограф, културно добро, музејска поставка

Збирка *Стеван Сремац*

Народни музеј у Нишу стара се безмало седамдесет година о књижевној заоставштини Стевана Сремца (1855–1906), једног од најзначајнијих писаца српског реализма. После Сремчеве смрти, већи део његове заоставштине припао је његовом најближем пријатељу, професору Милораду Павловићу Крпи¹ (1865–1957), касније аутору Сремчеве биографије. Ангажовањем оснивача нишког Музеја, Александра Ненадовића, Боривоја Гојковића и руководиоца уметничке галерије Славољуба Милорадовића, за незнатну суму новца 1952. године откупљена је Сремчева заоставштина.

Материјал је по тадашњем попису бројао 91 предмет и данас чини Збирку Стевана Сремца. Легат Сремчеве личне библиотеке садржи 458 књига, инвентарисан је посебно као Књига инвентара библиотеке Стевана Сремца, која је 1951. године пренета из Народне библиотеке „Стеван Сремац” у Музеј. Последњом ревизијом збирке 2017. године утврђено је да она садржи 144 предмета. У односу на стање из 1952. повећан је број предмета који су преузети из фонда збирке Стари Ниш, Историјске, Етнографске, из Архивског фонда, као и из Колекције старих разгледница. Због разноврсности предмета, збирка је подељена у осам целина и то:

1. рукописи Стевана Сремца;
2. фотографије и дописне карте;
3. школске географске карте;
4. соба Стевана Сремца – намештај;
5. лични предмети;
6. рукописи Јована Ђорђевића;
7. остало;
8. лична библиотека Стевана Сремца.

Рукописи Стевана Сремца, којих има укупно 33, објављени су у оригиналној верзији или као део неке друге завршне варијанте. Неким рукописима је сам аутор, у коначној верзији, дао другачије наслове.

Део збирке, који се односи на фотографије и дописне карте, садржи 14 фотографија (13 црно-белих и 1 колорисану фотографију). У откупљеном материјалу било је 7 фотографија, а преосталих 7 је пренето из других збирки Музеја. Овде су уврштене и 4 дописне карте са различитим мотивима. Три дописнице су из серије *Поздрав из Србије* са мотивима из Сремчеве приповетке „Ивкова слава”. На дописницама су цртежи Стевана Никшића Лале, Сремчевог колеге и пријатеља. Портрет Стевана Сремца и његовог оца Аврама у медаљону пребачен је из Историјске збирке.

¹ Милорад Павловић – Миле Крпа (1865–1957), професор и књижевник, Сремчев пријатељ и биограф. Био је професор нишке и београдске гимназије заједно са Сремцем. Преводио са немачког, писао историографско-публицистичка дела. Аутор је биографије *Стеван Сремац*, као и *Биографије знаменитих људи*.

Слика 1: Лични предмети и рукописи С. Сремца (детал са изложбе)

Школске географске карте броје укупно 33 инвентарних јединица. Сремцу су служиле за наставу у нишкој Гимназији, где је поред историје и српског језика предавао и географију. Карте су штампане у Бечу око 1880. године, на немачком језику, колорисане су и рађене техником литографије.

Соба Стевана Сремца – намештај, откупљен је у целости од Милорада Павловића Крпе. То је Сремчева „београдска соба”. Овај део збирке броји укупно 8 предмета. Већи део ових предмета је изложен у сталној музејској поставци.

Збирка броји 26 личних предмета Стевана Сремца. Ту убрајамо и две литографије у боји и две слике, уља на платну. Једна ненасловљена уметничка слика је са библијском тематиком. Неколико предмета кујунџијске израде Сремац је донео из Мостара. Ту је и Сремчев бележник, одакле је објављена само анегдота о Зони Замфировој, а остали записи нису објављивани. Бројанице, које такође припадају збирци, добио је у Нишу, и сада су изложене у сталној поставци.

Рукописи Јована Ђорђевића (1826-1900)², такође су део Збирке Стевана Сремца. У збирци је 16 оригиналних рукописа овог знаменитог српског историчара и књижевника, а Сремчевог ујака и духовног старатеља. Попис ових рукописа својеручно је сачинио Сремац.

Предмети различите садржине којих је укупно 11, такође представљају део Збирке. Један од најзначајнијих је штап Ибиш-аге који је пребачен из

² Јован Ђорђевић (1826-1900), књижевник, историчар, професор шабачке и београдске гимназије, предавач опште историје на Великој школи (1888). Сремчев ујак и старатељ. Аутор текста химне *Боже правде*.

Слика 2: Једна од реконструкција радне собе С. Сремца
(Народни музеј Ниш)

Етнолошког одељења, као и сувенир, гипсано попрсје Бранка Радичевића, које је Сремац донео из Сремских Карловаца, али и различити рачуни, једно судско решење и друго.

Сремчева библиотека је од 1906. године у Нишу. Поштујући братовљево жељу, Јован Сремац је Народној библиотеци у Нишу поконио целокупну пишчеву личну библиотеку. Услов дародавца био је да библиотека буде изложена у посебним витринама, на којима ће видно стајати натпис БИБЛИОТЕКА СТЕВАНА СРЕМЦА. Веран опис библиотеке налазимо у књижевном листу *Босанска вила*, из августа 1907. године. Павле Софрић, професор историје нишке Гимназије и први библиотекар Народне библиотеке у Нишу, први је стручно обрадио Сремчеву библиотеку, а чланак о томе објављен је у *Босанској вили*. Инвентарисано је 770 књижних јединица и 1294 свеске и то претежно из историјско-филолошке групе и белетристике. Од тада па до 1951. године када је библиотека пребачена у Музеј, фонд ове вредне библиотеке је скоро преполовљен. У музејску књигу инвентара из 1954. године уведено је 458 књига. Инвентарисање и обраду урадио је тадашњи управник Музеја Александар Ненадовић. Након пописа 1995. године, из инвентара је избрисано 11 књига које су крађом отуђене из поставке. Последњим пописом збирке 2017. утврђено је да библиотека броји 447 књига. Најстарија књига је *Библија* штампана у Москви 1762. године на

црквенословенском језику. Каталог библиотеке Стевана Сремца објављен је 2004. године чији је аутор виши библиотекар Народне библиотеке Ниш, Маја Новаковић.³ У Каталогу библиотеке књиге су обрађене по библиотечким критеријумима. Збирка је 2014. године проглашена за културно добро од великог значаја. Поред тога што је библиотека преживела три рата, често премештана и чувана у неусловним просторима, фонд је у целини релативно добро очуван.

Слика 3: Спомен-соба С. Сремца
(реконструкција, Народни музеј Ниш)

Збирка Бранко Миљковић

Целокупна заоставштина Бранка Миљковића дуго након његове преране смрти налазила се у кући његових родитеља Марије и Глигорија у Београду, у улици Ђорђа Кратовца 52. На годишњицу песникове смрти, 12. фебруара 1962. године у њиховој кући отворена је спомен-соба. Из прве спомен-собе сачувана је књига утисака, која сведочи о томе ко је све посетио и одао поштовање песничком делу Бранка Миљковића.

На десетогодишњицу смрти 1971. године, песникови родитељи су део заоставштине свога сина уступили граду Нишу, а посредством представника града, ова заоставштина је предата Народном музеју. Тим поводом породица Миљковић је у Књизи утисака уписала:

³ Основа израде каталога библиотеке била је музејска књига инвентара библиотеке Стевана Сремца из 1954. године. Инвентарисање и обраду урадио је тадашњи управник Музеја Александар Ненадовић.

Драге Нишлије, Бранко није стигао да вам се врати, али вратило се његово дело и радна соба. Чувајте и једно и друго, јер је од данас то ваше. (мајка Марија, отац Глигорије, брат Драгиша Миљковић 11.2.1971. Ниш)

За излагање ове вредне заоставштине Народни музеј је у свом простору, у улици Станка Пауновића 14, данас Генерала Милојка Лешјанина, уредио спомен-собу 1971. године. Аутор поставке била је кустос Радмила Крушкових, уз консултацију кустоса Наде Андрић из Београда. Те године откривена је и биста младог песника у парку испред Народног позоришта, рад вајара Небојше Митрића. Исте године, у Народној позоришту одржана је свечана академија, на којој је говорио Петар Цацић, књижевни критичар и велики познавалац књижевног дела Бранка Миљковића. Спомен-соба је 1984. године допуњена и пресељена у музејски простор, у улици Петог конгреса 54 (данас Николе Пашића), чији је аутор био кустос Живорад Петровић. Коначно, 2018. године Народни музеј добија адекватан простор за излагање ове вредне књижевне заоставштине, у улици Александра Ненадовића 2, где се и сада налази. Аутор поставке је музејски саветник Јован Младеновић. Модерна, урађена по свим музеолошким стандардима, поставка је песника Бранка Миљковића представила на прави начин, а град је добио простор којим се може подичити.

Слика 4: Једна од реконструкција радне собе Б. Миљковића
(Народни музеј Ниш)

Слика 5: Лични предмети и рукописи Б. Миљковића
(детал са изложбе)

Шта се све налази у заоставштини Бранка Миљковића?

Инвентар збирке формиран је на основу пописа збирке добијене 1971. године која броји 1649 предмета.⁴ Према тој евиденцији предмети су разврстани у групе: лична документа, белешке и изводи (из гимназије и са студија), рукописи из млађег периода, рукописи из старијег периода, поетске минијатуре, аутографи превода руских и француских песника, есеји и чланци, концепти недовршених песама, песничке скице, преписка лична и пословна, телеграми и изјаве саучешћа после смрти песника, плакати, повеће и признања, књиге утисака, биста Миљковића са мермерним постољем, делови намештаја из радне собе. Такође, део збирке је и колекција фотографија, као и породични албум са фотографијама и грамофонске плоче класичне музике.

Породица Миљковић је 1981. године Народном музеју поклонила још 24 предмета, претежно Бранкових личних, али и два прва издања збирки песама *Узалуд је будим* из 1957. и *Ватра и ништа* из 1960. и четири књиге, збирке песама из 1965, 1972, 1975. године.⁵

⁴ Податке о првом попису збирке налазимо у музејском *Летпису, прва свеска 1970–1971.* године одакле сазнајемо да је кустос Радмила Крушкових од 18. до 23. јануара извршила попис збирке који садржи 31 страницу и има 1615 пописаних бројева.

⁵ Попис сачињен том приликом садржи 24 предмета које су од песникових родитеља примили 19. марта 1981. године директор Музеја Богомир Станковић и педагог Живорад Петровић.

Целокупна заоставштина је након обраде разврстана у неколико целина:

1. рукописи песама;
2. рукописи превода;
3. рукописи белешки и есеја;
4. документи;
5. преписка (пословна, лична, позивнице, честитке, дописнице);
6. фотографије и ликовна дела;
7. лични предмети и радна соба;
8. лична библиотека.

Највреднији део збирке чини рукописна заоставштина, која садржи 432 оригинална рукописа песама, превода, есеја, критичких текстова, белешке и рукописну грађу насталу у широком временском распону, од песникових гимназијских дана (1949) до његове последње фазе стваралаштва (1953–1961). Према периоду настанка рукописна заоставштина је разврстана на:

1. белешке и изводи из гимназије и са студија;
2. рани период стваралаштва до 1953. године;
3. каснији период стваралаштва 1953–1960. године;
4. „кратки стихови” – поетске минијатуре;
5. есеји, чланци и преводи.

Неколико рукописа песама Бранка Миљковића чувају се у Рукописном одељењу Матице српске у Новом Саду. То су рукописи које је Миљковић

Слика 6: Спомен-соба Б. Миљковића (реконструкција, Народни музеј Ниш)

послао редакцији *Летописа Матице српске* 1951. и 1955/56. године. Оне нису објављене у *Летопису* тада већ касније, 1952. у часопису *Записи*, 1956. у часопису *Гледишта* и 1975. у часопису *Студент*. У Матици српској налази се девет рукописа песама откуцаних на машини.

Део рукописне заоставштине, али и већи број приватних и пословних писама, налази се код Миљковићавих пријатеља.⁶ Збирка је 2014. године проглашена за културно добро од великог значаја.

Литература

- Јанковић, Зорица, Младеновић Јован. *Стеван Сремац академик и академац*. Београд: Издавачка делатност Народног позоришта у Београду, 2011.
- Младеновић, Јован. *Бранко Миљковић поезија као судбина*. Ниш: Народни музеј Ниш, 2011.
- Младеновић, Јован. *Стеван Сремац, књижевник и академик*. Ниш: САНУ огранак у Нишу, 2017.
- Младеновић, Јован. *Бранко Миљковић - преписка, документи, посвете*. Ниш: Јован Младеновић, 2012.
- Младеновић, Јован. *Преписка, интервјуи, документа*. Ниш: Нишки културни центар, 2018.
- Младеновић, Јован. *Заоставштина Стевана Сремца*. Ниш: Народни музеј Ниш, 2005.
- Петровић, Живорад. *Бранко Миљковић - њим самим или песник, уместо да каже, бива казан*. Ниш: Народни музеј Ниш, 1985.

Jelena Bogdanović

MUSEOLOGICAL EXPOSITION OF LITERARY LEGACY OF STEVAN SREMAC AND BRANKO MILJKOVIĆ

Summary

The legacy of Stevan Sremac and Branko Miljković, from which the collections of the same name were formed, are kept in the fund of the National Museum in Niš.

The management of the National Museum in 1951/52. bought the study and the manuscript legacy of Stevan Sremac (1855-1906) from Milorad Pavlović. On that occasion, 91 cases were inventoried. The Stevan Sremac collection contains original autographs (33) and autographs (16) of his uncle Jovan Đorđević (1826-1900), personal items, geographical maps, art paintings and lithographs, photographs and pieces of furniture from the writer's study in Belgrade. The library of Stevan Sremac was introduced in the museum inventory book in 1954, and today it has 447 books, of which a significant number are copies in the category of old books. In 2014, the collection was declared a cultural asset of great importance.

⁶ По исказу Бранкових родитеља, а приликом предаје заоставштине, део писама, рукописа и личних предмета налази се код његових блиских пријатеља.

The family of the poet Branko Miljković (1934–1961) donated his legacy to the city of Niš, (The National Museum in Niš) in 1971, on the occasion of the tenth anniversary of the poet's death. The Miljković family handed over a study, manuscripts, a library and personal belongings from their son's legacy to the Museum. The legacy, with a total of 1649 items, is kept in the collection of Branko Miljković. The collection was declared a cultural asset of great importance in 2014.

Keywords: Stevan Sremac, Branko Miljković, Jovan Đorđević, literary heritage, museum collection, personal library, manuscripts, autograph, cultural property, museum exhibition

Данијела М. Божичковић Радуловић (1968–)
Библиотека „Србољуб Митић”, Мало Црниће
danijelamilanova88@gmail.com

УДК 027.022:75/76
75:929 Марковић Ж.

Зорка А. Стојановић (1963–)
zorka63@gmail.com

Радица Ж. Павловић (1972–)
radicanp7@gmail.com

УМЕТНИЧКЕ СЛИКЕ ЖИВАНА МАРКОВИЋА У БИБЛИОТЕЦИ „СРБОЉУБ МИТИЋ” У МАЛОМ ЦРНИЋУ

Сажетак: Библиотека у Малом Црнићу основана је 1879. године. Током свог постојања мењала је назив и функцију, почевши од назива „Дружбена читаоница” са неколико десетина књига до садашњег – Библиотека „Србољуб Митић” и фондом од 46.000 публикација. Један од њених управника био је и Живан Марковић. Рођен 1936. године у насељу Мало Црниће, општина Мало Црниће, на челу Библиотеке налазио се од 1986. до 1993. године. Као свестрана личност, опробао се у различитим врстама уметности – књижевности, цртању и сликарству. Библиотеци је оставио легат уметничких слика (20), које данас представљају сталну поставку у њеној галерији. Специфичан начин изражавања сурове свакодневице и стална борба добра и зла у којој зло често добија примат и морбидне димензије, присутне су у Марковићевој уметности. Доминантна техника је акрил на платну. Символика коју представља проткана је тежином живота, борбом за опстанак и бесмислом постојања. У мотивима вечите глади и жеље за стицањем материјалних ствари, човек нарушава и ремети природу, њен распоред и равнотежу. Живан Марковић је својим радовима на својеврстан начин осетио и осликао будућност света, овога у коме ми живимо и проблеме са којима се, на врло болан и поражавајући начин, и сами сусрећемо. Исечено дрвеће, ходајући пањеви, гладни птићи у гнезду, поплаве, пожари, обазглављени људи који јуре не знајући куда, симболи су онога што ће, ако не поштујемо природу, доћи и до нас. Потоп људскости и најезда мутних времена карактеришу уметников ликовни израз. Насупрот томе, слике цвећа, нетакнута природе, улица на којима влада култура, суптилност покрета, финоћа боја и лепота живљења. Све је дато у симболици, и постојање и пролазност. Добро и зло као антиподи у сваком људском бићу и човек у вртлогу живота и борби са околином и са самим собом.

Кључне речи: пролазност, борба, дело, природа, човек, облик, симбол, постојање

Велика ми је част што сте нам пружили прилику да учествујемо на научном скупу и Зборнику на тему: „Књижевни легати у институцијама културе”.

Хвала на позиву, ово је био велики изазов за нас. Из више разлога. Прво, због љубави према делу Србије у коме сте ви и ваша Библиотека. Друго, зато што ценим ваш рад па сам пожелела да будемо део пројекта. Треће, схватила сам да врло често не примећујемо неке ствари које су нам испред очију, и некако се „подразумевају”. Али, то није довољно. Заправо, ништа се не подразумева. Јако је важно све битно поставити на одговарајућа места и дати им управо вредност коју заслужују. Овакви научни скупови и зборници радова чине управо то.

Легат слика господина Живана Марковића био је скрајнут и маргинализован, готово заборављен. У једној од просторија библиотеке у Малом Црнићу, која иначе и није велика (свега 280 м²), слике су биле окачене на зидовима и стрпљиво чекале неко боље време. Хвала на позиву и подршци. У име аутора, који више није међу нама, уметничких слика које су, на срећу, сачуване, у име корисника, колега и колегиница и свих оних који цене историјске, културне, моралне и људске вредности.

Знамо колики је значај легата. Уз неоспорну материјалну, много је важнија културолошка и уметничка вредност.

Сагледани у ширем смислу, легати су драгоцену ризницу значајних историјских тренутака, брижни чувари потиснутих и заборављених вредности, обичаја и свеукупног духовног, образовног и културно-уметничког наслеђа.

У ужем смислу, легати у библиотекама су запажени гестови поклањања личних колекција, публикација, рукописа, докумената и, уопште, разноврне грађе, брижљиво сакупљане и релевантне за социјално-историјско и компаративно сагледавање једне или више области људског знања и делања.

Заоставштина намењена библиотеци јесте и добар начин да се упозна личност дародавца, који је, по правилу, значајна фигура у некој сфери друштвеног живота, или, пак, време, средина или шири простор њеног деловања. Захваљујући установљавању институције легата сачувани су од заборава многи плодови рада и стваралаштва који су било на локалном било на општем нивоу културе, од ванредног значаја. Легати не само да на специфичан начин осветљавају историју, они представљају непроцењиво благо које чини чврсто полазиште за будуће генерације. Сваки легат, осим материјалне има и непроцењиву културну вредност с обзиром на то да представља целину живота, рада и интересовања аутора. Наслеђе ове врсте дозвољава нам да одређену значајну личност, коју смо понекад склони да посматрамо кроз призму културе или науке, сагледамо дубље кроз њене контакте, записе, рукописе, забележене личне везе или кроз књижевна и научна дела која су закупљала њену пажњу. Наравно, личност можемо боље разумети и упознати и кроз мотиве, начине на које испољава своје биће кроз уметност и кроз све оне наизглед небитне и ситне детаље које видимо и спознамо тек када озбиљно и систематски почнемо да се бавимо аутором.

Легат у библиотеци представља незаобилазну тачку срастања легатора са генерацијама које му следе, са поштоваоцима, знатижељницима, колегама по струци, истраживачима, историчарима, колекционарима, документаристима, студентима, предавачима и свима онима који долазе у библиотеку, лично или виртуелно, са жељом да прошире своја знања и сазнања. Легат, неспорно је, поред културноисторијске функције има и своју социјално-историјску конотацију. Библиотекари су по природи своје делатности професионално свесни да легати не осликавају само индивидуалну интелектуалну делатност знамените особе која их је формирала, већ да дају шири увид у верну слику културних, историјских, политичких и других околности средине у којој је она живела и стварала. Они сведоче о једном времену, наравима, карактерима, свеукупној ситуацији тога доба. Често имају и ону ванвременску и слојевиту димензију, а понекад се деси да у време свог настанка, заправо „слуте” она времена која ће тек доћи. Легати су чувари историје и расадници знања. Постојање и активни живот легата у библиотеци на добробит су легатора, саме библиотеке, њених корисника и читавог друштва.

Библиотека у Малом Црнићу основана је 1879. године. Током свог постојања мењала је назив и функцију, почевши од назива „Дружбена читаоница” са неколико десетина књига до садашњег - Библиотека „Србољуб Митић” и фондом од 46.000 публикација. У свом историјском развоју Библиотека је, осим назива, мењала и начин и квалитет рада и функционисања, као и раднике и руководиоце. Један од њених управника био је и Живан Марковић. Рођен 1936. године у насељу Мало Црниће, општина Мало Црниће, на челу Библиотеке налазио се од 1986. до 1993. године. Као свестрана личност, опробао се у различитим врстама уметности - књижевности, цртању и сликарству. Библиотеци је оставио једну збирку поезије, под називом *ВАШАР сатире и без речи*, необјављен рукопис 1000 афоризама, збирку карикатура и легат уметничких слика (20), које данас представљају сталну поставку у њеној галерији. Умро је 2012. године.

Специфичан начин изражавања сурове свакодневице и стална борба добра и зла у којој зло често добија примат и морбидне димензије, присутне су у Марковићевој уметности. Доминантна техника је акрил на платну. Символика коју представља проткана је тежином живота, борбом за опстанак и бесмислом постојања. У мотивима вечите глади и жеље за стицањем материјалних ствари, човек нарушава и ремети природу, њен распоред и равнотежу. Живан Марковић је својим радовима на својеврстан начин осетио и осликао будућност света, овога у коме ми живимо и проблеме са којима се, на врло болан и поражавајући начин, и сами сусрећемо. Исечено дрвеће и пањеви који ходају, гладни птићи у гнезду, поплаве, пожари, обазглављени људи који јуре не знајући куда. Потоп људскости и најезда мутне воде и црних времена карактеришу уметников ликовни израз. Насупрот томе, слике цвећа, нетакнута природе, улице на којима влада култура, суптилност покрета, финоћа боја и лепота живљења. Добро и зло као

антиподи у сваком људском бићу и човек у вртлогу живота у борби са околином и са самим собом.

У општини Мало Црниће, једна од главних манифестација, по којој смо, некада у Југославији, сада у Србији, познати, зове се ФЕДРАС. У питању је Фестивал драмских аматера села Србије, који је почео давне 1972. године. Овај фестивал је окупио сва највећа глумачка имена како аматера тако и професионалних глумаца. Почиње Даном Општине 14. октобра и осим позоришних представа, које трају 8 дана, организују се и пропратне активности, као што су промоције књига и изложбе слика.

Те, 1976. године, на отварању Федраса, у свечаној Скупштинској сали, изложбу слика Живана Марковића отворио је Лола Ђорђевић речима:

Није случајно да овде на обали реке Млаве, у срцу плодног Стига будемо сведоци стваралаштва културно-уметничког аматеризма и стваралаштва које нам нуди сликар и графичар Живан Марковић.

Пред нама се попут стишких поља разиграле „Игре” Живана Марковића као и „Почетак краја” у таласима Млаве окамењују шкољке и даждевњаци, док се на обалама у „Трави” шћућурио „Пањ” наговештавајући „Почетак предела” у коме живи и неуморно ствара овај даровити сликар и графичар.

Ако застанемо пред било којом од 46 изложених дела видећемо извезан број засебних елемената. Сви ови елементи линија, боја и текстура стварају, делујући заједно тонским валерима, неодвојиву целину која се назива „Враћање целини”.

Форма коју Марковић користи да би у свом субјективном одрази објективност, чини синтезу комбинација идеје са материјалношћу.

Познато је да уметници никада не престају да експериментирају, ипак се морамо сложити да постоје границе могућих комбинација идеја што нам овог пута пружају дела која су пред нама.

Али, ми се врло често користимо речима да би говорили о различитим уметничким делима, значи упркос различитом стваралаштву постоје својства заједничка свим вредностима, а која јасно могу говорити о успеху и неуспеху аутора.

Уметник може да се послужи нефигуративним поступком да би наговестио идеју и осећања. Да би се добила јасна представа о томе како сврха одређује форме које уметник даје својим делима, може се погледати „Игра природе”. Ако је форма срасла са емоцијама које су садржане у делу, утолико је уметничко дело испунило уметников циљ.

Вредност Марковићевих дела лежи управо у томе да је постигао непосреднији и спонтанији контакт свог субјективног одраза, желећи да гледаоцу скрене пажњу да природа грађе намеће своја ограничења, којима се аутор вешито одупире. Идеал форме и снажна лична емоција показује да лепота дела лежи у лепоти идеја и форме.

Иако се сликарством професионално не бави, овај даровити малоцрнићанин у федрасовским данима узбуђујућим валером узбуђује и обогаћује наше видике.

Такође, на 28. Федрасу 1999. године у малој сали Општине, још једна поставка слика Живана Марковића. О овој изложби Ивана Несторовић на- писала је у билтену:

Човек и његова околина, боље рећи сурова стварност, основна су преоку- пација стишиког сликара Живана Марковића. Он снажно разоткрива унутраш- њи немир „малог човека”, његову сталну борбу са животним недаћама.

Снажним контрастима топлих и хладних боја, уз доминацију црвене и плаве, наглашеним потезима четком, Живан изражава кулминацију ди- намике и драматике наизглед мирног предела и човека у његовом средишту.

Веома цењен и као сатиричар, Живан Марковић у својим слика снажно изражава људски карактер, те нас док их посматрамо не оставља равнодушним. Напротив, покрећу нас да саучествујемо, да преиспитујемо себе и своје поступке.

Живанове слике се не посматрају „на близи” већ се анализирају са ве- ликим задовољством.

Иако су можда на први поглед тешке и чак морбидне, Марковићеве слике су у ствари отелотворени вапај очувања природе и човека као не- раскидивог дела њене целине, човека који све то, хотимице или нехотице, може да уништи.

1. На слици под називом „Диогенијада” (акрил, 80x40) уметник на про- вокативан начин провлачи познату причу о Диогену из Синопе, који је, изгнан из свога града, већи део живота провео у Атини, живећи на улици, у једном бурету. Своје сиромаштво уздигао је на ниво највеће врлине коју човек може да поседује. Позната је његова реченица која се вековима спомиње, а коју је, по предању, употребио шетајући по дану са упаљеним фењером у рукама. Када су га питали зашто то чини, одговорио је: „Тражим човека”.

Можда је и сам уметник, сликајући трагао за правим, суштинским вредностима човека и његовог постојања, показујући потезима четкице љу- де којима се само ноге виде вирећи из бурета, људе који обезглављени иду у колони, пратећи „вођу” који је, у потпуности покривен буретом, једнако „слеп” као и остали. Ова слика неодољиво подсећа на Домановићеву при- поветку „Вођа”. Да ли је Марковић сликао дух модерног човека или читаву цивилизацију и њену еволуцију, остаће тајна, али слепило и живот у бурету остају да живе на слици овог аутора.

2. Слика „Страшило” (акрил 80x40)

На слици доминирају интензивне основне боје - црвена, плава и жута. У централном делу налази се Страшило. Насмејаног лица, широко отворених округлих очију на глави направљеној од лонца, који, празан, звечи. Многе празне главе, испод којих се налазе беле кошуље и кравате, ту су да звече и да плаше народ. На слици се још налазе и папири, списи, појачивачи звука и обележивачи путева, без икакве сврхе и смисла. Колико је нешто опасно, увек зависи од тумачења и количине страха у ономе коме је опасност упућена. Да ли ће неко од овакве слике да се уплаши, побегне, постане послушан или

схвати све ово као нешто пролазно и на неки начин смешно, зависи од самог човека – да се надовежемо на претходну слику – да ли се крије у бурету или стварност гледа широм отворених очију.

3. Понекад је оно што је написано или насликано толико јако да ниједан назив није одговарајући. На слици „**Без наслова**” (акрил 80x100), коју је уметник намерно оставио тако, приказан је човек модерног доба који се ди на хрпи костију. Да ли та слика представља отуђеност људи и самоћу појединца, или је то бесмисленост постојања и борбе за бољитак, јер све и свако на крају постану кости? А можда је сликар на овај начин покушао да исприча пут цивилизације и свој лични став и страх да нисмо много одмакли од пећинског човека, само што нам се сада пећине другачије зову и изгледају... Суштина је иста. Можда је идеја била да се до успеха често стиже не бирајући средства, или да та борба за што квалитетнију људску егзистенцију често не доводи до среће људског бића, већ пре до отуђености и неке врсте изолације. Символика ове слике је бескрајна, а свако тумачење потврђује исправну одлуку уметника да је остави без назива.

4. Символика сна. Паперјасте облаци, испод којих је зелено-плаво тло, које личи на мутну воду. Слика, као у огледалу. Препуно симболике и супротности. У питању је дело под називом „**Велики шумски пејзаж**” (акрил 120x80). Да ли су, заиста, у питању исечена дебла стабала, огољена, остављена без листова, цветова, плодова, или је то само начин да се прикаже голотиња и немоћ? Јад и беда, учмалост и смрт природе, без које нема живота ни напретка.

5. „**Велико чудо**” (акрил 120x80), још једна је слика у којој се у наслову налази реч „велико”. На овој слици представљени су људи, уплетени у једно велико клупко тела, котрљајући се по тлу, мењајући стално положај и показујући да у животу увек и свуда постоји правило горе-доле. Да ништа не може вечно да траје и да је све склоно променама и уништењу. Овде и самоуништење има своје значајно место јер сам ће човек својим занемаривањем природних закона и небригом о истој тој природи, довести до тога. И ова слика, као и многе друге, има не само симболичко значење страха и бриге за опстанак човечанства већ и једну пророчку или видовиту димензију, јер неодољиво (нажалост) показује управо време у коме живимо и чији смо савременици.

6. Цивилизација, научно-технолошка револуција, људски напредак са собом носе позитивне али и негативне стране. Сликар на слици „**Давез**” (акрил 80x80) приказује управо то негативно што нам је модерно доба донело а што нас блокира и гуши. Наказно створење, налик духу, створено од издувних гасова, разних хемикалија, отрова и других загађивача, надвило се над човека и гуши га. Људско биће, у својој крхкости, немоћно је да се супротстави том, много јачем непријатељу, који је наоко невидљив али суштински присутан на сваком кораку, иако препознатљив као такав.

7. „**Обруч спаса**” (акрил, 80x65). Нојева барка је ствар митологије и религије. Да ли нас нешто слично поново може спасити, питање је. На овој

слици, на којој је на огромном пању сачувана кућа са свим неопходним стварима, која одолева временима и животним изазовима, постоји нада. Али добром посматрачу неће промаћи уже којима је све повезано, а које у свом садржају поседује и динамит и ракете. Да ли ће нас овај „обруч спаса” спасити од катаклизме или ће нас лансирати у неку другу орбиту, не знамо. Често су жеље у раскораку са могућностима и реалном ситуацијом. Ова слика показује управо то.

8. „**Крајолик по плану звери**” (акрил, 106x80) можда најбоље, најјасније и најистинитије представља све страхове, бриге и слутње, које су већ приказане, у фрагментима, на претходним сликама Живана Марковића. Као да се наставља на претходну „Обруч спаса” и показује шта је остало после катаклизме. А остале су само крхотине претходних живота. Болесни (увијени у завоје, као мумије) људи, неми и слепи за све што је битно, који у доколици испијају кафу, водећи празне разговоре о потпуно небитним стварима, док се свет око њих, по сценарију неке „звери” срушио и нестало, настављајући да живи у неком сасвим другом, крајње нељудском облику.

Када човек, налик оном пећинском, коме је једина брига била преживљавање, а знамо га са камених цртежа како држи кост у руци спреман да удари, у борби за опстанак, постане део свакодневице: када тог човека кога карактерише борба за опстанак препознамо у нама самима, у бићу овог модерног а отуђеног времена, и када све то видимо у сликама које је Живан Марковић створио, онда схватамо да или се много шта није променило кроз све ове векове, или је човеку склоност – анималност. Свака слика овог аутора носи нам готово истоветну поруку – мораш да се бориш да би преживео, са духовима у себи или спољним силама које стално нападају. У овим симболичним приказима светске и галактичке катастрофе, претећем морбидном бићу које је од облака, дима или пене, нема ничег доброг већ управо застрашујућег. Са каквим се демонима Марковић борио, можемо само да наслућујемо, али је његов ликовни израз веома упечатљив и изражајан. Детаљном анализом слика и улажењем у појединости, запазићемо да често, уместо на платну за сликање, своје уметничко дело гради и ствара на чаршавима, столњацима, памучним предметима који су се користили у домаћинству. Управо овај податак говори у прилог томе колико је његова стваралачка енергија била јака и незауостављива. А можда о сновима и кошмарима који су га пратили најбоље сведоче слике урађене на чаршаву на коме је те снове и сањао. Уметнички израз и начин често не можемо ни да наслутимо, али прави уметници увек пронађу начин да саопште оно што желе. Његови кошмари, страхови, забринутост и презир били су интензивни, а он их је пластично описивао помоћу четкице и боја. Читав свет и космос су у сталној борби за очувањем која се сучељава са тежњом за уништењем. Живот и смрт, Рај и Пакао, вода и ватра, агресија и мир, страст и стрпљење на његовим платнима добијају посебну димензију и вредност времена у коме су настала дела и времена које је тада могло само

у кошмарима да се наслути. Легат Живана Марковића живи у храму књига, на први поглед немо а суштински веома гласно, сведочи о добрим и лошим временима, о крчком животу, о пролазности и о трајању.

Литература

Марковић, Живан 1936–2012. *Ваиар: Сатире и без речи*/Живан Марковић – Мало Црниће: Подружница Удружења књижевника Србије за Браничевски округ: Библиотека „Србољуб Митић”, 2010.

СТИГ – часопис за културу, уметност и друштвена питања, год. 1976, стр. 75, аутор приказа Милисав Миленковић.

ФЕДРАС – Билтен V Фестивала 07. 10. 1976, Број 1; страна бр. 4. Аутор приказа Лола Ђорђевић.

ФЕДРАС – некњижна грађа – позивница за ликовну изложбу у малој сали Федраса 14–21. 10. 1999.

Danijela M. Božičković Radulović

Zorka A. Stojanović

Radica Ž. Pavlović

ART PICTURES BY ŽIVAN MARKOVIĆ IN THE LIBRARY “SRBOLJUB MITIĆ” IN MALO CRNIĆE

Summary

The library in Malo Crniće has existed since 1879. Through its historical development, it changed its name and function, starting from the name “Social Reading Room” with several dozen books to the current name of the Library, “Srboljub Mitić” and a fund of 46,000 publications. Živan Marković was one of its managers. Born in 1936 in the settlement of Malo Crniće, municipality of Malo Crniće. He worked as the Library Manager (then called “October 14”) from 1986 to 1993. He wrote and painted. He left a legacy of paintings to the library (20). They represent a permanent display of paintings in the gallery in the Library, which we created by remodeling the hallway

A specific way of expressing the cruel everyday life and the constant struggle of good and evil in which evil often gained primacy and morbid dimensions are present in the artist’s artistic expression. The oils on canvas that are the painter’s way of expression are interwoven with the weight of life, the struggle for survival and the meaninglessness of transience.

In the motives of eternal hunger and the desire to acquire, man disturbs and disturbs the natural flow, arrangement and balance. With his works, Živan Marković felt and painted in his own way the future of the world, the one in which we live and the problems we face ourselves in a very painful and devastating way. Felled trees and stumps that walk, hungry birds in the nest, floods, fires, decapitated people who run without knowing where. The flood of humanity and the invasion of muddy water and black times characterize the artist’s artistic expression.

In contrast, there are images of flowers, untouched nature, streets ruled by culture, subtlety of movement, subtlety of colors and beauty of life. Good and evil as antipodes in every human being and man in the whirlpool of life in the struggle with the environment and with himself.

Keywords: Transience, fight, art, the nature, human, the shape, symbol, existence

Прилози

Сања Бундало (1974–)
Јавна библиотека „Бора Станковић” Врање
bundalosanja1@gmail.com

УДК 027.022:347.67(497.11)
821.163.41:929 Хаџи-Васиљевић Ј.

Мирјана Томашевић (1958–)
Јавна библиотека „Бора Станковић” Врање
mimicatomasevic@gmail.com

ЗАОСТАВШТИНА ДР ЈОВАНА ХАЏИ-ВАСИЉЕВИЋА
НА ЗАВИЧАЈНОМ ОДЕЉЕЊУ ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ
„БОРА СТАНКОВИЋ” У ВРАЊУ
КАО ОСНОВА ЗА БУДУЋУ СТАЛНУ
КЊИЖЕВНО-МЕМОРИЈАЛНУ ПОСТАВКУ

Сажетак: Др Јован Хаџи-Васиљевић заузима изузетно важно и значајно место у плејади заслужних Врањанаца. Својим делом српској научној јавности завештао је велико духовно благо. Ако пођемо од претпоставке да су меморијални споменици део јавног добра, од интереса за функционисање друштвеног памћења и друштвеног знања, онда се потреба оснивања сталне књижевно-меморијалне поставке др Јована Хаџи-Васиљевића сама по себи намеће као потпуно нужна и оправдана појава. Континуитет друштва је незамислив без имплицитног и експлицитног друштвеног памћења. Организовање корпуса који се односи на др Јована Хаџи-Васиљевића у сталну меморијалну поставку представљало би трајно подсећање на значајну личност српске уметности и омогућило доступност националног културног блага широј заједници. Оваква књижевно-меморијална поставка трајније би утврдила наше памћење, као и обавезе према значајним људима по којима се Врање препознаје на научној и књижевној мапи Србије. Књиге и лични предмети др Јована Хаџи-Васиљевића на тај начин постају места културе која чувају трагове прошлости једног друштва и времена који остају читљиви и када више немају контакт са садашњошћу. Излагање блага које Јавна библиотека „Бора Станковић” у Врању поседује на начин како се дефинише књижевно-меморијална поставка, показује да његови суграђани, чак и са дистанце од неколико векова, схватају шта је важно да се запамти, шта је вредно културног памћења и којим људима дугујемо захвалност без преседана.

Кључне речи: др Јован Хаџи-Васиљевић, српско духовно благо, књижевно-меморијална поставка, Јавна библиотека „Бора Станковић” у Врању

Увод

„*Vita mortuorum in memoria est posita vivorum.*”
(Цицерон: *Живот умрлих лежи у сећању живих.*)

Када бисмо спровели анкету у Врању, родном граду др Јована Хаџи-Васиљевића, са питањем: „Ко је био др Јован Хаџи-Васиљевић?“, резултат анкете би вероватно показао изненађујућу необавештеност и неинформисаност о томе ко је он био и чиме се бавио. У раду који следи подробније је сагледан однос наше средине према његовом целокупном стваралаштву и значају за националну културу, домети нашег колективног памћења и самим тим резултат према култури, друштву и идентитету. Улога библиотеке је да памти али и да ствара индивидуална и колективна сећања и чини их доступнима за разне генерације. Да кроз разне временске планове истиче оно што својим значајем завређује како би допринела разумевању и значају појединаца.

Меморијалне поставке имају три основна постулата. Оне су део организације јавног простора што утиче на друштвено памћење. Затим, њихова функција је сећање на вредности које жели да задржи у свом памћењу. И на крају, меморијалне поставке, као део историје имају значај и утицај на савремене токове.¹

У чему би се огледао значај ове поставке? Др Јован Хаџи-Васиљевић је свестрани научник мултидисциплинарног знања. Он се својим огромним истраживачким доприносом и свестраношћу сврстао међу знамените личности 19. и 20. века. Књижевно-меморијална поставка стваралаштва, лика и дела др Јована Хаџи-Васиљевића у оквиру Завичајног одељења Јавне библиотеке „Бора Станковић” имала би велики значај за очување његове писане заоставштине, даљег обогаћивања и, надамо се, увећања фонда његових дела.

Др Јован Хаџи-Васиљевић

Рођен је у Врању, 18. октобра 1866. као друго дете у породици, од оца Хаџи Василија и мајке Катерине. Школовање је започео у Врању, а гимназију завршио у Врању и Нишу. Уписао је Историјско-филолошки одсек на Великој школи у Београду, коју завршава са одличним успехом. Докторирао је у Бечу и након тога се враћа у Врање, 1898. године.²

Од раног детињства био је предодређен за учење и науку. Писањем је почео да се бави још у гимназији, а његов дар учили су и професори на

¹ Miroslav Tuđman, *Memorijalni spomenici i javno znanje* (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2009), https://www.researchgate.net/publication/281099495_Memorijalni_spomenici_i_javno_znanje (преузето 6.12.2020).

² Јован Хаџи-Васиљевић, *Аутобиографија Јована Хаџи-Васиљевића* (18.X.1866 – 29. III. 1948 год.) (Врање: „Нова Југославија”, [б.г.]), 3–11.

Великој школи у Београду³, Љубомир Ненадовић и Стојан Новаковић, који су га посебно ценили као студента. По доласку из Беча почиње да тражи намештење, а као ретко учени човек оног доба, уживао је велику наклоност краља Милана Обреновића и његовог сина, престолонаследника Александра Обреновића. Захваљујући томе, Врање након ослобођења од Турака добија школу и железницу. Обављао је послове писара у конзулатима у Скопљу и Битољу. Након тога бива премештен у Београд, у архив Министарства иностраних послова, а потом и у Министарство просвете. Након државне службе, опробао се и као новинар, да би се готово у потпуности посветио етнографским истраживањима. Управо у том периоду настају и нека од његових најзначајнијих дела: *Јужна Стара Србија*, *Бугарски зборник писан у манастиру Сланцима*, неколицина *Записа* из новијег времена и др. Године 1904. постао је секретар Друштва „Свети Сава“⁴, и ту дужност обављао је наредних тридесет шест година, до пензије, 30. марта 1940. године. Само три месеца након ослобођења у Другом светском рату, целокупна архива и његови рукописи из Друштва су конфисковани, а нова власт је др Јовану Хаџи-Васиљевићу укинула пензију и лишила га средстава за живот. Бригу о њему преузима братаница Катерина Николић са својим мужем, до његове смрти 29. марта 1948. године.⁵

Скоро читавог живота је ревносно радио на прикупљању грађе која се тиче наших крајева, а који до тада нису били проучавани. Враћао се у историју турског времена, прикупљао информације од својих блиских сарадника са којима се редовно дописивао. Истраживао је Србију и Стару Јужну Србију: кумановски, скопски, прилепски, тетовски и дебарски крај у периоду пре Другог светског рата, користећи своје знање и већ постојеће чињенице. Проучавао је становништво, начин облачења, градску и сеоску ношњу, обичаје, веру, њене односе и уопште друштвене односе у свим историјским епохама, просветне и политичке, споменике културе, познате породице, њихове родоначелнике. Такође се интересовао и писао о старим трговцима и њиховим породицама и другим друштвеним питањима. Био је учесник Првог и Другог балканског и Првог светског рата као војник Моравске дивизије другог позива, преводилац, инкореспондент и ратни дописник. Скроман за живота, Хаџи-Васиљевић је за собом оставио изузетно вредну и значајну научну заоставштину.

³ Велика школа је била највиша образовна институција у Србији између 1863. и 1905. године. Школа је прерасла у Београдски универзитет 1905. године.

⁴ Друштво Свети Сава, <https://www.sveti-sava.org.rs/>.

⁵ Мирјана Томашевић и Сања Бундало, *Др Јован Хаџи-Васиљевић, знаменити Врањанац* (Врање: Јавна библиотека „Бора Станковић”, 2018), 7-14.

Како је збирка настала

Завичајна збирка је предмет купопродајног уговора који је 1996. године сачињен између две уговорне стране, продавца Милана Влајинца из Враћа и купца Народне библиотеке „Бора Станковић” из Враћа, коју је представљала тадашња директорка Славица Степаненко. Предмет уговора се односио на откуп заоставштине знаменитог Враћанца др Јована Хаџи-Васиљевића коју чине књижна и некњижна грађа, оригинални рукописи и предмети у личној својини и за личну употребу. Намера продавца, који је власник ове грађе, била је да продајом заоставштине др Јована Хаџи-Васиљевића буде очувана завичајна баштина Враћа. Како је записано у Уговору, купац је установа од посебног друштвеног и културног значаја за Враће и околину и од општег јавног интереса је да поменута збирка буде у власништву библиотеке.

Збирка садржи археолошки и етнолошки материјал, уметничка дела, старе фотографије, документа, књиге и периодичку, као и друге материјалне и писане изворе веће или мање историјске и културне вредности.

Садржај збирке

Збирку можемо поделити на две велике целине:

- а) дела везана за његов научни рад;
- б) дела и предмети везани за околности и време у којима је живео.

Првој целини припадају делови збирке који др Јована Хаџи-Васиљевића идентификују као научника, географа, етнографа, антропогеографа, историчара, филозофа, хроничара. За живота је објавио 45 књига, више прилога о књигама, периодици и о другим публикацијама. Свако од тих подручја његовог деловања је заступљено у нашој завичајној збирци. Битно је истакнути да поједине области његовог рада нису подразумевале деловање у само једној сфери, већ су се преплитале и допуњавале, будући да овај научник није имао лимитиран домен своје мисли. Примера ради, у својим ратним белешкама, које су писане у форми дневника, а објављене у часопису *Братство*⁶, он наступа као војник у Великом рату, а иза тих књига се крије историчар, хроничар, ратни извештач, дописник.⁷ Збирка броји готово сва његова објављена дела, нека и у више примерака. Садржи његов научни рад од самих почетака,

⁶ Друштво Свети Сава је добровољно, невладино и непрофитно удружење у области културе, просвете и хуманитарне делатности. Основано је под именом Друштво Светога Саве 1886. године у Београду са циљем да ради на одржавању и заштити српскога народа у Отоманском царству, односно у Јужној Србији и Босни и Херцеговини. Под данашњим именом, Друштво је обновљено 1994. године. Најзначајнија публикација био је часопис *Братство*, који је изашао у 32 књиге, почев од 1887. године.

⁷ Јован Хаџи-Васиљевић, *Кроз Албанију 1915 године с Моравском дивизијом II позива* (Београд: Штампарија „Св. Сава”, 1929).

што значи од саме докторске дисертације *Драгаиш и Константин Дејановић и њихова држава: историјска расправа*, коју је одбранио на Филозофском факултету Бечког универзитета, а објављена је као посебан отисак из *Просветног гласника* у Београду 1902. године. Капитално и најзначајније дело Јована Хаџи-Васиљевића је *Јужна Стара Србија*, и представља круну његових историјских, етнографских и политичких истраживања. Књига има и друго издање из 2015. године, а наша збирка са поносом чува издање Задужбине И. М. Коларца из 1909. године. Њен садржај је трајне вредности. Ова књига може бити од изузетне користи бројним истраживачима српске прошлости а обичном читаоцу пружиће изобиље значајних података. Да би приказао етнолошке особине становништва ове области, посебно говор и обичаје, што је био циљ његових етнографских истраживања, Хаџи-Васиљевић је усмену народну књижевност користио као извор чињеница и доказа за своја етнографска запажања и закључке. Своја проучавања ношње и резултате до којих је дошао, објавио је у књизи *Врањска градска ношња ранијих година* 1932. године. Један примерак овог издања је део наше збирке. Посебно су занимљиви они делови који се односе на његов предан рад у Друштву Свети Сава. Као уредник зборника *Братство* допринео је да тај зборник буде један од најчитанијих гласила у Србији. Књига *Просветне и политичке прилике у јужним српским областима у XIX в. : (до српско турских ратова 1876–78)* из 1928. године пружа целовит увид у политичке и културне прилике тога доба. Веома су значајни подаци који се односе на плански и организовани утицај Србије у неослобођеним крајевима од турске власти (Стара Србија и Македонија). Догађаји после српско-турских ратова (1876–1878) негативно су утицали на културно-просветну делатност Србије у Старој Србији и Македонији. Србија је морала да интензивира свој национални рад у овим областима па је трагала за најпогоднијим начинима ширења српског утицаја. Почела је организованије да делује на културно-просветном плану: новчано помаже школе, упућује и плаћа учитеље. Да би се у српском народу очувала национална свест и ојачала тежња за националним јединством и уједињењем са Краљевином Србијом, било је потребно направити план рада на основу кога би се у будућности радило организовано и систематски. У њима су, поред констатација о тешком положају српског становништва, навођене мере које је требало предузети и методе њиховог спровођења ради сузбијања албанско-турског насиља и бугарске пропаганде.⁸

Други део збирке чине делови који су условљени контекстом. То су они делови збирке који говоре о историјским, друштвеним и политичким приликама друге половине 19. и прве половине 20. века на овим просторима, док уже посматрано, збирка сведочи о околностима у којима је др Јован

⁸ Јован Хаџи-Васиљевић, *Просветне и политичке прилике у јужним српским областима у XIX в. : (до српско турских ратова 1876–78)* (Београд : Друштво Светог Саве, 1928).

Хаџи-Васиљевић живео и радио. Можемо поменути неке од елемената који се односе на овај део збирке. Најзначајнија је свакако лична библиотека др Јована Хаџи-Васиљевића са делима из области лепе књижевности, на српском али и на француском, немачком и италијанском језику, али и ониме што би се условно могло назвати стручном литературом – наслови из теорије и историје књижевности, филозофије, историје, уметности. Библиотека садржи и речнике француског, немачког и турског језика, али и бројне књиге са посветама аутора, пријатеља и поштовалаца, међу којима и поклон од краљице, књига *Отаџбина*. Збирка садржи великим делом периодику, листове, часописе, ревијалну штампу, бројне календаре. Постоји велики број разгледница, чланских карата, позивница, програма за разне свечаности на које је позиван. Ове позивнице су занимљиве јер указују на одређене личности и осветљавају друштвено-забавни живот оног времена. Поједини предмети из збирке нас упућују на његов друштвени ангажман и на то колико је био уважаван, наиме др Јован Хаџи-Васиљевић је био члан Главног одбора Друштва за подизање Храма Светом Сави на Врачару, те се међу разним списима налази и обавештење о његовом именовању, од 21. фебруара 1934. године. Дописнице и кореспонденција коју је врло живо одржавао сведочи о људима на које је био упућен и који су се њему обраћали – дописна карта из Париза од војводе Мишића из 1919. године, дописна карта из Беча од Константина Јиречека из 1911. године, дописна карта од Љ. Давидовића из 1902. године. Од личних предмета наша збирка чува Орден Светог Саве V реда, Краљевски орден Александра Карађорђевића – Југословенска круна IV реда, одликовање Ахмет-паше Беја – краља Туниса, сведочанство о завршеној Високој школи, докторску дисертацију, указе о намештењима које је добијао током рада, указе о одликовањима, сребрно перо, лулу, иницијале везене на свили, фотографије, од којих ћемо издвојити фотографију центра Враћа непосредно после ослобођења од Турака, 1878. године.

Дакле, из наведеног се може закључити да је ова збирка покушај учвршћивања памћења једне заједнице, и то пожељног памћења и вечних вредности. Меморијална поставка као специфичан институционализовани облик памћења има на располагању другачија средства од поседовања званичне збирке, јер нове уметничке и научне концепције дају нове оквире тумачења и вредновања прошлости која се жели одржати као заједничка вредност и колективно добро.

Од збирке до сталне књижевно-меморијалне поставке др Јован Хаџи-Васиљевић у оквиру Завичајног одељења враћке библиотеке

Основни циљеви стварања и формирања сталне Књижевно-меморијалне поставке „Др Јован Хаџи-Васиљевић” јесу: очување идентитета др Јована Хаџи-Васиљевића, откривање и упознавање посетилаца са свим аспектима његовог живота, времена, лика и дела, информисање свих група

корисника о важности др Јована Хаџи-Васиљевића за српску научну мисао, побуђивање даљих истраживања и подстицање занимања за др Јована Хаџи-Васиљевића, стварање нових могућности међусобног деловања осталих релевантних институција у земљи и ван ње везано за живот и дело овог научника.

Из ових основних циљева, зависно о природи, начину, методама и приоритетима деловања меморијалне поставке, могу проizaћи и многи други. У њих можемо сврстати: стварање нових облика сарадње са другим сродним институцијама (нпр. са другим књижевно-меморијалним поставкама на подручју Србије), повезивање са Туристичком организацијом града Врања, осмишљавање стручних посета прилагођених конкретним групама посетилаца. Стручне посете подразумевале би дограђивање и прилагођавање основног концепта посете у складу са карактеристикама и интересовањима одређене групе. Организоване стручне посете захтевају постојање циљних група, а њих би могли чинити: виши разреди основне школе, средњошколци, студенти, туристи, проучаваоци дела др Јована Хаџи-Васиљевића, научници готово свих области, кустоси, историчари, музејски радници, колеге библиотекари. Наравно, ове циљне групе не искључују и све остале као потенцијалне посетиоце. Истицање циљних група служи само као оријентир водичима или маркетиншком особљу одређене институције.

Од колике је важности да се оснује оваква поставка, не треба много доказивати. Још увек постоје рукописи, слике, преписке, документација, лични предмети у приватним колекцијама. Потребно је да се све то бар евидентира како би се сачувало за музеј који би се некада могао основати. У противном, опет ћемо бити сведоци како значајни рукописи нестају у приватним збиркама које љубоморно чувају појединци или се губе, а предмети наших значајних људи, некада везаних за нашу историју, завршавају у комисионима.⁹ Многа важна грађа је заувек пропала или изгубљена. Али, ми чврсто верујемо да се много тога може још увек сакупити чиме би се ова збирка употпунила и увећала. То зависи делимично од културних посленика, али много више од разумевања овог циља код оних који тај културни напредак могу помоћи својим потезима или својим залагањем.

Закључак

Ова збирка је настала као научна, односно завичајна збирка са снажном локалном нотом која има и едукативни карактер. Збирка поседује капацитет и ресурсе за нова тумачења света и простора у коме ми данас живимо. Садржи предмете који говоре о начину живота овог научника, затим ту су његови радови и дела која су непресушна база података и коначно, поверена је библиотекарима, људима који су искусни у свом послу и који могу препознати њен потенцијал за даље ширење и обогаћивање.

⁹ Šaulić, Jelena. „O memorijalnim muzejima u Srbiji i potrebi osnivanja novih uz primenu iskustva nekih stranih.” *Muzeologija*, br. 18 (1975), 61.

Развојем библиотекарства и могућностима које пружа дигитализација, оваква поставка завичајне збирке својим прерастањем у меморијалну добила би улогу озбиљног чувара историје нашег поднебља и шире.

Литература и извори

- Društvo Sveti Sava, <https://www.sveti-sava.org.rs/o-nama/istorijat-drustva/> (preuzeto 14.12.2020).
- Hadži-Vasiljević, Jovan. *Autobiografija Jovana Hadži-Vasiljevića (18.X.1866 – 29. III. 1948 god.)*. Vranje: „Nova Jugoslavija”, [b.g.]. (na ćirilici)
- Hadži-Vasiljević, Jovan. *Kroz Albaniju 1915 godine s Moravskom divizijom II poziva*. Beograd: Štamparija „Sv. Sava”, 1929. (na ćirilici)
- Hadži-Vasiljević, Jovan. *Prosvetne i političke prilike u južnim srpskim oblastima u XIX v. : (do srpsko turskih ratova 1876-78)*. Beograd: Društvo Cvetoga Save, 1928. (na ćirilici)
- Tomašević, Mirjana i Sanja Bundalo. *Dr Jovan Hadži-Vasiljević znameniti Vranjanac*. Vranje: Javna biblioteka „Bora Stanković”, 2018. (na ćirilici)
- Šaulić, Jelena. „O memorijalnim muzejima u Srbiji i potrebi osnivanja novih uz primenu iskustva nekih stranih”. *Muzeologija*, br. 18 (1975): 49-67. https://hrcak.srce.hr/99230https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=146077 (preuzeto 15.12.2020).
- Tuđman, Miroslav. *Memorijalni spomenici i javno znanje*. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2009. https://www.researchgate.net/publication/281099495_Memorijalni_spomenici_i_javno_znanje (preuzeto 6.12.2020)

Sanja Bundalo
Mirjana Tomašević

PH.D. JOVAN HADŽI-VASILJEVIĆ'S LEGACY TO THE LOCAL HISTORY DEPARTMENT OF THE PUBLIC LIBRARY "BORA STANKOVIĆ" IN VRANJE AS A CORNERSTONE FOR THE FUTURE PERMANENT LITERARY MEMORIAL COLLECTION

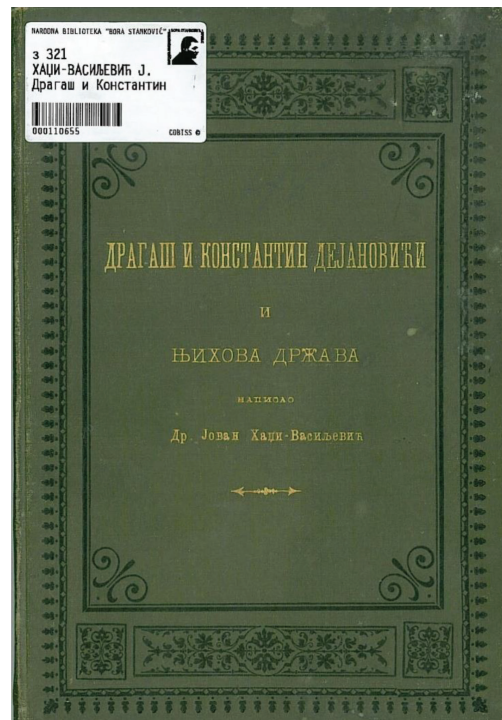
Summary

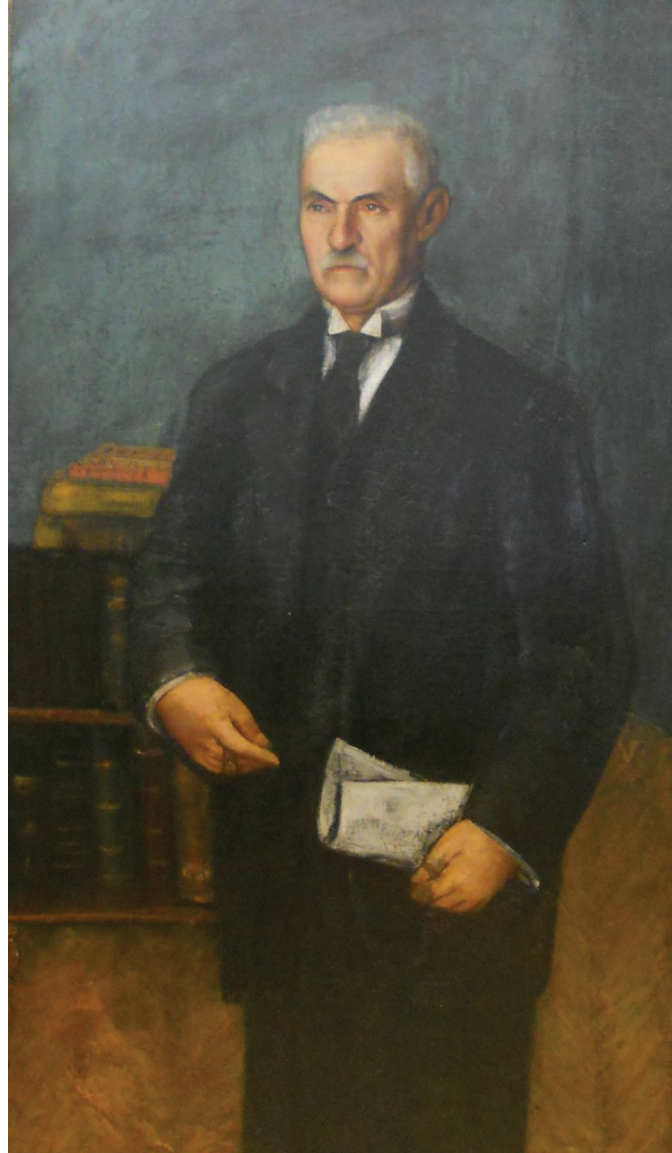
Ph.D. Jovan Hadži-Vasiljević takes a particularly relevant and notable place in the pleiad of honorable Vranje citizens. He left his achievements as an outstanding legacy to the scientific public. His work presents remarkable Serbian spiritual treasure. Given the premise that the memorials are being a part of the public domain in the service of social memory and knowledge conservation, then, the urge for founding Ph.D. Jovan Hadži-Vasiljević's memorial room naturally imposes itself as an absolutely fundamental and reasonable matter. The coherence of society is unthinkable without both, the implicit and explicit social memory. To organize such corpus in Ph.D. Jovan Hadži-Vasiljević's honor into a permanent memorial collection would represent a constant reminder of a prominent

figure in Serbian art and thus, make the national cultural treasure accessible to the wider community. A literary memorial collection of this kind would restore our memory as well as our responsibility towards the honorable citizens who made the city of Vranje visible on the scientific and literary map of Serbia. Thus, the books and personal belongings of Ph.D. Jovan Hadži-Vasijević are becoming a cultural point guarding the marks of one society's past and its own time, readable even if, at one point, they are no longer in touch with the present times. The display of treasure owned accordingly to the definition of a literary memorial collection by the Public library "Bora Stanković" in Vranje has proven that its citizens, even from a distance measured by centuries, can recognize what is relevant to learn, what is worth of cultural recollection, and to whom we owe this unconditional gratitude.

Keywords: Ph.D. Jovan Hadži-Vasiljević, Serbian spiritual treasure, literary memorial collection, Public library "Bora Stanković" in Vranje

Прилози

Небојша Гашић (1960–)
Народна библиотека Куршумлија
Куршумлија
biblioteka.kursumlija@gmail.com

УДК 027.022:338.48-6:7/8(497.11)

ЛЕГАТИ КУРШУМЛИЈСКЕ БИБЛИОТЕКЕ У ФУНКЦИЈИ ТУРИСТИЧКОГ БРЕНДИРАЊА МЕСТА

Сажетак: Општина Куршумлија стратегију свог дугорочног економског и друштвеног развоја базира на развоју туризма. Реалну потпору томе чине три бање и богата културна баштина. Међутим, ови богати ресурси сами по себи не могу доносити економску корист без здруженог и сложеног садејства маркетиншких, културно-забавних и управљачких активности.

У свету маркетинга и ПР, где медији доминантно обликују навике и понашања људи, сваки тржишни производ и услуга, поред своје материјално-употребне вредности, има и невидљиво нематеријално својство, које неретко одлучујуће утиче на тржишну вредност производа/услуге. То је *бренд*, који у себи обједињује сложена емоционално-интелектуална својства, као што су идентитет, имиџ, репутација, кредибилитет, допадљивост... Градови и туристичке дестинације, на исти начин као производи и услуге, брендирањем се међусобно такмиче у привлачењу инвеститора, нових технологија, иноватора, талената, атрактивних догађаја, туриста... У брендирању градова и туристичких дестинација значајну улогу има култура уопште, а у том контексту и саме библиотеке.

У свему овоме, кроз разне видове својих културних активности и Народна библиотека Куршумлија је нашла своје место. Дугорочни циљеви у овом домену јесу библиотечки легати – *Легат академика Војина Шуловића и Легат композитора, кантаутора и песника Радета Вучковића* (у оснивању). Први легат репрезентује једну блиставу научну и лекарску каријеру, а други је у великој мери атипичан, мада у свету постоје бројне задужбине, легати и музеји популарних музичара. Легат Радета Вучковића, поред богатог документарног материјала, садржаће у *дигиталној форми* све његово композиторско, извођачко и текстописачко стваралаштво настало током полувековне каријере. Међу близу 2.000 Вучковићевих композиција и песама налазе се неки од највећих хитова народне и забавне музике са вишедеценијским трајањем и вишемилионском публиком широм Србије и Балкана.

Поменути легати ће на двојак начин доприносити позитивном имиџу Куршумлије и изградњи њеног бренда:

А) Као занимљиво и пожељно место за посећивање и коришћење расположиве библиотечке грађе легата;

Б) Својим постојањем легати ће обогаћивати *идентитет места*, сведочећи о успешним и славним Куршумличанима, и пружати грађу и инспирацију за својеврсни storytelling о месту.

Када се популарност неке личности или догађаја релационо повезује са градом, остварује се тзв. ко-брендирање места, као вид унапређења његовог имица.

Кључне речи: библиотечки легати, културно наслеђе, културни туризам, place branding, креирање имица места, популарна култура, storytelling, ко-брендирање

Увод

Народна библиотека Куршумлија је једина културна установа у Општини, и као таква делује као поливалентни културни центар. Сходно томе, поред примарних потреба својих корисника, Библиотека настоји да разноврсним и разнородним културно-уметничким програмима подржи и стратешку развојну оријентацију Општине ка туризму. Недавно усвојеним Планом развоја општине Куршумлија за период 2019–2027. предвиђено је и *систематско брендирање Општине*, које треба да подрже сви актери, па и Библиотека. Разлог томе је што на подручју Куршумлије постоји више афирмисаних туристичких дестинација, као што су: Пролом Бања, Луковска Бања, Куршумлијска Бања, споменик природе Ђавоља варош, као и богато историјско наслеђе. Будући да се у Куршумлији налазе најстарије Немањине задужбине из 12. века – манастири Свети Никола и Пресвета Богородица, овај град се историјски позиционира као прва позната Немањина престоница. Туристичка организација Општине, предузеће А.Д. „Планинка”, као и општинске институције у целини, здружено делују на пропагирању туристичких потенцијала Општине, и на изградњи препознатљивог туристичког бренда. У том послу своју улогу има и Библиотека.

Претпостављајући да је појам легата мање-више познат у библиотекарској бранши, даћемо кратак осврт на појмове *бренд* (brand) и *брендирање места* (place branding). Оба појма су у вези са тржишном привредом и маркетингом. У данашњем свету маркетинга и ПР-авредност неког производа и услуге више је садржана у *представи* коју потрошачи имају о њима него у њиховој употребној вредности. Та сложена, интелектуално-емоционална представа о неком производу и његовом идентитету представља *бренд*, и он сачињава нематеријални део вредности сваког производа и услуге. Типичан пример бренда је *Coca Colla*, где вредност самог бренда на тржишту увелико надмашује целокупну производно-технолошку инфраструктуру компаније *Coca Colla* у целом свету.

Брендирање места је посебна врста комплексног брендирања градова, држава, региона и туристичких дестинација. До скоро је овај вид брендирања био претежно везан за организовање великих спортских и културних догађаја (олимпијаде, првенства, фестивали, изложбе...) и за скупе и велелепне архитектонске пројекте.

Маркетинг уопште, па самим тим и брендирање као врста усмераваног и пожељног публицитета, првенствено зависи од штампаних, електронских и дигиталних медија. Медији и глобална повезаност омогућавају да се сваки аспект живота заједнице стави у функцију њеног брендирања и успешнијег позиционирања. У ту сврху културне установе и културни догађаји могу да дају значајан допринос у привлачењу посетилаца и пласирању добрих вести.

У свету није неуобичајено да библиотеке својом архитектуром, својим колекцијама и повезаношћу са славним личностима и догађајима представљају значајан фактор брендирања места. Нарочито се атрактивна и оригинална архитектура библиотека ставља у функцију носиоца визуелног идентитета градова. Данас се широм света градови просто такмиче у подизању што атрактивнијих и необичнијих здања јавних библиотека. У томе нарочито предњаче богате државе Европе, Северне Америке и Далеког истока. Поводећи се сопственим афинитетом, као истакнуте примере библиотека у функцији визуелног брендирања градова истакао бих: Нову Александријску библиотеку, Библиотеку Луј Нусера у Ници, Националну библиотеку Белорусије у Минску, Библиотеку у Сијетлу, Библиотеку Дарлинг сквер у Сиднеју, Библиотеку Косова и Метохије... Ова последња је посебна прича и представља еклатантан пример осмишљеног и далекосежног брендирања града путем изгледа зграде библиотеке. Наиме, јавна је тајна да је Библиотека у Приштини пројектована као камуфлирана будућа Народна скупштина Косова, и да својим изгледом симболизује главна национална обележја Шиптара. Зато се ова зграда приказује као доминантан мотив на свим фотографијама и разгледницама Приштине. На сличан начин и Библиотека Дарлинг сквер у Сиднеју, заједно са зградом Сиднејске опере, представља незаборавну визуелну атракцију, која оличава аутентичност аустралијске културе.

Неке активности куршумлијске библиотеке са ефектом брендирања града

Ипак, већина библиотека у свету, а поготову код нас у Србији, нема могућности да на овакав начин доприноси бренду града. За ту сврху јавним библиотекама преостаје само „жива сила” оличена у библиотекарима који треба да креирају оригиналне идеје и програме, као и да расположиво културно наслеђе ставе у функцију унапређења имица града. Оригиналност је, између осталог, један од основних принципа маркетинга и брендирања; оригиналне идеје и догађаји привлаче публику и медије, а медији извештавајући о њима доприносе изградњи бренда места на које се вести односе. Кроз културне

програме које је реализовала, Куршумлијска библиотека, *пласирањем добрих вести*, давала је значајан допринос брендирању Куршумлије. Поред гостовања готово свих најзначајнијих личности савремене српске књижевности, навешћемо неколико нетипичних догађаја које је Библиотека организовала, а који су имали широк и позитиван одјек у јавности и у медијима: велика хуманитарна аукција слика за прикупљање помоћи за избеглице из Републике Српске Крајине у кампу „Селова”; обезбеђивање новчаних награда за 50-оро најталентованијих ђака из свих куршумлијских школа и дружење са светски познатим научником Миодрагом Стојковићем; организовање изложбе „Археолошко наслеђе Куршумлије”, на којој је, између осталог, први пут приказана најстарија фотографија овог места из 1878. године; представљање књиге светогорских монаха. Поводом обележавања 850-годишњице подизања првих Немањиних задужбина у Куршумлији, Библиотека је прва у овом делу Србије пред публику изложила чувено фототипско издање Мирослављевог јеванђеља краља Александра Обреновића и фототипско издање Душановог законика, а приредила је и дане Јапанске и Кинеске културе са низом манифестација... У погледу маркетиншког ефекта на туристичку репутацију Куршумлије посебно бисмо истакли концерт Шлеског гитарског октета са Краковске музичке академије. Учесници концерта су у угледном пољском музичком часопису *Szesc Strun Swiata* објавили репортажу са турнеје, где су се најпохвалније изразили о лепотама Куршумлије и Србије.

I

Легат академика Војина Шуловића

Формирањем Легата академика Војина Шуловића (1923–2008) и сама Библиотека континуирано доприноси позитивном имиџу Куршумлије. Легат је формиран 2007. године у склопу новообезбеђених просторија. Својим експонатима репрезентује једну блиставу научну и лекарску каријеру, која је представљена са око 300 експоната. Највећи део, око 250 библиотечких јединица, представљају књиге и научни радови које је академик Шуловић објавио, као и књиге са посветама познатих јавних личности и угледних српских књижевника. Сем књижног фонда, у легату је изложено још десетак уметничких дела – скулптура, медаља и одликовања. Изузетну Шуловићеву лекарску и научну каријеру најбоље илуструје педесетак изложених диплома и признања које је добијао широм света – од САД, Француске, Пољске, Румуније, Мађарске, Велике Британије, Ватикана... па до СССР-а, Индонезије, Малезије, Јордана... Посебну занимљивост представљају Шуловићеве фотографије са светски познатим личностима, као што су папа Јован Павле Други, Индира Ганди, патријарх српски Павле, престолонаследник Александар Карађорђевић. Планирано је да се у скорој време легату придода и већи број видео-снимака са интервјуима, предавањима и говорима академика Шуловића.

Легат академика Војина Шуловића смештен је у наменској просторији површине око 12 квадратних метара. Поред полица за излагање књига и других експоната, Легат је опремљен гарнитуром фотеља и сточићем. Широкој публици Легат је представљен на веб презентацији Народне библиотеке Куршумлије <http://www.nbk.org.rs/About.aspx>, презентацији Општине Куршумлија <https://kursumlija.org/pocasni-gradjani-kursumlije/>, и на веб-сајту Туристичке организације Општине Куршумлија <https://tokursumlija.rs/o-nama/pocasni-gradjani/vojin-sulovic/>. Велику популарност академик Шуловић је стекао и као колумнист бројних новина и магазина, у којима је годинама објављивао текстове из популарне медицине. Током тринаестогодишњег искуства постојања Легата практично нисмо наишли на особу која није чула за академика Шуловића. Из његове популарности произлази и његов велики и трајан маркетиншки потенцијал, који се придружује имиџу Куршумлије. Овај град се постојањем Легата представља као место вредних и талентованих људи, који су својим радом и делом оставили неизбрисив траг у историји Србије.

Легат је доступан за посетиоце сваког радног дана. Најчешћи посетиоци су гости Куршумлије и учесници културних програма, као и медицински радници свих категорија. Значајан број посетилаца представљају бројни Куршумличани и Топличани из Београда, који су стицајем околности много чешће били у контакту са академиком Шуловићем. Најбројније посетиоце ипак представљају ђаци куршумлијских основних и средњих школа, који организовано са својим наставницима посећују Легат.

Својим постојањем Легат доприноси изградњи културног идентитета Општине. Поред улоге чувара баштине Куршумлије, представља и вид одавања почастии свом заслужном грађанину.

II

Легат композитора, кантаутора и песника Радета Вучковића (у оснивању)

Раде Вучковић је рођен 1949. године у Куршумлији и представља једно од најпознатијих имена југословенске и српске популарне музике. Током своје полувековне каријере композитора, текстописца и извођача, Вучковић је оставио импозантан опус од око 2.000 композиторских и песничких дела, једнако успешно стварајући непролазне хитове забавне и народне музике. Поред тога, објавио је и три запажене књиге песама. Међу Вучковићевим композицијама и песмама налазе се неки од највећих хитова народне и забавне музике са вишедеценијским трајањем и вишемилионском публиком широм Србије и Балкана („Тако је плакала Исидора”; „Вики, Вики, Виолета”; „Два бела галеба”; „Дођи да остаримо заједно”; „С намером дођох у велики град”; „Радо, лепа Радо”; „Нисам те се нагледао”; „Снег је опет, Снежана”; „Шумадијо, ко би тебе оставио”...). Сарађивао је са највећим именима народне и забавне музике,

као што су: Шабан Шаулић, Зоран Калезић, Борис Бизетић, Мики Јевремовић, Митар Мирић, Снежана Ђуришић, Ера Ојданић, Џеј Рамадановски и многим другим. Иако припадају популарној култури, Вучковићеве песме су издржале пробу времена, и као такве представљају незаобилазан део културне баштине Србије. Један број песама је толико уткан у колективно сећање да их већина људи сматра изворно народним а не ауторским. Током своје дуге каријере Раде Вучковић је добио многа признања и похвале за унапређење културе – од „Златног беоцуга” града Београда, Златне значке КПЗ Србије до похвала славног руског књижевника Владимира Висоцког.

Поред широке популарности Вучковићевог стваралаштва, постоји још један једнако вредан разлог за оснивање Легата њему у част – његов трајан и узвишен сентимент према Куршумлији. Безброј пута је у медијима изјавио „да је Куршумлија његова прва и највећа љубав”, а компоновао је и више завичајних песама, од којих су најпознатије „Ја сам дете Куршумлије” и „Копаоник, седи старац”. Током година предано је учествовао у свим манифестацијама које су се у Куршумлији организовале, од дечијег фестивала „Пролећна песма” и више наступа у склопу Куршумлијског културног лета до вишеструког учешћа у „Жикиној шареници” и концерата у све три куршумлијске бање. Уосталом, и сама идеја за формирање Легата настала је на основу дугогодишње успешне сарадње Библиотеке са Радетом Вучковићем.

Иако на први поглед делује необично да се оснива легат ствараоца популарне музике, и то још у Библиотеци, легати и музеји музичара свих жанрова нису реткост ни у свету ни у Србији. Илустрације ради навешћемо само неколико примера: Легат Мише Блама у Нишу, Легат Стевана Биничког у Крушевцу, Легат Томе Здравковића у Алексинцу, Задужбина Милана Младеновића у Београду..., као и легати и задужбине Елвиса Прислија, Луја Армстронга, Едит Пјаф, Дејвида Боувија, у свету.

Садржај Легата

На основу прелиминарног списка грађе коју легатор намерава да уступи Библиотеци, Легат би се састојао од следећих типова грађе:

1. У физичком облику:

- А) Дискографска издања: плоче, касете, ЦД... (више десетина);
- Б) Текстови песама и партитуре - око 2.000;
- В) Награде и признања (повеље, медаље, статуе, дискографски трофеји) - више десетина;
- Г) Фото-видео материјал;
- Д) Прес клипинг;
- Ђ) Књиге;
- Е) Биографска фото-монографија: приче о песамама;
- Ж) Документарно-биографски филм о животу и стваралаштву Радета Вучковића.

2. У дигиталној форми:

- А) Звучни записи снимљених и изведених композиција;
- Б) Текстови песама, књиге које је аутор објавио;
- Г) Фото-видео материјал;
- Ђ) Биографска фото-монографија: приче о песмама;
- Ж) Документарно-биографски филм о животу и стваралаштву Радета Вучковића.

Смештај Легата

Легат ће бити смештен у просторији од око 15 квм, до самог улаза у Библиотеку. Зидови улазног хола биће илустровани са неколико карактеристичних постерских фотографија Радета Вучковића. Грађа Легата ће бити презентована на следећа три начина:

1. Повеље, дипломе, фотографије: урамљене на зидовима;
2. Дискографска издања, књиге, медаље и статуе: на одговарајућим провидним полицама од плексигласа монтираним на зид;
3. Главни вид презентације Легата биће у **дигиталној форми**. Наиме, сва штампана, звучна и видео грађа биће дигитализована и постављена на рачунар одговарајућих перформанси, са могућностима квалитетне звучне и видео репродукције. Дигитализована грађа ће се систематизовати по јасним критеријумима и прилагодити за брзо претраживање.

Коришћење Легата

Појединачне и колективне посете Легату биће могуће свакодневно, уз претходну најаву. Репродуковање и коришћење дигитализоване грађе на за то намењеном рачунару, биће омогућено уз присуство и асистенцију стручног библиотечног радника. Сем овога, поједини делови грађе Легата, уз сагласност легатора, користиће се за израду сувенира и за издавачку делатност Библиотеке.

Легат Радета Вучковића у функцији брендирања Куршумлије

Јединствена атрактивност овог Легата за посетиоце и кориснике огледаће се у чињеници што ће он представљати ексклузивно место где ће се, на једном месту, у дигиталној форми моћи видети, чути и репродуковати највећи број од око 2000 песама и композиција чији је аутор или коаутор Раде Вучковић. С обзиром на то да је планирано да дигитална верзија Легата буде доступна и онлајн, присуством на интернету и на друштвеним мрежама, постићи ће се потребна интерактивност и динамичност, ћиме се се у многоме допринети популарности Легата.

Основано се очекује да Легат покрене позитиван *публицитет* и *причу*, као два основна елемента брендирања туристичких дестинација. Услед промене животног стила и свеprisутности друштвених мрежа, ту-

ристочка понуда све више из сфере физичког и природног искорачује у сферу **наративног**. Много више од пуког комфора и благодети велнес центара, туристи желе богат интелектуално-емоционални доживљај који, као аутентично искуство и занимљиву причу, могу препричавати и делити са другима. Поред квалитетне туристичке инфраструктуре, природних и културно-историјских ресурса, примамљива туристичка дестинација треба да представља и добру тему за разговор. У случају Куршумлије, једна од таквих тема требало би да буде и Легат славног музичара Радета Вучковића. Упознавање са његовим, по обиму и популарности ненадмашним музичким стваралаштвом, ретко кога може оставити равнодушним. Ништа мање занимљива није ни његова биографија: породично порекло од Тошка Влаховића – славног четовође Топличког устанка, четворогодишњи певачки ангажман у гламурозном париском ноћном клубу „Распутин”, концерти широм света, дружење са бројним познатим личностима из културног живота и са естраде, романтични сведок духа старе Куршумлије...

Изложени концепт и садржај Легата Радета Вучковића представљаће одличну подлогу за добро осмишљен и ефикасно медијски пласиран сторителнг. Причање приче у туристичком маркетингу, и иначе, представља сталну наративну надоградњу теме. Причом се обогаћује стварност објекта приповедања и уподобљава се крајњем циљу – у овом случају изазивању интересовања потенцијалних посетилаца. Постојање Легата ће омогућити креирање легенде о Радету Вучковићу, која ће опстајати кроз сведочења посетилаца и ширењем на интернету и друштвеним мрежама.

Због тога што у односу на класично рекламирање не изискује знатна финансијска средства, сторителнг је посебно погодан за мале средине као што је Куршумлија, које траже повољан начин да се истакну и туристички позиционирају.

Имајући у виду Вучковићеву веома плодну стваралачку каријеру и занимљиву биографију, које ће у значајној мери бити презентоване Легатом, реално је очекивати позитиван ефекат постојања Легата на укупан имиџ и репутацију Куршумлије. Будући да и сам Раде Вучковић репрезентује истакнути бренд у области популарне музике, део његове популарности ће се, неизбежно, постојањем Легата „прелити” на Куршумлију.

У питању је тзв. *ко-брендирање*, када се популарност једног бренда здружује са брендом у настајању. (Примера ради, најпознатије личности које сада имплицитно планетарно ко-брендирају Србију су Никола Тесла, Новак Ђоковић и Емир Кустурица.) У случају брендирања места, појава осмишљеног или спонтаног ко-брендирања се може илустровати са доста општепознатих примера из уметности, као нпр: Ромео и Јулија – Верона, Кафка и Милена – Праг, Борхес – Буенос Ајрес, Ван Гог – Арл, Моцарт – Салцбург, арапска мегадива Фаируз – Либан, Мокрањац – Неготин, Матија Бећковић и Вера Павловољска – Ваљево...

Данашњи туристи се при избору дестинација све више руководе наративном и психолошком симболиком места. Брендирањем Куршумлије легатима допринеће се њеној већој препознатљивости у односу на друге дестинације, а самим тим и већој пожељности при опредељивању туриста. Постојањем ова два легата Библиотека ће, у времену евидентне кризе традиционалног библиотекарства, обогатити своје услуге базиране на презентацији културне баштине. Тиме ће се, уједно, побољшати јавна перцепција и углед Библиотеке у јавности и код оснивача.

Литература

- Baker, Bill: Destination Branding for Small Cities, USA: Creative Leap Books, 2012.
Božić, Jadranka: Legati u kulturnoj politici Srbije – doktorska disertacija, Beograd: FPN, 2019.
Kotler, P., Bowen, J., Makens, J.: Marketing u ugostiteljstvu, hotelijerstvu i turizmu, Mate, Zagreb, 2010,
Luković, Dragan: Brendiranje gradova i regiona – doktorska disertacija, Beograd: FPN, 2013.
Najdić, Maja: Emocionalno brendiranje u turizmu, Beograd: Zadužbina Andrejević, 2012.
Salmon, Christian: Storytelling ili pričam ti priču: mašina za proizvodnju priča i formatiranje uma, Beograd: Clio, 2010.
Salmon, Christian: Strategija Šeherezade: prilog Storytellingu. Beograd: Clio, 2011.

Nebojša Gašić

LIBRARY LEGACIES IN KURŠUMLIJA TO SERVE AS TOWN'S TOURISM BRANDING

Summary

Municipality of Kuršumlija bases its long-term economical and social development strategy on tourism development. Real support to this strategy is three spas and rich cultural heritage. However, these riches can't provide economical wealth without joint cooperation with marketing, cultural and managerial activities.

In the world of marketing and PR, where people's behavior and habits are dominantly shaped by media, every product and service have its invisible non-material feature, which often defines the market price of that very product/service. That is *brand*, and it combines complex emotional and intellectual features, some of them being indetity, image, reputation, credibility, likeability... In the same way as products and services, cities and tourist destinations compete by branding among themselves in attracting investors, new technologies, inovations, talents, attractive events, turists. Huge role in city and turist destinations branding belongs to culture in general, which can be narrowed down to libraries themselves.

Through various types of cultural activities, National library of Kuršumlja found its place in all this. Long-term way of accomplishing this goal is library legacies – *Legacy of academic Vojin Šulović* and *Legacy of composers, cantautors and poets by Rade Vučković* (in development). First of these two legacies represents one brilliant scientific and medical carrier, and the second one is quite untypical, although there are many legacies, endowments and museums of popular musicians all around the world. Legacy of Rade Vučković will contain digital files of his entire composing, performing and lyric-writing work, as well as rich documentary material, which was made during his half-century carrier. Among almost 2000 compositions and songs that Vučković made, there are some of the biggest folk and pop hits with decades of duration and millions of fans across Serbia and Balkans.

Above mentioned legacies will contribute to positive image of Kuršumlja and its branding in two ways:

A) As interesting and desirable place to visit and to use available library legacy materials;

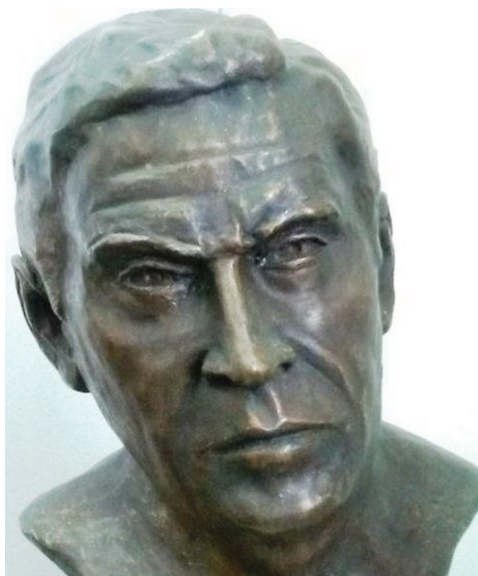
B) By their existence legacies will enrich the identity of the town, testifying o great and famous Kuršumljans, and offering materials and inspiration for making attractive storytelling of this place.

C) When a famous event or famous persons popularity is associated with a certain place, this contributes greatly to co-branding of that very place as a form of image improvement.

Keywords: library legacies, cultural heritage, cultural tourism, place branding, creating a place image, popular culture, storytelling, co-branding

Галерија фотографија легата Народне библиотеке Куршумлија

1. Легат академика Војина Шуловића

2. Легат композитора, песника и текстописца Радета Вучковића

Марија Љ. Ивановић (1986–)
Библиотека града Београда
marijamilic011@gmail.com

УДК 027.022(497.11)

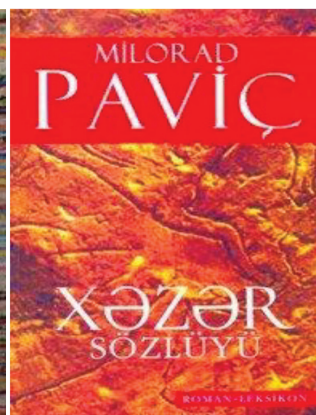
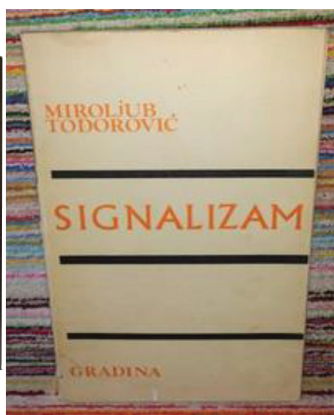
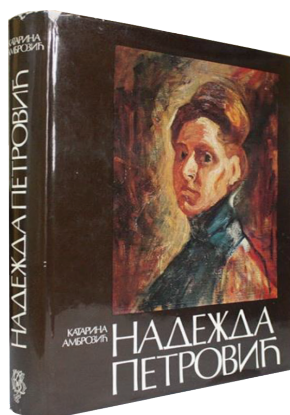
Миланка П. Бабић Вукадинов (1958–)
Библиотека града Београда
milabv@gmail.com

КЊИЖЕВНИ ЛЕГАТИ У БИБЛИОТЕЦИ ГРАДА БЕОГРАДА

Сажетак: У раду су представљене три врсте књижевно-меморијалних збирки о којима се стара Библиотека града Београда – библиотека целина Катарине Амброзић, спомен-збирка Мирољуба Тодоровића и легат у стварању Милорада Павића. Прве две настале су када су „легатори” поклонили своју оставштину Библиотеци града Београда, трећа је формирана по тестаментарном завештању књижевника, на основу ког је Извршни савет Скупштине града Београда донео закључак да се усвоји „понуда академика проф. Милорада Павића, књижевника из Београда да Град Београд прихвати легат”.

Институције културе које по себи већ имају улогу ширења и очувања знања о вековном и заједничком прегнућу народа, обогаћивањем својих поставки путем легата, омогућавају истраживачима приступ ка јединственим и целовитијим збиркама и садржајима на којима се континуирано радило, и то на простору који је јавно доступан под одређеним условима.

Кључне речи: Библиотека целина Катарине Амброзић, спомен-збирка Мирољуба Тодоровића, легат у стварању Милорада Павића

Увод или о легату уопште

Генеа установљења институције легата као правне категорије везује се још за прве најраније покушаје дефинисања наследног права и тестаментарног наслеђивања.

Легат (лат. *legatum* – завештање, оставштина) представља целокупну оставштину или њен део дат у наслеђе неком лицу или институцији, који по закону не би имао право на то наслеђе. Како се завештавање врши искључиво у форми тестаamenta, полазишну тачку у формирању завештања чини најпре жеља легатора да тестаментарно задужи историјско-уметничке или културне предмете одговарајућим институцијама културе. Тестаментарним завештањем легат постаје културно добро заштићено правним и физичким мерама које прописује закон. Питање легата правно регулише Закон о наслеђивању и Закон о заштити културних добара.¹

Основни и неопходни учесници у процесу стварања легата, у његовој реализацији, јесу легатор, извршилац или онерат и легатар. Легатор или завешталац је лице које тестаментарним завештањем оставља наслеђе или део наслеђа неком лицу или институцији које по закону не би имало право на његово наслеђе. Легатори су обично познати и признати ствараоци или личности које желе да уступе своје уметничке или научне збирке. Извршилац или онерат је лице коме је тестаментом наложено да изврши предају легата. Легатар представља лице или институцију коме је тестаментарним завештањем у наслеђе остављено наслеђе или део наслеђа а који по закону не би имао право на то наслеђе.

За разлику од легата који се увек остварује у форми уговора или тестаamenta, библиотека целина (*corpus separatum* – посебна библиотека) представља откупљену, наслеђену или поклоњену личну библиотеку. Чува се у институцијама културе или због своје културне, научне и историјске вредности или због значаја и угледа личности која је библиотеку формирала и поседовала. „Те личности су најчешће познати научници, књижевници, јавни радници или, ређе, пасионирани библиофили” (Мирчов, 2004: 11-16). Библиотека целина као „систематично уређена збирка библиотечке грађе” (Вранеш, 2008: 135), требало би да има карактер музејски заштићене посебне библиотеке.

Као културна добра, легати, спомен-збирке или библиотеке целине имају вишеструки значај у животу једне заједнице. „Када се легат нађе у библиотеци, то представља непроцењиво битан спој ствараоца, било на пољу науке, културе или уметности, и установе која у својој базичној функцији има ширење знања и информација” (Арбутина, 2016: 113). Тиме таква драгоцен веза нуди изворну плодносну базу од културног и научног значаја, која отвара могућност корисницима легата да кроз низ различитих функција које та оставштина има, откривају његове вредности. Богатство легата може

¹ Након оставинске расправе оставиоца легата, суд последично уручује легат легатару.

да се тумачи кроз културно-историјску функцију с обзиром на то да се кроз оставштину легатора може дознавати о културном животу и времену када је знаменита личност стварала. Социјално-историјска димензија дозвољава увид у приватни и друштвени живот легатора, а самим тим нас приближава и бити самог његовог дела. Трећа врло значајна функција коју легат остварује јесте истраживачка или научна, будући да се њоме подстиче стваралаштво – и то највише на оном пољу на коме су оставиоци легата брижно и континуирано делали.

Библиотека града Београда у својим просторијама чува Библиотеку целину Катарине Амброзић, спомен-збирку Мирољуба Тодоровића и један легат ван својих просторија, Библиотеку легат у стварању Милорада Павића.

Библиотека целина Катарине Амброзић

Библиотека целина Катарине Амброзић оформљена је 2005. године према жељи проф. Амброзић да своју оставштину поклони Библиотеци града Београда. Смештена је у простору читаонице Фонда уметности коме научни и уметнички текстови које је Амброзићева писала и сакупљала, управо по својој садржини и припадају.

Катарина Амброзић (1925, Мостар – 2003, Београд) студирала је у Београду, усавршавала се у Паризу а докторирала у Љубљани. Прва је докторирала историју уметности у области модерне уметности на простору ФНРЈ са темом *Надежда Петровић и почеци модерне уметности у Југославији* 1956. године. Радила је као кустос и саветник у Народном музеју у Београду, била је професор универзитета, ликовни критичар, преводила је с француског, италијанског и немачког језика.² Као цењени предавач одржала је више од три стотине предавања, обично у пуним салама. „Посебну пажњу посвећивала је упознавању иностраних земаља и култура са југословенском уметношћу коју је увек сагледавала као интегрални део светске уметности” (Красић-Марјановић, 2006: 10).³ Међу активностима које се тичу афирмације наше културе, осим што је организовала многобројне изложбе у земљи и иностранству, Амброзићева је написала и разноврсне монографије, студије и чланке „у периодици и енциклопедијама које су објављиване у Француској, Енглеској, Немачкој, Италији, Чешкој, Русији, Шпанији” (Исто: 11).

Нарочита област њеног истраживања била је генеза модерне уметности XX века – импресионизам, експресионизам и кубизам, о чему је објавила више радова: *Кубизам, Кампиј Коро, Импресионизам, Дега, Реноар, Тулуз Лотрек, Гоген, Делакроа, Ван Гог*. Као историчара уметности, занимали су је сликарство и скулптура, графика, цртежи, керамика, таписерија, па и илустрација књига. *Симболизам и његов одјек у српској уметности, Прва југословенска*

² Преводила је позоришне комаде, студије из теорије и историје ликовних уметности итд.

³ „За ауторску изложбу „Надежда Петровић” реализовану у Минхену, Заједница музеја Србије доделила јој је 1986. године награду „Михаило Валтровић” (Исто).

уметничка колонија 1907, неки су од наслова њених истраживачких студија. Међу монографијама које је Амброзијева написала, истичу се: *Надежда Петровић*, *Ана Бешилић* и *Микеланђелов страшни суд*, као и три књиге о Милану Коњовићу.

„За предани и прегалачки рад у уметности и науци одликована је „Орденом заслуга за народ са сребрним зрацима”, 1986; добитник је награде Културно-просветне заједнице Србије „Златни беоцуг” за трајни допринос култури Београда, 1997; носилац је и два висока инострана ордена за културу: француског „Arts et des Lettres” 1984. и шпанског „Izabel la Catolica - Ofical”, 1986. Скупштина Удружења ликовних уметника примењених уметности доделила јој је 2002. године награду за животно дело као допринос развоју примењених уметности и дизајна” (Красић-Марјановић, 2006: 14).

Библиотека целина Катарине Амброзић садржи више од 3.200 библиотечких јединица евидентираних у књизи инвентара које су већином монографије из области историје ликовне уметности (монографије о уметницима, референсна литература, каталози итд.), уз присутан број наслова и из области фотографије. Публикације поклоњене Библиотеци града Београда штампане су на различитим европским језицима у периоду од 1919. до 2005. године.

Најраније штампано издање је књига *Иван Мештровић* са 67 репродукција аутора Косте Страјнића, које су издали „Ђелап и Поповић” у Београду 1919. године. Међу бројним публикацијама које су завештане Библиотеци града Београда су и ретка публикација штампана за време Другог светског рата (1942) у Државној штампарији у Београду – *Два века српског сликарства: [1700–1900]* коју је приредио Милан Кашанин, затим референсне публикације махом на француском језику, монографије о уметницима (Милун Митровић, Недељко Гвозденовић, Олга Јанчић и др.) и многе друге књиге.

Библиотека града Београда уз библиотеку целину Катарине Амброзић похрањује и личну архиву – документацију о Катарини Амброзић коју је она за живота сакупљала. „Грађа је смештена у осам регистара и у свом садржају носи критике, есеје, реферате, и каталог из периода од 1949. до 1994. године” (Кундачина, 2016: 291).

Простор у коме се чува тематски обједињена грађа улепшан је и уметничким делом, уље на платну, 52 x 72 цм – *Портрет Катарине Амброзић* чији је аутор Гордана Јовановић.

По жељи саме Катарине Амброзић, део библиотеке целине је била и награда *Проф. др Катарина Амброзић*. Награду су 2007. године установили њени наследници и Библиотека града Београда и она се додељивала најбољем дипломцу Одељења за историју уметности Филозофског факултета у Београду све до 2018. године. Награда је укључивала новчани износ од 3.000 евра и двадесетодневни студијски боравак у Паризу којим је требало да се

свршеним студентима отвори простор за шире истраживање одабране теме рада, а чији резултати су се потом саопштавали кроз предавање у простору Фонда уметности БГБ. Од 2008. године када је ова награда почела да се додељује, Библиотека града Београда је уз организацију доделе, промовисала и архивирала те истраживачке радове лауреата награде која носи име – Проф. др Катарина Амброзић.

Спомен-збирка Мирољуба Тодоровића

Мирољуб Тодоровић (1940, Скопље), песник, прозаиста и есејиста, творац и теоретичар сигнализма (сцијентизма) у српској/југословенској књижевности,⁴ имао је дванаест самосталних а излагао на преко шест стотина колективних међународних изложби. „Дела Мирољуба Тодоровића објављивана су на више језика у антологијама, зборницима, каталозима, листовима и часописима европских земаља (у Италији, Мађарској, Аустрији, Немачкој, Француској, Шпанији, Португалији, Швајцарској, Пољској, Литванији, Шведској, Русији, Финској, Исланду, Великој Британији, Данској, Холандији, Белгији), САД, Канаде, Мексика, Уругваја, Бразила, Нове Каледоније, Јужне Кореје, Јапана и Аустралије.”⁵

Међу важнијим наградама и признањима које је добио су: Павле Марковић Адамов за поетски опус и Животно дело, 1995; Вукова награда за изузетан допринос развоју културе Србије на свесрпском културном простору, 2005; Награда Вукове задужбине за уметност, за збирку поезије *Плави ветар*, 2007; Признање Крлежа за животно дело, 2010; Повеља за животно дело Удружења књижевника Србије 2010; Златни беоцуг за трајни допринос култури Београда, 2011. године.

Песма Мирољуба Тодоровића *Корачница црвеног универзитета*, прихваћена је аklamацијом у згради Филозофског факултета за химну Београдског универзитета током студентске побуне 1968. године.

Спомен-збирка Мирољуба Тодоровића оформљена је 2005. године и налази се у Одељењу фонда уметности Библиотеке града Београда.⁶ Тодоровић је завештао целокупну грађу Сигналистичког документационог центра који је основао, и она је стручно обрађена, физички заштићена, доступна корисницима и истраживачима искључиво у Читаоници фонда уметности. Фонд сачињен с идејом да се континуирано повећава, садржи више од 120

⁴ „Почеци сигнализма везују се за 1959. годину, када је оснивач и теоретичар овога покрета Мирољуб Тодоровић почео с експериментима у језику, уверен да нема револуције у поезији уколико се она не изврши у њеном основном медијуму — у језику”, <http://www.rastko.rs/knjizevnost/signalizam/> (преузето 15.11.2020).

⁵ <https://www.arhiv-beograda.org/rs/legat-todorovic> (преузето 15.11.2020).

⁶ У фонду Библиотеке Српске академије наука и уметности постоји Посебна библиотека Мирољуба Тодоровића, а у Историјском архиву Београда 2004. године је формиран Легат Мирољуба Тодоровића.

библиотеčkih јединица на тему неоавангардног књижевно-уметничког покрета - сигнализма. То су монографске публикације штампане на српском језику за период од 1965. до 2016. године.

Ова збирка тематски профилисана одређеном облашћу која пружа податке о настанку, развоју и ширењу сигнализма као уметничког правца, као и о његовом утицају на друштвену средину, нарочити значај има у научноистраживачком домену. Осим што се дознаје о самом књижевно-уметничком правцу развијаног како код нас тако и у свету, овом збирком олакшава се даљи рад на истраживању те конкретне теме којом се легатор предано бавио и бави, чиме овако функционално повезана библиотека целина од посебног је значаја за научни и уметнички живот.

Легат у стварању Милорада Павића

„Библиотека легат у стварању представља зачетак библиотеке легата где се њен власник уговором обавезује да ће све што не поклони за живота из своје личне библиотеке, завештати одређеној институцији” (Брзуловић Станисављевић, 2016: 14). У вези са извршењем легата, завешталац има право да поставља услове и рокове.

Милорад Павић (1929, Београд – 2009, Београд), књижевник, академик, универзитетски професор, историчар српске књижевности, посебно српског барока, класицизма и предромантизма, један је од најпревођенијих српских писаца. Био је почасни доктор Софијског универзитета, председник Српско-украјинског друштва, члан Крунског савета, члан Европског удружења за културу (Société Européenne de Culture). Писао је песме, кратке при-

Портрет Милорада Павића је уље на платну Моме Капора, насликан 1998. године.

Слика се налази у Легату у стварању Милорада Павића, у улици Браће Барух 2. Фотографију су начинили кустоси Музеја града Београда Исидора Савић и Предраг Ђидић.

че, романи, бројне књижевно-историјске студије и монографије, преводио је Пушкина и Бајрона. Романом Хазарски речник стекао је светску славу. Међу познатијим књигама овог „писца нелинеарне, интерактивне прозе” јесу и романи: *Предео сликан чајем*, *Кутија за писање*, *Последња љубав у Цариграду*, *Унутрашња страна ветра*, *Уникат* и др. Међу збиркама прича издвајају се: *Гвоздена завеса*, *Руски хрт*, *Нове београдске приче*, *Душе се купају последњи пут* итд. *Историја српске књижевности барокног доба* је његово капитално дело на пољу науке, а посебно се истичу Павићева истраживања о Гаврилу Стефановићу Венцловићу.

Милорад Павић дипломирао је 1954. године на Филозофском факултету у Београду – Одсек за југословенску књижевност и српскохрватски језик, докторирао 1966. године на Филозофском факултету у Загребу, с тезом на тему *Војислав Илић и европско песништво*. Радио је у књижевној редакцији Радио Београда, затим у Издавачком предузећу „Просвета”. Као универзитетски професор научну каријеру је започео најпре на Сорбони, па на Новосадском универзитету а на крају на Филозофском факултету у Београду, где је предавао историју културе југословенских народа у новом веку.

За *Хазарски речник – роман лексикон у 100.000 речи*, Павић је 1984. године добио НИН-ову награду за најбољи роман у Југославији. Страни критичари „Њујорк тајмса” 1988. године прогласили су исту књигу за једну од седам најбољих, објављених у Америци.

Осим што је добио награду „Меша Селимовић” за најбољу књигу 1988. године када је та награда први пут установљена, Павићев роман *Предео сликан чајем* већ наредне године проглашен је за најчитанији у библиотекама Србије, добивши Награду Народне библиотеке Србије.

Међу многим признањима и наградама за књижевно и научно стваралаштво сврставају се и награда „Борђе Јовановић” коју је добио за дело *Историја српске књижевности барокног доба (XVII и XVIII век)*, 1970; Седмојулска награда која му је додељена за животно дело (највеће признање СР Србије), 1989; Награда АВНОЈ-а (највећа југословенска награда), 1989; „Златни беоцуг”, 1991; Награда Борисав Станковић, 1992; Сребрна медаља Феликс Ромулијана, 1992; Октобарска награда Београда, 1992; Просветина награда, 1994; Награда Стефан Митров Љубиша, 1994; Кочићева награда, 1994; Вукова награда, 1996; Андрићева награда, 2001; Међународна Zepher-ова награда за књижевност.⁷⁷

Легат у стварању Милорада Павића је настао када је велики писац, академик и професор, завештао Београду културно-уметничке и историјске предмете уговором из 1992. године у стану на Дорћолу где је живео. Са жељом да остави „материјални спомен о свом животу и раду у Београду и Србији, и допринесе културним добрима српског народа”, оставио је Граду своје објављене и необјављене рукописе, целокупну библиотеку, сву преписку са посленицима домаће, европске и светске културе у вези са његовим радом,

⁷⁷ <https://www.sanu.ac.rs/clan/pavic-milorad/>, (преузето 17.11.2020).

написе из светске штампе о његовим књигама као и видео и радио материјал сачињен о њему у земљи и свету снимљен на касете и траке, уметничке слике, предмете и друге личне ствари. За извршење тестаментарног завештања културно-уметничких и историјских ствари смештених у стану Милорада Павића где живи његова супруга и књижевница Јасмина Михајловић, Милорад Павић је као онерате одредио књижевног критичара Јасмину Михајловић и свог сина, сликара и кустоса Ивана Павића.

Пописивање легата у стварању Милорада Павића започели су током новембра 2010. године библиотекари Библиотеке града Београда, Лидија Тонтић и Александра Вићентијевић, под надзором Љубице Ђоровић. Будући да су према извештају из 2010. године, ордење, уметничке слике и садржај три велике фасцикле које су се налазиле „на белој полици са књигама” захтевале опис историчара уметности, у првобитни списак те ствари нису биле унете. Грађа је тада подељена у 4 целине те је пописано следеће:

Књиге и часописи – 540 јединица грађе

Рукописи – 142 јединице грађе

Звучна грађа – 37 јединица грађе

Видео грађа – 15 јединица грађе.

Међу рукописима се налазе текстови куцани на писаћој машини уз посебне напомене, али и руком писани текстови. Печатан према стандарду струке, сваки рукопис се налази у засебној фасцикли, или је у корицама на којој је такође стављен печат на њеној унутрашњој страни. На корицама су махом руком писца исписани наслови самог рукописа. Могао би се истаћи рукопис *Предео сликан чајем* куцан на писаћој машини са допунама у рукопису, затим рукопис *Хазарски речник: роман-лексикон у 100.000 речи*, такође куцан на писаћој машини са малим бројем корекција текста урађених рукописом и машином, потом *Бележница*, руком написан текст, али и сви други рукописи Павићевих прича, романа или разних других текстова. Што се тиче звучне грађе, пописан је материјал забележен на аудио-касетама, ЦД-овима и у mp3 формату. Записи на аудио-касетама претежно су снимани у последњој деценији XX века. То су радио-емисије, разговори с Павићем, промоције његових књига, драматизације, снимци с књижевних вечери, додела награда, округлих столова и сл. Грађа наснимљена на ЦД-овима између осталог садржи дело *Заувек и дан више* – радио-драмски пројекат у четири верзије Павићевог текста у режији Мелине Поте-Кољевић, Ђурђе Тешић, Иване Вујић и Драгане Николић, а који је емитовао Радио Београд 2 у мају 2002. године. Адаптацију за радио је извршио Владимир Б. Поповић. Међу видео грађом пописани су садржаји који су такође везани за последњу деценију XX века, а где су забележене посете Милорада Павића сајму књига, гостовање Павића на грчкој телевизији и друго.

Године 2019. по Решењу о образовању стручне Комисије за попис предмета-садржаја легата Милорада Павића, образоване на основу уговора закљученог између академика, професора Милорада Павића и града

Београда 6. априла 1992. године, одређена је стручна комисија коју сачињавају радници из различитих институција културе града Београда. У њеном саставу су Лидија Тонтић и Марија Ивановић из Библиотеке града Београда, Исидора Савић и Предраг Ђидић из Музеја града Београда, Марко Перић из Историјског архива Београда и Јован Јовановић, као представник Секретаријата за културу. Тако су на основу међусобно уговорних односа и обавеза легатора, онерата и легатора, библиотекари, кустоси и архивиста, сви према специфичности фонда којим се баве у својој делатности, пописивали Павићеву оставштину, начинивши прелиминарни попис културно-историјских и уметничких дела који припадају Легату у стварању Милорада Павића. Међу уметничким предметима пописане су разноврсне слике међу којима је дело *Острва – Предео сликан чајем* Ивана Павића, а које је било инспирација Милораду Павићу при писању романа *Предео сликан чајем*, затим поједине скулптуре, стилски намештај из XIX века, награде и друге личне ствари...

Слика „Острва – Предео сликан чајем” налази се у предсобљу Легата у стварању Милорада Павића у улици Браће Барух 2. Дело Павићевог сина – Ивана Павића инспирало је Милорада Павића при писању романа *Предео сликан чајем*.

Фотографију су начинили кустоси Музеја града Београда,
Исидора Савић и Предраг Ђидић.

Према попису књижног фонда из 2019. године, Легат Милорада Павића у стварању броји 3.255 јединица библиотечке грађе. Попис је вршен у електронском каталогу са основним пољима која описују библиотечке јединице, уз поља посвета и напомена где су унети додатни подаци потребни за изучавање Павићевог дела. Књиге су обележене печатом Библиотеке града Београда, где је потом унета сигнатура.

Опис библиотечких јединица најпре је вршен за књиге које је Павић писао, уз све преводе његових дела, и оне се налазе у салону легата у стварању Милорада Павића. Поетски и прозни текстови објављивани ван самосталних књига, у зборницима, периодичним и другим публикацијама такође су пописани и издвојени. Рукописни фонд и остале архивалије, као и грађа која садржи радове о Милораду Павићу, смештен је на посебним полицама које се претежно налазе у салону стана на Дорћолу. Пописане су најпосле и све остале књиге – белетристичке, научно-теоријска дела, каталози, референсна дела и др. – све што је Павић током живота сакупљао или добијао, а оне су смештене највише у спаваћој соби Јасмине Михајловић мада их има и на полицама по ходницима.

Библиотечка колекција Павићевих књига у салону је најзначајнији део књижевног легата у стварању Милорада Павића. Као библиотека целина легата у стварању, садржи све књиге Милорада Павића – збирке песама, научна дела, сабрана, целокупна и изабрана дела Милорада Павића, а најинтригантнији део збирке чине његове приче и романи са свим објављеним преводима међу којима су и издања Хазарског речника на 40 светских језика.

Павићева дела штампана у више од три стотине издања, осим што су богато илустрована па преведена на већину језика европских земаља, те тамо и издавана, иста су објављивана и на руском, кинеском, монголском, јапанском и корејском, вијетнамском, индонежанском, хебрејском, јерменском, азербејџанском, грузијском, персијском и тамилском језику. Све то даје врло специфичну и аутентичну боју Павићевом опусу који, смештен у амбијент са аутентичним стварима где је писац живео, инспирише кориснике легата у стварању како да истражују богатство тог фонда, тако и да уживају у лепоти тих издања, јединствених у свету.

Закључак

Институције културе које по себи већ имају улогу ширења и очувања знања о вековној и заједничкој прегнућу једног народа, обогаћивањем својих поставки кроз формирање библиотечких целина, бивају аутентичније, пружајући истраживачима могућност приступа јединственим и целивитим збиркама и садржајима, и то на простору који је јавно доступан под одређеним условима.

За разлику од историјско-уметничких или културних збирки које се додељују поклоном а које су резултат вишедеценијског рада легатора на својој оставштини, тестаментарно завештани предмети поклоњени одговарајућим институцијама културе, осим што су дати у наслеђе потомству, као меморијална целина заштићени су правним и физичким мерама које прописује закон.

„Легати представљају драгоцен и јединствени део библиотечких збирки. Легати су чувари историје и расадници знања. Постојање и активни живот легата у библиотеци је и на добробит саме установе и њених корисника, читавог друштва и, пре свих, самог легатора” (Арбутина, 2016: 207).

Литература

- Арбутина, Нада, *Легат у библиотеци*: докторска дисертација, Филолошки факултет, рукопис. Београд, 2016.
- Брзуловић Станисављевић, Татјана, „Легати и библиотеке целине” у *Библионет 2016*. Београд: Заједница матичних библиотека Србије, 2016.
- Мирчов, Светлана, „Библиотеке целине и библиотеке легати” у *Гласник НБС*, год. 6, бр. 1, 2004.
- Вранеш, Александра и Љиљана Марковић. *Од рукописа до библиотеке: појмовник: 2. допуњено издање*. Београд: Филолошки факултет, 2008.
- Красић-Марјановић, Олга, *Катарина Амброзић*: библиографија, Београд: Библиотека града Београда, 2006.
- Кундачина, Бојан, Пурић Маријана, „Библиотека целина Катарине Амброзић” у *Легати и библиотеке целине: Библионет 2016*, Београд: Заједница матичних библиотека Србије, 2016.
- Михајловић, Јасмина, *Прилог за библиографију Милорада Павића*, Београд: Просвета, 1991.
- <https://www.arhiv-beograda.org/rs/legat-todorovic>.
- <http://www.rastko.rs/knjizevnost/signalizam/>.
- <https://www.sanu.ac.rs/clan/pavic-milorad/>.

Marija Lj. Ivanović
Milanka P. Babić Vukadinov

LITERARY LEGACIES IN THE BELGRADE CITY LIBRARY

Summary

The paper approaches the question of three types of literary-memorial collections that Belgrade City Library cares - the Katarina Ambrozić library collection, the Mirosljub Todorović memorial collection and the Milorad Pavić legacy in creation. The first two were

created when the testators donated their libraries to the Belgrade City Library, unlike the third which was formed according to the testamentary will of the writer, on the basis of which the Executive Council of the Assembly of the City of Belgrade concluded to adopt “the offer of academician prof. Milorad Pavić, a writer from Belgrade, that City of Belgrade accepts the legacy.”

Cultural institutions, which themselves already have the role of spreading and preserving knowledge about the culture of the people, enriching their library through legacies, they enable researchers to access unique and more complete collections and content that have been continuously worked on, in a space that is available for the public under certain conditions.

Keywords: Katarina Ambrozić library collection, Miroљub Todorović memorial collection, Milorad Pavić legacy in creation

Ксенија В. Илић (1976–)
Народна библиотека „Ђура Јакшић”
Петровац на Млави
ksenijailic@yahoo.com

УДК 027.022(497.11)
027.1:929 Лазић Б.

ЛЕГАТ БРАНКА ЛАЗИЋА У НАРОДНОЈ БИБЛИОТЕЦИ „ЂУРА ЈАКШИЋ” У ПЕТРОВЦУ НА МЛАВИ

Сажетак: Тема овог рада је опис Легата Бранка Лазића у Народној библиотеци „Ђура Јакшић” у Петровцу на Млави, анализа садржаја легата и покушај да се утврди може ли се ова библиотека целина назвати легатом, као и осврт на одређивање неопходних услова под којим једна лична библиотека може бити примљена и чувана као библиотека целина. Рад садржи биографију легатора, професора књижевности Бранка Лазића, интересантне и значајне личности за петровачку општину и указује на пропусте приликом примопредаје личне библиотеке на релацији легатор – легатар. Размотрићемо и у чему је вредност и значај овог легата. Закључујемо да је он за нашу библиотеку значајан као гест поклањања личне колекције монографских публикација, као и да је добар начин да се упозна личност легатора, истакнуте фигуре у једном периоду друштвеног живота провинције.

Кључне речи: библиотека целина, легат, легатор, завичајни фонд, Бранко Лазић, Петровац на Млави

Увод

Иако основана још у другој половини деветнаестог века, Народна библиотека „Ђура Јакшић” дуго није имала наменску зграду, већ само простор од 50 метара квадратних, без читаонице. У тако скученом простору библиотека се налазила све до 2006. године, када је пресељена у нешто мало веће и модерније просторије, да би се коначно, 2012. године, библиотека преселила у наменски грађен простор. Данашња библиотека је савремен и функционалан објекат који се простире на више од 300 квадратних метара, пројектован специјално за потребе те установе. Њени корисници имају

могућност коришћења читаонице, дечијег одељења, као и позајмног одељења за одрасле. Издвојено је Одељење за обраду књига, Референсна збирка коју чине енциклопедије, научна и стручна литература као и Завичајно одељење, у коме се осим Завичајне збирке чува и Легат Бранка Лазића. Опис и анализа садржаја легата, као и разматрање у чему лежи његова вредност и значај, биће тема овог рада.

Биографија легатора

Оно што прво дефинише библиотеку целину, као и библиотеку легат, јесте њено порекло, одакле она у поседу библиотеке. Наиме, библиотека целина може бити откупљена, поклоњена или тестаментарно завештана лична библиотека, која се, осим због своје културне, научне и историјске вредности, чува и због значаја и угледа личности која је библиотеку поседовала. Власник библиотеке мора бити од значаја за завичај, регион или земљу.¹ У случају нашег легата, можемо тврдити да је његов првобитни власник, професор Бранко Лазић био интересантна и значајна личност за петровачку општину.

Лазић је рођен 23. децембра 1929. године у Петровцу на Млави, основну школу завршио је у родном месту, а гимназију у Петровцу и Свилајнцу, где је и матурирао. Дипломирао је књижевност на Филолошком факултету у Београду, истовремено похађајући и студије на Академији за позориште, филм и телевизију, Одсек драматургија. Целокупни свој радни век провео је у петровачкој гимназији (1954–1990), и један је од најистакнутијих културних и друштвених прегалаца у млавском крају. У оквиру свог књижевног рада објавио је књиге поезије *Долазак у Лудо поље* (1976) и *Лудо поље и његова харфа* (1993), као и роман *Лето Драге Машин у Петровцу на Млави*. Поезијом је заступљен у многим зборницима и антологијама; успешно се бавио сликарством, а слике је излагао на заједничким и самосталним изложбама. Био је веома активан у културном и политичком животу своје општине. Имао је сталну рубрику у локалним медијима – радију, новинама и листовима. Један је од покретача часописа *Стиг* (Мало Црниће, 1970), као и Фестивала драмских аматера села (ФЕДРАС, Мало Црниће, 1972). Био је члан издавачког савета часописа *Браничево* (Пожаревац), организатор драмске смотре 1954. у Петровцу, редитељ више представа драмске секције која је деловала при петровачкој гимназији, као и у Градском позоришту (Аматерско позориште „Бата Булић”). Своје знање и искуство успешно је преносио на ђаке, неки од њих су касније постали професионални глумци. Био је зачетник манифестације *Сусрети села* (1961), у општини Петровац, која се касније проширила на целу републику. Биран је за народног посланика у Народној скупштини Србије (1990–1992), у младости је учествовао на радним омладинским акцијама, био је резервни капетан ЈНА и први ко-

¹ Светлана Мирчов, „Библиотеке целине и библиотеке легати”, Гласник НБС, бр. 1 (2004): 12.

месар Одрета Територијалне одбране у Петровцу. Оснивањем Културно-просветне заједнице у Петровцу 1957. године, изабран је за њеног првог секретара, био је делегат на 6. конгресу Савеза комуниста Србије. Члан је Удружења књижевника Србије од 2000, добитник бројних признања локалног карактера.² Био је доживотно почасни председник Управног одбора Библиотеке у Петровцу на Млави. Говорио је више страних језика, путовао, био је добар познавалац позоришта, опере, балета, као и ликовне уметности. Једна свакако занимљива и свестрана личност, истицао се својим интересовањем за уметност, био активан у друштвеном и културном животу, а свакако је највећи траг оставио као гимназијски професор, јер његова предавања и дан-данас се препричавају. Преминуо је у Петровцу 2010. године. Као омаж овој личности од великог локалног значаја, Народна библиотека „Ђура Јакшић” је установила књижевну награду „Бранко Манас”, као и манифестације посвећене сећању на Бранка Лазића.

Опис легата

Поуздано знамо да је Бранко Лазић поседовао богату и вредну библиотеку, која је садржала књиге на нашем и на страним језицима. Велики део чинила је такозвана секундарна литература, затим енциклопедије, речници, лексикони, као и луксузно опремљене монографске публикације које су за тему имале ликовну уметност, домаћу и страну периодику, рукописе објављених и необјављених радова, фотографије, преписку, лична и друга документа, уметничке слике. Дакле, једна лична библиотека која је имала све предиспозиције да преласком у посед библиотеке као институције постане библиотека целина. Иначе, библиотеку је тестаментарно завештао њен власник Народној библиотеци „Ђура Јакшић”, док су уметничке слике завештане петровачком Завичајном музеју. Очекивања Библиотеке пре примопредаје Лазићеве библиотеке била су велика: овим легатом Библиотека би дошла у посед вредне документарне и архивске грађе, значајног извора многих информација и сазнања, док би за шири круг корисника свакако највећи значај имале књиге и периодика. Остављање легата Библиотеци, најављивано још за живота, био је један леп гест, а заоставштина добар начин да се заинтересовани упознају са занимљивом личношћу дародавца, који је био значајна фигура у друштвеном животу наше средине. Не размишљајући о томе да се воља завештаоца неће поклопити са вољом и намерама његових правних наследника, и посредника у примопредаји личне библиотеке на релацији легатор – легатар, библиотекари су ненамерно направили пропуст не пописавши за живота завештаоца сву грађу коју је намерио да остави у наслеђе Библиотеци.

Тако је 2012. године у посед библиотеке дошао „легат” кога чини укупно 543 обрађене публикације (остало, необрађено, чине издања завичајних

² Јован Д. Петровић, Петровачки поменик (Пожаревац: Народни музеј, 2008), 90.

аутора, који су своје књиге поклањали Лазићу, и које Библиотека има у довољном броју у свом Завичајном фонду, те нису биле предмет обраде). Легат је смештен у две застакљене витрине у просторији Завичајног фонда, инвентарисан је и сигниран ознаком Л. Књиге су распоређене по принципу нумерус куренс. Све публикације су унете у COBISS. Једна једина књига је на страном језику, руском. У питању је збирка поезије *Где ты, мой садовник!* грузијске списатељице Медеје Кахидзе (1930–2015), објављене у Москви 1969. године, на руском језику. Занимљивост везана за ову песникињу је то да је са Десанком Максимовић 1972. године посетила наш крај, обишла манастире Горњак и Витовница, а један од домаћина у петровачкој општини био је баш Бранко Лазић. О томе сведоче и фотографије на којима се налазе песникиње у друштву својих домаћина, а које су у власништву наше библиотеке. Сасвим је извесно да је том приликом Бранко Лазић од Медеје Кахидзе и добио на поклон ово издање, о чему сведочи посвета у књизи, написана на грузијском језику.

Групи књижевности и језика припада 485 наслова овог фонда, укључујући четири речника страних језика (два руско-српска, један француско-српски, један немачко-српски), затим приручници *Грчки у свакој прилици* и *Интензивни курс руског језика*, *Речник српско-хрватског књижевног језика* у 6 књига, издање Матице српске из Новог Сада из 1967. године, *Провопис српско-хрватског књижевног језика*, издање Матице српске објављено 1960, као и више наслова који се баве књижевном критиком. Највећи део овог фонда чини едисија „Српска књижевност у 100 књига”, у издању београдске Српске књижевне задруге, а објављиване у периоду 1957–1966. године. Матица српска је заједно са Српском књижевном задругом у раздобљу од десет година, по два кола од пет књига годишње објавила у сто томова избор из српске књижевности од најстаријих времена до тренутка изласка из штампе. Био је то један од највећих и најзначајнијих послератних издавачких подухвата код нас, а књиге из ове колекције и данас лепе многе домове и преносе се на наредна поколења. Вредност овог комплета не застаревала, а у будућности ће само да расте. Уређивачки одбор на челу са Ивом Андрићем, Бориславом Михајловићем Михизом, Војиславом Ђурићем гарантовао је да су књиге опремљене квалитетним предговорима и коментарима, уз биографске податке о писцима и библиографије њихових радова и литературе о њима. Укупан тираж ових књига био је 500.000 примерака.³

Тридесет шест књига припада Радовој едисији „Реч и мисао” (најстарија у фонду је објављена 1959. године и у питању је *Пакао* Дантеа Алигијерија, најмлађа је из 1994. године, антологија *Савремена грузијска приповетка*), 33

³ Ђилас, Гордана. „Колекције у Завичајној збирци Библиотеке Матице српске”. Колекције у библиотекама: Зборник радова са Библионет – Дани матичних библиотека Србије 2007, 161–171. Београд: Заједница Матичних библиотека Србије, 2008.

књиге чине наслови објављени у периоду 2004–2006. у издању Новости, и продаваних на трафици уз примерак *Вечерњих новости*, као и више издања класика Народне књиге продаваних уз дневни лист *Политика*. Своје место нашли су и комплети Достојевског, Ремарка, Балзака, Диме, као и дела Хесеа, Сингера, Хемингвеја, Моравије. Од домаћих аутора заступљени су комплети и појединачна дела Добрице Ћосића, Боре Станковића, Милутина Бојића, затим дела Милорада Павића, Васка Попе, Стевана Раичковића, Слободана Ракићића, Вука Драшковића, Данка Поповића, Данила Киша. Наравно, у овом раду нисмо поменили све заступљене ауторе, будући да је јасно да су у питању како класици тако и актуелни домаћи и страни аутори. Издања су из различитих периода, од педесетих година прошлог века до прве деценије двадесет првог. Једанаест публикација припада општој групи (*Војна енциклопедија* објављена у издању Војноиздавачког завода у Београду, из 1970. године), 8 наслова из области психологије и филозофије, 13 наслова из групе религија, 5 припада групи друштвених наука, а само 3 књиге су из области уметности (аутобиографија велике позоришне уметнице Мире Ступице *Шака соли*, издање из 2002, текстови о сопственим и туђим филмовима немачког редитеља Рајнера Вернера Фасбиндера, обједињени у књизи несвакидашњег наслова *Сенке заиста и никакво сажаљење* из 1983, и једно дело посвећено ликовној уметности: Ежен Делаacroа *О Микеланђелу* из 1951. године), 18 историјских (махом биографије и национална историја). Најстарије издање и једина публикација из четврте деценије двадесетог века је књига Томаса Мора *Утопија*, објављена у Београду 1938. године. Поред ње, по старости се могу издвојити још два издања из послератних година, а то су *Смрт Смаил-аге Ченгића* Ивана Мажуранића, објављене у Загребу (Накладни завод Хрватске) 1947. године и *Јеђупка* дубровачког песника Андрије Чубрановића, такође загребачко издање (Зора) из 1949. године.

Закључак

Легат Бранка Лазића садржи избор аутора и дела какав бисмо и очекивали да нађемо у кућној библиотеци једног високообразованог суграђанина, у којој доминира такозвана „лепа књижевност“. Као такав овај легат нема културну, научну или историјску вредност нити је његова вредност материјалне природе. За нашу библиотеку он је значајан као гест поклањања личне колекције монографских публикација, као и добар начин да се упозна личност легатора, као важне фигуре у друштвеном животу провинције једног временског периода.

Литература

- Ђилас, Гордана. „Колекције у Завичајној збирци Библиотеке Матице српске”. Колекције у библиотекама: Зборник радова са Библионет – Дани матичних библиотека Србије 2007, 161–171. Београд: Заједница Матичних библиотека Србије, 2008.
- Мирчов, Светлана. „Библиотеке целине и библиотеке легати”. *Гласник НБС*, бр. 1 (2004): 11–16.
- Петровић, Јован Д. *Петровачки поменик*. Пожаревац: Народни музеј, 2008.

Ksenija V. Ilić

LEGACY OF BRANKO LAZIĆ AT THE PUBLIC LIBRARY “ЂУРА ЈАКШИЋ” IN PETROVAC NA MLAVI

Summary

The content of this paper is a description of the Branko Lazić's Legacy at the Public library “Ђура Јакшић” in Petrovac na Mlavi, analysis of legate content, and attempt to determine if this Memorial library can be called a legate, and review of determining the necessary conditions under which a personal library can be received and stored as a Memorial library. The paper contains a biography of the legator, an interesting and important person for the municipality Petrovac, and indicates omission in the handover of the personal library on the relation legator – legatar. We will consider and what the value and significance of Branko Lazić's legacy. We conclude that it is important for our library as a gesture of donating a personal collection of monographic publications, as well as a good way to get to know the personality of the legator, a prominent figure in a period of social life of the province.

Keywords: Memorial library, legacy, legator, Local history department, Branko Lazić, Petrovac na Mlavi

Прилози

Прилог бр. 1: Легат Бранка Лазића

Прилог бр. 2: Бранко Лазић и Десанка Максимовић

Олга Јечменица (1971–)
Библиотека „Милутин Бојић”
Београд
olga.jecmenica@milutinbojic.org.rs

УДК 061.27:027.52(497.11)

ЛЕГАТИ У БИБЛИОТЕЦИ „МИЛУТИН БОЈИЋ”

Сажетак: Легати знаменитих јавних делатника, али и оних анонимних драгих пријатеља наших институција, представљају праве драгуље у нашим библиотекама. Библиотека „Милутин Бојић” је тек 2018. године добила услове за примање, чување, обраду и презентовање легата. Овај рад има за циљ да представи два од четири легата које библиотека поседује. Легат Мирослава Миње Дедића, чувеног професора и декана Факултета драмских уметности у Београду, и легат архитекте Михаила Миљковића, у једном тренутку нашег најстаријег корисника. Оба легата, сваки на свој начин, представљају како огледало својих власника тако и вредне збирке које су обогатиле понуду нашег фонда, с обзиром на то да поседују завидан број књижевних дела. Садржај легата доступан је преко електронских каталога и у читаоници.

Кључне речи: легат, књижевност, јавне личности, доступност фонда

Мада легати као вид задужбинарске традиције постоје дуго у нашим институцијама, Библиотека „Милутин Бојић” је тек недавно стекла услове за њихов пријем. Како легат пружа могућност чувања помена на дародавца, он омогућава увид у живот самог легатора, простора и епохе у ком је живео, и даје могућност за истраживачки рад. Тако и легати који су остали иза Мирослава Миње Дедића и Михаила Микија Миљковића говоре о њиховим животима, интересовањима, љубавима. Њиховим проучавањем обогатићемо нашу културну и историјску баштину.

Легат Мирослава Дедића

Мирослав Миња Дедић рођен је 14. новембра 1921. у Горњем Милановцу.¹ Већ са 19 година постао је члан студија Уметничког позоришта, у чијим је

¹ <http://teatroslov.mpus.org/licnost.php?id=841> (преузето 1.12.2020.)

представама, на Коларчевом универзитету у Београду, учествовао до почетка рата у Југославији. Студије режије започео је на Државном универзитету позоришне уметности у Москви 1946, а завршио их у Београду на Академији за позоришну уметност. Извесно време провео је на специјализацији у Паризу и Прагу. Радни век провео је као управник позоришта на Цетињу, управник и редитељ Београдског драмског позоришта, директор Дrame Народног позоришта у Београду и Позоришта „Бошко Буха”. Поред десетина позоришних представа које је режирао, од 1959. радио је и на Телевизији Београд. Био је први редитељ Дневника Југословенске радио-телевизије, као и првог телевизијског преноса фудбалског меча репрезентације Југославије. Такође је режирао и првомајске параде и прославе Дана младости. На Академији за позориште Миња Дедића је радио од њеног оснивања, најпре као асистент Хуга Клајна и Томислава Танхофера, да би касније из своје класе извео неке од најбољих српских глумаца. Био је декан Факултета драмских уметности у периоду 1983–1985. године.² Као гостујући професор радио је и у Белгији и Италији. Преминуо је 1. марта 2015. у Београду. Грађа је добијена на поклон од породице и на њен захтев заведена као легат. На годишњицу његове смрти 2018. године његов легат представљен је јавности у присуству породице, пријатеља и поштовалаца.

Легат Мирослава Миње Дедића формиран је зналачки и с ретком посвећеношћу. Броји 1005 публикација, од којих је највећи део на српском језику и припада белетристици. Међутим, у фонду се налазе и бројне књиге из области филозофије, психологије, уметности и друштвених наука. Од укупног броја књига, 146 је на страним језицима: руском, италијанском, немачком, француском и енглеском. Највећи део књига на страним језицима, пре свега на руском, из области је теорије позоришта, међу којима се издвајају наслови који су јединствени на нашим просторима или их поседује изузетно мали број институција. На пример, *Театрална енциклопедија*³ (Енциклопедија позоришта) из 1961. у пет томова. Од књига на француском издвајају се *Le décor de théâtre dans la monde depuis 1935*⁴ (Декор позоришта широм света од 1935) или *Traité de scénographie*⁵ (Трактат о сценографији), издата 1943. године па тако спада и у домен ретке књиге по години свог издања. Значајан део књига на италијанском чини и серијал *Classici dell'arte* (Ликовни класици).

Велику пажњу изазивају бројне књиге с посветом аутора, из којих видимо с коликим поштовањем су се аутори опходили према професоровом ауторитету.

² <https://fdu.bg.ac.rs/sr/fakultet/dekanat/sve-uprave-fdu> (преузето 1.12.2020.)

³ https://legati.milutinbojic.org.rs/katalog/index.php?p=show_detail&id=43&keywords= (преузето 1.12.2020.)

⁴ https://legati.milutinbojic.org.rs/katalog/index.php?p=show_detail&id=493&keywords= (преузето 1.12.2020.)

⁵ https://legati.milutinbojic.org.rs/katalog/index.php?p=show_detail&id=544&keywords= (преузето 1.12.2020.)

Тако Драгослав Андрић свој превод књиге *Штихови* Огдена Неша из 1969. поклања с речима: „Мињи Дедићу ова ’развишљања о ћудима времена.’ Срдачно Д. Андрић, децембар 1970.”

Иван Бекјарев, један из плејаде драмских уметника који је био студент Миње Дедића, монографију о свом раду *Иван Бекјарев* посвећује: „Своме професору, Мињи, с поштовањем Иван Бекјарев, 22.11.2005.”

Драгутин Добричанин, аутор *Мемоара Јока Кокота* пише: „Прастаром пријатељу Мињи Дедићу од срца Гута, 15.9.1988.”

Мајо Ђуровић „Teatar Мајо Montenegro“: „Драгом пријатељу и великом редитељу, страшном Мињи Дедићу, професору универзитета с љубављу и поштовањем његов Мајо Ђуровић, 14.3.1996. Београд”.

Посебно нам је драга и важна посвета Бранка Ћопића у роману *Глуви барут*: „Другу Мињи Дедићу, срдачно, од Бранка Ћопића. Београд, 12.2.1958.” Посвета је интересантна јер је два месеца раније, тачније 6. децембра 1957.⁶, на сцену Београдског драмског позоришта постављена представа „Доживљаји Николетине Бурсаћа”, чију је драматизацију урадио управо Миња Дедић. Комад је имао огромног успеха. Такорећи не постоји позориште у Србији које током шездесетих, седамдесетих и осамдесетих није имало овај комад на својој сцени. Поред наведених публикација постоји још двадесетак с посветама колега, породице и пријатеља.

Из збирке књижевних дела издвајају се „Џепна библиотека изабраних дјела”, Библиотека „Луча”, Целокупна дела Сергеја Јесењина, Библиотека „Културно наслеђе”, Едиције „Светски класици”, „Савремени страни писци”, Библиотека „Српска књижевност у сто књига”, Библиотека „Реч и мисао”, Библиотека великих романа.

Део легата чине и текстови намењени читајућим пробама за позоришне представе уз бројне коментаре и исписе на њиховим маргинама, међу којима се издваја текст „Кањош Мацедонових”, који је Миња Дедић драматизовао према тексту Стјепана Митрова Љубише.

Из збирке се посебно издвајају драмска дела, нарочито она која су издата у међуратном периоду. Том корпусу припадају дела у едицији „Позоришна библиотека”, која је излазила у периоду 1934–1938. године. Дела која припадају овој едицији сачувана су у малом броју библиотека и примерака и зато представљају важно сведочанство о издавачкој делатности између два светска рата.

Најстарија књига је *Драматски списи* 3 Јована Стерије Поповића из 1909. године у издању Српске књижевне задруге.

Мада се не односи на књижевност, занимљив део легата чине и бројни кувари. Од породице смо добили информацију да је Мирослав Дедић био страствени кувар и да је користио сваку прилику да употпуни овај део своје библиотеке.

⁶ <http://teatroslov.mpus.org.rs/predstave.php?id=3145> (преузето 1.12.2020.)

Легат Михаила Миљковића

Легат архитекте Михаила Микија Миљковића, чије име ширем аудиторijuму није познато, за нас је такође од изузетног значаја. До 2017. године, са својих 98 година, био је најстарији корисник библиотеке, а био је члан од њеног оснивања 1957. године. Рођен је 18. марта 1920. године у Београду. Завршио је Другу мушку гимназију. Архитектуру уписује 1938. године да би је завршио након Другог светског рата. У младости се активно бавио спортом. Најпре лако атлетиком, потом хокејом, најпре као играч, а затим као судија. Као архитекта којег су послови водили широм Југославије и Европе, опробао се не само у пракси већ и у теорији. Поред књига највише су га испуњавала путовања. Скоро да нема кутка Европе који у својим млађим данима није обишао својом легендарним „спачеком”. Са путовања доносио је бројне белешке и дневнике. Преминуо је 7. децембра 2017. у Београду.

Невелика лична библиотека од 163 публикације нама је само била потврда да је господин Миљковић све што је желео налазио управо у нашој библиотеци. Легат Михаила Миљковића чине књиге из области књижевности и уметности на српском, француском, италијанском, немачком и руском језику. Идеје уметничког покрета надреалиста биле су му изузетно блиске, па су тако осим монографских публикација иза њега остале бројне белешке, успомене на дружење с Марком Ристићем, једним од наших најистакнутијих надреалиста. У библиотеци се налазе скоро све Ристићеве књиге: *Око надреализма*, *Сведочанства под звездама*, *Објава поезије* и друге, од којих су неке с посветом драгом пријатељу. Међу књигама с посветом налази се и једна с посветом Васка Попе, збирка песама *Кора: „Микици Миљковићу, пријатељски, Васко Попа, Београд 27.9.1954”*, али и занимљива посвета Микијеве пријатељице, прави мали портрет драог пријатеља.

Господин Миљковић је јако добро говорио француски и немачки језик, на којима је могао да нам рецитије омиљене песнике у оригиналу. Најстарији наслов у овој библиотеци је на француском језику *Le Tour du Monde: en Quatre - Vingt Jours* (Пут око света за осамдесет дана) Жила Верна из 1923. године, можда и прва књига коју је добио на поклон. Од публикација на страним језицима издвајају се бројни водичи, што не чуди с обзиром на то да је био пасионирани путник, али и дела књижевних класика, Хомерове *Одисеја* и *Илијада* или стихови Пола Елијара и Гијома Аполинера на француском.

Оно што заправо представља највреднији део заоставштине јесте десетак малих самиздата у којима се налазе дневничке и путописне белешке, успомене из доба окупације, преписке с Марком Ристићем, као и бројни стихови.

Библиотекари су били упознати с постојањем тих бележака и на нашу молбу да их прочитамо, јер смо знали да их пише човек велике ерудиције и истанчаног стила, добијали смо тек мрвицу материјала, из којег смо могли да наслутимо његову уметничку вредност. Жеља Михаила Миљковића била је да се све његове књиге и рукописи после смрти нађу у нашој библиотеци.

У жељи да се одужимо нашем драгом суграђанину и сачувамо од заборавља његова сећања, забелешке и поезију, у којој се радо и талентовано опробавао, Библиотека „Милутин Бојић” издала је књигу с његовим текстовима *Аутоматизми, симулације, жалости*. И нисмо се преварили. У својој рецензији ове јединствене књиге Јана Алексић пише: „Миљковић не пише лаке, сентименталистички испражњене стихове у којима се у неспутаним језичким и лексичким слаповима нижу асоцијације и зачудни призори имагинације. У његовој поетској визији смештена је дубока, помало песимистичка мисао о човеку, фрагментисаном, можда чак трауматизованом сопству затеченом у историји и географији”⁷.

Посебан део овог јединственог дела представља мала историја хокеја у Београду. Михаило Миљковић био је играч у првом београдском хокејашком тиму БТК. Све његове успомене представљају јединствено сведочанство о почецима овог спорта у нашој престоници. Не само да је записивао цртице везане за своја учешћа у утакмицама, већ је сакупио новинске чланке из тог периода. Тако на једном месту имамо и документоване историјске податке. С обзиром на то да се први хокејашки терен у Београду налази на територији општине на којој се налази и наша библиотека, овај сегмент за нас има и свој завичајни карактер.

Његов легат представљен је јавности 18. марта 2018. у присуству породице и пријатеља.

Обрада и чување

Приликом примопредаје легата испоштвана је правна процедура и потписани су уговори с дародавцима. Оба легата су каталошки обрађена⁸ и њихов садржај је доступан на сајту библиотеке како кроз посебан линк ка легатима⁹ тако и кроз БИСИС каталог целокупног фонда библиотеке. Легати захтевају додатну аналитичку обраду у смислу што нису све публикације детаљно проучене већ само они делови који су били неопходни приликом обраде. Верујемо да унутар корица појединих књига постоје вредне белешке које би нам приближиле своје некадашње власнике. Све публикације су унете и у нашу циркулацију, с тим што су књиге које припадају легатима посебно обележене. Легати су смештени и изложени у библиотечкој читаоници, класификовани по УДК систему и доступни су за коришћење. Књиге се не могу износити ван библиотеке. Кад нам то прилике буду дозволиле, надамо се да ћемо поједине наслове дигитализовати и на тај начин дати свој допринос принципу отвореног приступа знању и информацијама.

⁷ Јана Алексић, рецензија у *Аутоматизми, симулације, жалости*, Михаило Миљковић (Београд: Библиотека „Милутин Бојић”, 2020), 332.

⁸ Светлана Мирчов. „Библиотеке целине и библиотеке легати”, *Гласник НБС*, бр. 1 (2004): 13.

⁹ <https://legati.milutinbojic.org.rs>

Закључак

Сматрамо да смо обрадом и презентацијом ових легата испунили своју мисију установе која се бави очувањем културног наслеђа и дали добар материјал за истраживачки рад садашњим и будућим генерацијама. Сваки дародавац, без обзира на своју радну или животну активност, обележава своје време. На нама је да, као баштаници овог културног блага, радимо на чувању успомене на њихово добротинство..

Литература

- Миљковић, Михаило. *Аутоматизми, симулације, жалости*. Београд: Библиотека „Милутин Бојић”, 2020.
- Мирчов, Светлана. „Библиотеке целине и библиотеке легати”, *Гласник НБС* (2004), бр. 1.

Електронски извори

- <https://legati.milutinbojic.org.rs>
<http://teatroslov.mpus.org.rs>
<https://fdu.bg.ac.rs>

Olga Ječmenica

LEGACIES IN THE LIBRARY “MILUTIN BOJIĆ”

Summary

Legacies of famous public persons, but also those anonymous, dear friends of the library are real treasure in our libraries. In 2018, the library got the conditions for receiving, storing, processing and presenting the legacy. This work aims to present two of the four legacies that the library has. The legacy of Miroslav Minja Dedić, a famous professor and dean of the Faculty of Dramatic Arts in Belgrade and the legacy of the architect Mihailo Miki Miljković, at one point our oldest user. Both legacies, each in its own way, represent both a mirror of their owners and valuable collections that have enriched the offer of our fund. The content of the legacy is available through electronic catalogs and in the reading room.

Keywords: legacy, literature, public figures, fund availability.

Прилози

Александра С. Јовановић (1966–)
Матица српска
Нови Сад
ajovanovic@maticasrpska.org.rs

УДК 027.54:091(497.113)
091(0.032):821.163.41-6 Петровић В.

РУКОПИСНО ОДЕЉЕЊЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ КРОЗ ОДАБРАНУ АРХИВСКУ ГРАЂУ ВЕЉКА ПЕТРОВИЋА

Сажетак: Овај рад пружа увид у процес настанка, развоја и рада Рукописног одељења Матице српске које прати концепт деловања Матице српске као њен интегрални део али и као посебно, профилисано научно одељење са елементима савремене архивске службе. Рукописно одељење није архив у правом смислу речи јер није самостална установа али је архив Матице српске, односно архивско одељење са грађом књижевних, односно књижевно-историјских садржаја. У оквиру Збирке Одељења налази се вредна преписка која временски обухвата период од 18. века до данашњих дана док је најстарије писмо у Рукописном одељењу датирано 1669. године. Садржајно, писма су врло разноврсна, од приватних писама познатих и анонимних аутора до значајне преписке најистакнутијих српских писаца, уметника, политичара, научника, црквених достојанственика, са драгоценим и непоновљивим субјективним сведочењем о идејама, правном и породичном животу, политичким приликама и догађајима у српској историји. У овом раду биће приказан део Збирке писама Рукописног одељења која у свом саставу чува драгоцену преписку писца Вељка Петровића. Више стотина писама архивираних по адресанту и адресату на својствен начин осликава његову личност и дело. Песник, приповедач, есејиста спада међу највеће писце које је Војводина дала српској култури. Препознатљив као чувар културне ризнице књижевних и уметничких традиција Војводине, са великом љубављу приступа раду у Матици српској ношен истанчаним „осећањем прошлости”.

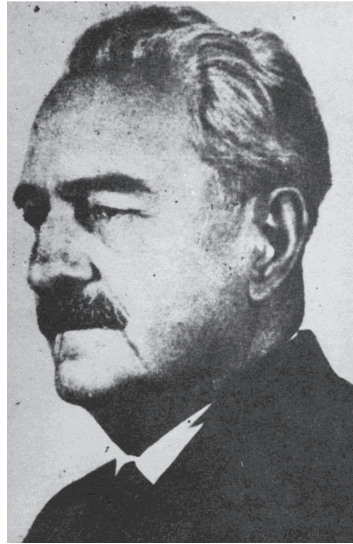
Кључне речи: Рукописно одељење Матице српске, Фонд Матице српске, Збирка писама, Вељко Петровић, *Летопис Матице српске*, Васа Стајић

Уводне напомене

Рукописно одељење настајало је и развијало се заједно са Матицом српском: од 1826. до 1847. као њен интегрални део; од 1847. до 1945. као Србсконародна сбирка или збирка; од 1945. до 1961. као Одсек за грађу и рукописе (прво у оквиру Библиотеке Матице српске, а од 1958. Књижевног одељења Матице српске) да би 1961. стекло статус и физиономију Матичиног посебног одељења. Због чињенице да његови фондови представљају огромно богатство и да као такви треба да буду доступни научним радницима у оној мери како то диктирају савремени токови, Управни одбор Матице српске је на седници од 31. маја 1963. године усвојио основне смернице устројства и делокруга Рукописног одељења, којима је одређено да оно обавља комплетну архивску службу, прикупља грађу из историје књижевности, језика и културе и ради на библиографијама листова и часописа.

Рукописно одељење није архив у класичном смислу те речи јер није самостална установа. Према важећем Статуту Матице српске, Рукописно одељење је једно од шест Матичиних одељења преко којих Матица, као традиционална културна установа српског народа, извршава своје послове и задатке на неговању, развијању и популарисању књижевности, уметности, науке и културе. Члан 49. Статута Матице српске прецизира задатке Рукописног одељења у оквиру Матице српске и делатност његову као отвореног архива.

„Рукописно одељење преузима, разврстава и архивистички обрађује целокупну документацију која проистиче из рада и делатности Матице српске од њеног оснивања.

Одељење откупљује и прихвата, обрађује и ставља на увид истраживачима рукописе, преписку и фотографије личности и друштва као и догађаја од значаја за књижевни, научни, уметнички и политички живот, посебно за културу српског народа.”

(Статут Матице српске)

Зачетак Рукописне збирке

Зачетком стварања Рукописне збирке могла би се сматрати 1876. година када је Ђорђе Рајковић, познати књижевник и архивски радник, понудио 59 старих писама од 1749. до 1807. године и 76 писама српских књижевника да би

била објављена у *Летопису Матице српске*. На седници Књижевног одбора одржаној исте године примљен је предлог Мише Димитријевића и Антонија Хацића да се свега 33 писма, „која су важна или по ономе ко их је писао, или по ономе коме су писана, или која имају података за нашу црквену и књижевну повесницу, или која су важна за језик онога времена у ком су писана, откупе за 50 форината, из Матичина фонда, од новаца на књижевне цели одређених... под условом, да сва та писма уступи у својину Матичину, да их сва начисто препише и да уз њих свако, уколико може и колико зна, напише мало увода или поговора”.¹

Рад Рукописног одељења

Рад у Рукописном одељењу уклапа се у организациони концепт Матице српске, али се он прилагођава принципима савремене архивске службе. То није архив у правом смислу речи јер није самостална институција али је архив Матице српске, односно специфично профилисано архивско одељење са грађом књижевних, културно-историјских садржаја. У Рукописном одељењу се чува целокупна документација која проистиче из рада и делатности Матице српске. Поред тога, Одељење откупљује и прихвата манускрипте, преписку и фотографије личности, друштава и догађаја од значаја за књижевни, научни, уметнички и политички живот, посебно за културу српског народа. Тек после Другог светског рата приступило се интензивној архивистичкој обради, тако да је тада основани Одсек за грађу и рукописе, уз обезбеђење бољег смештајног простора, могао постати нека врста живог, отвореног архива.

Радам Рукописног одељења руководи управник са Одбором одељења, а програм рада и резултате рада верификује Управни одбор као највиша инстанца Матице српске.

Архивистичка делатност

Грађа Матичине провинијенције чини Фонд Матице српске док је друга грађа разврстана у три Збирке које су установљене на формалном принципу као: Збирка писама, Збирка рукописа и Збирка фотографија.

Збирка писама

Садржи 60.000 обрађених и велики број необрађених писама чија обрада веома често зависи од личних захтева дародаваца и њихове жеље да поклоњена грађа буде под ембаргом до одређеног тренутка.

Временски, писма обухватају период од 18. века до данашњих дана док је најстарије писмо у Рукописном одељењу датирано 1669. године. Садржајно, писма су врло разноврсна, од потпуно приватних писама познатих

¹ Живан Милисавец, *Историја Матице српске 1864–1880*, Нови Сад, 1992, 503.

и анонимних аутора до значајне преписке најистакнутијих српских писаца, уметника, политичара, научника, црквених достојанственика, са драгоценим и непоновљивим субјективним сведочењем о идејама, правном и породичном животу, политичким приликама и догађајима у српској историји.

Најзначајнија писма у Одељењу свакако су она која су писали: Герман Анђелић, Платон Атанацковић, Георгије Бранковић, Јанко Веселиновић, Станислав Винавер, Јоаким Вујић, Вук Караџић, Илија Гарашанин, Милован Глишић, Милан Грол, Јован Грчић, Ђура Даничић, Доситеј Обрадовић, Јован Дучић, Владан Ђорђевић, Аврам Ђукић, Јован Ердељановић, Јован Јовановић Змај, Јаков Игњатовић, Ђура Јакшић, Александар Карађорђевић, Лаза Костић, Лаза Лазаревић, Лукијан Мушицки, Георгије Магарашевић, Симо Матавуљ, Светозар Милетић, Сима Милутиновић Сарајлија, Бранислав Нушић, Михаило Обреновић, Тихомир Остојић, Никола Пашић, Вељко Петровић, Јован Стерија Поповић, Урош Предић, Михаило Пупин, Исидора Секулић, Стеван Сремац, Милица Стојадиновић Српкиња, Сава Текелија, Коста Трифковић, Јован Цвијић, Алекса Шантић и многи други.

Обрада Збирке писама састоји се у изради аналитичког инвентара, за свако писмо понаособ извлачи се сажетак у облику регеста, праве се два каталожка листића по адресанту и адресату и регистар свих личних имена која се помињу у писмима.

Збирка манускрипата

Садржи око 20.000 обрађених оригиналних и 3000 фото и ксерокопија рукописа из других архива. Тематски и садржајно је веома богата те поред књижевних има рукописа из области историје, политике, социологије, етнологије, теологије као и велики број аутентичних докумената и извора. Временски период обухваћен у овој збирци је период од 17. века до данашњих дана.

Најдрагоценији су аутографи следећих српских и других писаца: Јована Дучића, Јована Јовановића Змаја, Ђуре Јакшића, Лазе Костића, Симе Матавуља, Јована Стерије Поповића, Бранка Радичевића, Јоакима Вујића, Ђуре Даничића, Јакова Игњатовића, Бранислава Нушића, Петра Петровића Његоша, Вељка Петровића, Исидоре Секулић, Косте Трифковића, Светозара Ђоровића, Милоша Црњанског, Алексе Шантића и других.

Други, такође изванредно значајан део грађе Рукописног одељења је историјске и политичке природе. Велики број докумената чине молбе, жалбе, тестаменти, купопродајни уговори, порески тефтери који припадају архиви бивше српске општине у Будиму и Сентандреји у 18. веку. О историјским и политичким проблемима Срба у Угарској, Србији и Војводини током периода од 19. до 20. века драгоцену грађу пружају документи Светозара Милетића, Светозара Марковића, Михаила Полит-Десанчића, Мише Димитријевића, Васе Живковића, Јаше Томића, Димитрија Руварца, Слободана

Јовановића и Николе Пашића. Највише има докумената везаних за догађаје и учеснике у Револуцији 1848/49. и улогу патријарха Рајачића. На догађаје из новије историје односе се рукописи о колонизацији. То је скупина од 109 монографија о местима и народу досељеном у Војводину. Језици на којима су писани рукописи су: српски, мађарски, немачки, латински, пољски, чешки, руски, француски и др.

Архивистичка обрада Збирке рукописа састоји се у изради именског и предметног каталога.

Збирка фотографија

Садржи око 18.000 фотографија које као посебан вид документације допуњују представу о људима, догађајима и збивањима из прошлости. Њихова вредност је у њиховој старости и разноврсности. Збирку чине појединачне фотографије, албуми, негативи и репродукције фотографија.

Највећу групацију чине фотографије српских писаца као и фотографије наших политичара, државника и идеолога. Оне су најчешће везане за одређене историјске догађаје, места, градове и историјске објекте. Поред њих ту је и велика групација фотографија насталих радом Матичиних тела и манифестација као што су седнице Управног одбора, Скупштине Матице српске, Одбора Одељења Матице српске, промоција и научних скупова.

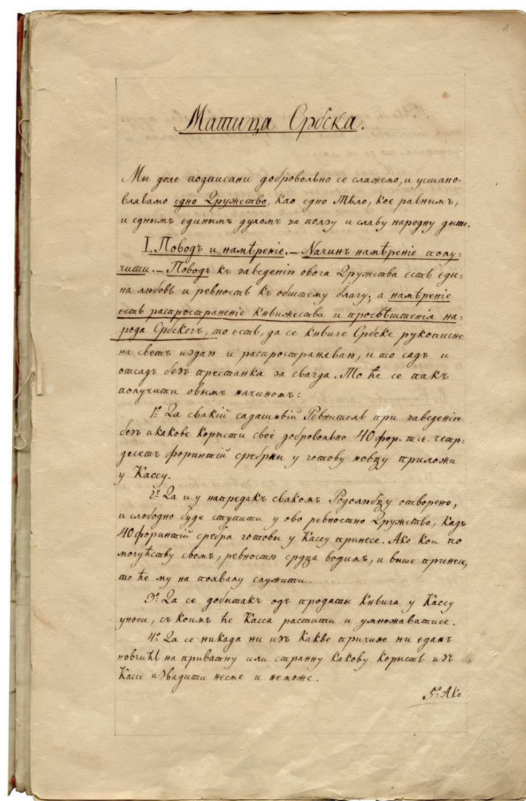
У архивистичкој обради Збирке фотографија усвојен је тематски начин сређивања, па се фотографије групишу око знаменитих личности, историјских догађаја и места.

Архива Матице српске

Једини архивски фонд који се налази у Рукописном одељењу је Архива Матице српске 1826-1945. године, представља је писана документација настала у току дугог постојања и делатности Матице српске као културног друштва, односно националне институције. Састоји се од преко 100.000 докумената и 158 тврдо укоричених књига Записника Матице српске и деловодних протокола. Архивски списи Матице српске настали после Другог светског рата до данашњих дана периодично се складиште у Одељењу јер су у служби оперативе у самој Матици српској, односно у њеним научним одељењима.

Први документ настао у Матици српској свакако је *Основ Матице српске*, њено оснивачко писмо које је представљало правила и план будуће делатности Друштва. *Основ Матице српске* почиње речима којима је обележена препородилачка тежња српског грађанства: „Ми доле подписани добровољно се слажемо, и установљавамо једно Друштво, као једно тело које равним, и једним јединим духом за ползу и славу народну дише.”²

² Живан Милисавац, *Историја Матице српске 1826-1864*, Нови Сад, 1986, 130.

Научноистраживачка делатност

Одвија се радом на научним пројектима, кроз издавачку делатност која је у непосредној вези са грађом Одељења. Основна делатност Одељења свакако је заштита архивске и рукописне грађе и других културних добара али и њено приређивање и објављивање.

До сада су објављене следеће публикације које су резултат рада Одељења:

О Црњанском: архивалије, поводом стогодишњице пишчевог рођења, приредили [Стојан Трећаков] и [Владимир Шовљански], Нови Сад, Матица српска, 1993;

Вељко Петровић, Писма: 1904–1967, приредили Соња Боб, [Стојан Трећаков] и [Владимир Шовљански], Нови Сад, Матица српска, 1997;

Портрети према живим моделима, приредили [Стојан Трећаков] и [Владимир Шовљански], 1998, а потом и Стоимировићев Дневник 1936–1941, Нови Сад, Матица српска, 2000;

Лаза Костић, Преписка I, приредили, проф. др Душан Иванић и мр Милица Бујас, 2005;

- Књига Стеријиних рукописа*, приредила др Исидора Поповић, 2008;
Зла времена аутора Миленка Никитовића, приредио Владимир Давидовић, 2014;
Аристократ духа (Документарна биографија Милана Кашанина), аутор Радован Поповић, Нови Сад, Матица српска, 2016;
Васа Стајић. Аутобиографија 1847–1943. Фрагменти из дневника, приређивач, аутор предговора и коментара проф. др Зорица Хаџић, Нови Сад, Матица српска, 2017;
Лаза Костић, Преписка II, приређивачи, аутори поговора и коментара Младен Лесковац, проф. др Душан Иванић и мр Милица Бујас, Нови Сад, Матица српска, 2017;
Велики господин Младен Лесковац – њим самим, аутор Радован Поповић, Нови Сад, Матица српска, 2017;
Благодат новог јутра Бошко Петровић – њим самим, аутор Радован Поповић, Нови Сад, Матица српска, 2018;
Милан Лазаревић – суботе и недеље, приређивач мр Гордана Ђилас, библиотекар саветник, Нови Сад, Матица српска, 2018;
Крвава окупација Бачке – дневник једног посматрача (1941–1944), приређивачи др Драго Његован и др Александар Хорва, Нови Сад, Матица српска, 2018;
Окупацијски дневник Милана Јовановића Стоимировића (јун–децембар 1941), приређивачи проф. др Александра Вранеш и проф. др Бојан Ђорђевић, Нови Сад, Матица српска, 2019;
Парче пишчеве душе, Тишма – њим самим, аутор Радован Поповић, Нови Сад, Матица српска, 2019;
Лаза Костић, Преписка III, приређивачи, аутори поговора и коментара Младен Лесковац, проф. др Душан Иванић и мр Милица Бујас, Нови Сад, Матица српска, 2020.

Данас се у Рукописном одељењу ради на пројекту који обједињује више различитих тема из збирки Одељења. Пројекат носи назив Рукописна грађа за проучавање српске културе. Приређена грађа објављује се у едицији Документ.

Преписка Вељка Петровића

Збирка писама Рукописног одељења поседује изузетну преписку значајних личности, књижевника, научника и уметника који су својим радом обележили културу и историју српског народа. У мноштву већ истражених и тумачених личности и догађаја тешко је издвојити било кога. Стога се наметнула идеја да се једна личност прикаже кроз два различита приступа анализе њенога дела.

Збирка писама Рукописног одељења у свом саставу чува драгоцену преписку писца Вељка Петровића. Више стотина писама архивираних по адресанту и адресату на својствен начин осликава његову личност и дело. Песник, приповедач, есејиста спада међу највеће писце које је Војводина дала српској култури. Препознатљив као чувар културне ризнице књижевних и уметничких традиција Војводине, са великом љубављу приступа раду у Матици српској ношен истанчаним „осећањем прошлости”.³

Већину преписке чине писма која је упутио или су њему упутили: Тихомир Остојић, Милан Савић, Лаза Костић, Милета Јакшић, Васа Стајић, Ненад Митров, Марко Малетин, Милан Јовановић Стоимировић, Живан Милисавец, Милан Кашанин, Младен Лесковац, Милан Токин, Милош Хаџић.

Позив да се врати из Париза добио је Вељко Петровић из Матице српске средином 1919. године када Петар Коњовић у писму Васи Стајићу моли њега и Вељка Петровића да дођу што пре из Париза јер их „чекају велики задаци” у Матици српској и ван ње. (РОМС 8.302)

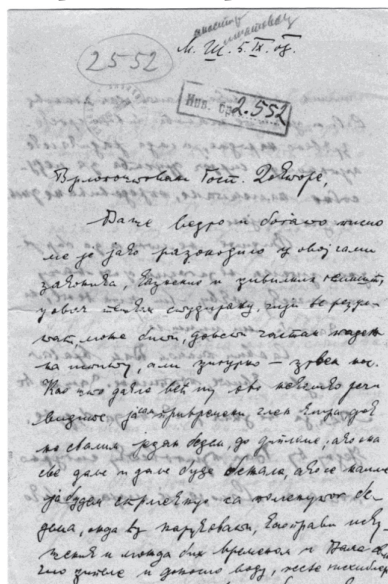
Било је то време промена у Матици српској када Књижевно одељење жели да прими у своје чланство нове људе. Тада и Васа Стајић размишља о остваривању својих замисли путем просвећивања народа управо у Матици српској у чему би му могао помоћи Вељко Петровић са којим се све време дружио у Паризу. Убрзо затим на седници Књижевног одељења одржаној 23. септембра 1919. године бива, између осталих, примљен за члана Одељења и Вељко Петровић. Тиме његова сарадња са Матицом српском постаје још снажнија. Из те сарадње изродиле су се многе идеје, бројни програми који су утицали на рад како Књижевног одељења, *Летописа Матице српске* тако и саме Матице српске.

Вељко Петровић је био председник Матице српске од 1953. до 1956. године а потом је изабран за њеног доживотног почасног председника. Умро је у Београду 27. јула 1967. године.

Рукописно одељење Матице српске објављује књигу *Вељко Петровић – Писма 1904–1964*, коју су 1997. године приредили Соња Боб, Стојан Трећаков и Владимир Шовљански, архивисти Одељења. Књига је обухватила период од 1904. до 1967. године дајући на знање истраживачима колика је тесна била веза између Вељка Петровића и Матице српске.

³ Вељко Петровић – Српски писци и сликари, Градска библиотека у Сомбору, 1994, 9.

Избор писама из преписке Вељко Петровића:

Вељко Петровић — Милан Савићу

М. Ш. [Манастир Швагатови], 5. IX. 08.

Врлопоштовани Госп. Докторе,
Ваше ведро и богато писмо ме је јако разумио у овој чми законика, казених и цивилних гешит, у овој тешком студирању, чији ће резултат, може бити, донети падж на испиту, али цигурно — првен исе. Као што даље већ из ово неколико речи видите, ја сам привремени член клара, док не свалим један бедем, до дипломе; ако она све даље и даље буде бежала, ако се наине ја будем стрекнуо са поменутог бедема, онда ћу наруковати, као прави искусеник и можда бих временом и Вама салачио шипеле и доносио воду, гесте гисхиблер [?] уз танкост, да нема ове уређе, после које се мислим, неће нико гостити, сем чланова С. О. и уопште чланова бивше српске-црквено-народне, а сада радикалске аутономије, српјеч друства за међусобно намештање, одређивање дневних и гојење.

Видите, не могу, а да бар једном шипелом не загазим у ту нашу политическу ловку. Али шта ћете; на локат би ми изишло!

Са овим писмом Вам враћам и две све квите, потписане. Зашто ће Вам, је не знам; ако не за будуће. Једну ћу Вам приповетку сигурно послати. Само ја је морам дубоко заквачити и сложити. Неће бити о деши. Ако ми испадне за руком, надам се, да ће Вам се та више допасти.

Рефлексну бих могао написати о којој књизи врло рало, кад би били, тако добри, да ми тако коју књигу пошаљете амо. Јер ја овде немам при руци коју књигу новела нових, стихова или тако што.

Нема овде ништа, само ракије и вина и опет ви-и-ина. (Због Линде Вам најљуће завидим!)

Отан Вас врло срдачно поздравља, а ја као млади и жешћи, разуму се, још жасстојије;

Ваш одни поштовалац

Вељко Пе

[Ив. бр. 2.552]

– 2 л. (17,3 x 11,3), без линија, веома танак, провидан папир, бели (пожута хартија), рукопис, боја мастила црна, ћирилица, са потписом, датирано;

Вељко Петровић — Тихмиру Остојићу

С. [Сомбор.] 18. X. 912. п. н.

Поштовани и драги Господине Докторе,
Молим Вас, сутра ћу Вам донети рукописе, али Вас молим као бога, приправите ми откуд једно 100 круна, јер ћу из Н. Сада доле. Морам. Ви ћете ме разумети.
Ваш одани

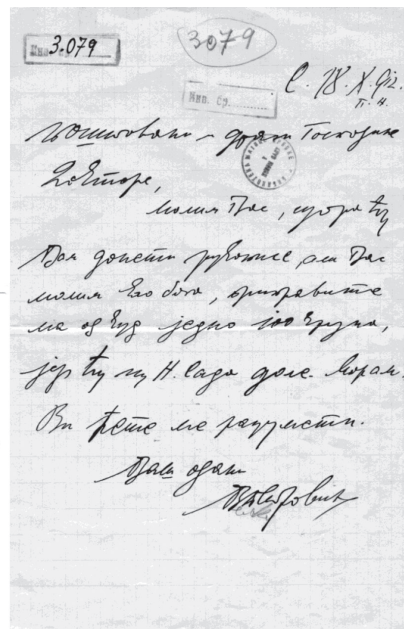
ВПетровић

[Писму приложена посетница са оштампаним: „Veljko Petrović homme de lettres” и текстом писаним графитном оловком:]

Ову браћу, добре Србе, познајем из Босне, молим Вас, ако је могуће да им бар за неко време набете каква посла гдегод било. Довоше амо за добровољце, али их не примају, као ни једног из Босне

Ваш (писмо предао)

[Ив. бр. 3.079]

– 2 л. (25 x 16,3) трговачка хартија, бела (пожута хартија), рукопис, боја мастила црна, ћирилица, са потписом, датирано, са посетницом;

Велько Петровић — Тихомиру Остојићу

У Будимпешти 7. IV. 905.

Веомацењени Господине!

Још под свежим утиском Вашег прекрасног писма стојим и не знам да нађем израза и начина, како да Вам се захвалим на тој великој пажњи, којом моју маленкост удостојисте.

Мисли — нарочито она заиста крупна и оригинална: о политичком прилагођавању — опажана или тек узгредне алузије, којима обилује Ваше писмо, распалише у мени још јаче жељу, да се што пре обртем у вашој близини и с Вама се проразговорим гесте саслушам Вам Ваше мисли, рефлексije и погледе на она питања о којима беше реч у Вашем и у моме писму.

Јако ме је забринуло, што се налазите на раскршћу и прелому, који ће „оцудан бити по Вашу будућност“. Разуме се, о томе никоме не хтедох ништа спомињати, али ме пече неизвесност. Но надам се, да ће се све евентуалне препоне (интриге и подвале) разбити по Ваш светлао и челични карактер. Овде нема места, а и смешно би изгледало од једног већ развијеног човека, да Вам изјављује сентименталне изјаве љубави, али ја — и ако Вам не бејаш Ваком — већ одавна осећам према Вама неку нарочиту љубав и поштовање. Тако хтео само моћи разумети моју стрепњу.

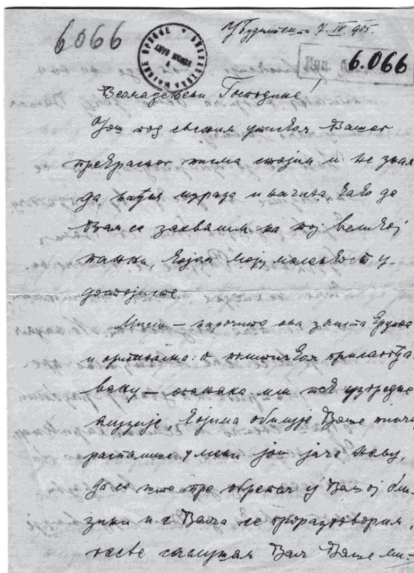
За Летопис сам већ написао овећу рефералу о огромном делу Dr Thising-а „О иселавњу“. Требало би је сад још само мало уградити. Хтео бих још нешто, али страшно сам заузет. Имам силно посла. Материјалне су ми прилике врло-врло жалобне, те сам морам да оперирам и тако да се раскидам на много страна. Но само нек је на рамену главе, па ћемо се и ми већ омрсит'.

Топло Вам захваљујем и на Вашим срдчним саветима и признањем нашег прекрсног писурања.

Поновно Вам захваљује и искрено Вас поздравља Ваш одани поштоватељ

Велько Петровић

[Ив. бр. 6.066]

– 2 л. (17 x 15 цм), папир без линија, бели (пожутела хартија), рукопис, боја мастила црна, ћирилица, са потписом, датирано;

Велько Петровић — Васи Стајићу

Београд, 3. VIII. 921.

Драго Васо, примио сам јуче, по свом повратку с пута, Твоје пов. писмо, и одмах сам реферисао Министру о њему. Он мисли, као и ја, да се добро треба промислити пре но што би се ушло у тако што, што Ти предлажеш. Ја мислим, уз то, да чак не би уопште требало Матицу улачити у такве трансакције, ангажовати је и чак излагати због и ради тричаних 100.000 Кр. Питање „Kulturbunda“ је у суштини политичко, тако је настало, тако ће оно од политике и зависити; сам Грасл данас га отворање третира као такво, а после нега ће можда други дискретније. Зашто да Матица себе веже једном устаном која ће се повјати по политичком ветру? Зашто да таку једну везу с Матицом може „Буџи“ касије искористишавати? Бог зна до шта то може довести! Не дај ни Матици ни Ти да будете [...] за неке, вавојбизавно какве, комбинације.

Министар ће свакако пазити да та ствар, кад буде на дневном реду, не буде решена на Твоју моралну штету.

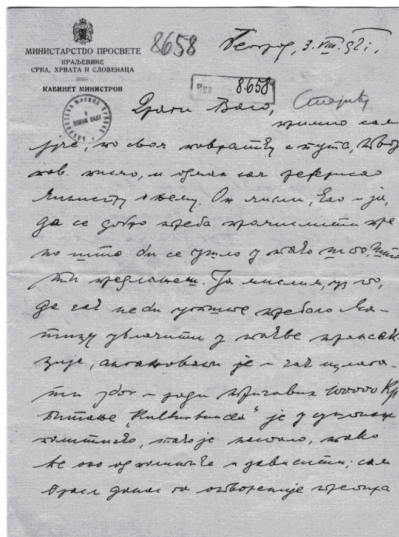
Што се тиче партије 291000, не могу ти ништа мериторно рећи, јер Лаза Кнежевић није овде, а нећу с Нушићем о томе да говорим. Лаза се враћа 20-ог. Причекај!

Ја ћу за 10 дана у Карловце, па ћемо се видети и говорити опширније. Био сам у Загребу. Мама Водаршкиница Вас поздравља и спрема Вам се у госте.

Рукољуб Гђи Милици, Тебе и Дану поздрављају

Мара и Велько

[Ив. бр. 8.658]

– 2 л. (24 x 25 цм), папир без линија, писмо са меморандумом (пожутела хартија), рукопис, боја мастила црна, ћирилица, са потписом, датирано;

Вељко Петровић — Васи Стајићу

Београд, 16. II. 1921.

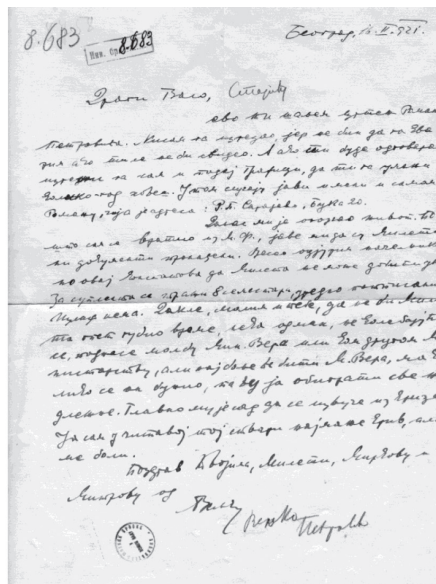
Драги Васо,
ево Ти шаљем цртеж Романа Петровића. Нисам га изра-
зао, јер не бих да га кварим ако Ти се не би свидео. А ако Ти
буде одговарао, изражи га сам и полај Графици, да Ти га
умани колико-год хоћеш. У том случају јави и мени и самом
Роману, чија је адреса: Р. П. Сарајево, Бука 20.

Данас ми је огорчао живот. Пошто сам се вратио из М.
Ф., јаве ми да су Милетини документи пронађени. Весео олуј-
ним начелнику, но овај констатова да Милета не може добити
указ. За суплента се тражи 8 семестара, уредно потписаних.
Изазла нема. Дакле, молим и Тебе, да не би Милета опет
губио време, нека одмах, не колебајући се, поднесе молбу
Мин. Вера или ком другом Министарству, али најбоље ће
бити М. Вера, ма колико се он бунуо, па њу ја обиграо све
надежне. Главно му је сад да се извуче из кризе. Ја сам у
читавој тој ствари најмање крив, али ме боли.

Поздрав Твојима, Милети, Миркову и Митрову од

Вељка

[Ив. бр. 8.683]

1 л. (28,7 x 26 цм), папир без линија, бели, рукопис, боја мастила плава, ћирилица, са потписом, датирано;

225

Вељко Петровић — Васи Стајићу

Београд, 14. V. 1938.

Драги Васо,
морам Ти рећи да не сматрам ове малдрће бољима од нас;
ниг' су гори ниг' су бољи, ваљда, али, тек, ја не бих у малдрости
попустио тако. Прво: требало је да се обрате непосредно мени и
да ми тачно означе карактер и обим, а и уређење, Антологије.
Је ли то Antologie du tergoig или Antologija pesnika или је
једног краја; У првом случају у њу спада само оно што је
карактеристично за Војводину, с њом у вези. У другом, пре-
цизно рећи који критеријум их води при обзиру песника и пес-
ма? Да ли ће Антологија бити подељена на песнике или на
врсте песама? и т.д. Овако не знам шта да мислим, јер оно што
су они предложили нити је најбоље од мене нити најкаракте-
ристичније за Војводину. Ако хоће „социјално“ нека то кажу
отворено и антологију тако и назову. Ја се не стидим таквих
својих стихова нити их се одричем, али они улазе у нарочито
поглавље или у нарочито издање, а не у Антологију као моје
најбоље песме.

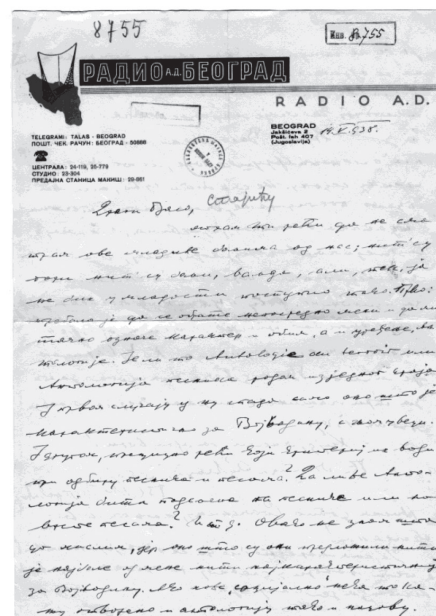
Друго: Васо, мени треба 10 минута о лепоти Фрушке
Горе, и то брзо, пред летњу сезону. Не сме бити суво, али ни
густо поетизирање, мора бити и тачних података о местима,
путевима, ценама, о изгледима, ваздуху, води, вину, нешто и о
знаменитостима поред бољих склоности за излетнике. Нешу
Путничког проспекта, већ лепо, књижевно причање. Ко би то од
нас направио мени: Ти, Браца, Ко? Корисно је и лепо. Вама
двома бих могао дати за три машинске стране 200 дин, а неком
другом 150 д.

Хајд, мисли, па одговори!
Гђи Милици Ручковић, Твој

Вељко

Нисам добио Споменницу, ето ти Твој Милана! Ја сам
наредно био да се о Твојој прослави о Теби говори у дневној
репортажи. То ће бити да је онај чуо.

[Ив. бр. 8.755]

1 л. (29 x 25 цм), писмо са меморандумом, папир без линија, бели (пожу-
тела хартија), рукопис, боја мастила црна, ћирилица, са потписом, датирано;

Велько Петровић — Милети Јакшићу

Београд, 16. II. 921.

Драги мој Милета,
после толиког трчања и натезања, најзад се опет враћам Теби да ти јавим један мали успех и један грдан неуспех. Документе сам ти нашао, али узалуд, јер начелник никако неће да ти да указ. Одио је последњи пут и најкатегоричније. Ни Министар неће моћи ништа, јер је по уредби потребно за сугласна 8 семестара уредних. Можеш мислити колико сам се свађао и колико ме овај неуспех боли. Не би ти помогло ни да се молба упути Главном Просв. Савету, јер би и он држао се принципа, по ком ти немаш квалификацију.

Остаје Ти Минист. Вера. И ја те молим, немој се устезати, и онако си због те своје упорности против мин. Вера изгубио много. Много и у ношцу, а још више у живима. Напиши онамо акт, тражи секретарски указ и да те оставе у Матици, сви ће посланици из Војводини подупрети, те ћеш убрзо средити своје прилике. Напиши само молбу, документа су код мене, пошаљи ми је, па ћу ја све то лично обавити. И мој ће министар писати Велизару, мобилизоваћу и друге, те ћемо сигурно реуспити ускоро.

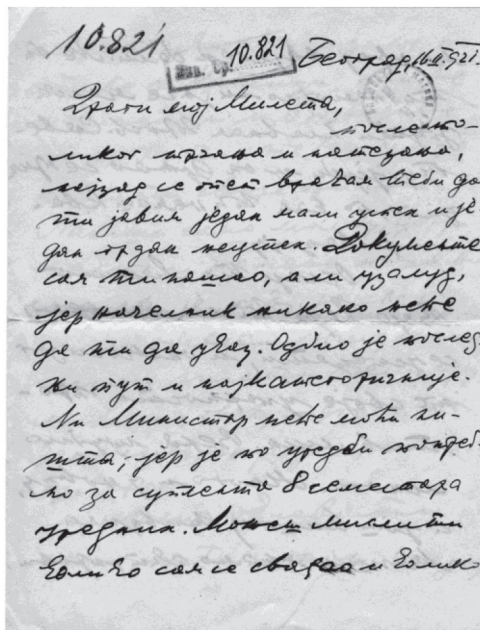
Немој оклевати, немој прити нос, гледај да претурниш ову кризу, погледај на мене који исто гршам у послу који није за мене, а ти бар не би радио друго но што данас.

И молим те, веруј, да кривине нема до мене, ни до Министра, него до „чиновничког реда“.

Гри те твој

Велько

[Ив. бр. 10.821]

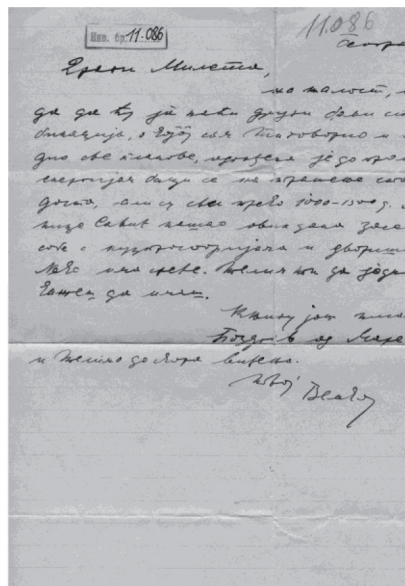

– 2 л. (16 x 12,5 цм), папир без линија, бели (пожутела хартија), рукопис, боја мастила црна, ћирилица, са потписом, датирано, са ковертом;

Велько Петровић — Милети Јакшићу

Београд, 17. X. 921.

Драги Милета,
на жалост, нема изгледа да ћу ја наћи други бољи стан. Она комбинација, о којој сам ти говорио и на коју сам градио све планове, одговена је до пролећа. Елем, свом енергијом баци се на тражење стана. Има их доста, али су сви преко 1000—1500 д. Али Ребац Алице Савић нашао ових дана засебну кућу с 4 собе с нудпросторијама и дворштетом, за 800 д. Неко има среће. Желим ти да једном и ти докажеш да имаш. Књигу још нисам добио!
Поздрав од Маре и мене и желимо до скоро виђења.
Твој

– 1 л. (27,3 x 22 цм), папир са линијама, бели (пожутела хартија), рукопис, боја мастила плава, ћирилица, са потписом, датирано;

Вељко Петровић — Ненаду Мигрову

Београд, 22. XII. 1922

Драги Пријатељу,
хвала вам на израженој радости због одликовања, а хвала Вам и на неизраженој (још) бојазни због ове кризе. Уосталом без разлика је и она прва и она друга. „Отликоваше“ ме као чиновника (успео сам да опет спречим оно као књижевника), а ветар кризе отириуо ме је у Ум. Одељење. Сад ћу се бар одморити и нешто привредити за себе. Колико је било паметно што вас нисам ловукао у ову варош „Где оstri вјетрови пишу“!

Ваше ствари се, као што видите, штампају. Прекосутра, у суботу, шаљем Вам паре.

Како ћу даље, не знам ни сам, тешко је на дистанцију радити. Треба бити у уредништву, па моћи спроводити своју намеру, овако не иде.

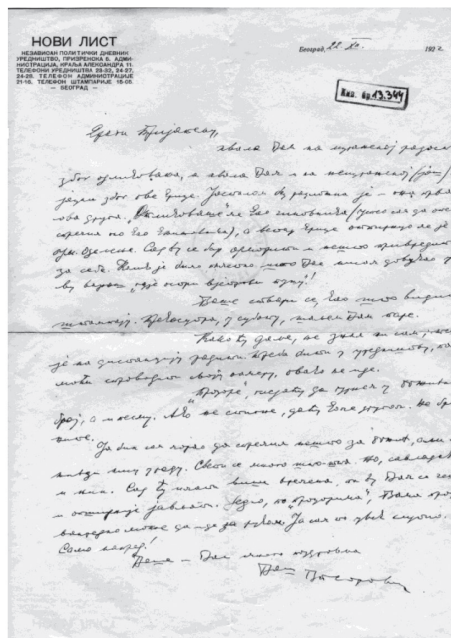
„Прозоре“, гледаћу да гурнем у Божићни број, а и песму. Ако не стигне, даћу коме другом. Не брините.

Ја бих сам морао да спремам нешто за Божић, али ми живи нису у реду. Свети се много што-шта. Но, саладаћемо и њих. Сад ћу имати више времена, па ћу Вам се чешиће и опширније јављати. Једно, по „Прозорима“, Вама проза ванредно може да иде за руком. Ја сам то увек слутио. Само напред!

Ваше и Вас много поздравља

Ваш Вптровић

[Инв. бр. 13.344]

– 1 л. (30 x 22 цм), папир, без линија, бели (пожутела хартија), рукопис, са меморандумом, боја мастила црна, ћирилица, са потписом, датирано, са ковертом;

Вељко Петровић — Ненаду Мигрову

Београд, 23. I 1923.

Драги Ненаде Мигрове,
хвала Вам много на честитци и на лепим речима о оним мојим прилозима. „Матере“ би биле тек онда добре да се у њима толико не „дишкурира“. Но, млади смо, поправићемо се, идући пут боље.

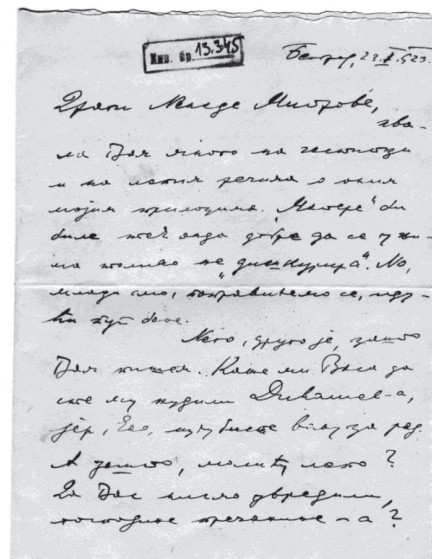
Него, друго је, зашто Вам пишем. Каже ми Ваза да сте му нудили Duhamel-а, јер, као изгубисте вољу за рад. А зашто, молићу лепо? Да Вас нисмо увредили, господине прецанине — а? Ја сам хтео да се Ви помогнете једним достојним послом, па што сада одбијате? Ваља тек нисте наследили неке долара! Хајде лепо, прионите, па шаљите, т.ј. ако озбиљно нешто не замерате. Али онда јавите ми.

Ваши рукописи, сви ће доћи на ред, сем стихова, које ћу дати Рајнцу кад се врати из агитације.
Много Вас поздравља

Ваш
ВП

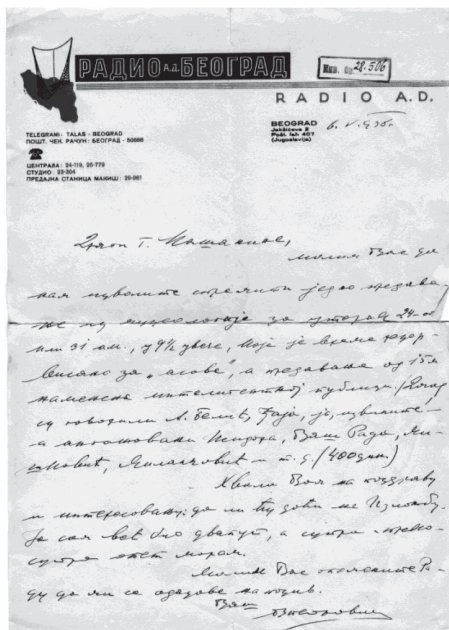
Моје поштовање Вашима

[Инв. бр. 13.345]

– 2 л. (18 x 14см), папир крут, без линија (пожутела хартија), рукопис, боја мастила црна, ћирилица, са потписом, са ковертом, датирано;

Вељко Петровић — Милану Кашанину

Београд, 6. V. 1938.

Драги Г. Кашанине,
молим Вас да нам изволите спремити једно предавање из музеологије за уторак 24-ог или 31 о.м., у 9 1/2 увече, које је време резервисано за „асове“, а предавање од 15 м намењена интелегентној публици. (Досад су говорили А. Белић, Баја, ја, извините! — а ангажовани Исидора, Ваш Рада, Мишковић, Миланковић и т.д. (400 дин.)

Хвала Вам на поздраву и интересовању: да ли ћу доћи на Изложбу. Ја сам већ био двапут, а сутра и прекосутра опет морам.

Молим Вас опомените Раду да ми се одазове на позив.

Ваш
ВПетровић

[Ив. бр. 28.506]

– 1 л. (29 x 20 цм), писмо са меморандумом, без линија (пожутела хартија), рукопис, боја мастила црна, ћирилица, са потписом, датирано.

Архивирањем као и објављивањем грађе која се чува у Збирци Рукописног одељења потврђује се само већ давно започето начело да се сећање на велике људе и њихова дела негује објављивањем њихове преписке. То начело отпочето је са првим издањем *Летописа* када Димитрије Магарашевић објављује писмо Доситеја Обрадовића упућено Георгију Поповићу, Григорија Трлајића упућено Козми Јосићу, Павла Соларића упућено Гаврилу Бајчевићу, школском надзорнику, и још једно Доситејево упућено епископу Шакабенти. Писма су објављена у посебној рубрици: „Писма знатни у књижевству Србаља”. Тај обичај наставља се и у неколико следећих бројева *Летописа* а затим бива прекинут и постаје повремени.

Богата традиција Матице српске као и Збирка Рукописног одељења у новије време наводе истраживаче да своју научноистраживачку делатност обављају на нов начин. Не чуди стога идеја да се баш у Рукописном одељењу отпочне са радом на једној новој едицији.

Едиција библиографије

Едиција Библиографије установљена је 1967. године, а организован библиографски рад почео је у Рукописном одељењу три године раније.

За садашњи профил и реноме библиографске едиције Матице српске умногоме су заслужни како претходни уредници и сарадници тако и

садашње Уредништво и сарадници едиције – врсни библиолози и библиографи, зналци и истраживачи српске књиге, историје, књижевности и културе. Наставивши рад на доброј основи, садашње Уредништво усмерило је напоре ка очувању и унапређивању опште концепције едиције и ка њеном осавремењавању у складу са потребама и могућностима библиографске делатности у нас.

Проучавање наше књижевне и културне историје наилази често на озбиљне потешкоће због недостатка специјалних библиографија. Због тога велики труд многих књижевних и културних историчара одлази на прикупљање основне библиографске грађе за теме које проучавају. Матица српска је покренула своју едицију Библиографије са намером да у њој објављује све радове израђене на савременим принципима научне библиографије.

Уредништво је донело одлуку да објављује у овој едицији библиографије о појединим значајним писцима наше даље и ближе прошлости, о значајним периодима веза наше књижевности и културе са културама других европских народа, затим садржаје и регистре значајнијих листова и часописа, као и библиографије истакнутих културних друштава и установа.

Специјалне библиографије

Библиографије које је по оснивању едиције објављивало Рукописно одељење а потом Лексикографско одељење Матице српске у својој истоименој едицији припадају кругу специјалних библиографија.

Уредништво је предвидело да се раде следећи типови специјалних библиографија:

- Персоналне библиографије;
- Садржаји листова и часописа с предметним регистром;
- Контактне библиографије;
- Библиографије културних установа и друштава.

Без обзира на то коме типу припадала библиографија, у њеној изради морају се поштовати утврђене норме како би се очувао континуитет у већ до сада потврђеним квалитетима Матичиних библиографија. До 1976. године није постојао међународни стандард за библиографски опис, библиографије су код нас рађене по усвојеним нормама библиографског описа или боље речено по устаљеној пракси у појединим институцијама. Матица српска је за своје библиографије сачинила Правилник описа библиографских јединица како за опис књига тако и за прилоге из књига и периодичних публикација.

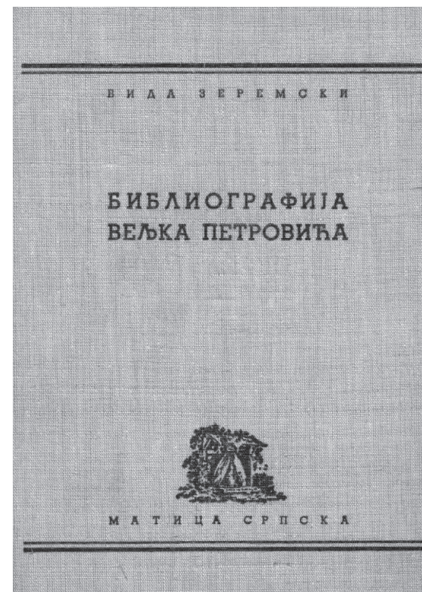
Први главни уредник едиције *Библиографије* био је проф. др Витомир Вулетић, а чланови Уредништва били су Живојин Бошков, др Љубомир Дурковић-Јакшић, Вида Зеремски, Добривоје Нађвински, Душан Панковић, Стојан Трећаков и Лазар Чурчић.

У едицији *Библиографије* до сада је објављено 30 књига персоналних, контактних, институционалних и часописних библиографија. Свима њима заједничко је да су то библиографије у којима се описују радови о српским културним и научним институцијама, историји, науци, периодици, српским књижевницима и културним посленицима што је у складу са суштинским културним и националним задацима Матице српске.

Библиографија Вељка Петровића

Библиографија Вељка Петровића, нашег истакнутог песника, приповедача и есејисте и једног од председника Матице српске, прва је у овој едицији. То је повод да она буде издвојена и да се њеном анализом направи покушај спајања рада Рукописног одељења са радом едиције *Библиографије* под окриљем Матице српске.

Године 1964. обележен је значајан јубилеј, осамдесет година живота и шездесет година активног књижевног рада академика Вељка Петровића. Библиотека Матице српске приредила је тим поводом изложбу *Дело Вељка Петровића*. Књиге, часописи, листови и писма који су били изложени, представљали су већим делом целокупно штампано дело Вељка Петровића. Тај захтевни посао нудио је могућност да се изложени материјал из-

да као *Библиографија Вељка Петровића*. Уочавајући потребу и значај овакве библиографије, у Матици српској и Библиотеци Матице српске покреће се реализација овог плана. Вида Зеремски, члан Уредништва едиције *Библиографије* уједно и врсни библиограф Библиотеке Матице српске, отпочиње са сабирањем и евидентирањем обимног књижевног дела, поезије, прозе, есеја, пригодних и других чланака као и литературе о Вељку Петровићу.

Грађа за *Библиографију* сакупљана је из више извора током неколико година региструјући радове почев од 1903. године, када је објављен први рад Вељка Петровића, а завршава се годином смрти књижевника.

Дефинитивни распоред сакупљеног материјала сачињен је према предлогу Уредништва едиције *Библиографије* при Рукописном одељењу Матице српске јануара 1968. године.

Као узор овој Библиографији послужила је *Библиографија о Његошу* др Љубомира Друковића-Јакшића.

За сваки рад Вељка Петровића објављен у новинама, часописима, календарима, алманасима и антологијама, дати су следећи подаци:

За новине: датум, месец, година, годиште, број и страница. Ако лист има подлист са својом нумерацијом и пагинацијом, евидентирани су и они.

За часописе: година, годиште, књига, свеска и странице.

За антологије: дат је састављач, приређивач или уредник, ако их има, наслов, импресум и странице. Назив рада бележи се само једном, а у наредним изворима замењују га симболи _ _.

Код посебних издања, иза свих библиографских података који се налазе на књизи, дат је садржај. Ако је садржај идентичан у два или више издања, бележи се само код првог. Код посебних издања на страним језицима, иза садржаја на одређеном језику дат је садржај на српском језику.

Величина посебних издања дата је у центиметрима.

Сабрана дела дата су заједно и хронолошки, с тим што је заједнички наслов, сабрана дела, сабране приповетке, са импресумом, дат испред прве књиге.

Збирке приповедака које имају исти наслов као и приповетка евидентирани су иза приповетке, по хронологији првог издања.

Циклуси песама евидентирани су азбучно према изворном називу циклуса. За сваки циклус дат је садржај као код посебних издања.

Преводи песама, приповедака и посебних издања дати су азбучно према наслову на српском језику, а унутар назива хронолошки. Код свих превода дат је преводилац ако је познат.

Библиографија садржи податке и о драматизацијама и композицијама дела Вељка Петровића, као и остварења везана за његову личност (филм, портрет, биста и песме посвећене Вељку Петровићу). Уз ова поглавља издвојена је и литература о њима.

Потешкоће у раду представљале су анкете, интервјуи и предавања. Анкете и интервјуи издвојени су у посебно поглавље, а такође и предавања, без обзира на то да ли садрже интегрални текст или не.

Литература је дата по азбучном редоследу аутора, а њихови написи хронолошки.

Уз *Библиографију* дато је више регистара, који омогућавају да се са лакоћом сазна шта је све писао Вељко Петровић, колико је које године објавио радова или колико се о њему писало, која су му посебна издања, који су радови превођени, на које језике, у којој су периодичној штампи објављени.

Регистар радова Вељка Петровића обухвата све наслове песама, приповедака, превода, предавања и других радова без обзира на то да ли су објављени појединачно или у збиркама и сабраним делима.

Хронолошки регистар обухвата целу библиографију. У хронолошком регистру појављује се и 1968. година иако Библиографија региструје радове и литературу објављену закључно са 1967. годином, пошто

је унето неколико радова који су датирани са 1967. годином а објављени почетком 1968. године.

Регистар посебних издања обухвата сва посебна издања радова Вељка Петровића на српском језику и у преводу по хронологији објављивања.

Регистар превода (азбука) обухвата преводе на руски, русински, бугарски и македонски језик.

Регистар превода (абцеда) обухвата преводе на све остале језике. У овај регистар унети су наслови оригинала за радове за које нису установљени наслови у преводу.

Регистар превода (по језицима) бележи све библиографске јединице на одређеном језику.

Регистар периодике, (а) југословенске и (б) стране, обухвата све листове и часописе у којима су објављени радови Вељка Петровића. Иза наслова периодике у загради је место излагања.

Након *Библиографије о Вељку Петровићу*, њеном интересовању изазваном у Матици српској и ван ње, несметано је отпочео рад едиције *Библиографије*.

Ослањајући се на чињеницу да се библиографија као практична делатност и теоретска дисциплина развила из пописа рукописа и рукописних књига, те да јој то даје право да рукописе третира као предмет свога интересовања, циљ овог рада био је управо приказ свеобухватности и свестраности рукописне заоставштине и могућност стварања библиографије као слике живота и рада истакнутих великана наше културне историје.

Закључак

Писањем овог рада, подсећамо се традиције Матице српске да негује посебан вид односа према преписци која се у импозантним количинама чува у Рукописном одељењу Матице српске. Проучавање нечије преписке представља, понекад, дугогодишњи истраживачки рад који изискује дуг и напоран посао. Али такав посао доноси непроцењиво задовољство и допринос при изучавању значајних личности и њихових биографија. Разумевање нечијег дела, историјских догађаја и околности њиховог настајања као и времена које их прати, представља незаобилазни пут којим један истраживач мора да иде.

Извори и цитирана литература

Вранеш, Александра: *Рукописна заоставштина Десанке Максимовић* – попис и опис. – Београд: Задужбина Десанке Максимовић, Народна библиотека Србије, Филолошки факултет у Београду, 2001.

- Вранеш, Александра: *Основи библиографије*. – Београд: Народна библиотека Србије, 2001.
- Зеремски, Вида: *Библиографија Вељка Петровића*. – Нови Сад: Матица српска, 1969.
- Ковачек, Божидар: *Матица српска: 1826–2001*. – Нови Сад: Матица српска, 2001.
- Милисавац, Живан: *Историја Матице српске. Део 1. Време националног буђења и културног препорода: 1826–1864*. – Нови Сад: Матица српска, 1986.
- Стајић, Васа: *Оснивачи, заслужни часници и чиновници Матице српске*, Матица српска: 1826–1926. – Нови Сад: Матица српска, 1927.
- Матица српска: 1826–1976*. – Нови Сад: Матица српска, 1976.
- Вељко Петровић – Писма 1904–1964. Из Збирке писама Рукописног одељења Матице српске*, Матица српска, Нови Сад, 1997.
- Вељко Петровић – Српски писци и сликари*. Сомбор: Градска библиотека у Сомбору, 1994.

Aleksandra S. Jovanović

MANUSCRIPT DEPARTMENT OF MATICA SRPSKA
THROUGH SELECTED ARCHIVAL MATERIALS OF VELJKO PETROVIĆ

Summary

This paper provides an insight into the process of creation, development and work of the Manuscript Department of Matica Srpska, which follows the concept of Matica Srpska as its integral part but also as a special, profiled scientific department with elements of modern archival service. The manuscript department is not an archive in the true sense of the word because it is not an independent institution, but it is the archive of Matica Srpska, i.e. an archive department with material of literary, i.e. literary-historical contents. Within the Department collection, there is valuable correspondence that covers the period from the 18th century to the present day, while the oldest letter in the Manuscript Department is dated 1669. In terms of content, the letters are very diverse, from private letters of well-known and anonymous authors to significant correspondence of the most prominent Serbian writers, artists, politicians, scientists, church dignitaries, with valuable and unique subjective testimony about ideas, legal and family life, political circumstances and events in Serbian history. This paper will present a part of the Collection of Letters of the Manuscript Department, which preserves the precious correspondence of the writer Veljko Petrović. Hundreds of letters archived by the adresant and addressee in a distinctive way depict his personality and work. The poet, narrator, essayist is one of the greatest writers that Vojvodina has given to Serbian culture. Recognizable as the guardian of the cultural treasury of literary and artistic traditions of Vojvodina, he approaches the work in Matica Srpska with great love, carried by a refined “sense of the past”.

Keywords: Matica Srpska Manuscript Department, Matica Srpska Fund, Collection of Letters, Veljko Petrović, Matica Srpska Chronicle, Vasa Stajić

Милица Д. Миленковић (1989–)
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
докторанд
milenkovicmilica89@gmail.com

УДК 069.5(497.11)
821.163.41-1:929 Тодоровић Г.

ПЕСНИЧКИ ЛЕГАТ ГОРДАНЕ ТОДОРОВИЋ

Сажетак: Овај рад бави се песничким делом Гордане Тодоровић кроз приказ њене расуте заоставштине чиме се проблематизује положај материјалне грађе заборављених српских песника, са интенцијом ка могућем решењу и потребама организације сталне поставке која би на адекватан и едукативан начин представила ову песникињу и њено дело. Песничко дело Гордане Тодоровић већ пола деценије уназад позива на ново читање, публиковање и тумачење. Исто тако и њена рукописна и материјална заоставштина, са сталним откривањем нових рукописа и докумената, стварају потребу да се сав материјал обједини и постави на једном месту, онако како је то урађено и уређено правилима књижевних меморијалних соба. Своју збирку песама *Гимназијски тренутак* Гордана Тодоровић је написала у подстанарској соби у Нишу, у Кочићевој улици, одакле је сваког дана одлазила у гимназију „Стеван Сремац” чија је ученица била. Данас је потребно овој песникињи и њеном делу обезбедити сталну поставку чиме ће бити приближена новим генерацијама те добити место које јој у историји града Ниша и српске књижевности припада.

Кључне речи: Гордана Тодоровић, песнички легат, Књижевни легати (инв. бр. 1), Народни музеј у Нишу, Књижевно-меморијална соба Бранка Миљковића, примери добре праксе

Потенцијали информационе епохе и електронских библиографија са циљем очувања културе сећања

Доступност информација, све већа умреженост људи и друштвене мреже иницирају нова књижевно-научна истраживања која доводе до сазнања да литература историје српске књижевности не памти све књижевнике који су активно стварали у одређеном временском периоду, а као разлози маргинализације појединих аутора најчешће се наводе историјски аспекти, тач-

није резултати историјских промена које су на разне начине утицале на то да дође до „смене” аутора на српској, или шире, регионалној књижевној сцени. Те промене некада су идеолошког типа какав је случај са сменом политичких идеологија средином 20. века, а затим и немогућности да се у одређеном тренутку сва постојећа књижевна грађа прегледа и релативизује у једном ширем спектру и захвату. То је довело до тога да поједини књижевници неправедно буду искључени из токова српске књижевности. Или тачније, искључивањем њихових имена, искључена су из српске књижевности њихова књижевна дела. Уколико је број таквих књижевника до осамдесетих година 20. века у нашој земљи био мањи, утолико је нега оваквог процеса заборављања, од осамдесетих година до данашњих дана, довела до значајног увећања овог броја и поставила нови проблем у нашој култури који ће тражити своје решење у годинама које долазе.

У случају да једну националну књижевност посматрамо као процес, на том путу поред изузетно остварених дела постоје и мање вредни текстови, али и они текстови који су по свој прилици остали недовољно читани и недовољно вредновани. Архиви бивших великих југословенских издавачких предузећа чувају немерљиву рукописну грађу. Библиотеке широм Србије баштине непрегледан број текстова објављиваних у књижевним часописима, листовима и новинама. Можемо говорити и о књижевној заоставштини која се односи на важну улогу књижевних гласила, која тек треба да добију своје место у историји српске књижевности. *Свет хипертекста* 21. века постаје предуслов да се попуне места празнине у књижевности и да се процес настанка националне књижевности не сагледава једино из угла вреднованих дела већ да објективизација мишљења, читања и тумачења укорени рационализацију историје српске књижевности ослобођену било каквих спољних историјских, идеолошких и религијских утицаја. Ово би значило и постављање текста у средиште пажње, са мањим уделом биографског, али и са јаснијим утицајем културног материјализма и новог историзма као метода којим се може у ширем контексту сагледати вредност дела наших књижевника.

У ред оваквих књижевника улази и име песникиње Гордане Тодоровић чије је дело остало без јасне оцене у нашој књижевности. Разлог томе је недоступност њеног књижевног дела у оном виду у којем нам оно постаје познато од 2015. године.

Покушаћемо да то илуструјемо примером. Замислимо једног историчара књижевности који пре ере рачунара и интернета прегледа грађу тако што консултује искључиво литературу из библиотеке. Када је у питању Гордана Тодоровић, он види само четири наслова када претражује библиотеку грађу и то четири књиге објављене за живота песникиње. Данас претрагом електронских каталога имамо увид и у она књижевна дела која је песникиња публиковала у књижевним часописима, новинама и листовима што сведочи о њеном сталном, континуираном и посвећеном раду на поезији, али и позитивној оцени коју је добијала од уредника књижевних гласила

и читалаца. Окарактерисана као песникиња природе, социјалне правде, хуманости и родољубља, Гордана Тодоровић је оставила важан песнички опус у епоси обновљеног надреализма и неосимболизма у нашој поезији.

Песникиња Гордана Тодоровић

Гордана Тодоровић (1933, Драјинац – 1979, Београд), српска песникиња, за живота је објавила око три стотине песама како у својим књигама (*Гимназијски тренутак*, 1954; *Сунце*, 1959; *Срце завичаја*, 1963; *Поносно класје*, 1973) тако и у књижевним часописима, новинама и листовима. До објављивања *Сабраних дела I–III* 2018. године (прир. Милица Миленковић), песничко дело ове песникиње није се могло наћи обједињено и сакупљено на једном месту, већ је било расуто у књижевним публикацијама и рукописним збиркама које су чувала приватна лица. Иако литерарно сачувани на овај начин, оригинали рукописа, сем збирке *Цвркути јутара* која се налази у Књижевном легату (инв. бр. 1) у Народном музеју у Нишу, и даље се налазе у приватним библиотекама, а читав један корпус њене рукописне заоставштине (иако је истраживачима познато у чијем се приватном поседу налазио) до данас није пронађен нити успешно смештен у неки од државних архива за овакву грађу.

Поред рукописа поезије *Цвркути јутара* (прир. Јован Младеновић), који је постхумно објављен 2016. године, у Народном музеју у Нишу, у сталној поставци Књижевно-меморијалне собе Бранка Миљковића, изложена је фотографија Гордане Тодоровић, на чијој позадини је исписана посвета школском другу Бранку Миљковићу, као и збирка песама *Сунце*, такође са посветом „великом српском песнику”. Легат броји и неколико првих издања збирке песама Гордане Тодоровић, писмо Гордане Тодоровић песнику Божидару Тимотијевићу и копије рукописа из архива *Градине*.

Истраживачки рад који је резултирао *Сабраним делима* у три тома, први пут је у другом тому *Сабраних дела* објединио песме из књижевних часописа, новина и листова, међу којима посебно место заузима поезија из рукописа из редакције *Градине* и песме објављиване у *Књижевним новинама* у периоду од 1974. до 1978. године (касније су публиковане као посебно издање *Живети због песме*, 2019, прир. Милица Миленковић).

Фотографија и збирка песама *Сунце* као део сталне поставке у Књижевно-меморијалној соби Бранка Миљковића

Сваком посетиоцу Књижевно-меморијалне собе Бранка Миљковића привлачи пажњу фотографија жене која се налази у сталној поставци. Ради се о фотографији Гордане Тодоровић коју је поклонила свом другу из гимназије. На основу записаних сведочења Видосава Петровића данас знајемо о њиховом дружењу:

„Бранково¹ познанство са Горданом Тодоровић је прича за себе.

На великом одмору, каже, две цуре доносе ми свеску са петнаестак песама. Ако ми се допадну, кажу, рећи ће ми чије су. Негде из средине свеске, читам прву, и после неколико стихова, кажем: Одлично. Дочитам је и вичем: Па, ово је права песникиња! Која је то девојка? Очекивао сам да је једна од њих. Није, кажу. Желим, истог часа, да је сретнем, упознам. Међутим, школско звоно одлаже наш сусрет.

Док професор предаје нову лекцију наставим да читам остале песме. Професор ме опомиње да сам 'одсутан'. Нисам имао друге, устанем и кажем: Извините, друже професоре, али малочас сам добио песме једне наше другарице; толико су лепе да нисам могао да одолим, а да их не прочитам...

Гордану среће после наставе. Сва је крхка. Описује нам је. Необична. Помало риђокоса. Носи плетенице. Има лепе очи.

Шетају, потом, градом. Крај Нишаве, прича нам. Разговарају о поезији. Прати је до куће. Тек тада му каже да има две објављене песме. Објавила их је у *Полету*. Прескромна је, каже Бранко, а какве песме пише!”²

„Бранко и Гордана” били су препознатљив двојац нишког књижевног круга. Док Миљковић није имао ниједну објављену песму, шеснаестогодишња Гордана Тодоровић представила се југословенској књижевној публици двома песмама у *Полету*, омладинском часопису за књижевност и културу у Београду.

Први критичар и тумач поезије Гордане Тодоровић био је Бранко Миљковић, како у дворишту гимназије тако и на састанцима ђачке литерарне дружине *Његош*:

„Требало га је чути са каквом је само пажњом и необичним уважавањем, са каквом свечарском интонацијом говорио о Горданином изузетном таленту и сензибилитету. Пробраним речима анализује њен песнички језик, који сматра и највећом вредношћу њеног певања, правом формом свеукупног исказа и израза њених мисли и емоција. Истиче необичне, успеле кованице (*међуочје, светолик, слаткомлеке дојке, цветоока...*) тврдећи да оне боље леже у контексту њене лирике, но многе Хомерове кованице у неким нашим преводима. Истиче њен сензибилитет, лиризам. Откривање поетскога и тамо где се можда 'не очекује'. И већ је назива 'песникињом блиставе будућности.’”³

Под утицајем и залагањима Бранка Миљковића, Гордана Тодоровић је одмах након *Полета*, постављена и на пиједестал нишке гимназије. У препуној Десетки, највећој учioniци у школи где су се одржавали састанци дружине, Тодоровићева је читала своје песме: „Непримљена песма”, „Свим радним деоницама”, „Душанки из мог разреда”, „Песнику који крије песме”,

¹ Бранко Миљковић (1934–1962), песник.

² Видосав Петровић, *Бранко Миљковић или песников узлет*, Ниш, 2001, стр. 76–77.

³ Видосав Петровић, нав. дело, стр. 78.

„Срце”, „Ви са којима чекам септембар, ви са којима чекам јуни”. Вече је посвећено њој и њеном стваралаштву, песникињи какву „Ниш никада није имао. Какву добија, данас. Коју добија и српска поезија!”⁴ Школске 1951/1952. у *Алманаху* дружине овај опус биће проширен још два песмама: „Оно због чега плачем” и „Стопут дочараној другарици с летовања”.

Бранко Миљковић је поводом песме „Свим радним деоницама” готово иронично уочио да:

„Многи би наш песник ударио у таламбасе, у фанфаре, певајући о мишицама. Зноју. Радним победама... Чак би се и сам презнојио од напора. Гордана, међутим, наизглед пева о себи на летовању, о цвећу и беспослици, а уистину, она пева о свом пребогатом проживљавању самоће, о удаљености од својих вршњака. У ствари, о својој унутрашњој драми, суптилно датој. При чему, тка и необичну химну вршњацима на радним деоницама. Она удара у струне властите пребогате природе, и тај звук је ефектнији од бубњева и фанфара.”⁵

Двоје младих „његошеваца” обележили су прве послератне гимназијске године у Нишу као нераздвојан пар на обалама Нишаве и у клупама школе.

Књижевне стазе Гордане Тодоровић и Бранка Миљковића теку паралелно. Она пробија лед одлазећи у Београд, постајући „београдска песникиња” (Драшко Ређеп). За њом долази и Бранко Миљковић.

У Београду, 1959. године, на свеже објављеној збирци *Сунце*, Гордана Тодоровић исписује посвету: „Бранку Миљковићу, песнику и другу (из литерарне дружине у Нишу) ова књига као слика пријатељства...”⁶ Тада му поклања и своју фотографију где на полеђини исписује: „Свом пријатељу Бранку, великом српском песнику...”⁷

Време је учинило да дође до инверзног положаја песничког опуса ово двоје књижевних сабораца. Корак испред Бранка Миљковића на самом уласку у књижевност, песнички опус Гордане Тодоровић остао је пример чекања на полицама историје књижевности.

Гордана Тодоровић
(Фотографија из заоставштине Бранка Миљковића)

⁴ Исто.

⁵ Видосав Петровић, нав. дело, стр. 77.

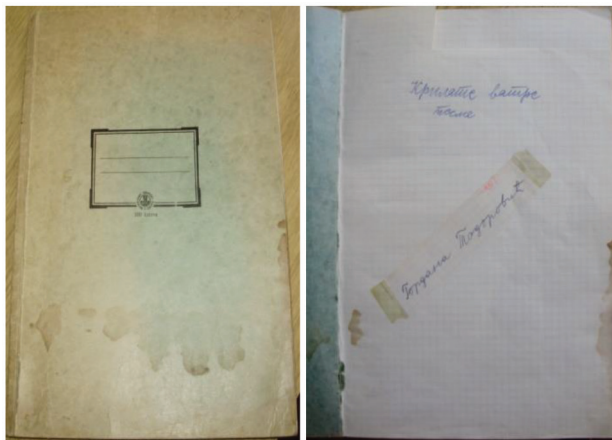
⁶ Из заоставштине Бранка Миљковића.

⁷ Фотографија из заоставштине Бранка Миљковића која се налази у архиву Народног музеја у Нишу.

Књижевни легати у Музеју у Нишу:
инвентраски број 1, рукопис *Цвркути јутара*
(опис рукописа)

Под Инвентарским бројем 1 у Књижевном легату Народног музеја у Нишу заведен је рукопис песама *Цвркути јутара* Гордане Тодоровић. Ово је најзначајнији писани документ који представља темељ за организацију књижевно-меморијалне поставке Гордане Тодоровић у овој институцији.

Изглед рукописа,
потврда о ауторству

Рукопис је свеска А4 формата.

Писан је руком аутора, плавом хемијском оловком.

На првој страни је наслов рукописа *Крилите ватре*, испод је исписано *песме*.

Песникињин потпис је изрезан из горњег десног угла прве стране свеске, а потом залепљен накосом лепљивом траком испод наслова рукописа.

Архивирање

Рукопис се чува у Народном музеју у Нишу, збирка Књижевни легати, инв. бр. 1. Првобитно се налазио у архиву издавачког предузећа „Градина” у Нишу.

На самом рукопису нема инвентарског броја нити печата Музеја.

Изнад песникињиног потписа на првој страни исписано је 107. фло-мастером розе боје. [Ово је сигурно редни број рукописа понуђеног *Градини* за објављивање.]

Датирање

Рукопис није датиран.

Не знамо када је тачно песникиња понудила *Градини* рукопис. [Претпостављамо да је то могло бити непосредно након четврте збирке песама. Период око 1974. године.]

Пре објављивања сваке књиге, Гордана Тодоровић је песме публиковала у књижевним часописима и новинама.

Већина песама из рукописа *Крилате ватре* објављена је у књижевним часописима: *Дело, Савременик, Градина...*

Године објављивања: 1955, 1962, 1964 (две песме), 1966, 1967, 1968, 1969 (две песме), 1971, 1972, 1974.

Место настанка рукописа

[Рукопис је написан у Београду.]

„Гордана Тодоровић из Ниша је отишла 1953. године, једног сунчаног јесењег дана, у рано јутро возом.” – Д. Миленковић.

Димитрије Миленковић, некадашњи уредник *Градине*, у сећањима на дружење са Г. Тодоровић пише: „Последњег јануарског дана 1972. године, из Београда ми је стигло, у сивој коверти, Горданино писмо... Ово последње писмо које сам добио послато је из Београда, Милошева 12, солитер Д, 6. спрат, стан број 38.”

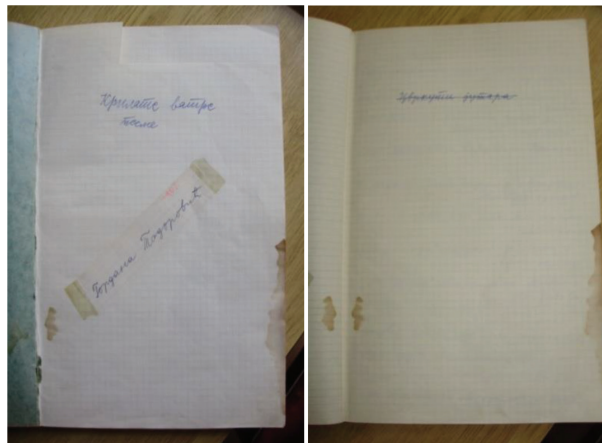
Структура рукописа

Насловна страна (наслов: *Крилате ватре*, одређење: *песме*, име аутора: *Гордана Тодоровић*)

Прецртани наслов *Цвркути јутара* [првобитни наслов збирке?]

Песме (укупно 39 песама неједнаке дужине)

Садржај

Остали подаци

Рукопис има 104 исписане стране (53 листа).

Стране рукописа нису нумерисане.

Рукопис је оштећен. На крајевима страна виде се оштећења.

Рукопис је читак иако писан руком.

Песме су написане једна испод друге.

Неки наслови песама уоквирени су графитном оловком.

О објављеним песмама из *Крилатих ватри (Цвркута јутара)*

Славољуб Обрадовић, на основу постхумне заоставштине Гордане Тодоровић, приредио је 2004. *Песме* – сабране песме Г. Тодоровић које је она објављивала у књижевним гласилима. Овде су, дакле, први пут објављене неке песме које налазимо у рукопису *Крилате ватре*. Поређењем песама из рукописа и књиге увиђамо да су песме објављене без икаквих измена. (Ова публикација је од значаја јер се на крају књиге налази библиографија објављених песама.)

Године 2011. Славољуб Обрадовић приређује књигу *Крилате ватре* која садржи и 13 песама које се налазе у рукопису *Крилате ватре*. Редослед песама је исти у књизи и рукопису. У књизи нема додатних објашњења да ли је рукопис који се налази у заоставштини носио назив *Крилате ватре* или неки други. Обрадовић је дуго тврдио да у њеној заоставштини постоји рукопис *Бриљан љубави*, а потом је објавио *Крилате ватре*.

У часопису *Бдење*, 2003. објављено је неколико песама Гордане Тодоровић, којих нема ни у *Крилатим ватрама* (књизи и рукопису) ни у приређеним *Песмама*. Стоји да су из рукописа у заоставштини под насловом *Цвркут на длану*.

Недоступност заоставштине отвара многа питања о песничком делу Гордане Тодоровић.

У вези с тим, занимљиво је запажање Саше Хаџи Танчића: „Поуздано се зна да неке редакције часописа поседују не само појединачне поетске текстове, већ и читаве збирке песама из заоставштине Гордане Тодоровић...”

Цвркуте јутара приредио је Јован Младеновић. Збирку је објавио Нишки културни центар 2016. године.

Примери добре праксе у очувању културе сећања и Књижевни легат Гордане Тодоровић у функцији образовног и туристичког брендирања завичаја

Један од најважнијих корака са циљем очувања сећања на песникињу Гордану Тодоровић јесте установљење књижевне награде са њеним именом која се додељује у Сврљигу преко тридесет пет година. Од 2015. године обнавља се интересовање за дело песникиње те она постаје предмет мастер радова студената на Филозофском факултету у Нишу, а Министарство културе и информисања Републике Србије у оквиру суфинансирања капиталних дела савремене српске књижевности препознаје значај објављивања првих *Сабраних дела* Гордане Тодоровић и финансира ово издање 2018. године. Пројекат подноси Центар за туризам, културу и спорт у Сврљигу, приређивач је Милица Миленковић. *Сабрана дела* угледала су светлост дана и постала тема књижевних вечери и трибина одржаваних широм Србије. Паралелно са тим, Удружење младих на селу Драјинац, у родном селу Гордане Тодоровић, три године заредом организује књижевно вече сећања на своју

мештанку и деци са села поклања промотивне мајице са ликом песникиње и њеним стиховима, да би 2019. финансијски омогућило штампање приређеног издања збирке песама *Живети због песме* Гордане Тодоровић. Деца на селу овог пута добијају примерак књиге на поклон, а мештани села Драјинац подстичу преговоре са општинском управом о подизању споменика песникињи чија афирмација тек предстоји.

Књижевно-меморијалне собе и поставке које би приказивале живот и рад Гордане Тодоровић могуће је организовати у њеном родном селу Драјинац, у Сврљигу, Нишу или Београду. У свим овим местима Г. Тодоровић је оставила песнички траг: певала је о свом родном месту, *Гимназијски тренутак* је написала у Нишу оставивши на тај начин песничку разгледницу послератног Ниша, а у Београду је живела и стварала. У функцији књижевног, образовног и туристичког брендирања општине Сврљиг, њено име заузима посебно место свих ових година. Гордана Тодоровић је одличан пример уметничке снаге духа која је српској поезији донела много у времену мањег броја женских књижевних гласова. Она је прва позната песникиња из источне и јужне Србије која се појавила седам векова након Војсила Граматика који је на истом простору преписивао *Јеванђеља* ауторизујући свој запис. Када је Ниш у питању, Гордана Тодоровић стоји раме уз раме са Јеленом Димитријевић.

Обогаћивањем сталне Књижевно-меморијалне поставке Музеја у Нишу, где се већ налазе детаљи из заједничке заоставштине Гордане Тодоровић и Бранка Миљковића, једним кутком у коме би била изложена стална поставка књижевног легата Гордане Тодоровић – позитивно би се утицало и на афирмацију имена и дела песникиње као и на едукацију генерација које долазе са циљем очувања културног идентитета, песништва и уметничких слобода Републике Србије.

Закључак

Разни историјски утицаји довели су до тога да многа имена постану заборављена у српској књижевности. Међу њима налази се и име Гордане Тодоровић која је стварала у периоду неосимболизма и надреализма у српској поезији као једна од ретких песникиња чији корени припадају југоисточној Србији. Песникиња је оставила велики траг у нашој поезији и неправедно је скрајнута о чему сведочи квалитет њених дела, број песама, али и део књижевне заоставштине који се званично чува у Музеју града Ниша, а незванично је расут у приватним архивима. Обнављање сећања на ову песникињу након нематеријалних и писаних споменика (књижевна награда, сабрана дела, научни радови о њеној поезији), требало би да крене у смеру подизања материјалних споменика у које можемо убројати споменик на чему се ради у њеном родном селу и књижевно-меморијалне поставке које је могуће организовати у њеном завичају или Београду, где је

живела и стварала. Све ово утицаће на књижевну канонизацију песникиње и бити још један у низу подухвата за очување културе сећања и културног идентитета нашег народа кроз брендирање одређених места уско повезаних са животом и радом Гордане Тодоровић.

Литература

- Миленковић, Милица, „Чистота лирског говора”, *Књижевне новине*, Београд, новембар – децембар 2018, стр. 3.
- Миленковић, Милица, „Место топличког краја у књижевном делу и животу Гордане Тодоровић”, *Ток*, година LIV, бр. 56, Прокупље, јесен – зима 2019, стр. 172–180.
- Миленковић, Милица, „Гимназијски тренутак Гордане Р. Тодоровић”, *Књиженство*, е-часопис за студије књижевности, рода и културе, број 9, годиште IX, Београд, 2019.
- Тодоровић, Гордана, *Сабрана дела*, том I, ЦТКС, Сврљиг, 2018.
- Тодоровић, Гордана, *Сабрана дела*, том II, ЦТКС, Сврљиг, 2018.
- Тодоровић, Гордана, *Сабрана делала*, том III, ЦТКС, Сврљиг, 2018.
- Тодоровић, Гордана, *Живети због песме*, Медивест, Ниш, 2019.
- Петровић, Видосав, *Бранко Миљковић или песников узлет*, Ниш, 2001.

Milica D. Milenković

POETIC LEGACY OF GORDANA TODOROVIĆ

Summary

This study deals with the poetic work of Gordana Todorović through the presentation of her scattered legacy, which problematizes the position of the material of forgotten Serbian poets, with the intention towards a possible solution and the needs of the organization of a permanent exhibition that would present the poetess and her work in an adequate and educational way. This will influence the literary canonization of the poetess and will be another in a series of endeavors for preserving the culture of memory in the cultural identity of our people through the branding of certain places closely connected with the life and work of Gordana Todorović.

Keywords: poetic legacy, Gordana Todorović, literary legacies, National Museum in Niš, literary-memorial room, examples of good practice

Јован Младеновић (1952–)
divnagorica@gmail.com

УДК 091(0.032):027.54(497.11)
821.163.41-6:929 Милачић Д.
821.163.41-6 Ћосић Б.
821.163.41-6 Драинац Р.

**ПРЕПИСКА ДР ДУШАНА З. МИЛАЧИЋА,
БРАНИМИРА ЋОСИЋА И РАДЕТА ДРАИНЦА
/ЕПИСТОЛАР ЗА КЊИЖЕВНУ БИОГРАФИЈУ/**

Сажетак: У раду се селективно објављује до сада непозната преписка др Душана З. Милачића (1892–1979), једног од корифеја српске романистике, књижевника, преводиоца и два значајна српска књижевника између два рата: Бранимира Ћосића (1903–1934) и Радета Драинца (1899–1943). Генерацијски релативно блиски, и свако на свој начин „француски ђак”, кроз преписку, у периоду 1920–1939, сведоци су времена, личности и догађаја који су у суштини обликовали српске књижевне токове, под утицајем (интерактивно) француске књижевности и културе. Актери преписке су у новом читању и тумачењу исписали епистоларне прилоге којима се недвосмислено употпуњује њихова књижевна биографија и корисно ће као драгоцену грађу послужити за даља књижевнотеоријска и критичка расветљавања. У уводу дају се основни биографски подаци кореспондената, у другом делу рада приказана је дипломатички обрађена преписка са пратећим коментарима и разјашњењима. Уједно су писма писана на француском дата паралелно са преводом. Преписка у овом раду налази се у оставини др Душана З. Милачића у фонду Народне библиотеке Србије и Музеју града Београда у Легату Бранимира Ћосића.

Кључне речи: преписка, писма, француска књижевност, др Душан З. Милачић, романиста, грађа, Ћосић, Драинац

1. Др Душан З. Милачић (Мердаре, 1892 – Београд, 1979) припада знаменитој генерацији српске интелектуалне елите која се формирала у току и после Великог рата школовањем на француским престижним школама и универзитетима. Посвећен француској култури у току свог дугог и плодног живота, оставио је неизбрисив траг на узајамном прожимању и интеракцији француске и српске (југословенске) књижевности и културе и свакако је један од корифеја српске романистике, поред Миодрага Ибровца и

других. Следбеник Лансонове (Gustave Lanson) књижевноисторијске школе¹ по свом импозантном делу „трајне продуктивне вредности“ као што је речено и за М. Ибровца (Радовић, 2012: 21,) др Душан З. Милачић је препознат у европској књижевности као један од посвећених балзаковаца, посебно по његовим два бриљантна дисертацијама о Балзаку у којима је „сваки Балзаков комад проучио историјски, аналитички и компаративно.“ (Милачић, 1956: 165–169) Његова монографска студија *Балзак, живот и рад* (1949) несумњиво је приближно позната као и студије о Балзаку Штефана Цвајга (1920) и Андреа Ле Бретона (1905) и спада у ред класичне литературе за проучавање Балзака. О томе сведоче писма (у одељку IV овог рада) његових француских пријатеља, у којима нескривено изражавају своје дивљење његовим докторским тезама, и посебно као капитални документ, писмо (бр. 20 /1958) Савету Народне библиотеке Србије, које су потписали и упутили наши знаменити романисти: др Миодраг Ибровац, др Никола Банашевић и др Војислав Ђурић, историчар књижевности. Истичемо вредност овог писма/документа, које се први пут објављује у овом раду, и због тога што је сажето дата Милачићева целовита књижевна и научна биографија, са непобитним оценама и карактеристикама ауторитативних потписника.

Душан З. Милачић рођен је 7. новембра 1892. године у селу Мердаре на старој српско-турској граници у Топличком округу где су се његови родитељи доселили из Црне Горе, деценију након Српско-турских ратова (1889). Васпитаван у патријархалној породици, у епској Топлици, одрастао је у духу чојства и националног романтизма. Његова породица, четворица браће и сам Милачић као најмлађи, учествовали су у потоњим ослободилачким ратовима које је Србија водила: балканским, Топличком устанку и у Великом рату у којима су због свог јунаштва одликовани највишим ратним медаљама. Основну школу завршио је у Косаничкој Рачи, гимназију у Нишу (1906–1914), где је почео да пише и објављује своје прве песме (у *Венцу* и *Зраку*, 1911), а 1913. објавио је у сопственом издању збирку песама *Моменти душе*. По мишљењу критичара Г. Максимовића да „иако је лирику писао у раном стваралачком периоду, можемо закључити да је Милачић био на поузданом путу модерних пјесничких поетика из почетних деценија двадесетог вијека“ (Максимовић, 2020: 12–13). Гимназију је завршио 1914, а после објаве рата Милачић, као и цела генерација нишких матураната (1914), пошла је у рат. Са националним одушевљењем и родољубљем ступио је у славни Скопски – Ђачки батаљон „1300“ каплара. По завршетку ратне обуке распоређен је у 15. пешадијски пук I. позива и учествује у јесен 1915. у тешким и жестоким борбама против бугарске војске у надирању, почевши од Пирота према Нишу. У борби са Бугарима код Беле Паланке, рањен је у ногу и пребачен у нишку болницу. Уочи бугарског напада и окупације Ниша, Милачић одлази прво у Прокупље а потом у Приштину. Из Приштине, рањен и са штакама, пешке

¹ Гистав Лансон (Gustave Lanson, 1857–1934), академик, историчар француске књижевности, професор на Сорбони.

прелази Албанију и стиже у Сан Ђовани на албанској обали где се укрцава на брод и одлази у Бизерту на опоравак. Једно време је боравио у Алжиру у Кап Платифу, а затим одлази у Жозије у француским Алпима где као наредник изводи војну обуку мобилисаним српским ђацима (1917). Школовање наставља 1918–1920. на факултету у Екс ан Провансу и Алжиру, на Групи за француски језик и упоредну књижевност јужне Европе, где је и дипломирао на тему из историје француске књижевности „*Le Disciple de Paul Bourget et les débuts de la réaction contre le positivisme de Taine*” под менторством професора Пјера Мартиноа (Pierre Martino). Како се истиче у писму/извештају, „...да је господин Милачић достојан дипломе универзитетских студија, са напоменом врло уважен.” (Младеновић, 2020: 55) По повратку у земљу 1920. професор је Нишке гимназије и управник Народне библиотеке, драматург и управник Народног позоришта Моравске бановине (1932–1934). На Универзитету у Загребу 1923. одбранио је докторску дисертацију (проширена верзија дипломског рада) код професора Петра Скока – „Ученик Пола Буржеа и почетак реакције против Теновог позитивизма”. Са професором П. Скоком остаје у трајној вези о чему сведочи и њихова преписка; у писму (в. прилог : п. IV/15 / 1930) у коме му честита на успеху у одбрани дисертација на Сорбони, истиче: „... Како сам вас већ раније познавао, ја сам одмах веровао у ваш успех.”

У периоду од 1924. до 1930. борави у Паризу као стипендиста француске владе на даљим студијама и обавља дужност шефа Просветног одељења (данас у дипломатији аташе за културу) при Посланству Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (1925–1928), када се интензивно дописује са Бранимиром Ћосићем. Иначе, Посланство Краљевине СХС, односно Краљевине Југославије, радило је од 1918. до 1941. захваљујући највише активности посланика, знаменитог српског дипломате Мирослава Спалајковића (1922–1935), када је „непосредно после завршетка Првог светског рата, спољнополитичка оријентација Краљевине СХС била усмерена према Француској, која је сматрана творцем и носиоцем ’версајског система’, чуварем многих међународних мировних уговора, чији је резултат била и Краљевина СХС” (Петровић, 2001: 28–29). Посланство је било и нека врста матице за српске интелектуалце који су боравили у Паризу, међу којима и: Миодраг Ибровац, Б. Ћосић, А. Арнаутовић, М. Марковић, М. Ристић, Коча Поповић, Р. Петровић, С. Винавер, Вл. С. Рибникар, Р. Драинац и др. Просветно одељење при Посланству у Паризу отворено је почетком 1916. и водило је бригу о школовању српске омладине у средњим школама и факултетима у Француској, на основу Конвенције о школовању српских студената, ученика и ученица на француским универзитетима и учитељским школама, потписаној на Крфу 1916. године. Док је био шеф Просветног одељења, Душан З. Милачић старао се о школовању и боравку око 300 српских стипендиста. Обилазио је српске студенте у Монпељеу, Тулузу, Греноблу и осталим универзитетским центрима. По доласку у земљу, српска интелигенција („паризлије”) донела

је либералне идеје и, у ширем смислу, дух француске/европске културе и постала је снажан интелектуални ослонац државе. Милачићева преписка, па и његова животна и интелектуална генеза, јасно указује на размере културног утицаја Француске. О томе се говори у опроштајном писму Просветног одељења Краљевине СХС које је 1918. упутило француској јавности приликом одласка српске омладине у отаџбину: „Пуне три године овог славног времена, преко 4.000 младих Срба који су учили на Универзитетима, средњим и стручним школама свих крајева Француске, делили су ваше тегобе, ваше радости и ваше наде. Они ће се вратити у своју земљу прожети високим особинама ваше расе. И у новом добу успостављене Правде, која Француској враћа њене две отргнуте покрајине, а нама доноси наше јединство, та омладина ће оснажити наше старо дивљење француском генију, вашој књижевности, вашој уметности и вашој науци; и то ће бити жива спона у нашим будућим односима.”

(Јанковић, 1991: 121–136)

На париској Сорбони 1930. Милачић је одбранио две докторске дисертације о Балзаковом драмском опусу, оцењене највишом оценом, положио државни докторат и стекао звање доктора књижевности: главна теза – *Le Théâtre de Honoré de Balsac d'après des documents nouveaux et inédits*: допунска теза – *Le Théâtre inédit de Honoré de Balsac. Édition critique d'après les manuscrits de Chantilly*. За дисертације је одликован Златном медаљом Француске академије „Академских палми” (1930), затим и медаљом „Палме официрског реда”. За допринос француској култури и књижевности и рад на српско-француским културним везама, 1935. године добио је највише француско одликовање – *Легију части* (*Legion d'Honneur*).

Посебно поље Милачићевог ангажовања је у позоришној уметности на превођењу дела француских аутора, као и на драматургији класика драмске литературе. У Народном позоришту у Београду обавља дужности уметничко-књижевног референта и директора Дrame од 1935. до 1941. када је национално позориште имало изузетно високи уметнички ниво свог репертоара. За време окупације током Другог светског рата боравио је у породичној кући у селу Беле Воде крај Прокупља, пишући своју најбољу студију *Балзак – живот и рад*, која је објављена после рата (СКЗ, 1949). У послератном периоду посветио се обнови књижног фонда Народне библиотеке Србије, чији је управник био током 1944–1960, коју је развијао по моделу и устројству француске националне библиотеке. Заслужан је за подизање новог здања данашње Народне библиотеке Србије.

За живота Душан Милачић био је члан управе Удружења књижевника Србије, члан управе Удружења носилаца Албанске споменице, почасни председник Удружења Југославија – Француска. За монографију *Стендал* добио је Октобарску награду града Београда (1962) и награду за превод Стендаловог романа *Записи једног путника* „Др Милош Н. Ђурић” (1976). Носилац је Ордена рада, Ордена заслуга за народ и Ордена Св. Саве трећег реда.

Библиографија др Душана З. Милачића је импозантна: садржи око 500 јединица из области француске књижевности, студије и есеје из белетристичке и драмске књижевности, преводе класика француске књижевности, рецензије и предговоре, теоријске и есејистичке прилоге и критичке расправе из историје француске књижевности и приручника из области библиотекарства. Био је уредник и аутор прилога у монографијама о Великом рату и монографија (романсираних биографија) о познатој француској глумици *Сари Бернар* (1937) и оперској певачици 19. века, *Марији Малибран* (1954). Милачићеве синтетичке књижевноисторијске студије: *Балзак – живот и рад* (1949), *Виктор Иго – живот и рад* (1954), *Емил Зола* (1958), *Стендал* (1961), *Вечни Молијер* (1973), и две капиталне књиге есеја о личностима и делима француске књижевности различитих епоха – *Есеји из француске књижевности* (1956) и *Од Скарона до Рембоа* (1965), по оцени критичара сматрају се „бриљантним” књижевнотеоријским и биографским студијама у нас, „ерудитних и прегледно писаних”.

2. После смрти Душана З. Милачића (1979) копрена заборав прерасла је његово дело, познато само у уским круговима романиста. Изузетно скроман за живота одбио је многе понуде за напредовање у науци (в: прилог: п. IV/:20/1956) и осим ретких написа, изостало је јавно представљање у садржајнијој форми. Тек 2020, на иницијативу Народне библиотеке „Раде Драинац” из Прокупља, а уз подршку Министарства културе Републике Србије, Града Прокупља, Огранка САНУ у Нишу и Музеја Топлице организована је студијска изложба *Душан З. Милачић, романиста, књижевник и преводилац*, приређено је критичко издање његове поезије *Моменти душе, поезија, есеји, преписка*, и научни панел *Др Душан З. Милачић и српска романистика*. Приликом рада на концепцији изложбе истраживали смо заоставштину Милачића која није груписана нити се налази у некој културној институцији као легат или парцијално сачуване хартије. Међутим, у једном тексту под изворним насловом „Milačić Dušan / Razgovor (1975)”, куцаним текстом на 11 страна А/4 формата, наведено је да је у ствари то једна форма интервјуа који је водио др Марко Недић, тада асистент у Институту за књижевност и уметност у Београду, а сам Милачић каже да је неке рукописе, архивалије и кореспонденцију уступио Народној библиотеци Србије: „...Народној библиотеци у Београду Душан Милачић предао је и своја писма, односно писма француских професора Пјера Мартиноа и Пола Азара која су му слали у току дугог заједничког познанства и пријатељства. Било је и неколико писама других француских писаца, на пример Жана Касуа, који у једном писму одговара Милачићу и Банашевићу, преводиоцима једног свог дела, 'да ни он сам не зна шта значи један назив касапнице коју је употребио у тексту'. Назив му се једноставно допао кад га је видео на једној касапници у Паризу и он га је унео у свој роман. Иначе, Душан Милачић каже да он писма чува док на њих не одговори, а после их цепа. 'То је варварство', говорио му

је због тога Миодраг Ибровац који је сачувао читаву преписку коју је водио са појединим људима и књижевницима или историчарима књижевности, преводиоцима, професорима и другим људима. Писма која је Душан Милачић дао Народној библиотеци налазе се сада у Рукописном одељењу, а њихов број може се тамо утврдити” (Младеновић, 2020: 94). За разлику од Д. Милачића, који је по сопственом признању имао немаран однос према кореспонденцији, преписка у заоставштини М. Ибровца, похрањена у Архиву САНУ у Београду, „...садржи велики број писама које је професор Ибровац добијао од разних писаца, историчара књижевности и културних радника из наше земље и иностранства” (Новаковић, 2012: 91–102). О односу високог међусобног уважавања М. Ибровца према Д. Милачићу потврђује и податак да је прве примерке својих дисертација о Балзаку поклонио М. Ибровцу, са посветом (A M. Ibrovac – en respectueux hommage, Paris, mars 1930, D. Z. Milatchitch). У Прилогу овог чланка први пут се објављује двадесет писама из оставине Д. Милачића у фонду Народне библиотеке Србије и писма из фонда Музеја града Београда, Легат Бранимира Ћосића. Преписку смо у Прилогу ради прегледности груписали у четири засебна поглавља (I, II, III, IV), уз напомене и коментаре испод сваког писма по методологији приређивања преписке. У Одељењу посебних фондова (раније Рукописном) чува се оставина Д. Милачића у око петнаест фасцикли, која чека детаљнији преглед и објављивање. Из тог Фонда у овом раду уврштено је и обрађено осам писама разних личности упућена Милачићу, која се односе на период 1920–1956. од којих су четири на француском, за ову прилику дата са упоредним преводом на српски. Писма која је примао Милачић односе се на период његовог живота у Француској приликом одбране докторске тезе (1930) и студирања на Факултету књижевности у Алжиру (1920) где је и дипломирао. Писмо упућено декану факултета са потписом Пјера Мартиноа, ментора дипломског рада, има у суштини карактер капиталног документа о високој интелектуалној способности Д. Милачића са наговештајем даљег развоја у области упоредне књижевности. Значајне личности француске књижевности и професори на париском универзитету били су у сталном колегијалном контакту са Д. Милачићем, али и ауторитативна имена лингвистичке науке и романистике у земљи: др Петар Скок, професор Свеучилишта у Загребу, др Миодраг Ибровац, П. Банашевић и др. У прилогу рада је и преписка из фонда Музеја града Београда из Легата Бранимира Ћосића укупно седам писама, и то писма које је Д. Милачић упутио Б. Ћосићу (четири писма, поглавље I/1927/1928/1932) са меморандумом Просветног одељења при Посланству Краљевине СХС у Паризу. Три писма је из корпуса преписке Б. Ћосића са мајком Даринком (три писма, поглавље II /април 1927/ у којима се помиње Д. Милачић и још неколико личности из париског круга српских интелектуалаца који су у то време боравили разним поводима у Француској. Преписка са Б. Ћосићем јасно говори о њиховом искреном пријатељству, али указује и на посебно поштовање које је Милачић гајио

према Ћосићевом књижевном раду јер су, између осталог, заједно становали у једном пансиону у Робенсону, идиличном месту крај Париза. Поред претходно наведене преписке из Легата Б. Ћосића, у раду се први пут објављују писма (пет писама, поглавље III /1925/1931/) која се односе на Радета Драинца (1899–1943), песника рођеног у селу Трбуњу крај Блаца у Топлици: укупно два писма Б. Ћосићу и три писма Драинчевих пријатеља где се он (Р. Драинац) помиње.

Приређујући преписку сматрамо да је њено објављивање помак у истраживању, тумачењу и новом читању српске романистике, посебно на валоризацији доприноса др Душана З. Милачића, као и на осветљавању многих личности и детаља из културне (књижевне) историографије у првој половини XX века на која нам указује кореспонденција из фондова НБС и МГБ Легат Б. Ћосића. Стога помињемо њихова имена како би се стекла слика о несумњивом културном значају овог епистолара: Душан З. Милачић, Миодраг Ибровац, (академик), Никола Банашевић (професор), Војислав Ђурић (академик), Бранимир Ћосић (књижевник), Даринка Ћосић (мајка Б. Ћосића), др Петар Скок (професор), Раде Драинац (песник), Ристо Ратковић (песник), Душан Дуда Тимотијевић (новинар, публициста), Милан Јовановић Стојимировић (публициста), Тихомир М. Ранчић, Пјер Мартино (Pierre Martineau), професор, Луј Марен (Louis Marin), политичар, Морис Блондел (Maurice Blondel), професор.

3. ПРИЛОГ

I.

ПРЕПИСКА ИЗ ФОНДА МУЗЕЈА ГРАДА БЕОГРАДА
/ ЛЕГАТ БРАНИМИРА ЋОСИЋА /

ДУШАН З. МИЛАЧИЋ – БРАНИМИР ЋОСИЋ
(Париз, 1927–1928; Ниш, 1932)

1.
OFFICE SCOLAIRE
DE LA LÉGATION DU ROYAUME
de Serbes, Croates et Slovènes

Paris, le- 31. octobre 1927.
24, Rue des Ecoles

Душан З. Милачић – Бранимиру Ћосићу²
Меморандум, аутограф.
Париз, 31. октобар 1927.

Драги мој госп. Ћосићу,

Необично сам радостан што ме је ваше писмо које сам са страхом очекивао дало добрих вести о вама, прво о вашем здрављу, а друго о вашем раду. Веома је добро што сте роман завршили, те ћете ову годину моћи да употребите на одмору. Публикација сада не треба толико да вас брине, успех ваших досадашњих ствари најбоља је гаранција за ваш нови роман, који неће остати неиздан.³

Ја сам лепо провео овогодишњи распуст и прилично се одморио, мада је атмосфера, нарочито политичка, била доста тешка. Сад настављам свог Балзака, који доста напредује.⁴

Тих дана специјално био сам доста напет, јер ми је С. К. Гласник тражио два чланка, један о Сарсеу позоришном критичару, који сам завршио и послао јуче, други о Босиеу, који тек пишем⁵, и не знам да ли ћу моћи убрзо завршити, пошто се ових дана (4. новембра) женим. Као што видите дошао је и мени страшни суд.

Иначе у Робенсону,⁶ у оном пансионату, доста сам задовољан. Не знам да ли ћу од 1. децембра бити ту и даље, зависи од тога да ли ћу наћи подесан апартман или не.

Биће ми мило ако ми се чешће јављате дајући ми повољне вести о вашем здрављу и раду.

Срдечно Ваш,
Душан З. Милачић

² Писмо, (меморандум): /Просветно одељење: Посланство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца – Париз/, ћирилицом, мастилом; 2 листа, 2 стране, 13,3 x 21; Музеј града Београда (МГБ), Легат Бранимира Ћосића, инв. бр. БЂ. 60. Д. Милачић је био шеф Просветног одељења 1925–1928). Бранимир Ћосић (1903–1934), романиста, приповедач, есејиста, критичар. Студирао право и филозофију у Београду, Лозани и Паризу. Био је сарадник листова *Политика* и *Правда*. Боловао је од туберкулозе и лечио се у санаторијумима у Словенији и Швајцарској. Дела: *Врзино коло* (роман, 1925); *Египћани и друге приче* (1927); *Два царства* (роман, 1928); *Покошено поље* (роман, 1934); *Десет писаца – десет разговора* (књижевни интервјуи, 1931); *Кроз књиге и књижевност* (есеји и критике, 1937).

³ Ради се о роману Бранимира Ћосића *Два царства* (Предговор: Милан Богдановић), Српска књижевна задруга, 1928, коло XXXI, бр. 207.

⁴ Душан Милачић у том периоду пише две докторске тезе о Балзаку, одбрањене на Сорбони, 1930, које су објављене на француском језику у издању Књижнице Ашет. До сада тезе нису преведене на српски језик. :/главна / *Le Théâtre de Honoré de Balzac d'après des documents nouveaux et inédits*. [Thèse]. Par Douchan Z. Milatchitch. – Paris, Librairie Hachette, 1930; 432 p.; 8°; / допунска/ *Le Théâtre inédit de Honoré de Balzac. Édition critique d'après les manuscrits de Chantilly*. [Thèse]. Par Douchan Z. Milatchitch. – Paris, Librairie Hachette, 1930; 405 p.; 8°

⁵ Чланци Д. Милачића објављени су те године (1927) у СКГ у истој књизи (XXII): „Франсиск Сарс као позоришни критичар”, СКГ, 1927; „Босиеова тристагодишњица”, СКГ, 1927.

⁶ Бранимир Ћосић је у марту 1927. стигао у Париз, почетком априла прешао у Робенсон, предграђе Париза, где је становао у истој вили/хотелу са Д. Милачићем. У Робенсону је боравио до краја октобра 1927, када због болести одлази у Швајцарску, у санаторијум Деј, где остаје до априла 1929. године.

2.
OFFICE SCOLAIRE
DE LA LÉGATION DU ROYAUME
de Serbes, Croates et Slovènes

Paris, le- 11. jun 1928
24, Rue des Ecoles

*Душан З. Милачић – Бранимиру Ћосићу*⁷
Меморандум, аутограф. Париз, 11. јун 1928

Драги госп. Ћосићу,

Ваше ми је писмо причинило једно уистину пријатно осећање, јер ме сваки ваш успех истински радује. Ја сам убеђен био у успех вашег романа, а чињеница да га је Српска књижевна задруга примила за своје издање, најбољи је знак о његовој вредности и успеху који ће доћи кад буде објављен.⁸ Сад ћете моћи мало спокојније да се одмарате, а доцније да отпочињете нешто ново. Ја вам овом приликом најсрдачније честитам за овај лепо и завидни успех.

Мој посао је веома добро напредовао ове године. Balzac ће ускоро бити готов. Једну сам тезу завршио још априла, предао је Hazard-у, који ју је прочитао и примио. Другу завршавам, пишем последњу главу, и бићу готов крајем јула. Ако је Le Breton прочита летос и прими без измене и допуна, на јесен бих обе тезе дао у штампу. Нећу моћи да их браним пре марта идуће године, јер је Hazard ових дана отишао у Америку, одакле се враћа тек фебруара. Дакле, највероватније да ће одбрана мојих теза бити марта 1929.⁹

Тезе ће бити у две свеске, око 800–900 страна, обадве. Питање штампе зграњава ме. Требаће ми више од 25.000 франака. Изгледа да ћу и ја Балзаковим трагом дугова.

Ја сам иначе решио да одмах после доктората одем из Париза. Идеју о Делу нисам напустио. Биће ми врло мило ако успем да остварим своје планове, да радимо заједно.

Летос (август – 15. септембар) идем у Југославију да се огрејем на нашем сунцу. Овде, као и прошле године, само кише.

Иначе често о вама говорим са Рибникарима. Они летос дефинитивно одлазе у домовину. Саопштићу им Ваш најновији успех, Арнаутовићу такође.¹⁰

Извините, молим Вас, што Вам нисам захвалио за La Revue Francaise. Тезе су ме сасвим апсорбовале. Приметили сте да се од летос ни у Гласнику не јављам. Хоћу да се ослободим теза да бих сам могао да радим.

Моја жена и ја
најсрдачније Вас поздрављамо.

Ваш,
Душан З. Милачић

⁷ Писмо (меморандум): /Просветно одељење: Посланство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца – Париз/, ћирилицом, мастилом; 2 листа, 2 стране, 15 x 19,2. МГБ, инв. бр. БЂ. 61.

⁸ Роман *Два царства*, објављен у издању СКЗ, 1928.

⁹ Докторске тезе Д. Милачић је одбранио 1930, и стекао звање Доктор књижевности. Француска Академија наука за тезе га је наградила „Златном медаљом Академских палми”.

¹⁰ Владислав С. Рибникар (1900–1955), директор листа *Политика*, боравио је у Паризу 1927–1928. године. Александар Арнаутовић (1888–1982), романиста, професор, публициста. Докторирао на Сорбони тезом о Анрију Беку. Био је и шеф Просветног одељења при Посланству Краљевине СХС у Паризу.

3.

*Душан З. Милачић – Бранимиру Ђосићу*¹¹

Дописна карта, аутограф, Ниш, 31. март [1930]

/ сажетак / интерпретација/

Захваљује на сећању. Нада се да дуго неће бити у санаторијуму и да ће окрепљен наставити „своје заслужене књижевне успехе и дати нам нових дела која сви ваши искрени пријатељи увек с радошћу очекују, верујући много у ваш млади и снажни таленат”.

4.

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА

Позориште Моравске Бановине

У Нишу

Ниш, 23 – XI – 1932

*Душан З. Милачић – Бранимиру Ђосићу*¹²

Меморандум, аутограф. Ниш, 23. XI 1932.

Драги г. Ђосићу,

Читао сам у новинама да сте Ви били референт за прераду Нечисте крви. Да ли бисте хтели да кажете прерађивачу да ми пошаље један примерак на прочитање¹³. Ја имам прераду мог драматурга г. Динуловића¹⁴ који ју је завршио пре месец дана. Хтео бих да прочитам и ту другу прераду, па да прикажем ону која је боља. Ако би вас интересовала г. Динуловића прерада, ја бих му рекао да вам је пошаље на мишљење и читавање.

Како сте Ви ?

Госпођу маму и Вас много поздравља

Ваш,

Душан З. Милачић

¹¹ Дописница, ћирилица, мастилом; 9 x 14. МГБ, инв. бр. БЂ. 62.

Недоступан оригинални текст дописнице; текст се даје у сажетку, наводницама означен изворни садржај. Преузето из: Н. Андрић, *Бранимир Ђосић у писмима и документима* / 567/, МГБ, 1973, 151.

¹² Писмо, ћирилицом, мастилом; 1 лист, 1 страна, 20,8 x 33,8. МГБ, инв. бр. БЂ. 1918.

¹³ Б. Ђосић је био референт драматизације дела Борисава Станковића *Нечиста крв*, коју је урадио Аритон Михаиловић, а режирао Јосип Кулунџић. На сцени Народног позоришта у Београду премијерно је изведена 1933. године.

¹⁴ Радивоје Динуловић (1888–1941), главни редитељ, драматург и управник Народног позоришта Моравске бановине (1929–1932; 1935). *Нечиста крв* Б. Станковића постављена је на сцену нишког позоришта у сезони 1933: драматургија и режија Р. Динуловић.

II.
БРАНИМИР ЋОСИЋ – (МАЈЦИ)
ДАРИНКИ ЋОСИЋ
(Париз – Робенсон, април 1927)

5.
*Бранимир Ћосић – Даринки Ћосић*¹⁵
Разгледница, аутограф, Париз, 3. април 1927.

Драга Мамаша,

Јављам ти се да се не би бринула. Осећам се, веруј ми, одлично. Сутра идем код г. Милачића и за дан два ћу већ прећи у Робенсон, који је 35 минута возом од Париза. Уписао сам се на Универзитет,¹⁶ али без права оверавања семестера, те тиме добијам равно 6 месеци више. Како сте Ви? Пиши увек на г. Ибровца, док се не сместим и добијем своју адресу.¹⁷

Воли те
Брана

[Адреса:]
Madame
Дар. Ћосићка
Балканска улица 12
Belgrade, Serbi

¹⁵ Разгледница, ћирилицом, мастилом; 8,8 x 14. МГБ, инв. бр. БЋ. 341.

Мајка Б. Ћосића Даринка Ћосић (1885–1945), учитељица, отац Драгомир Ћосић (1875–1905), учитељ.

¹⁶ Бранимир Ћосић је марта 1927. стигао у Париз. Добио је државну стипендију за студије и 31. марта (1927) уписао студије филозофије на Универзитету у Паризу. Већ у октобру исте године због погоршања здравља одлази у Швајцарску у санаторијум на лечење, и тамо борави све до априла 1929. године.

¹⁷ Др Миодраг Ибровац (1885–1973), академик, романиста, професор Универзитета у Београду. Докторирао на париској Сорбони (1923) са тезом (о песнику): *Жозе Марија де Ередија. Његов живот – његово дело*. Често је боравио у Паризу.

6.

*Бранимир Ђосић – Даринки Ђосић*¹⁸
Разгледница, аутограф, Робенсон, 5. IV 1927.

Робенсон, 5. IV. 27

Драга Милкић,

Прешао сам у ово месташце, 7. километара од Париза; све у баштама и зеленилу.

У истој вили где је и г. Милачић. Писаћу, јављам ти само адресу.
Ја сам врло добро.

Брана.

Ex. Branimir
Tchossitch
Shez madam
Bories,
45. Rue de
Chenaeaux
Iceaux Seine –
Француска

[Адреса:]
Madame
Даринка Ђосић
Балканска ул. 12
Belgrade, Serbie

¹⁸ Разгледница, ћирилицом, мастилом; 8,6 x 13,8. МГБ, инв. бр. БЂ. 342.

7.

*Бранимир Ћосић – Даринки Ћосић*¹⁹
Разгледница, аутограф, Робенсон, 8. април 1927.

Robinson, 8. IV. 27.

Мајко,

Већ сам чеко добити штогод од тебе, драга мајчице, да си ми писала преко Ибровца или Мојића. Већ ми постаје дуго чекање. Надам се бар да сте добро. Слушај мајкани; пошто г. Милачић прима Политику, то би ти могла да ме претплатиш на Време,²⁰ и то од првог маја – ових 20 дана проћи ћу без новина. Занима ме да ли си примила сва моја писма и карте. Иначе, једва чекам да васпоставимо везу, јер овако ти све знаш шта се са мном догађа, и како сам; ја о вама не знам баш ништа. Али, чекам још који дан.

Воли тебе и Бајку – Брана.

[Адреса:]
Madame
Дар. Ћосићка
Балканска улица 12
Belgrade, Serbie

¹⁹ Разгледница, ћирилицом, мастилом; 9 x 14; МГБ, инв. бр. БЂ. 343.

²⁰ Дневни лист *Политика* основан 1904. (оснивач Владислав Рибникар). Лист *Време* основан 1921. (излазио до 1941).

III.

ПРЕПИСКА РАДЕТА ДРАИНЦА
И ПИСМА БРАНИМИРУ ЋОСИЋУ
(1925–1931)

8.

*Раде Драинац – Бранимиру Ћосићу*²¹
Писмо, меморандум Правде, аутограф
Београд, 21. октобар 1931.

Подај г. Токину мог Пилњака и Џон Дос Пасоса.²²

[Р. Драинац]

9.

*Раде Драинац – Бранимиру Ћосићу*²³
Разгледница, аутограф.
Скопље, 28. децембар 1931.

Драги Брано,

28 – XII – 1931.

Читам те стално и не могу да се начудим лакоћи твојих схватања литературе,
нарочито ове са леве обале.²⁴ Бог нека ти помогне!

Твој Р. Драинац

[Адреса:]
Господин
Бранимир Ћосић
књижевник
Београд
Редакција „Правде”
Влајковићева 8

²¹ Меморандум, ћирилица, оловком: 22,5 x 29,4: МГБ, инв. бр. БЂ. 1664.

²² Милан Токин (1909–1962), публициста, историчар књижевности, сарадник листа *Време*. Б. А. Пилњак (1894–1938), руски књижевник; Џон Дос Пасос (1896–1970), амерички романописац.

²³ Разгледница, ћирилица, мастилом: на аверсу: фотографија / сепија, Скопље, Народно позориште Краља Александра I, 9 x 14: МГБ, инв. бр. БЂ. 533.

²⁴ Ради се о дугогодишњем сукобу Р. Драинца и писаца са тзв. књижевне левице и београдског надреалистичког круга. Б. Ћосић био је по схватањима близак групи левичарских писаца (Јован Поповић, Веселин Маслеша, Хуго Клајн, Ристо Ратковић и др.).

10.

[Тимотијевић Душан Дуда] – Бранимиру Ћосићу²⁵
Писмо, аутограф [Београд, јул 1925]

Драги мој Србине и јуначе,

Данас сам добио твоје писмо, данас сам нашао и једно од писама некад спремљених за слање и непослатих. Шаљем ти га због критика. Иначе видно да је из маја.

Исечке ћу потражити сутра. Ако нађем нешто, метућу већ у ово писмо. Ако, дакле, у њему не нађеш, знај да немам.

Што се посла које се свршава после дипломе тиче, бојим се да ће се десити пре месеца јануара, дакле пре твог повратка у Београд. Иначе ништа против.

Станислав Винавер²⁶ се са својом невидљивом женом још није развео. Уопште он није ни ожењен а они који су извесног дана били у протестантској цркви да га виде кад се венчава имали су тог дана халуцинације. Постоји још и могућност да је госпођа умрла, па се то не зна. Постоји и то да је већ у другом стању па не излази. Ко би могао да разуме тако компликоване ствари.

Радује ме што у тој околини постајеш поштен. И време ти је. А каква би изгледала земља у којој се не би налазио и по који такав човек.

Књига и ревија јок.

У Београд приспео Раде Драинац. Истина неколико дана, па опет нема; ваљда су га стрпали опет да дослужи који месец у војсци. Ако жив из те војничке афере изађе спрема се на јесен на велику књижевну акцију.²⁷ Божа К. спрема 30 – 40 књига. Дрца учи за испит и као кукавица првокласна ничим другим не сме да се бави. Мима још увек пише „Зорила” а остали млађи свет тако по мало промешкољи па опет ништа.²⁸

Иначе Дрца и ја на јесен оснивамо издавачко предузеће.

Ново даље ништа.

Твој, Дуда

P.S.

У Паризу, ако одеш, наћи ћеш Душана Матића, Саву Мојића итд.²⁹ Јуче дошао Лучев оданде и прича о лепим стварима.

²⁵ Писмо, ћирилица, мастилом: 10,5 x 17,5: 2 листа, 4 стране: МГБ, инв.бр. БЂ. 136.

Душан Тимотијевић – Дуда (1903–1968), новинар, публициста.

²⁶ Станислав Винавер (1891–1955), књижевник.

²⁷ Р. Драинац 1924. служио је војни рок у Скопљу. Неколико дана пре одслужења војске, јула 1925. са својом девојком Даринком Хаџи Ристић бежи у своје родно место село Трбуње, а 13. јула венчава се са њом. Средином новембра полази за Париз у који стиже 4. јануара 1926. године.

²⁸ Милан Дединац (1902–1964), песник; Божидар Ковачевић (1902–1990), песник, есејиста, преводацац.

²⁹ Душан Матић (1898–1980), песник, есејиста, преводацац, један од оснивача београдског надреалистичког покрета.

11.

*Милан С. Јовановић – Бранимир Ћосић*³⁰
Разгледница, аутограф.
Париз, 7. јануар 1926.

Драги пријатељу,

Ево ме коначно у Паризу за којим сам жудио.[...] Овде је киша, дошао је Драинац, Светосавски отишао.³¹

Здраво!

Ваш Милан С. Јовановић

12.

*Ратковић Ристо – Бранимиру Ћосићу*³²
Дописница, аутограф.
/Сажетак – интерпретација/
Београд, 22. фебруар 1929.

Примио је карту. Жао му је што га није видео на дан одласка. Код њега је све по истом, сем што је неколико ноћи узастопце остајао у кафани „Туга. Итд.” Дача [Сокић]³³ га је замолио да каткада напише чланак за „Правду”. Пристао је. Рака [Драинац] добро пише али хоће да се све врти око његовог имена.³⁴ Поздравља га Душан Јерковић.³⁵

³⁰ Разгледница, ћирилица, мастилом: на аверсу фотографија Париза / Тријумфална капија и гроб Незнаног јунака/ Paris / L Arc de Triomphe et la tombe du Soldat Inconnu/ 9 x 14: МГБ, инв. бр. БЂ. 1002./ Милан Јовановић Стојимировић (1898–1966), публициста.

³¹ Половином децембра 1925. Р. Драинац је кренуо за Париз, и уз успутна задржавања, стигао 4. јануара 1926. године. Свирао је „другу” виолину уз пројекцију немих филмова у једном парискском биоскопу. Исте године вратио се у земљу и у Скопљу објављује збирку *Лирске минијатуре*; Светосавски (Светислав Стефановић, 1874–1944), књижевник.

³² Дописница, латиницом, оловком: 9 x 14: МГБ, инв. бр. БЂ 526. Ратковић Ристо (1904–1955), песник. Б. Ћосић био је у Француској до октобра 1927. када због погоршања здравља поново одлази у Швајцарску, у санаторијум Деј, у варошици Кроазет крај Лозане, где остаје до априла 1929. године.

³³ Сокић Дамјан – Дача (1903–?), уредник *Правде*.

³⁴ Р. Драинац почевши од 1929. активно пише за *Правду*, прво као хонорарни а затим као стални сарадник. Објављује путописне репортаже, књижевне фељтоне, критичке и полемичке чланке.

³⁵ Душан Јерковић (1903–1942), песник.

IV.

ПИСМА ДУШАНУ З. МИЛАЧИЋУ ИЗ ОСТАВИНЕ
У ФОНДУ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ

13.

[FACULTÉ DES LETTRES D'ALGER]

Monsieur le doyen,

Alger, le 9 juin 1920.

J'ai l'honneur de vous rendre compte de l'examen du DIPLOME D'ETUDES UNIVERSITAIRES (pour étudiants de nationalité étrangère) subi le 7 juin par M. Douchan MILATCHITCH, étudiant serbe.

Le jury était composé de M. MYVER, président, Léon GAUTHIER, MARTINO.

Le mémoire présenté par le candidat avait pour titre : LE DISCIPLE DE BOURGET & LES DEBUTS DE LA REACTION CONTRE LE POSITIVISME DE TAINÉ. Le rapporteur était M. MARTINO, qui s'est déclaré extrêmement satisfait. Ce travail témoigne en effet, chez le candidat, une vraie pratique du français littéraire ; il est écrit en une langue correcte, claire et exacte, sans lourdeur ni clichés. M. MILATCHITCH a une forte culture littéraire et philosophique, une connaissance très étendue de la littérature française contemporaine ; il manie avec habileté les méthodes de recherche de l'histoire littéraire ; il a utilisé de façon heureuse toutes les ressources que lui offraient les bibliothèques d'Alger.

Ce mémoire a été coté dix-huit sur vingt.

M. MILATCHITCH compte d'ailleurs reprendre à bref délai son travail, étendre sa documentation par des recherches dans les bibliothèques parisiennes, et nous rapporter son mémoire enrichi et développé sous forme d'une thèse de doctorat d'Université.

La soutenance a été excellente. Le candidat s'est exprimé en un français très pur, avec de très rares et très menues défaillances d'expression. Il a fait plus que le résumé de son travail ; il l'a complété sur plusieurs points ; il a élargi l'horizon de son sujet, et fait prévoir quelques-uns des développements nouveaux qu'il comptait y introduire.

Les réserves présentées par M. MARTINO ont tendu surtout à faciliter au candidat ce remaniement prochain du travail. Notre collègue lui a suggéré une refonte du plan, qui donnerait plus d'importance à l'ordre chronologique des faits et augmenterait la clarté de l'exposé. Il a critiqué des généralités hâtives et d'ailleurs inutiles sur le positivisme ; il a montré qu'on pouvait préciser, plus encore que le mémoire ne le faisait, l'intention qu'a eue Bourget de représenter Tainé dans le personnage d'Adrien Sixte ; il a signalé l'insuffisance des renseignements sur l'évolution

des idées de Bourget antérieurement au Disciple ; cette partie du travail devra être refaite d'après une connaissance plus précise des premières œuvres de Bourget. Il faudra aussi tenir compte du changement d'attitude de Taine après 1871, et chercher enfin si l'importance du Disciple a été, dès le début, aussi considérable qu'on l'a dite par la suite. D'une manière générale d'ailleurs cette réaction contre le positivisme, aux environs de 1890, n'a-t-elle pas été plus limitée et de moindre effet qu'elle ne paraît aujourd'hui ?

M. MILATCHITCH a répondu avec intelligence, précision, et avec une grande probité de pensée à ces diverses remarques. La soutenance a été cotée seize sur vingt.

L'explication d'un passage du Disciple, cotée quatorze, a confirmé la bonne impression qu'avait donnée la soutenance.

M. MILATCHITCH avait choisi comme matière à option la PHILOSOPHIE et particulièrement la PSYCHOLOGIE. C'est M. Léon GAUTHIER qui s'est chargé de cette partie de l'examen.

Il a interrogé le candidat sur la méthode en psychologie. M. MILATCHITCH a fait preuve dans sa réponse de maturité d'esprit et de solides connaissances, tirées non seulement de la conférence de psychologie appliquée à l'éducation qu'il avait suivie durant l'année, mais aussi de lectures personnelles, dont il a su faire profit. Cette épreuve a été cotée quatorze sur vingt.

Le jury a décidé, à l'unanimité, de déclarer M. MILATCHITCH digne du DIPLOME D'ETUDES UNIVERSITAIRES avec la mention très honorable.

En annonçant ce résultat flatteur au candidat, j'ai cru devoir rappeler les liens particuliers qui unissaient l'Algérie et l'Université d'Alger à la jeunesse serbe, j'ai exprimé l'espoir de voir se renouveler des séances pareilles à celles-ci, qui ne peuvent que resserrer ces liens d'une façon particulièrement heureuse.

Veuillez agréer, Monsieur le doyen, l'expression de mes sentiments dévoués.

Signé : Georges Yver
Pierre Martino

[Факултет књижевности у Алжиру]
Пјер Марино – (декану) Рене Басеу³⁶
Писмо, писаћом машином, Алжир, 9. јун 1920.

Alger, le 9 juin 1920.

Господине декане,

Имам част да вам поднесем извештај ДИПЛОМСКОГ ИСПИТА НА УНИВЕРЗИТЕТУ (студенти стране националности). Испит је полагао господин Душан Милачић, српски студент 7. јуна.

Чланови испитне комисије: господин М. Ивер, председник, Леон Готије, Марино.

Назив дисертације коју је представио кандидат је „УЧЕНИК ПОЛА БУРЖЕА И ПОЧЕЦИ РЕАКЦИЈЕ ПРОТИВ ТЕНОВОГ ПОЗИТИВИЗМА”³⁷

Господин Марино је поднео извештај о овом раду и изјавио је да је крајње задовољан. Овај рад нам указује на чињеницу да кандидат влада књижевним француским језиком, рад је написан на одличном француском језику, јасно и прецизно, без неспретних израза и фраза. Господин Милачић поседује једну јаку књижевну и филозофску културу, врло широко знање савремене француске књижевности, вешто барата истраживачким методама књижевне историје, искористивши на прави начин све изворе које су му пружиле библиотеке у Алжиру.

Ова дисертација је добила оцену 18 од 20.

Господин Милачић уосталом размишља да у скорије време поново ради на ту тему и прошири своју документацију истраживањима по париским библиотекама и да нам касније поднесе дисертацију обогаћену и проширену у форми универзитетске докторске тезе.

Одбрана рада је била одлична. Кандидат се изражавао на чистом француском језику са врло ретким и врло ситним недостацима у изражавању. Урадио је више од резимеа, комплетирао га је на више начина, проширио видике постојеће теме и предвидео неке нове које мисли да уведе.

Резерве које је показао господин Марино су имале за циљ да олакшају кандидату писање следећег рада. Наш колега му је саветовао измену плана, који би дао много више важности хронолошком реду догађаја и повећао јасност експозеа. Критиковао је брзоплете и уосталом непотребне генерализације о

³⁶ Писмо на француском језику: 3 листа, 3 стране; Народна библиотека Србије (НБС). Рукописно одељење (РО). Р 491 I/1; (преводи писама: Валерија Војновић).

³⁷ Пјер Марино (Pierre Martino, 1880–1953), историчар књижевности (компаратиста), професор Универзитета у Алжиру – Факултета књижевности. Био је ментор Д. Милачићу за дипломски рад из француске књижевности. Душан Милачић је један есеј под насловом „Пол Бурже до 1889”, објављен у часопису *Мисао* 1921, посветио свом професору Пјеру Мариноу.

позитивизму; показао је да можемо да прецизирамо много више него што то чини дисертација, намеру коју је имао Бурже да представи Тена у личности Адриена Сикста, наговестио је недостатак информација о еволуцији Буржеових идеја које су предходиле „Ученику”; овај део посла ће се морати поново одрадити по прецизнијим сазнањима првих Буржеових дела. Биће потребно водити рачуна о промени Теновог става после 1871. године и сазнати коначно да ли је важност „Ученика” била од самог почетка тако значајна као што је речено касније. Уопштено говорећи није ли ова реакција на позитивизам око 1890. године била ограниченија и мање ефектна него што се данас чини?

Господин Милачић је одговорио интелигентно, прецизно и часно на те различите примедбе. Одбрана је оцењена са 16 од 20.

Објашњење једног дела „Ученика”, оцењено са 14 је потврдило добар утисак који је одбрана рада оставила.

Господин Милачић је изабрао као изборни предмет ФИЛОЗОФИЈУ и нарочито ПСИХОЛОГИЈУ. Господин Леон је био задужен за тај део испита.

Испитивао је кандидата о методи у психологији. Господин Милачић је показао својим одговором духовну зрелост и чврста знања. Све то научио је не само на конференцији психологије и применио током годишњег школовања, већ је лично пуно читао и одатле црпео знања такође. Испит је оцењен са 14 од 20.

Комисија је одлучила, једногласно, и изјавила да је господин Милачић достојан ДИПЛОМЕ УНИВЕРЗИТЕТСКИХ СТУДИЈА са напоменом „врло уважен”.

Објављујући овај похвални резултат кандидату помислио сам да морам да подсетим нарочите везе које уједињују Алжир и Универзитет у Алжиру са младим Србима, изразио сам наду да се обнове сличне сеансе (дебате) као ова овде које само могу још чвршће и успешније да стегну постојеће везе.

Гоподине декане, примите моје срдачне поздраве.

Потписано: Жорж Ивер / Пјер Мартино (аутограф)

14.

République Française
Chambre des députés

Paris le 14 Mars 1930

Cher Monsieur,

Voulez-vous me permettre de vous féliciter de la façon la plus chaleureuse pour votre soutenance de thèse. J'aurais voulu être des premiers à le faire, mais j'ai été très empêtré par la discussion du budget et je n'ai pu le faire jusqu'ici.

Permettez-moi de profiter de l'occasion pour vous envoyer mes sentiments les plus cordiaux et les plus dévoués.

Louis MARIN.

Република Француска / Народна скупштина
*Луј Марен – Душану З. Милачићу*³⁸
Меморандум, писаћом машином, Париз, 14. март 1930.

Paris le 14 Mars 1930.

Драги господине,

Дозволите ми да Вам најискреније честитам на одбрани тезе. Желео сам да будем међу првима који честитају, али сам био ангажован око дискусије о буџету и самим тим спречен, па нисам могао до сада то да учиним.

Дозволите ми да искористим ову прилику и пошаљем вам најсрдачније и најоданије поздраве.

Луј Марен³⁹

³⁸ Писмо на француском језику: 1 лист, 1 страна; НБС. РО. Р. 491/3.

³⁹ Луј Марен (Louis Marin, 1871–1960), познати француски политичар, министар у неколико влада. Био је председник Друштва пријатеља Југославије / Association des Amis de la Yougoslavie/ у раздобљу између два рата, а почасни председник маршал Франше Д' Епере / Franchet d' Esperey, 1856–1942/.

15.

*Петар Скок – Душану Милачићу*⁴⁰

Дописница, аутограф, Загреб, 20. март 1930.

Загреб, 20. 3. 30.

Поштовани господине докторе,

Примио сам вашу тезу коју сам већ прегледао. Најлепше Вам хвала на пажњи коју сте ми исказали пославши ми по један егземплар.

Изволите уједно примити и моје најсрдачније честитке пригодом вашег најновијег успеха. Како сам вас већ раније познавао, ја сам одмах веровао у ваш успех.⁴¹

Срдачан поздрав
од оданог Петра Скока

[Адреса:]
Господин
Др З. Милачић
35 Лешјанинова
Ниш / Niš

⁴⁰ Дописница, ћирилицом, мастилом; на жигу датум: 20. III. 30. НБС. РО. Р. 491/ I 6

⁴¹ Петар Скок (1881–1956), професор, романиста, лингвиста. На Свеучилишту у Загребу 1923. године Душан Милачић је докторирао код професора Петра Скока одбранивши дисертацију, проширену верзију дипломског рада из Алжира, под истим насловом: „Ученик Пола Буржеа и почетак реакције против Теновог позитивизма”.

16.

FACULTÉ DES LETTRES D'ALGER
CABINET DU DOYEN

Alger, 28. Mars 1930.

Mon cher ami,

Je trouve en rentrant d'un voyage à Paris vos deux thèses. Merci pour le don de ces beaux exemplaires, merci pour votre fidèle souvenir. Je vais les lire avec grand soin et j'en enverrais un compte-rendu à la Revue-Critique.

Bien amicalement à vous,

Pierre Martino

Факултет књижевности у Алжиру / Кабинет декана
*Пјер Мартино – Душану З. Милачићу*⁴²
Меморандум, аутограф, Алжир, 23. март 1930.

Alger, 23. mars 1930.

Мој драги пријатељу,

Нашао сам вративиши се са путовања у Париз Ваше две тезе.⁴³ Хвала што сте ми поклонили ове лепе примерке, хвала на вашој верној успомени. Прочитаћу их са великом пажњом и послаћу осврт у часопису „Revue critique”.

Свако добро, пријатељу.

Пјер Мартино

⁴² Писмо на француском језику, мастилом; 1 лист, 1 страна, НБС. РО. Р.491/ I /

⁴³ Пјер Мартино (1880–1953), професор Факултета књижевности у Алжиру.

17.

Cher Maître du Théâtre,

Quelle bonne surprise m'a fait Monsieur Markovitch en m'apportant non seulement de vos nouvelles, mais aussi une lettre autographe ; je vous envoie immédiatement par la valise les 2 livres demandés. Renvoyez-les-moi bien vite car c'est mon pain quotidien.

Heureux homme qui vit au milieu des illusions théâtrales... et des beautés de la scène. Que ne puis-je aller vous serrer la main sur les planches de Belgrade.

Maurice Blondel

Морис Блондел – Душану З. Милачићу⁴⁴
Разгледница, аутограф, [Париз, 1935–1941]

Драги краљу позоришта,

Какво лепо изненађење ми је приредио Марковић⁴⁵ што ми је пренео не само новости од Вас него и писмо написано Вашом руком; шаљем Вам одмах у коферу две књиге које сте тражили. Вратите ми их брзо јер оне су мој насушни хлеб.

Срећан је човек који живи усред позоришних илузија и сценских лепота. Што не могу да дођем да вам честитам и стегнем руку на београдским даскама.

Морис Блондел

⁴⁴ Разгледница на француском језику, мастилом: 1 лист, 1 стр; НБС; РО. Р.491/20 (2719/57).

⁴⁵ Морис Блондел (Maurice Blondel, 1861–1949), католички филозоф, професор универзитета у Лилу и Екс ан Провансу. Милан Марковић (1895–1976), романиста, компаратиста, докторирао на Сорбони (1928). Од 1942. живео у Француској; професор универзитета у Рену, Нансију и Паризу (1949–1966). У време слања писма, Душан З. Милачић је у Народном позоришту у Београду био прво књижевно-уметнички референт (1935–1939), а потом постављен за директора Дrame (1939–1941)

18.

*Душан З. Милачић – Министарству просвете*⁴⁶
Писмо, писаћом машином, Београд, 23. новембар 1939.

МИНИСТАРСТВУ ПРОСВЕТЕ

Како дужност директора драме апсорбује целокупну делатност једног човека, а желео бих да се поново вратим својим књижевно-научним студијама, које сам морао потпуно напустити од постављења за директора драме, то ми је част замолити Г. Министра просвете да ме разреши дужности директора драме Народног позоришта у Београду и постави за професора у једној од београдских гимназија, а накнадно додели на рад било Државној архиви било универзитетској библиотеци, пошто већ четрнаест година не радим у школи. Пристао бих да се доделим на рад и Народном позоришту /као књижевни референт, на ком сам положају и био до наименовања за директора драме/, ако то буде желео управник Позоришта, али ни у ком случају не бих желео да останем на положају директора драме.⁴⁷

19.

*Тихомир М. Ранчић – Душану З. Милачићу*⁴⁸
Писмо, аутограф, Ниш, 8. март 1930.

Ниш, 8- III – 930.

Драги Душко,

Данас сам у „Времену” прочитао *Compte rendu* твоје сјајно одбрањене докторске тезе на Сорбони.⁴⁹ Видео сам да је то заиста био књижевни догађај, те сам срећан да ти у име моје жене и моје најсрданије честитам на бриљантном успеху.

Срдечно те поздравља

Тика М. Ранчић

⁴⁶ Писмо, ћирилицом: 1 лист, 1 страна; НБС. РО. Р. 491/19.

⁴⁷ Министарство није уважило Милачићеву молбу, тако да је он остао на месту директора драме Народног позоришта две године (1939–1941). Почетком 1942. прешао је на рад у Државни архив Србије. По сопственој жељи, исте године је пензионисан, и све време окупације до ослобођења, провео је у кући на породичном имању у селу Беле Воде, надамак Прокупља.

⁴⁸ Писмо, ћирилицом: 1 лист, 1 страна; НБС. РО. Р. 2719/57

⁴⁹ Честитка пријатеља из Ниша / *Compte rendu* - извештај, вест). У листу *Време* који се помиње у писму, објављен је дужи чланак на другој страни о Милачићевој одбрани дисертација на париској Сорбони: *Време*, субота, 8. март 1930, бр. 2845, стр. 2; наднаслов чланка: *Једна ретка теза на Сорбони* / гл. наслов: „Два француска дела г. др. Душана Милачића о позоришној продукцији Хоноре де Балзака”.

20.

САВЕТУ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ БЕОГРАД

[Др Миодраг Ибровац, др Никола Банашевић, др Војислав Ђурић]⁵⁰

Писмо / документ, писаћом машином.

Београд, 23. март 1958.

Одазивајући се радо позиву Народне библиотеке, потписани професори Београдског Универзитета подносе му свој заједнички реферат о квалификацијама др Душана Милачића.

Рођен 1892. у Мердарима, Душан Милачић је учио гимназију у Нишу, а завршио у Скопљу. Студирао је француски језик и књижевност на Универзитетима у Екс-ан-Прованс и Алжиру, код познатог књижевног историчара Пјера Мартиноа. Од 1920. до 1924. био је професор у Нишу; 1923. положио је докторат у Загребу са темом: „Ученик” *Пола Буржеа и почеци реакције против Теновог позитивизма*, а 1930, у Паризу, докторат књижевности са темама: *Le Théâtre d’Honoré de Balzac*; и *Le Théâtre inédit d’Honoré de Balzac*. Од 1925. до 1928. био је шеф Просветног одељења / културни агаше/ у Паризу, од 1931. до 1934. управник позоришта у Нишу, а затим директор у Народном позоришту у Београду, све до рата, када је пензионисан. После рата постао је управник Народне библиотеке, на ком положају се налази и данас, и где је најбоље показао своје одличне организаторске особине.

Душан Милачић се рано почео бавити књижевношћу / откако је 1913. издао збирку песама: *Моменти душе* /, и књижевном историјом, и дао је низ дела од вредности: у првом реду своје две докторске тезе, на француском, о Балзаковим драмским делима, са критичким издањем свих његових дела, скица и пројеката те врсте/ око четрдесет/. Ова два дела, која је наградила Француска академија,⁵¹ рађена врло савесно по документима из Балзакове заоставштине у Шантијију, обогатила су биографију писца „Људске комедије” једним новим поглављем: приказујући његове огледе на драми, која га је увек јако привлачила али где није успео да остави дела вредности његових романа, сем донекле *Меркадеа*. Француски књижевни историчари, од Андре Антоана, творца „Слободног позоришта”, до Емила Анриоа, члана Француске академије, г-ђе Жерар д’Увил, Ж. Ернеста Шарла, Едмона Сеа, Емила Мања,⁵² једнодушно истицали значај Милачићеве студије: његов научни метод, његову савесност у прикупљању грађе, његову јасност у излагању – као и наши приказивачи

⁵⁰ Писмо, куцано ћирилицом, 2 листа, 2 стране; НБС.РО. Р. 491/ 433.

Др Миодраг Ибровац (1885–1973), академик, романиста, професор Универзитета у Београду. Докторирао на париској Сорбони, 1923; др Никола Банашевић (1895–1992), романиста, историчар књижевности. Француски језик и књижевност студирао у Дижону (1913–1914), докторирао на Универзитету у Паризу (1923), декан Филозофског факултета (1955/56) и Филолошког факултета у Београду (1960/62); др Војислав Ђурић (1912–2006), академик, историчар књижевности, професор Филозофског (1956) и Филолошког факултета (1960) у Београду.

⁵¹ За дисертације, Француска академија одликовала је др Душана З. Милачића Златном медаљом „Академских палми”. Поред овог одликовања, носилац је високог француског признања: „Палме официрског реда” и Легије части.

⁵² Андре Антоан (André Antoine, 1858–1943), глумац, критичар, филмски редитељ, оснивач париског театра – *Le Théâtre Libre* (1887); Емил Анро (Emile Henriot, 1889–1961), песник, есејиста, књижевни критичар; Жерар д’Увил (Gérard d’Houville, 1875–1963), песник, романистијер, новинар; Ернест Шарл Ж./Жан/, (Ernest – Charles J./ Jean/, 1875–1953), књижевни критичар, доктор права; Едмонд Сеа (Edmond Sée; 1875–1959), позоришни критичар, драмски писац; Емил Мањ (Emile Magne, 1877–1953), књижевник, историчар књижевности, критичар.

/ Милош Савковић у *Српском књижевном гласнику*⁵³. Тим студијама, Милачић је у Француској стекао глас угледног балзаковца, који је допринео бољем познавању великог романсијера.

Милачић је и на српском доста писао о Балзаку, и издао о њему и о Виктору Игу две обимне, изврсне монографије / Српска књижевна задруга – 1949, 1954/, а ускоро ће бити објављена и трећа: о Емилу Золи. Оне дају врло верну и живописну слику живота и рада ових знаменитих писаца, од којих је сваки био иницијатор једног новог књижевног покрета.

Поред тога, Милачић је дао већи број огледа о француским писцима, од Госпође де Лафајет и Маривоа до Хиполита Тена, и о књижевним проблемима, од „Кризe европске савести”⁵⁴ крајем XII и почетком XVIII века до „Чисте поезије” и других савремених струјања. Неки од ових огледа објављени су у две књиге: *Есеји из француске књижевности* /1956/ и *Реализам и натурализам у књижевности* /1957/. Овде спадају и две романсиране биографије: о *Сари Бернар* /1937/ и о *Марији Млаибран* /1954/, у којима се огледа и познавање уметничког живота у Француској у њихово доба.

Све те расправе, плод дугогодишњих систематских и продубљених студија, одају одличног научног радника који је у току свих резултата савремене књижевне историје, који уме да одабере битне црте, да уочи изворе појединих писаца и дела, и да их, у широком оквиру социјалне позадине, живо прикаже нашим читаоцима. Тиме Душан Милачић више од четврт века врши благотворну мисију тумача француске књижевности, из које је он дао и низ одличних превода, као што су: Маривоова *Маријана* и његов *Сељак скоројевић*, Лаклоове *Опасне везе*, Игова *Деведесет трећа*, Меримове *Приповетке*, Балзаков *Чича Горио* и његове *Филозофске приче*, Стендалова *Арманса*, Додеове *Приповетке*, Метерлинкова *Плава птица*...

Назисмо да је др Душан Милачић као научник, на основу ових многобројних и одличних радова, и уз то и по другим својим особинама и заслугама, као просветни и културни радник, одавно стекао право на највиши ранг у просветној струци наше земље, ранг редовног професора Универзитета, то јест научног саветника, и стога га топло предлажемо за највише звање које предвиђа Закон о организацији научног рада од 1957. године, то јест: за звање научног саветника.⁵⁵

У Београду, 21 марта 1958.

Др. Миодраг Ибровац, с.р.
Др. Никола Банашевић, с.р.
Др. Војислав Ђурић, с.р.

⁵³ Милош Савковић, „Једна књига о Балзаку”, *Српски књижевни гласник*, 1930, Н. С. књ. XXIX, 630–632.

⁵⁴ Душан З. Милачић, „Криза европске савести (1680–1715)”, *Српски књижевни гласник*, 1935, Н. С. књ. XLV, 541–548; „Чиста поезија”, *Српски књижевни гласник*, 1927, Н. С. књ. XX, 277–282.

⁵⁵ Д. Милачић и поред понуде да из Народне библиотеке пређе за редовног професора на Филозофском факултету у Београду, остао је на месту управника Библиотеке 1944–1960. када је пензионисан. О томе сам Милачић у тексту „Разговор” (објављен у: *Душан З Милачић, романиста, књижевник, преводилац* / каталог изложбе, аутор Јован Младеновић/, Народна библиотека „Раде Драинац”, Прокупље, 2021, 87–94), каже следеће: [...] „После 1950. године професори Ибровац и Банашевић позвали су ме да „по позиву” дођем за редовног професора француске књижевности на Филозофском факултету у Београду. Ја сам им се захвалио и изјавио да сматрам да сам у доба обнове Народне библиотеке потребнији тој установи него Универзитету. Предложили су ми затим да бар дођем за хонорарног професора, али нисам могао да прихватим и зато што се човек на универзитету мора потпуно посветити настави и предавањима, а ја, поред свог редовног посла, то нисам могао да постигнем, а, уз то, био сам у годинама кад се више не долази на универзитет”.

Литература и извори

Извори

- Андрић, Надежда, *Бранимир Ћосић у писмима и документима*, каталог легата IV, Музеј града Београда, 1973.
Фонд Одељења посебних фондова Народне библиотеке Србије: /Оставина др Душана З. Милачића/
Фонд Музеја града Београда: /Легат Бранимира Ћосића/

Литература

- Јанковић, Жељка, „Српско – француске просветне везе у периоду 1936–1940”, *Прилози за језик, књижевност, историју и фолклор*, бр. 2, 2016, 117–139.
Максимовић, Горан, „Заборављени пјесник и романиста Душан З. Милачић“, Душан З. Милачић, *Моменти душе: поезија, есеји, преписка*, Sceroprint Ниш/Народна библиотека „Раде Драинац”, Прокупље, 2020, 12–13.
Милачић, Душан З, *Есеји из француске књижевности*, поговор М.Ц, Просвета, Београд, 1956, 165–169.
Младеновић, Јован, *Душан З. Милачић, романиста, књижевник, преводилац / Dušan Z. Milačić, romaniste, litteraire, traducteur/*, каталог изложбе, Народна библиотека „Раде Драинац”, Прокупље, 2021, 55–94.
Новаковић, Јелена, „Поводом француске преписке Миодрага Иброваца”, *Миодраг Ибровац и његово доба*, Зборник радова са библиографијом, Службени гласник / Народна библиотека „Јефимија”, Београд – Трстеник, 2012, 91–102.
Петровић, Нада, „Посланство Краљевине Југославије у Француској – Париз и његова архивска грађа”, *Архив*, год. II, бр. 2, 2001: 28–29.
Радовић, Миодраг, „Компаратиста Миодраг Ибровац”, *Миодраг Ибровац и његово доба*, Зборник радова са библиографијом, Службени гласник /Народна Библиотека „Јефимија”, Београд – Трстеник, 2012, 21.

Jovan Mladenović

CORRESPONDENCE OF DR DUŠAN Z. MILAČIĆ, BRANIMIR ĆOSIĆ AND RADE DRAINAC /EPISTOLARY FOR LITERARY BIOGRAPHY/

Summary

The paper selectively publishes the so far unknown correspondence of Dr Dušan Z. Milačić (1892–1979), one of the luminaries of romanistics in Serbia, a writer and translator, and two important Serbian writers who lived and worked in the period between the two world wars: Branimir Ćosić (1903–1934) and Rade Drainac (1899–1943), a poet. They all belong to nearly the same generation, and each of them was, in their own way, a ‘French student’. From 1920 to 1939, they all witnessed the epoch, personalities and events that

essentially shaped Serbian literary trends, which were interactively influenced by the French literature and culture. The new reading and interpretation of their correspondence proves that the participants have thus offered epistolary contributions which unequivocally complete their literary biography and may as well serve as valuable material for further theoretical and critical elucidations in literature. In the introduction, the basic biographical data of the three writers are given, whereas the second part of the paper is the analysis of their correspondence and contains comments and clarifications. The letters written in French are followed by Serbian translation. The material presented in this paper is kept in Dr. Dušan Z. Milačić's legacy in the National Library of Serbia and in Branimir Ćosić's legacy in the Museum of the City of Belgrade.

Keywords: correspondence, letters, French literature, Dr. Dušan Z. Milačić, romanist, material, Ćosić, Drainac

Ђорђе Нешић (1957–)
Културни и научни центар
„Милутин Миланковић”, Даљ, Хрватска
kzc.milankovic@gmail.com

УДК 061.6(497.5)
51/52:929 Миланковић М.

ДЈЕЛАТНОСТ КУЛТУРНОГ И НАУЧНОГ ЦЕНТРА „МИЛУТИН МИЛАНКОВИЋ” У ДАЉУ

Сажетак: У раду се говори о Милутину Миланковићу, једном од петнаест најзначајнијих научника свих времена који су се бавили планетом Земљом и његовој математичкој теорији климе, познатој под именом Миланковићеви циклуси.

Износи се подаци о научној родној кући, заштићеном споменику културе, доведеном до руба урушавања; напорима за њену обнову и уређење. Указује се на богату библиотеку и збирку слика у кући Миланковићевих, чији је већи дио смјештен у депоу САНУ, а мањи се налази у приватним збиркама и библиотекама. Говори се о оснивању Културног и научног центра „Милутин Миланковић”, осмишљавању сталне поставке изложбе о Миланковићевом дјелу и стратегији развоја КНЦ „М. Миланковић”.

Описује се рад Културног и научног центра „Милутин Миланковић” у Даљу и његов едукативни карактер, гдје се путем сталне поставке изложбе о дјелу Милутина Миланковића врши едукација младих. Посебно се указује на значај интерактивног софтвера Канон Милутина Миланковића – водич за почетнике, геомеханичких модела помоћу којих се тумаче Миланковићеви циклуси, Миланковићевог планетаријума, обуке у раду с младима путем астрономске радионице и проматрање неба телескопом, те сазнања о временским промјенама радом на малој метеоролошкој станици.

Кључне ријечи: Милутин Миланковић, Миланковићеви циклуси, родна кућа, Културни и научни центар, стратегија развоја, едукација, геомеханички модели, телескоп, мала метеоролошка станица

О Милутину Миланковићу

1.

Милутин Миланковић, научник свјетског гласа, астроном, геофизичар, климатолог, математичар, инжењер проналазач, доктор технике, универзитетски професор, књижевник, потпредсједник САНУ, рођен је у Даљу 16. маја 1879. у угледној породици, у ондашњој Аустроугарској, у данашњој Хрватској, у близини Осијека.

О својим прецима, у родослову који је саставио за период од 1690. до 1940. године, Миланковић каже:

„Миланкови потомци, који се по њему назваше Миланковићима, живели су у Даљу два и по века. Својим способностима и тежњом ка вишем попеше се у ранг интелектуалаца и факултетлија већ својим трећим коленом, мојим прадедом Тодором, који је свршио правне науке, а школовао и своје синове”¹

Милутинов отац Милан и мајка Јелисавета, из угледне осјечке породице Муачевић, изродили су шесторо дјеце, од којих је троје умрло у дјетињству и раној младости, а дуговјеки су били само Милутин, његова сестра близнакиња Милена и млађи брат Богдан, познати романиста и музиколог. Милан Миланковић држао је радњу с колонијалном робом која је дунавским лађама пристизала из Беча, Пожуна и Пеште. Умро је врло млад, када је Милутину било само шест година, тако да је бригу о дјечи и имању од преко педесет хектара ораница и винограда, поред мајке, преузео њихов ујак Васа Муачевић, који ће водити бригу о Милутину све док овај не почне самостално да привређује кроз инжењерску праксу.

Милутин Миланковић није редовно похађао основну школу него је имао приватне учитеље и сва четири разреда основне школе положио је одједном 1889. године. Велики утицај на формирање Миланковићеве личности имала је родна кућа и њезино окружење, посебно величанствени Дунав који је протицао поред њихове баште.

Године 1889. уписује се у реалну гимназију у Осијеку. Овдје ће пресудну улогу у његовом животном одређењу имати професор математике Владимир Варићак, доцнији познати математичар, члан ЈАЗУ и САНУ.

Године 1896. уписује се на студије грађевинске технике у Бечу, гдје за 6 година стиче звање дипломираног инжењера, а 1904. године постаје доктор техничких наука. Од 1905. до 1909. ради као грађевински инжењер у неколико бечких фирми, а афирмацију стиче као пројектант армирано-бетонских грађевина. Пријављује шест патената чијом примјеном ће бити изграђени бројни објекти на подручју тадашње Аустроугарске монархије.

¹ Успомене, доживљаји и сазнања, 1879–1909., Детињство и младост, САНУ, Београд, 1979, стр. 10.

На позив познатих научника Јована Цвијића, Михаила Петровића и Богдана Гавриловића, Миланковић напушта уносни посао и прихвата мјесто ванредног професора примијењене математике на тек основаном Универзитету у Београду. На овој дужности остаће све до пензионисања 1955. године. У међувремену изабран је за редовног члана САНУ и дописног члана ЈАЗУ, провео је Први свјетски рат у интернацији у Будимпешти, објавио своја најзначајнија дјела, учествовао на међународним научним скуповима.

Умро је у Београду 12. децембра 1958. године, а по властитој жељи, његови посмртни остаци пренесени су у Даљ, 1966. године, гдје почива у својој породичној гробници с родитељима, сестром, браћом и бројним прецима међу којима је било и сељака и ратника, официра и генерала, дворских савјетника и народних трибуна, проналазача и филозофа.

Миланковић се бавио круцијалним космичким и људским питањима, сунцем и ледом, од чијег међусобног односа зависи појава и опстанак живота у свемиру. У скромним условима, помоћу папира и оловке, математички је објаснио узроке, настанак и трајање ледених доба на Земљи, доказао везу између небеске механике и климе на Земљи, поставио теорију помјерања сјеверног Земљиног пола. Најзначајније Миланковићево дјело је *Канон осунчавања Земље и његова примена на проблем ледених доба*, у којем је скупио резултате свог двадесетпетогодишњег рада. Поред тога, Миланковић је значајан и као књижевник. Његова књига популарне науке *Кроз васиону и векове* једна је од најбољих у свом жанру, као и тротомни мемоари *Успомене, доживљаји и сазнања*, гдје су сјећања на родну кућу, Даљ и његову околину исписани изузетним лирским тоновима. Као добар приповједач, Миланковић се исказује у дјелу *Кроз царство наука*, гдје је на литерарни начин дочарао петнаестак најзначајнијих проналазача и проналазача у свјетској науци.

Миланковић је творац досад најпрецизнијег календара, у којем је календарска година свега 2 секунде дужа од садашње тропске године. Миланковићев календар захтијевао би корекцију тек за 28.000 година. Овај календар званично је прихваћен на Васељенском сабору у Цариграду 1923. године, али никада није примијењен у пракси.

Као и сви визионари, Миланковић није доживио да његове теорије стекну пуну афирмацију. Тек од 1976. године када су емпиријска истраживања доказала прецизност Миланковићевих теорија, његов углед у свјетској науци вртоглаво расте. Његово капитално дјело *Канон осунчавања и његова примена на проблем ледених доба* сврстано је у најзначајнија научна дјела 20. вијека. Милутина Миланковића свјетска наука уврстила је међу пет највећих научника 20. стољећа, а НАСА, агенција за свемирска истраживања, међу 15 највећих научника свих времена који су се бавили планетом Земљом. Термином Миланковићеви циклуси у свјетској науци се називају узроци промјене климе на Земљи, настанак и нестанак ледених доба. У Миланковићеву част један кратер на Мјесецу, један на Марсу и један планетоид названи су његовим именом. Европско геофизичко друштво од

1993. године додјељује медаљу с Миланковићевим именом и ликом за заслуге у геофизици. Пошто се Миланковић бавио и климом Марса, из НАСЕ постоји наговјештај да ће једна од будућих експедиција на Марс носити Миланковићево име. УНЕСКО је 2009. годину, поводом 130-годишњице научноковог рођења, прогласио Миланковићевом годином. У свијету се одржавају међународни научни симпозијуми посвећени Миланковићу, а глобална промјена климе на Земљи чини његово дјело трајно актуелним.

2.

Мене чудном снагом бесконачност привлачи и желим да дограбим целу васиону и да светлост њену распрострем, те да осветли сваки кутак.
(Милутин Миланковић)

Ова реченица звучи као жеља, али она је парадигматична као научни и животни *credo* Милутина Миланковића. Само ако задамо себи високе циљеве и посветимо им све своје знање, вријеме и енергију, досегнућемо их, или их, као у овом случају, прозрети и барем наслутити.

То је све теже учинити у данашњем времену у којем превладава антропоцентризам. Човјек се одређује према околини сагледавајући је у висини својих очију и онога што је испод те разине. Запоставили смо небо и астрономију. А сав је људски живот, сав живот на Земљи уопште, саображен Сунцу и његовом ритму. Смјена свјетлости и таме, будности и сна, рада и одмора, сјетве и жетве, живота и смрти проистиче из Сунца и његовог односа са Земљом. Оно одређује ритам наших свакодневних, годишњих и животних циклуса.

То Сунце угледао је први пут Милутин Миланковић у родном Даљу како се, огромно и румено, подиже изнад бачких врбака и тополика и рефлектује своје зраке од огледала Дунава. Осунчавање и рефлексација, уз гравитационе силе, кључни су утицаји Сунца на земаљски живот. Ова запретена слика пробудиће се у Милутину Миланковићу двадестак година касније када, у почетку предодређен да се бави пољопривредом или трговином, буде студирао грађевину и тумачио математичке обрасце.

Радећи касније као млади грађевински инжењер статичке и математичке прорачуне за велике грађевине земне механике широм Аустроугарске монархије, Милутин Миланковић је жудио за небеском механиком. Трошећи све своје вријеме и енергију на терену, уз аквадукте, мостове и вијадукте, сањао је да предаје студентима астрономију, а да слободно вријеме посвети научном раду, слиједећи свој порив да буде самосталан научник за шта се спремао докторатом. А тај сан започео је у дјечачким данима фасцинацијом звјезданим небом изнад Дунава у родном Даљу. Ова архетипска слика, ситног и усамљеног, али радозналост бића испод звјезданог бескраја, пратиће овог даљског аргонаута читав живот, кретао се од родног

мјеста Дунавом узводно према Бечу и Пешти или низводно према Београду. Звјездано небо, које је било важно свим древним народима од Египћана на овамо, свим научницима, па и нашим највећим Тесли и Пупину, опомена је данашњем времену кад људско око не допире даље од неонске рекламе на врху небодера.

Неколико људи играће важну улогу на животном путу младог Миланковића. Поред рано преминулог оца, били су ту његов ујак Васо Мучачевић, тотор и поочим, затим професор математике у осјечкој реалној гимназији Владимир Варићак и ујак Андрија Радовановић, проналазач, те једна историјска али и митска личност – Марко Краљевић. У раном дјетињству слушао је од оца Милана епске пјесме, стрепећи и плачући над Марковим невољама и искушењима и радујући се његовим побједама. Посљедње дјело које је написао Милутин Миланковић био је оглед о пјесми „Смрт Марка Краљевића”. Читамо ли ову пјесму у кључу календарске пјесме, а не заборавимо да је Миланковић реформатор календара, уочићемо да је Марко метафора Сунца и његове путање у току календарске године. („Кад сам прошло земље и градове / И обишо исток до запада...”). Своју смрт Марко ће сагледати у бунару испод вите јеле, на врху планине у доба љетњег солстиција кад Сунце једино и може да се одрази у бунару и кад снага Сунца креће силазном путањом, према јесењем еквиноцију. Одрас Сунца у бунару ће нас подсетити на Ератостена и његову генијалну идеју како да израчуна обим Земље. Говорећи о Марку, Миланковић говори и о себи, о свом путу, о Сунцу и будућој побједи своје тада оспораване теорије. Професор математике у осјечкој реалној гимназији Владимир Варићак препознао је Миланковићев таленат за науку и математику и знао је како да тај таленат бруси и усмјерава. Сваку грешку у Миланковићевом рачуну приписивао је слабости учениковог карактера, усмјеравајући га ка сазнању да математика и наука не трпе грешке јер грешке воде на странпутицу. Ову лекцију Миланковић је запамтио за цијели живот. Као студент сањао је да постане проналазач као његов ујак Андрија Радовановић, главни инжењер Шкодине фабрике оружја, који му је усадио савјет да све што се нацрта и израчуна у проналазаштву и у науци мора да се слаже у длаку. Овако припремљен за рад и живот, Миланковић је препознао у себи снагу да се подухвати даноноћног рада на математичкој теорији климе који ће потрајати двадесет пет година.

Изнад свог писаћег стола нучник је држао портрете родитеља и духовних отаца, Архимеда и Њутна, који су открили најважније законе којима се покоравашу и микро и макрокосмос. Додамо ли овим научницима Питагору и питагорејце, долазимо до тврдње да је васиона говор бројева и да почива на хармонији сфера. Лаза Костић је говорио да нема мира и спокоја, па ни умјетности без хармоније сфера, а Кеплер је правио нотне записе ове хармоније. Није случајно Миланковић у назив свог капиталног дјела уткао вишезначни, па и музички термин „канон” у којем мелодију почетног гласа у одређеним временским интервалима понављају сви остали гласови. Космос

није хаос него хармонија, у којем претежно сферна тијела све покрете, а они су кружног или елиптичног облика, понављају у малим или великим временским циклусима. Малим, као што је једнодневна ротација Земље око своје осе, већим као што је Платонова година, која траје 26.000 година, за које вријеме Земља направи свој пуни прецесиони круг, до циклуса који трају милионима година.

Миланковићевим циклусима називају се у науци параметри који математички доказују узроке и периодичност промјене климе на Земљи, појаву и престанак ледених доба. Миланковић се бавио круцијалним земаљским и космичким питањем – односом Сунца и леда, о чему зависи има ли или нема живота на чврстим небеским тијелима. Као што Хабловим телескопом завирујемо у дубоку прошлост свемира, тако Миланковићевим циклусима виримо у геолошку прошлост Земље. Све што се у тој прошлости десило остало је записано у дубини Земљине коре, а Миланковићева теорија служи као читанка те прошлости.

Лекције из те читанке видимо не само на ископини с дна Индијског океана, гдје је теорија први пут потврђена, него и у сталагмитима данас подводне пећине из Тиренског мора, лесним наносима код Сланкамена и широм Земље гдје год је њена прошлост избила на површину. Само теорија која се може оспорити или доказати је права научна теорија. Миланковићева математичка теорија климе на снази је већ више од 40 година и њен значај се непрекидно потврђује.

Родна кућа Милутина Миланковића у Даљу

Родна кућа Милутина Миланковића једносратна је грађевина изграђена крајем 18. вијека. Кућа има очуване архитектонско-стилске одлике барокног класицизма и документарно-меморијални карактер везан уз живот и дело научника свјетског значаја. Проглашена је спомеником културе 1979. године, те уписана у Регистар споменика културе Регионалног завода за заштиту споменика културе у Осијеку. Кућа својом просторном диспозицијом, тлоцртном концепцијом, спратношћу, организацијом унутрашњег простора и пространим парком уз објект, има одлике богате трговачке куће с краја 18. стољећа. Стилским карактеристикама везује се за барокну архитектуру славонског и војвођанског равничарског краја.

Миланковићи су изузетно држали до науке и културе. Били су претплаћени на све књиге и часописе који су излазили у окружењу тако да су током времена оформили веома богату библиотеку. Дио књига Миланковић и његов брат Богдан пренијели су у Београд, односно у Сарајево, дио белетристике и ријетких старих књига поклањао је пријатељима, професорима београдског Универзитета Павлу Поповићу и Тихомиру Ђорђевићу, а највећи дио библиотечног фонда страдао је 1945. године, при борбама за ослобођење Даља. Кућа је била опремљена и вриједним портретима

укућана и предака које су радили значајни сликари, међу њима и један од првих портретиста у српској ликовној умјетности Јован Исајловић Млађи. Међу Миланковићима било је много музикалних особа тако да је кућа имала клавир за обуку дјеце и за музичке вечери одраслих. Путујуће позоришне дружине често су свраћале у ову кућу да би одиграли представе само за укућане. У близини куће налази се Патријаршијски двор, љетна резиденција српских патријарха, с чијим су свештеницима Миланковићи били у пријатељству и блиско сарађивали. Патријаршијски двор посједовао је 25.000 јутара ораница, винограда, воћњака, шума и рибњака који су захтијевали мноштво радника и службеника. Многи од Миланковића били су ангажовани на овим пословима; неки од њих и као управници имања.

Двије су вертикале око којих се вртио живот и научни рад Милутина Миланковића – родна кућа и Дунав. У родној кући провео је интензивно само својих првих десет година (од рођења 1879. године до поласка у реалну гимназију у Осијек 1889.), али јој се цијелог живота враћао кад год су му то обавезе допуштале. Подигао је свој очински дом до митске разине, реализујући га као литерарну метафору поетике простора, у башларовском смислу, у мемоарима *Успомене, доживљаји и сазнања*.

С кућом и баштом је нераскидиво везан Дунав, који, дерући своју десну обалу, нагриза Миланковићеву башту:

„Тако ми Дунав односи, мало – помало, и последње остатке моје очевине. Али ја се не срдим на њега – а како бих могао! Колико пута ме је окупао и освежио, колико ми је месечина разменио својим талашчићима у златне дукате, колико сам снова просањао у чамцу што га је он љуљушкао! Тамо у моме родном дому немам никога више, Дунав је остао још једини пријатељ из раног детињства...”²

„...Слика Дунава који откида комад по комад земље била (му је) толико важна. И он је вероватно због тога цео живот трагао за нечим што је сталније, што остаје исто у свим менама и није се могао задовољити ни успешним занимањима која нису могла да му понуде ту постојаност.”³

Кад се помињу усмјеравања Миланковића према научним пољима, најчешће се указује на његовог гимназијског професора математике Владимира Варићака. Чини се да је Варићаку претходило звјездано небо над Дунавом:

„...Када је пала ноћ, а на небу се појавиле звезде у оном безброју који се виђа само у слободној природи, Дунав је изгледао лепши, тајанственији и величанственији но преко дана. А када га обли месечина, био је чаробан. Било је уживање седети у нашој башти, посматрати његове сребрне талашчиће и слушати њихов шум. С оне стране његове мешала

² Милутин Миланковић, *Успомене, доживљаји и сазнања*, САНУ, Београд, 1979. стр. 39–43.

³ Александар Петровић, *Циклуси и записи* (Opus solis Милутина Миланковића), САНУ, Београд, 2009. стр. 31.

се са тим шумом песма хора безбројних певача. То су биле жабе које су се од памтивека котиле у барицама Даљског рита што их је остављао Дунав иза сваке пролетње поплаве. У ублаженом и оплемењеном облику чуо се у нашој башти не само тај хор већ се у њему разазнавао и глас покојег грлатог солисте, Шаљапина свога рода. Радо сам слушао ту музику. Она је била химна животу, природи и вечном озвезданом небу над нашим главама.”⁴

„Иза куће, па до самог Дунава, пружа се, некад лепо уређен, а сада запуштен парк и врт, који није више ни једно ни друго. Истина, његова стара стабла – сада су још већа и лепша него што су некад била, али у њихову дебелом хладу воде борбу коров и подивљало цбуње са последњим осатцима некадашње културе. Крчећи себи пута кроз тај шипраг, наилазим на још коју племениту ружу, лафранс или маршалнил, и њихов отмени дух васкрсава у мојој души цело моје златно детињство. Ко би мислио да мирис једне руже може сачувати у себи хиљаду успомена!”⁵

Године 1941. у кућу се усељава нацистичка Њемачка народна скупина (Deutsche Volksgruppe), састављена од даљских фолксдојчера и претвара кућу у свој дом – Deutsches Heim. У борбама за ослобођење Даља 1945. године, кућа је страдала у бомбардовању, а потом темељито опљачкана. У кући су прво смјештени њемачки заробљеници, а потом се усељава тракторска станица Земљорадничке задруге „Божидар Масларић”.

„...да би се тракторима омогућио улаз у обе баште, оборена је ограда која их је делила од улице. И сва та стабла која се онде затекоше морадоше уступити место тракторима. Наш лепо баштенски павиљон збрисан је са лица земље; када и чијом руком, нисам могао да дознам.”⁶

Око 1950. у кућу се усељава Народна милиција која ће у њој остати наредних тридесет година. Миланковић је желио да проведе старост и умре у својој родној кући. То му, залагањем ондашњих власти, није омогућено. Увидјевши да му се жеља неће остварити, Миланковић је 1954. продаје ондашњој општини за симболичну суму. О стогодишњици Миланковићевог рођења, 1979. године, САНУ и ХАЗУ потписују споразум о стављању куће под заштиту и обавезују се да кућу обнове као Миланковићев спомен-дом. Међутим, кад се 1980. године милиција исељава, кућа постаје уточиште бескућника и социјалних случајева. Зуб времена, небрига и неодржавање све више је девестирају. Године 1989. израђен је елаборат и урађен трошковник о обнови куће, али предвечерје рата обуставља све активности. У наредних

⁴ Милутин Миланковић, *Успомене, доживљаји и сазнања*, САНУ, Београд, 1979. стр. 44.

⁵ Милутин Миланковић, *Кроз васиону и векове*, Завод за уџбенике, Београд, 2008. стр. 127-130.

⁶ Исто, стр. 778.

десетак година кућа толико пропада да је постало опасно не само улазити у њу него и пролазити поред ње.

Читање Миланковићевих мемоара заинтриговало ме је да видим научникову родну кућу и поглед на Дунав из њене баште које је Миланковић уздигао на митски ниво. Као и увијек, судар фикције и факта био је разочаравајући. Чини се да су огромни габарити спратне куће, у односу на околне приземнице, појачавали утисак ружноће и пропадања. Неореалистични приказ куће, изграђене у барокно-класицистичком стилу, указивао је на три накривљена оцака на кући давно обојеној у окер, гдје се испод малтера отпалог с фасаде указују огољене, влагом нагрижене цигле. Замусана стакла иза гитера, натрула и искривљена улазна врата и мјестимично срушена ограда додатно доприносе жалосном приказу. Из отвора куће вири неколико цијеви шпорета на дрва; двориштем се мувају људи са социјалног дна касног социјализма. Једино је још поглед на Дунав и бачке ритове остао величанствен, онакав каквог га је научник дочарао.

Од 1994. до 2004. било је неколико безуспјешних покушаја да се крене с обновом куће, све док 2005. није постигнут начелни договор представника хрватске и српске владе. Тај договор се свео на то да је Александар Поповић, ондашњи министар за науку, осигурао новац за грађевинску обнову куће, што је и учињено током 2006. и 2007. године.

Предстојао је најобимнији и најзахтјевнији дио посла – опремање куће и осмишљавање садржаја који ће у њој бити реализовани. Након тринаест година назире се довршетак и овога посла.

Опремање куће

Реконструкцијом, кући је враћен првобитни изглед – коси високи кров и дрвени доклат који је у 19. вијеку замијењен зидом. Опремање се планирало на три локације. Намера је била да се у приземљу уреди стална постава о животу и дјелу Милутина Миланковића, на спрату да буде радни простор вишенамјенског садржаја, а у дворишту да се врати павиљон или сјеница и да се припреми за садржаје у вези с Миланковићевим занимањима. Није постојао чврсти план шта ће се, како и с чим радити. Скромна средства свих ових година обезбијеђена су из буџета Општине Ердут, а очекивала су се нека средства из државног буџета и с конкурса за споменике културе. Миланковић је мало познат и у Србији, а поготово у Хрватској, тако да је било тешко наћи компетентног саговорника који може да упуту на потенцијалне извођаче радова на опремању куће. Већ крајем 2007. из САНУ је стигао наговјештај да би се у родној кући идуће године одржао научни скуп посвећен Миланковићу. У прољеће 2008. склопљен је уговор с Графичким дизајн студијем из Осијека о уређењу дијела сталне поставке изложбе о Миланковићу и вишенамјенске сале на спрату. Одлучено је да се прво уреде двије изложбене просторије које се односе на живот и рад Миланковића и да се опреми сала на спрату. Успјело се у посљедњи час и научни скуп

„Стваралаштво Милутина Миланковића”, с учешћем тридесетак угледних тумача његовог дјела, одржан је крајем маја у научничковој родној кући. Идуће, 2009. године основан је Културни и научни центар „Милутин Миланковић” и довршено уређење дворишта. Пратећи Миланковићеве мемоаре и пар старих фотографија двориште је засађено истим врстама дрвећа које су ту биле некада, с напоменом да је из старог дворишта преживио Миланковићев вршњак, црни бор из 1879. године. Исте године уређена је још једна просторија сталне поставке изложбе – Миланковићева радна соба. Захваљујући педантним Миланковићевим описима, соба је опремљена намјештајем из његовог времена, писаћим столом, столицом, столићем и фотељом. Као асоцијација на богату библиотеку, постављена је полица са старим књигама и савременим књигама о Миланковићу. Успомену на збирку портрета у кући чувају портрети Миланковићевих родитеља, Архимеда и Њутна, као и његова омиљена слика „Мадона у врту” Рафаела Сантија. Велики подстицај за даље опремање Миланковићеве куће дала је изложба коју је САНУ организовала 2009. године поводом 130-годишњице Миланковићевог рођења у Галерији САНУ. Идуће, 2010. године изграђен је баштенски павиљон чиме је враћен важан дворишни садржај који има вишенамјенску функцију, а у годинама које слиједе послужиће као средиште Миланковићевог планетаријума. Проф. др Александар Петровић, дотада стручни консултант за уређење изложбе, постаје аутор изложбе у највећој соби названој свемирска соба. У наредним годинама ова соба биће испуњена атрактивним уникатним геомеханичким моделима који приказују и тумаче Миланковићеве циклусе, настанак и нестанак ледених доба у геолошкој прошлости Земље. У дворишту је изграђено постоље за монтажно-демонтажни телескоп; Центар сада има четири телескопа. Ту је и мала интерактивна метеоролошка станица која на мобител и дисплеј читава временске параметре. На зиду куће монтирана је интерактивна карта с туристичким информацијама на четири језика намијењена слијепим и слабовидим особама. Започет је и рад на великом Миланковићевом планетаријуму који ће се протезати 1,5 км шеталиштем уз Дунав.

Дјелатност културног и научног центра

Културни и научни центар основан је с циљем да опреми и оживи родну кућу Милутина Миланковића, промовише његов лик и дјело, организује научне у културне садржаје посвећене Миланковићу, издаје брошуре, књиге, аудио-визуелне и промотивне материјале, организује радионице, колоније, предавања, семинаре, трибине, да едукацира младе и приближи име и дјело Миланковића, информационе и комуникацијске технологије, да популарише науку...

Центар се определио за едукативну функцију да приближи и про- тумачи дјело Миланковића на што вишој технолошкој разини. Очекивања

су да ће у Београду бити отворен музеј посвећен Миланковићу у којем ће бити изложене све његове личне ствари које су тренутно у депоима САНУ, прва издања његових књига, значајне публикације о његовом дјелу...

У протеклих дванаест година кућа је толико опремљена да може да испуњава све зацртане планове. Центар посјетиоцима нуди документарно-играни филм „Путник кроз васиону и векове” у трајању од четрдесетак минута, те сталну поставку изложбе о Миланковићу на којој посебно мјесто заузимају атрактивни уникатни геомеханички модели који тумаче Миланковићеве циклусе. Увод у дјело је интерактивни софтвер Канон за почетнике, којим се, кроз анимацију и задатке које посјетилац рјешава, уједно упознаје са суштином Миланковићевог рада. Ту су још и механизми који показују времена Миланковићевих циклуса, холограмски приказ Сунца, модел прецесије Земље, модел револуције Земље, 3Д модел осунчавања Земље, модел леденог доба који приказује Земљу данас и Земљу у посљедњем леденом добу, прије 21.000 година. Оба глобуса се врте симултано да би се уочила разлика у спуштању леденог покривача од полова према екватору. Ту је и тродјелни модел који приказује живи свијет леденог доба филмом о биљкама и животињама леденог доба, Дунава који се залеђује и одмрзава и холограма двије животиње које су изумрле у леденом добу – мамута и сабљозубе мачке. Изложбу заокружује модел Планета Миланковић, гдје се на великом тач-скрин екрану, на интерактивној карти свијета, на тридесетак локација фотографијама, текстовима и филмовима показује потврда Миланковићеве теорије која је први пут доказана 1976. године бушотином дна Индијског океана. Аутор свих ових модела је проф. др Александар Петровић, предавач теорије Милутина Миланковића и антропологије промјене климе на београдском Универзитету.

Миланковић је, ради визуелизације Сунчевог система, правео у својој башти планетаријум. Као Сунце послужила му је црвена билијарска кугла, стављена на сто наред баштенског павиљона, а за представу планета се служио перлама, дугмадима, кликерима... Та ће се прича, на неки начин поновити. У току је израда Миланковићевог планетаријума са црвеном билијарском куглом као симболичким Сунцем, а планетаријум ће бити изграђен у размјеру 1:20 милијарди. До сада су урађени и позиционирани Меркур (промјера 49 цм), смјештен на „својој” путањи у дворишту и Венера (промјера 12 цм), смјештена испред прочеља куће. У плану је да се чврсте планете, Земља и Марс, размјесте уз ограду куће према Дунаву, а остале планете дуж дунавског шеталишта у дужини од око 1,5 километар. Свака планета ће имати интерактивну таблу с основним геофизичким подацима, распоредом планетаријума и Миланковићевим цитатима. Шетња кроз планетаријум трајаће око 40 минута.

Звјездано небо изнад Дунава снажно је фасцинирало Миланковића још као дјечака. У спомен на ту фасцинацију будућег астронома, Културни и научни центар је набавио неколико телескопа да би прије свих дјеца, али

и остали посјетиоци могли да проматрају занимљива дешавања у космосу. С том сврхом организовао је неколико пута посматрање звјезданог неба, а основана је и астрономска радионица с ученицима основношколског узраста. До сада је одржано четрдесетак астрономских радионица на којима су ученици стицали основна знања о космосу, израђивали предмете за посматрање и разумијевање космоса и обучавали се у раду с телескопима.

Централна манифестација коју организује КНЦ су Миланковићеви циклуси, који се одржавају сваке године крајем маја. До сада их је одржано тринаест. Манифестација има научни и културни карактер. На њој научници излажу новости у тумачењу Миланковићевог дјела, у промјени климе и будућности наше планете. Културни дио програма посвећен је новим књигама у издању Центра или његових сарадника; музички дио посвећен је музици коју је слушао Милутин Миланковић, а ликовни изложби фотографија или слика везаних уз рад Центра. На манифестацији се додјељује Златна медаља Миланковићевих циклуса, за изузетан допринос у тумачењу Миланковићевог дјела и допринос раду Културног и научног центра. Досадашњи добитници су проф. др Александар Петровић, академик Зоран Кнежевић, најзначајнији свјетски тумач Миланковићевог дјела Белгијанац Андре Берже и академик Федор Месингер, један од најзначајнијих свјетских метеоролога.

КНЦ је у протеклих дванаест година организовао преко тристо различитих научних, културних и друштвених садржаја. Кроз њега је прошло преко 30.000 посјетилаца и учесника програма. Организовано је неколико десетина предавања о Миланковићу и областима којима се он бавио. Уприличена су четири међународна научна скупа посвећена Јакову Игњатовићу, Ђорђу Оцићу, Миланковићу као књижевнику и Милану Кашанину, с којих су проистекли зборници радова. Одржано је пет међународних књижевних манифестација, неколико десетина књижевних вечери, семинара, радионица, предавања, два цјеловечерња концерта, једна позоришна представа и једна ликовна колонија.

Културни и научни центар је и издавач стручних и научних књига. Поред поменутих зборника, ту су књиге *Смех у приповеткама Јакова Игњатовића*, *Лик странца у српском роману 19. века* и *Улица Милутина Миланковића* др Срђана Орсића, *Српска културна, спортска и занатлијска друштва у Осијеку* др Зорана Мишковића, *Родна кућа Милутина Миланковића* и *Први циклус*, илустрована монографија КНЦ-а Ђорђа Нешића.

КНЦ је презентовао дјело Милутина Миланковића и у иностранству, у Бечу, Будимпешти, Бањалуци, у Вакајама у Јапану.

Предстоји довршење изградње Миланковићевог планетаријума, уградња звјезданог неба с ефектима дубоког космоса у свемирској соби и да се постави музејска расвјета како би експонати били још ефектнији.

У плану је да се изгради панорамски лифт и уреди поткровље Миланковићеве куће изградњом смјештајних капацитета како би млади научници боравили у кући и интензивно се бавили дјелом Милутина Миланковића.

Литература

- Миланковић 1979: Милутин Миланковић, *Успомене, доживљаји и сазнања, 1879–1909, Детињство и младост*, САНУ, Београд, 1979. стр. 10.
- Миланковић 2008: Милутин Миланковић, *Кроз васиону и векове*, Завод за уџбенике, Београд, 2008, стр. 127–130.
- Миланковић 2008: Милутин Миланковић, *Изабрана дела*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.
- Нешић 2019: Ђорђе Нешић, *Prvi ciklus*, (Deseta godišnjica rada KNC „Milutin Milanković”), KNC, Dalj, 2019.
- Петровић 2009: Александар Петровић, *Циклуси и записи* (Opus solis Милутина Миланковића), САНУ, Београд, 2009, стр. 31.
- Стваралаштво Милутина Миланковића*, зборник радова с Међународног симпозијума одржаног у Даљу 23. и 24. маја 2008.; ур. Часлав Оџић, САНУ, Београд, 2009.

Ђорђе Нешић

THE ACTIVITY OF THE CULTURAL AND SCIENTIFIC CENTER “MILUTIN MILANKOVIĆ” IN DALJ

Summary

The paper talks about Milutin Milanković, one of fifteen of the most significant scientists of all time whose works focused on planet Earth, and his mathematical theory of climate, known as the Milanković cycles.

Information is presented about the scientist's birth home, a protected cultural monument brought to the brink of collapse as well as struggles for its renewal and redecoration. The paper also points to a rich library along with a painting collection in the Milanković household, most of which are located in a depot belonging to SANU, and a smaller portion in private collections and libraries.

The founding of the Cultural and scientific center “Milutin Milanković” in Dalj, the envisioning of the permanent exhibition that focuses on Milanković's work and the strategy of further development of the Center is described.

The work of the Cultural and scientific center “Milutin Milanković” in Dalj and the work's educational character is depicted, where the education of the youth is achieved through using the permanent exhibition. A special mention is given to the importance of the following: the software Canon of Milutin Milanković – a guide for beginners, the geomechanical models used for interpreting the Milanković cycles, the Milanković planetarium, the training of the youth through workshops that focus on astronomy and sky gazing using a telescope, as well as monitoring temporal changes using a small meteorological station.

Keywords: Milutin Milanković, the Milanković cycles, birth home, Cultural and scientific center, development strategy, education, geomechanical models, telescope, small meteorological station

Драган Огњановић (1972–)
Народна библиотека „Раде Драинац” Прокупље
dragan.ognjanovic@bibliotekaprokuplje.org.rs

УДК 061.27:027.022(497.11)
821.163.41:929 Драинац Р.

КЊИЖЕВНО-МЕМОРИЈАЛНА ПОСТАВКА „РАДЕ ДРАИНАЦ” У ПРОКУПЉУ

Сажетак: На одељењу завичајног фонда Народне библиотеке „Раде Драинац” у Прокупљу основаном 1977. године уз другу завичајну грађу прикупљана је и књижна грађа о најзначајнијем топличком песнику Раду Драинцу. Прикупљана су његова ауторска издања, часописи у којима је објављивао, монографије посвећене његовом животу и делу као и чланци у књигама и часописима. Као приоритет за дигитализацију, Планом дигитализације грађе завичајног фонда Народне библиотеке „Раде Драинац” у Прокупљу одређена је сва књижна и некњижна грађа о Раду Драинцу. Уз потпору Министарства културе реализован је 2012. године пројекат „Дигитална колекција Драинац”, а поводом 70 година од смрти Рада Драинца 2013. године приређена је изложба „Раде Драинац (1899–1943) – 70 година од смрти”. Захваљујући томе, Библиотека је дошла у посед 10 свезака првих издања Драинчевих ауторских књига. Народна библиотека „Раде Драинац” конкурисала је 2019. године поводом 120 година од рођења Драинца на конкурсе Министарства културе и информисања и Министарства правде и уз њихово суфинансирање и финансијску помоћ Града Прокупља који је дао простор опремљена је Књижевно-меморијална поставка „Раде Драинац (1899–1943)” или Спомен-соба Драинац, као често коришћен скраћени назив. У посебном издвојеном простору, наменски адаптираном и опремљеном по свим музеолошким стандардима, смештена је Књижевно-меморијална поставка „Раде Драинац (1899–1943)”.

Кључне речи: Раде Драинац, Књижевно-меморијална поставка, Завичајни фонд Народне библиотеке „Раде Драинац” Прокупље, књижевност

Увод

Завичајни фонд једне библиотеке је својеврсна библиотека унутар библиотеке, а разноврсност завичајног фонда је за сваког библиофила, готово проучаваоца завичаја очаравајућа. Делокруг рада завичајног фонда библиотеке и музеологије често се преплиће, те се стога и фондови завичајних збирки често преклапају са фондовима локалних музеја или архива. Ипак, оно што их детерминише и битно разликује јесте фокусираност на локалну књижевну историју, социолошка питања, туризам и географију, те читав спектар људског битисања који се не може подвести под археологију, историју и етнологију. Док се музеји и архиви баве пре свега историјском грађом, завичајни фондови прикупљају све врсте трагова које остављају за собом становници једног подручја – од музике, књижевности, обичаја, географских и туристичких особености, па све до филмске уметности и многобројних области природних и друштвених наука. Отуд је значај завичајних фондова за једну средину изузетно велик. Дешава се да када у завичајним збиркама постоје значајне колекције које својим садржајем превазилазе локалне оквире, управо оне постану репрезентативне за читав регион или чак нацију. То је случај са легатима и библиотекама целинама које се најчешће карактеришу завичајношћу дародаваца или личности којима су посвећене. Када су те завичајне колекције посебно богате и разноврсне, библиотекари их издвајају из целокупне завичајне збирке у посебне целине, некад легате, некад библиотеке целине, а најређе у спомен-собе или књижевно-меморијалне поставке.

Обично се спомен-собе налазе у великим библиотекама, националним и универзитетским, али их има у мањим библиотекама и њихово постојање условљено је пре свега богатством збирке и значајем неке личности за националну културу.¹ У неким градовима спомен-собе или књижевно-меморијалне поставке налазе се при музејима или задужбинама или су чак самостални музеји.²

Књижевно-меморијална поставка „Раде Драинац (1899–1943)” у Прокупљу је последња отворена у Србији 2019. године поводом 120 година од рођења Драинца и 50. Драинчевих књижевних сусрета. Од идеје до

¹ У Народној библиотеци Србије налазе се бројне библиотеке целине које имају карактер спомен-соба (Милоша Црњанског, Веселина Чајкановића, Милана Ракића и др.), у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић” спомен-соба Исидоре Секулић, у Народној библиотеци „Душан Матић” спомен-соба Душана Матића, у Градској библиотеци Чачак спомен-соба Синише Пауновића, у Народној библиотеци „Ђорђе Натогошевић” у Инђији спомен-соба Ђорђа Војиновића, у библиотеци „Милутин Бојић” спомен-соба Милутина Бојића, у САНУ спомен-соба Марка Ристића и др, у Адлигату спомен-собе више аутора међу којима и Миодрага Павловића и др.

² Меморијални музеј Вука и Доситеја у Београду, Спомен-музеј Иве Андрића у Београду, музеј кућа Боре Станковића у Врању, Спомен-музеј Надежде и Растка Петровића у Београду, музеј Десанке Максимовић у Бранковини, Књижевно-меморијална поставка „Стеван Сремац и Бранко Миљковић” у Нишу и др.

реализације ове поставке прошло је више од пола века. Постојала је у Блацу спомен-поставка која је угашена 90-их година XX века, али је била прилично оскудна и није била у складу са музеолошким стандардима. У пишевом родном селу Трбуњу постоји спомен-кућа Рада Драинца али у њој нема значајнијих артефаката везаних за његов живот и рад.

Завичајно одељење Народне библиотеке „Раде Драинац” у Прокупљу основано је 1977. године. На одељењу уз другу завичајну грађу прикупљана је и књижна грађа о најзначајнијем топличком песнику Раду Драинцу. Прикупљана су његова ауторска издања, часописи у којима је објављивао, монографије посвећене његовом животу и делу, као и чланци у књигама и часописима. Као приоритет за дигитализацију, Планом дигитализације грађе завичајног фонда Народне библиотеке „Раде Драинац” у Прокупљу одређена је сва књижна и некњижна грађа о Раду Драинцу. Уз потпору Министарства културе реализован је 2012. године велики пројекат „Дигитална колекција Драинац” (чији аутори су Драган Огњановић, библиотекар завичајног фонда и Стеван Бошковић, библиотекар информатор). Тиме су прва издања Драинчевих књига, часопис Хипнос, галерија фотографија, аудио и видео записи интерпретације Драинчеве поезије Вица Дардића постали онлајн доступни. Поводом 70 година од смрти Рада Драинца 2013. године приређена је изложба „Раде Драинац (1899-1943) – 70 година од смрти” (аутор је Драган Огњановић а технички уредник Стеван Бошковић). Захваљујући томе, али и пре свега поклонима приватних колекционара, од којих је највећи и најзначајнији поклон Пера Ђурђевића из Београда, Библиотека је дошла у посед 10 примерака првих издања Драинчевих ауторских књига.

Народна библиотека „Раде Драинац” конкурисала је 2019. године поводом 120 година од рођења Рада Драинца на конкурсе Министарства културе и информисања и Министарства правде и уз њихово суфинансирање и финансијску помоћ Града Прокупља који је дао и простор опремљена је Књижевно-меморијална поставка „Раде Драинац (1899-1943)” или Спомен-соба Драинац као често коришћен скраћени назив. У посебном издвојеном простору, наменски адаптираном и опремљеном по свим музеолошким стандардима, смештена је Књижевно-меморијална поставка „Раде Драинац (1899-1943)”.

Биографија Рада Драинца

Радојко Јовановић (Раде Драинац, 1899-1943) рођен је у топличком селу Трбуњу у близини Блаци.

Отац Недељко био је зидар, печалбар и предузимач, а мајка Руменија домаћица.

Основну школу завршио је у Блацу, у Прокупље на обућарски занат по очевој жељи полази 1911. године, али га убрзо напушта и уписује се у прокупачку гимназију. По завршеном првом разреду уписује се у гимназију

у Крушевцу. У Првом светском рату као средњошколац прелази преко Албаније и школовање наставља у Француској у Лиону, Сент Етјену и Болијеу. По завршетку рата сели се у Париз где једно време ради у фабрици а затим се почетком 1919. препушта бојевима.

У Србију се враћа на пролеће 1919. године и одмах се укључује у београдске књижевне и боемске кругове. Почиње новинарску каријеру 1920. године у листовима *Балкан* и *Београдске новине*, а касније пише за бројне листове попут *Самоуправе*, *Новости*, *Правде*, *Времена* и *Политике*. Као новинар углавном је писао репортаже и путописе, али и књижевно-критичке и полемичке текстове.

Покреће 1922. године часопис *Хипнос* у коме објављује и свој програм хипнизма којим експлицитно исказује своја поетичка начела и прикључује се песницима модернистима. У првом броју *Хипноса* поред Драинца заступљени су: Растко Петровић, Милан Дединац, Тин Ујевић, Звонко Томић, Јосип Косор, Бошко Токин, Божидар Ковачевић, Ев. Захаров.

Драинац је један од најоригиналнијих представника српске књижевности у међуратном периоду и уз Растка Петровића, Милоша Црњанског и Станислава Винавера спада у ред најзначајнијих српских авангардних стваралаца. Његов живот вечитог бојника и песника бунтовника и његово књижевно дело инспирисали су генерације српских песника и уметника. Објавио је десет збирки поезије од којих су најзначајније: *Бандит или песник* (1928), *Банкет* (1930), *Улис* (1938), *Човек пева* (1938) и *Дах земље* (1940). Писао је и прозу, полемичке текстове, дневник *Црни дани* објављен 1963. и драму *Азил за бескућнике*, објављену постхумно 1967. године. Преминуо је од туберкулозе у београдској Државној општој болници почетком маја 1943. године. Сахрањен је на Новом гробљу у Београду.

Из ванлитерарних разлога дуго је био скрајнут и заборављен, али је после објављивања избора његове поезије који је сачинио Стеван Раичковић интересовање за његову поезију непрестано расло. Уследила су бројна издања његове поезије а са издањем *Сабраних дела у десет томова* која је приредио Гојко Тешић 1999. године, проучавање и ново читање његових дела могло је бити потпуно. Поводом 120 година од рођења Рада Драинца одржан је у Нишу и Прокупљу у организацији Огранка САНУ у Нишу, Народне библиотеке „Раде Драинац” Прокупље и Филозофског факултета Универзитета у Нишу научни скуп „Књижевно дело Рада Драинца: ново читање”, а 2020. године објављен је зборник радова са скупа.

Опис књижевно-меморијалне поставке „Раде Драинац (1899–1943)”

Књижевно-меморијална поставка „Раде Драинац (1899–1943)” настала је из завичајног фонда Народне библиотеке „Раде Драинац” Прокупље. Почев од 1977. године прикупљана је завичајна грађа а један од њених најзначајнијих делова, данашњом терминологијом колекција, била је она о Драинцу. На осно-

ву прикупљене грађе и уз проналажење нове у Народној библиотеци Србије и Матици српској приступило се изради Дигиталне колекције Драинац 2012. године и тада су Драинчев живот и дело приближени корисницима WEB-а и учињени широко доступним. Дигитализована супрва издања његових књига, часопис *Хипнос* и *Нова бразда*, те његови полемички и прозни текстови; кроз галерију фотографија и аудио и визуелне интерпретације Драинчеве поезије у извођењу Вица Дардића додатно је популарисано његово дело путем мултимедијалног приступа презентовања. Захваљујући медијској промоцији овог пројекта, завичајни фонд прокупачке библиотеке је добио поклоне приватних колекционара од десет првих издања Драинчевих књига, чиме је фонд значајно обогаћен. Уследила је изложба „Раде Драинац (1899–1943) – 70 година од смрти” којом је додатно афирмисано Драинчево стваралаштво и значајно се увећао број дигиталних копија његових текстова, фотографија, карикатура и осталих врста некњижне грађе. Следећи логични корак, на основу до тада реализованих активности које су створиле основу за даље промовисање и популаризацију најпознатијег топличког писца Рада Драинца, било је издвајање колекције Драинац из завичајног фонда.

Оформљен је пројектни тим³ и аплицирало се на конкурсе Министарства културе и информисања и Министарства правде уз чију потпору и велику финансијску помоћ Града Прокупља је дошло до реализације пројектних активности и оформљена је у посебном издвојеном простору Књижевно-меморијална поставка „Раде Драинац (1899–1943)”.

Књижевно-меморијална поставка „Раде Драинац” укупне је површине 54 м², од чега је 40 м² изложбени простор а 14 м² заузимају помоћне просторије. Поставка је мултимедијална и део поставке чине фотографије о њеном настанку и о Драинцу, као и видео-запис „Бандит или песник” Вица Дардића и дужи аудио-запис „Бандит или песник” Вица Дардића који се емитују са екрана на чеоном зиду. Поставка је опремљена по свим савременим музеолошким стандардима са одговарајућом галеријском расветом.

Улазни портал оријентисан је према главној градској улици и облепљен непровидном фолијом са принтовима. На делу портала десно од врата налазе се графички стилизовани стихови Рада Драинца из збирке *Еротикон* (*Еротикон* бр. X):

*Дао бих све а ништа немам
глад ми је бескрајна а руке вечно празне.*

³ Координатор пројекта – Драган Огњановић, рецензент др Горан Максимовић, аутори поставке Драган Огњановић, Јован Младеновић и Дарко Жарић, дизајн поставке арх. Милена Маринковић и Милица Душић, графички дизајн Стеван Бошковић и Жељко Цајић, сарадници Народни музеј Топлице и Музеј града Београда.

У средишњем делу је потпис Рада Драинца са великим принтом фотографије новинара Драинца за кафанским столом док пише текст за новине. Између слике и самог краја стаклене површине вертикално је написан графички стилизован наслов његове најпознатије збирке *Бандит или песник*, чијим насловом се експлицитно исказује Драинчев аутопоетички однос према књижевности и животу.

На улазу у поставку, са леве стране налази се инфо пулт на коме се могу добити флајери са Драинчевим ликом и његовим стиховима и каталог поставке и на коме се може уписати у књигу утисака.

Сама изложбена поставка састоји се из 6 целина:

1. Панои и фотографије који приказују **животни и уметнички пут Рада Драинца** (80 x 100 цм);
2. Витрине у којима се налазе **прва издања Драинчевих књига и најзначајнији часописи** у којима је објављивао књижевне и књижевно-критичке текстове;
3. **Статуета Рада Драинца** (висина 75 цм);
4. Чеони зид са великим принтовима и екраном за мултимедијалне садржаје - **кафана „Москва” и Раде Драинца**;
5. Старински кофер на постољу и полица на којој су **Драинчева сабрана дела и књиге добитника награде Драинца**;
6. **Најзначајније Драинчеве књиге, избори Драинчеве поезије, монографије о Драинцу и књиге превода његове поезије** налазе се на сталцима од клирита утиплованим на немалтерисани циглани зид заштићене великом плексигласном плочом.

Животни и уметнички пут Рада Драинца:

Панои и фотографије

На укупно 6 панова представљен је Драинчев живот и стваралаштво (2 панова су са унутрашње стране портала а 4 на десном зиду изнад витрина). Између панова налазе се 4 фотографије различитог формата којима се појачава експозиција и издвајају значајне личности и моменти у Драинчевом животу.

Пано бр. 1

Животопис

Леви део панова заузима Драинчева фотографија а на десној страни је прати текст на српском и енглеском језику са најосновнијим подацима о животу писца. На крају је дат извод из његове библиографије у коме су најзначајније песничке збирке и монографске публикације (проза, есеји, памфлети, драма и дневник).

Пано бр. 2

Младост и Велики рат

На панову су: 1. родна кућа Р. Драинца, 2. представа поводом прославе Св. Саве у Болијеу, 3. Албанска споменица и текст Велибора Глигорића из књиге Сећање на Болије, Београд, 1930.

Пано бр. 3

Боем у Паризу

На панову су: 1. разгледница Париза из 1926, 2. скен писма Драинца Дари Хаџи-Ристић из 1926, 3. група сарадника и пријатеља листа *Сатир* и 4. аутопортрет Рада Драинца. Текст: Бошко Новковић из књиге Сећање на Болије, Београд, 1930.

Пано бр. 4

Боемија

Фотографије: 1. Раде Драинац, пијаниста Збајков и Света Милутиновић, Авала 1935, 2. Раде Драинац и Света Максимовић, 3. Боемско музичко друштво за столом, у средини Р. Драинац. Текст: одломак из књиге *Живот боемске Скадарлије* – Коста Димитријевић, Београд 1990.

Пано бр. 5

Живот у Београду

Фотографије: 1. Раде Драинац као сарадник Правде интервјуише мис Грчке на београдском аеродрому 1930, 2. Пред Народним позориштем у Београду, први ред: седе Рака Драинац и Света Максимовић а стоји Душан Јерковић, други ред стоје Јанко Туфегџић, Тин Ујевић и Сениша Пауновић. Текст: 1. Станка Петровић о Драинцу из књиге *Драинац песник и боем* –

Синиша Пауновић, Београд, 1981, 2. Синиша Пауновић о Драинцу из књиге Драинац песник и боем – Синиша Пауновић, Београд, 1981.

Пано бр. 6

Драинац и Андрић

Фотографије: 1. Вила „Бота” у којој је боравио Андрић у Сокобањи 1942, 2. Иво Андрић, 3. Андрић на Оштрој чуки 1942, Озрен. Текст: 1. Писмо Симе Крстића Иви Андрићу, 2. Иво Андрић о Драинцу – Љ. Јандрић „Са Ивом Андрићем”, Београд, 208-209.

Фотографије: бр. 1. Рака Драинац и Лиза Багрјана (22,5x30 цм), Софија, 1930, бр. 2. Јелисавета Багрјана, бугарска песникиња (1893-1991) (7x40 цм), бр. 3. Раде Драинац на Косову у Самодрежи, приликом освећења школе, 28. јуна 1933 (30x16 цм), бр. 4. – 1. Исечак из листа *Правда* од 4. маја 1943. са текстом о сахрани Р. Драинца и фотографијом погребња, 2. Списак присутних и одсутних на сахрани Драинца (16x28 цм).

Прва издања Драинчевих књига и најзначајнији часописи

Витрине

Витрина бр. 1

На леђима се налазе фотографије Драинчевих књига са посветама. У витрини су прва издања Драинчевих књига: 1. *Еротикон* (1923), Две авантуристичке поеме – Раде Драинац и Мони де Були (1926), *Срце на пазару* (1929), *Афродитин врт* (копија) (1921).

Витрина бр. 2

На леђима се налазе фотографије насловних страна књижевне ревије *Хипнос* бр. 1 (1922) и *Хипнос* бр. 2 (1923), Унутрашња страна корице и 1. стр. збирке *Лирске минијатуре* са посветом Станиславу Кракову (1926).

У витрини су Драинчеве књиге: 1. *Осврти* (1938), 2. *Човек пева* (1938), 3. *Банкет* (1930), 4. *Расветљења* (1934) и метална табакера из периода пре Другог светског рата.

Витрина бр. 3

На леђима су писмо Дамјана Даче Сокића – Брани Ћосићу, Београд 1930, писмо Р. Драинца – Б. Ћосићу, Београд 1935. и карикатура Б. Коњевода: Драинчев најновији начин изражавања.

У витрини су: 1. Часопис *Нова бразда* бр. 1, Београд (1939), 2. брошура „Драгољуб Јовановић или сељачки Наполеон”, Београд (1935), 3. часопис *Мисао*, 4. часопис *Мисао*, XI, књ XXXI, 1929, песма „Балада о поломљеним гранама” стр 301, 5. брошура „Узурпатори (Узуновић, Јевтић и В. Поповић)”, Београд (1935).

Витрина бр. 4

На леђима разгледница Р. Драинца, Скопље – Бранимиру Ћосићу, Београд, 1931. (Скопље – Народно позориште).

У витрини су: 1. часопис *XX век* бр 9, Београд (1938), 2. часопис *Комедија* бр. 20, 3. *Српски књижевни гласник*, нс, књ. LVIII/2, 1939, песма „Балада о једној улици I–III”, стр. 72–73, 4. *Летопис матице српске*, март 1927.

Статуета Рада Драинца

Статуета Рада Драинца висине 75 цм рад је академског вајара Драгана Дробњака. Једини одливак урађен је поводом отварања Књижевно-меморијалне поставке „Раде Драинац (1899-1943)” и ово је први пут да је приказана цела Драинчева фигура.

Кафана „Москва” и Раде Драинац

Чеони зид са великим принтовима и екраном за мултимедијалне садржаје

Од угла у коме се налази статуета до угла са постољем и кофером налазе се два велика принта. На десној страни је принт фотографије кафане „Москва” с краја 20-их година XX века а на вратима је текст Драинчеве песме „Нирвана” коју је на сахрани песника рецитовао његов пријатељ, глумац Миливоје Живановић. На левој страни је велики принт фотографије Рада Драинца са његовим потписом и рукописом песме „Ма воћете” у позадини.

Драинчева сабрана дела и књиге добитника награде Драинац

Постоље са старинским кофером и полица

На постољу како би се посебно истакао, налази се старински кофер, односно кофер из времена између два светска рата. Путовање је чест мотив Драинчевих песама, и на више места он помиње свој кофер из кога истреса књиге и песме.

Изнад кофера се налази полица на којој се налазе томови из Сабраних дела Рада Драинца у првом (горњем) реду, а у другом реду су књиге добитника награде Драинац.

Најзначајније Драинчеве књиге, избори Драинчеве поезије, монографије о Драинцу и књиге превода његове поезије

Немалтерисани циглани зид са клиритним сталцима заштићен плексигласном плочом

Идеја овог дела поставке је да се спојем старинског и савременог, како кроз ентеријер и употребљене материјале тако и кроз стављање старих издања Драинчевих књига и свих каснијих избора, монографија и превода његове поезије на друге језике једних поред других, укаже на континуитет и трајање Драинчеве поезије и њен значај у савременој српској књижевности и култури.

Од првих издања Драинчевих књига изложене су његова најзначајнија збирка поезије *Бандит или песник* из 1928. године са којом је ушао у ред најзначајнијих српских песника свог времена и стекао непролазну књижевну славу и збирка *Улис* из 1938. године, која је због ширења левичарских идеја заплена у штампарији, а државна цензура је убрзо уништила. Изложени примерак збирке *Улис* је једини физички примерак у мрежи јавних библиотека Србије и бивше Југославије.

У овом делу поставке изложено је укупно 27 књига.

Значај и будућност књижевно-меморијалне поставке „Раде Драинац (1899–1943)”

Књижевно-меморијална поставка „Раде Драинац (1899–1943)” прва је ове врсте у Топличком округу. Осим што сведочи о животу и делу једног од најзначајнијих песника српске авангарде Раду Драинцу, поставка својом музеолошком експозицијом представља пример успешно реализоване идеје о ширењу мреже књижевних музеја (спомен-соба) у Републици Србији. Вишеструки је значај и функција једне овакве поставке. Осим што је битна као незаобилазно место које ће посетити сваки љубитељ поезије и књижевности, сама спомен-соба Драинац постаје један од епицентара ширења културе читања и живе поетске речи. Поред тога што представља новину у понуди културног туризма на југу Србије, кроз свој рад она доноси и доста новина у културној анимацији у граду Прокупљу. Од самог отварања у њој се одржавају књижевни програми и пројекције краткометражних и документарних филмова. Бројне политичке, културне и спортске делегације које су посетиле Прокупље обишле су поставку. О значају ове поставке за српску културу довољно сведочи чињеница да је поставку свечано отворио

министар културе Владан Вукосављевић, а да је само две године касније посетила и потпредседница владе Србије и министарка културе Маја Гојковић.

Књижевно-меморијална поставка „Раде Драинац (1899-1943)” пример је успешне сарадње стручњака из области библиотечке и музејске делатности и синергије настале из њиховог стручног и креативног приступа пројектном задатку. Својим радом и садржајима она доприноси ширењу културе сећања и културе читања кроз презентацију живота и рада једног изузетног и оригиналног ствараоца – песника, боема, новинара, путописца и великог сањара Рада Драинца.

Литература

- Легати и библиотечке целине / Библионет 2016, Крагујевац, 26-28. мај. – Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Крагујевац: Народна библиотека Вук Караџић, 2016.
- Вукићевић, Дејан / Завичајни фондови – Београд: Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић”, 2011.
- Критичари о Драинцу (1920-1999) / приредио Гојко Тешић – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, (Дела ; т. 10), 1999.
- Раде Драинац (1899-1943) / аутор каталога Драган Огњановић – Прокупље: Народна библиотека „Раде Драинац”, 2019.

Dragan Ognjanović

LITERARY-MEMORIAL SETTING "RADE DRAINAC" IN PROKUPLJE

Summary

At the department of the native fund of the National Library "Rade Drainac" in Prokuplje, founded in 1977, along with other native material, book material about the most important Toplica poet Rado Drainac was collected. His author's editions, magazines in which he published, monographs dedicated to his life and work, as well as articles in books and magazines were collected. As a priority for digitization, the Plan for digitization of the material of the native fund of the National Library "Rade Drainac" in Prokuplje determines all book and non-book material about Rado Drainac. With the support of the Ministry of Culture, the project "Digital Collection Drainac" was realized in 2012, and on the occasion of the 70th anniversary of the death of Rado Drainac in 2013, the exhibition "Rade Drainac (1899-1943) - 70 years since his death" was organized. Thanks to that, the Library came into possession of 10 volumes of the first editions of Drainac's author's books.

The National Library "Rade Drainac" applied in 2019 on the occasion of the 120th anniversary of the birth of Drainac to the competitions of the Ministry of Culture and Information and the Ministry of Justice, and with their co-financing and financial assistance from the City of Prokuplje, which provided space, the Literary Memorial 431943) "or the Drainac Memorial Room, as the abbreviated name is often used. The Literary-Memorial Exhibition "Rade Drainac (1899-1943)" is located in a special separate space, purposely adapted and equipped according to all museological standards.

Keywords: Rade Drainac, Literary Memorial Exhibition, Native Fund of the National Library "Rade Drainac" Prokuplje, literature

Ивана Ј. Петковић (1965–)
Народна библиотека „Стеван Сремац”, Ниш
petkovic_4@hotmail.com

УДК 027.022(497.11)

БИБЛИОТЕКЕ ЦЕЛИНЕ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ „СТЕВАН СРЕМАЦ” У НИШУ

Сажетак: Библиотеке целине имају велики историјски, уметнички и научни значај. С обзиром на то да се, углавном, ради о личним библиотекама значајних личности, пружају увид у професионални и животни пут самих дародаваца, од области које су биле предмет њиховог стручног интересовања до ширих личних занимања и специфичних хобија. Међутим, ове библиотеке су значајне и због тога што пружају сазнања и о ширем контексту, тј. друштвеним, историјским приликама и догађајима, идеологији, времена и средина у којима су радили и стварали. Многе значајне личности које су утицале на културни и јавни живот нишке средине даривале су јавну библиотеку у овом граду. Може се рећи да се управо на чину даривања и завештања заснива и почетак рада Народне библиотеке „Стеван Сремац” у Нишу.

У овом раду ћемо представити библиотеке целине које чине вредан део фонда ове библиотеке, а тиме и посредно указати на то да Ниш заузима значајно место на културној и научној мапи Србије, али и шире.

Кључне речи: Народна библиотека „Стеван Сремац” Ниш, библиотеке целине, рукописи

Библиотека целина – посебна библиотека (corpus separatum) је „откупљена, поклоњена или тестаментом завештана лична библиотека. Чува се као целина због своје културне, научне и историјске вредности, али и због значаја и угледа личности која је библиотеку формирала и поседовала. Те личности су, најчешће, познати научници, књижевници, јавни радници или, ређе, пасионирани библиофили. Посебна библиотека се музејски чува као заштићена целина.”¹ Библиотечка терминологија разликује и Библиотеку целину у стварању, која „представља, у ствари, зачетак библиотеке целине.

¹ Светлана Мирчов, „Библиотеке целине и библиотеке легати”, *Гласник Народне библиотеке Србије* Год. 6, бр. 1 (2004) : 11.

У овом случају власник библиотеке обавезује се уговором да део по део своје личне библиотеке sukcesивно уступа, поклања, продаје или има намеру да завешта одређеној институцији културе.”²

Библиотеке целине значајне су за проучавање историје, културне историје одређеног локалитета али су, исто тако, драгоцен извор за проучавање личности и стваралаштва власника библиотеке. Оне указују на још један аспект: алтруистичку свест дародавца, а управо на чину даривања и завештања заснива се и почетак рада Народне библиотеке у Нишу.

Народна библиотека „Стеван Сремац” је почетак свог рада везала за 1879. годину и рад читаонице у оквиру Гимназије. У потцртавању дуготрајности, две личности које рођењем нису Нишлије, али су односом према овом граду заслужиле посебно место, јесу Јероним Јовановић, свештеник и владика, и Стеван Сремац, професор и писац. Иако из различитих области деловања, они су у једном били на истој страни. Сходно времену којем су припадали, своје улоге, животне и професионалне, везали су за образовање и просвећивање српске омладине и народа, свесни значаја које ове области имају у препороду и развоју младе српске државе.

Јероним Јовановић, владика нишки, 13. маја 1894. године тестаментом је завештао своју кућу с двориштем, новац и богату личну библиотеку за оснивање засебне народне библиотеке, која је после десет година судског спора, свечано отворена 19. септембра 1904. године. На питање које је поставио: „Је ли било потребно чекати пуних десет година од завештања куће за Библиотеку до отварања Библиотеке (1894-1904)”, Ковијанић је одговорио констатацијом: „Поразна је та администрација која тако маратонски дуго одлаже решење једног тако горућег питања.”³ На ову информацију надовезује се и следећа - да није познато који су наслови чинили Јеронимову личну библиотеку, с обзиром на то да инвентар поклоњених књига није сачуван. Неки извори наводе да је библиотека „бројала 378 разних дела”⁴, а према непотпуном инвентару део фонда су чинили и часописи: *Српски Сион*, *Revue de famille* (Париз, 1891-1894) – 57 свезака; *Revue internationale* (Париз 1889-1890) – 14 свезака; *L'Alliance Francaise Bulletin* (Париз, 1893); *Вапроси филозофији* (Москва, 1890-1893) – 5 свезака; *Наставник* (1890-1893) – 23 свеске, *Војин* (1865-1867) – 20 свезака; *Весник српске цркве* (1890-1894) – 52 свеске; *Годишњица Чупићеве задужбине* (бр. 5 за 1877. и бр. 7 за 1878); *Српски летопис* (књ. 114 за 1872); *Календар са шематизмом* (1863); календар *Орлић* (1867); *Гласник Друштва српске словесности* (1847-1862) – 9 свезака; годишње извештаје Београдске богословије (1884-1885, 1882-1883).⁵

² Татјана Брзуловић Станисављевић, „Легати и библиотеке целине”, у *Легати и библиотеке целине: библионет 2016*, ур. Татјана Брзуловић Станисављевић, Мирко Демић (Београд : Заједница магичних библиотека Србије; Крагујевац : Народна библиотека „Вук Караџић”, 2016) : 14.

³ Гаврило Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу: архивска грађа* (Београд : аутор, 1986), 6.

⁴ Према неким изворима бројала је и преко 2000 наслова.

⁵ Александра Вранеш, *Нишка народна библиотека: документ и свакодневица* (Ниш : Народна библиотека „Стеван Сремац”, 2004), 37.

У Народној библиотеци „Стеван Сремац”, у посебно формираној збирци печата, поклона и посвета, налази се и књига Павла Бибића (1790–1869) под називом *Баитован или Кратка настава о обделавању зелени и дрва: понајвише из сопственог искуства*. Ово треће издање објавила је Наклада Књижаре браће Јовановић 1876. године у Панчеву. На корицама се налази запис исписан црним мастилом легатора Народне библиотеке у Нишу Јеронима Јовановића: „1879 // ЕШ Јероним” (Сигнатура РВ 11). Претпостављамо да је овај наслов припадао библиотеци владике Јеронима и да је, бар у једном периоду, воћарство, калемљење воћа било део његовог интересовања.

Постоје случајеви у којима се заоставштина неке истакнуте личности налази у две или више институција. Као примере Велибор Прелић наводи заоставштине Стојана Новаковића или Милоша Ђурића.⁶ Слично је и са библиотеком Стевана Сремца. По жељи самог писца, његов рођени брат Јован поконио је 1906. године, постхумно, Сремчеву личну библиотеку Библиотеци у Нишу, уз услов да се књиге чувају одвојено од осталог књижног фонда. Према извештају који је сачинио библиотекар Павле Софрић, библиотеку је чинило 770 дела распоређених у 1294 свеске из различитих области, већином из историје, филологије, белетристике, углавном на српском језику. Књиге су инвентарисане као посебна целина и смештене су у два ормана на којима је стајао натпис „Библиотека пок. Стевана Сремца, књижевника и професора”.⁷ У знак захвалности Управа библиотеке је Стевана Сремца јавно прогласила другим оснивачем Нишке библиотеке.

Данас се ова библиотека налази подељена у две нишке установе културе. Преко пет стотина књига чува се у спомен-соби Стевана Сремца у Народном музеју у Нишу и представља културно добро од великог значаја (*Службени гласник РС* 2/2014). У Народној библиотеци „Стеван Сремац” налази се 65 књига, а на већини насловних страна, као доказ власништва, стоји Сремчев потпис. Међу њима је пет старих српских књига: *Голубица с цветом књаижества српског V*, уредник Јован Хаџић, Београд, 1854 (сигнатура BSS 1), Вићентије Ракић, *Историја о последњем разоренију светаго града Јерусалима и о узећу Константинопоља*, Београд, 1854 (BSS 2), Квинт Курције Руфо, *Живот Александра Великог цара Македонског*, Део 2, Беч, 1857 (BSS 3), *Сраженије страшно, и грозно между Србљима и Турицима на пољу Косову под књазом Лазаром*, Београд, 1836 (BSS 4), Људевит Штур, *Књига о народним песмама и приповеткама славенским*, Нови Сад, 1857 (BSS 5).

Библиотека је каталoшки обрађена, а библиографски записи ових књига су претраживи у електронској бази. Имајући у виду да је дигитализована, доступна је и на веб-адреси www.nbss. Такође, део ове целине јесте и инвентарна књига личне библиотеке Стевана Сремца, у којој је од 24. марта 1951. године до 25. јуна 1951. унето 400 библиографских јединица.

⁶ Велибор Прелић, „Легати и библиотечке целине у Народној библиотеци Србије”, *Гласник Народне библиотеке Србије* Год. 13, бр. 1 (2012/2013 [шт. 2014]) : 163.

⁷ Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу: архивска грађа*, 14.

Поред поменуте, Народна библиотека „Стеван Сремац” у Нишу у својим фондовима чува неколико библиотека целина које су биле власништво значајних нишких јавних, културних радника и научника. Ове личности су својим радом, штампаним делом задужиле, али и афирмисале Ниш. У оквиру Одељења завичајних и посебних фондова налази се део личне библиотеке Мирољуба Тодоровића оснивача сигнализма, део библиотеке социолога, демографа и географа, доктора наука професора Јована Ћирића, те историографа и публицисте Драгољуба Мирчетића. Садржај ових посебних целина претежно осликава интересовања власника и тематски је одређена облашћу којом се власник бавио, али део грађе упућује и на занимања мимо основне професионалне делатности.

Ове библиотеке целине чувају се одвојено, на посебно одређеном месту у Библиотеци, на полицама са видно истакнутим називима целина. Свака од њих носи посебну словну ознаку – сигнатуру, која је одређена према иницијалима власника личне библиотеке; унутар основне сигнатуре додата је ознака која се односи на врсту грађе (периодику р, за рукописе Кк и слично). Најзаступљеније су монографске публикације, затим периодика, рукописи, картографска грађа, преписка, ситан документациони материјал... Публикације које чине ове посебне целине стручно су библиографски обрађене, уз поштовање одговарајућих стандарда за библиографску обраду. Каталогизована и инвентарисана у електронској бази НИБИС и смештена по систему *numerus currens*, ова различита библиографска грађа доступна је корисницима.

Сигнализам – посебни фонд Мирољуба Тодоровића у спомен Надежде (Надице) Тодоровић

Под овим називом у Библиотеци у Нишу се чува део личне библиотеке Мирољуба Тодоровића (1940–), оснивача сигнализма. Сигнализам (лат. *signum* – знак) је авангардни стваралачки покрет настао у српској култури крајем педесетих година XX века. Почети се везују за 1959. годину, када је његов оснивач и теоретичар почео с експериментима у језику, уверен да нема револуције у поезији уколико се она не изврши у њеном основном медијуму – језику. Математика и све већа примена наука и научних метода, појава компјутера, уопште технолошка цивилизација и цивилизација знака значајно су утицале на настанак покрета. Сцијентизам, акциона и визуелна поезије су карактеристике покрета, који је тежио да радикалним експериментима и методима револуционише све гране уметности, од поезије, позоришта, ликовних уметности, филма, музике...⁸ Оснивач покрета Мирољуб Тодоровић, објавио је значајан број књига поезије, есеја и мултимедијалних радова, учествовао на бројним изложбама визуелне пројекције, концептуалне уметности и мејл арта. Објављивао је у домаћим и

⁸ Miroljub Todorović, *Kyberno* (Beograd : M. Todorović, 1970), 5–6.

страним часописима, а заступљен је и у светским антологијама, зборницима, каталозима...

С обзиром на то да је гимназију завршио у Нишу, односно да је део свог живота провео у овом граду, Уговором о поклону из 1994. године обавезао се да Народној библиотеци „Стеван Сремац” уступи део своје личне библиотеке, уз сукцесивно допуњавање новим материјалом и књигама. Ова библиотека целина, према иницијалима дародавца, сигнирана је МТ, МТО, Мтр. Ове сигнатуре односе се на монографске публикације – 518, те периодичку коју чини 45 наслова. Двојном сигнатуром одвојене су књиге које упућују на сигналистички покрет, мејл арт (МТ) од осталих, које је на поклон добијао власник библиотеке од својих сарадника, пријатеља или поштовалаца његовог рада (МТО). Ова група књига броји 163 веома занимљива наслова, који су значајни и по исписаним посветама на насловним странама, а Бојан Јовановић, Зоран Ђирић, Зорица Арсић Мандић, Момчило Тешић су тек неки од потписника посвета. Обрађена грађа персонализована је екслибрисом, печатом који именом и графичким решењем јасно указују на власништво, али и на садржај ове библиотеке.

Део ове целине чине и рукописи, каталози изложби, плакати, плакат поеме и визуелне песме, сигналистичке поштанске марке (мејл арт), као и преписка Мирољуба Тодоровића са домаћим и страним уметницима.

Библиотека Драгољуба Мирчетића

Драгољуб Мирчетић (1922–2004) дипломирао је на Вишој војној академији, на којој је радио као предавач, а будући да је, поред овог, обављао и друге, различите послове у војној служби, стекао је чин потпуковника. Због тога не чуди да је област његовог интересовања претежно била везана за истраживање војнополитичке историје. Написао је *Војну историју Ниша* у два тома, али и друге радове везане за историју и културу овог града и Јужне Србије.

У значајна дела спада и монографија *Нишка штампа*, у којој је представио развој штампе и новинарства у Нишу у периоду од 1880. до краја 1971. године. С обзиром на то да већи део новина и часописа који су излазили у Нишу крајем XIX и почетком XX није сачуван, ова публикација представља драгоцен извор за проучавање старије нишке периодике.⁹

Библиотека целина Драгољуба Мирчетића састоји се од 401 монографске публикације углавном историјског карактера, али и оних из области културе, етнологије, архивистике, политикологије, мемоаристике..., рукописне грађе и чланака из периодике које је власник сакупио и чувао. Део ове библиотеке целине, обрађен и инвентарисан према библиографским стандардима за монографске публикације, носи сигнатуру

⁹ Славица Кривокућа и Марија Чупић, *Историјска збирка Драгољуба Ж. Мирчетића : каталог* (Ниш : Народна библиотека „Стеван Сремац”, 2015), 7–8.

према иницијалима дародавца DM. Испоставило се да велики део књига из ове збирке није био заступљен у фондовима, што јој је додатно увећало вредност. Народна библиотека „Стеван Сремац” је издала штампани каталог монографских публикација под називом *Историјска збирка Драгољуба Мирчетића* аутора Славице Кривокуће и Марије Чупић 2015. године, чиме је истакнут научни и културно-историјски значај ове библиотеке целине.

Библиотека Јована Ђирића

Јован Ђирић (1922-2011), доктор географских наука, био је професор Нишког универзитета. На Групи за социологију предавао је Социологију насеља и Демографију, а на Одсеку за просторно планирање на Природно-математичком факултету у Београду Демографију са географијом становништва и Руралну и урбану социологију. Подручје научноистраживачког рада Јована Ђирића је било разноврсно и обухватало је више научних области: економску и друштвену географију, географију и социологију насеља, етнологију и демографију, просторно планирање и урбанизам, туризмологију и методику наставе, историју, топонимију, етимологију. Ипак, градска, сеоска и просторна тематика обрађена у разним аспектима и мултидисциплинарно заузимала је централно место научноистраживачког рада.

Јован Ђирић је био сарадник одбора за село и међунационалне односе Српске академије наука и уметности, рецензент бројних „Хроника села”, уредник у редакцијама многих монографских издања, зборника радова, часописа, редактор *Енциклопедије Ниша: природа, простор, становништво*. Објављивао је књиге и студије, радове у зборницима и енциклопедијама, чланке у часописима и годишњацима, недељним и дневним новинама.¹⁰

Збирка Јована Ђирића формирана 2007. године, сигнирана ЈС, ЈСр, ЈСрk, састоји се од 67 монографских публикација и 32 наслова периодике у 322 свеске, 11 рукописа и знатан број тзв. ефемерне некњижне грађе: проспеката, водича, планова и другог пропагандног туристичког материјала на српском и страним језицима, мањег броја разгледница. Остали ауторски радови чувају се у редовном фонду. Према дефиницији рукописом се сматра „Ауторски рукопис, машинопис, или резултат компјутерског слога. Такође, начин писања појединца.”¹¹ Најзначајни део ове библиотеке целине управо чине рукописи, поготову они који нису никада објављени, попут *Топологије Ниша* на 19 страна и 400 листова из 2004. (ЈСрk 1), *Људи*, рукопис из 2005. на 73 листа (ЈСрk 2) или *Енциклопедије Пирота* на 313 листова, датирани на

¹⁰ Ивана Петковић, „Селективна библиографија Јована В. Ђирића” у *Од путање до аутостраде: споменица Јована Ђирића*, прир. Драгољуб Б. Ђорђевић, Андон Г. Костадиновић, Љубиша Р. Митровић (Ниш : Југословенско удружење за научно истраживање религије; Универзитетска библиотека „Никола Тесла”, 2010) : 261-262.

¹¹ Александра Вранеш и Љиљана Марковић, *Од рукописа до библиотеке: појмовник* (Београд : Филолошки факултет, 2013), 273.

2006. годину (ЈСrk 4). Ради се о дактилограмима, куцаним на компјутеру, са накнадним аутографским исправкама хемијском или графитном оловком.

У овом раду представили смо библиотеке целине, односно личне библиотеке, које се чувају у Народној библиотеци „Стеван Сремац” у Нишу и које су према стандардима за различиту врсту библиотечке грађе каталожки обрађене и претраживе кроз електронску базу. Наглашено је већ да ове библиотеке целине имају значајну културну, научну и историјску вредност, што због свог садржаја и тематске разноврсности, што због значаја личности у чијем су поседу биле. Оне се чувају, груписане заједно, у посебном делу Библиотеке: монографске публикације и периодика заузимају место на полицама према сигнатурној ознаци коју носе, док су рукописи и остала врста грађе смештени у коверте, посебне „кошуљице” и кутије ради додатне заштите.

Сређивање поменутих библиотека у Народној библиотеци у Нишу, с обзиром на разноврсност заступљене грађе, захтевало је завидно стручно библиотечко знање, али и солидно познавање различитих научних области, те склоност ка истраживању и систематичном раду, а за све недоумице, дилеме или додатна појашњења консултовани су стручњаци, који су својим знањима и сугестијама, рад на библиографској обради ових библиотека целина олакшали и прецизно стручно дефинисали. Рад на сређивању поменутих библиотека целина у Библиотеци у Нишу још увек је у току, па се може рећи да су то, за сада, *библиотеке целине у стварању*.

Како тема скупа доводи у везу легате, библиотеке целине и књижевност, овом приликом скренули бисмо пажњу на збирку рукописа која се чува у оквиру Одељења завичајних и посебних фондова Народне библиотеке „Стеван Сремац” у Нишу. Ову целину чине рукописи који припадају корпусу млађих, односно ради се о текстовима институција и појединаца који припадају периоду друге половине XX века. Већина је куцана на писаћој машини, а један део, онај који се временски односи на крај XX и почетак XXI века, јесу компјутерски штампани формати. Специфичност рукописа огледа се у извесној форми уникатности, будући да се углавном ради о примерцима које садрже исправке, разне врсте коментара на маргинама и сл. Без обзира на то да ли се ради о објављеним или необјављеним рукописима, оригиналима или пак копијама оригинала, књижевним или другим стручним рукописима, рукописи јесу значајни јер без обзира на то, према речима Јасмине Ахметагић: „И када је једини облик постојања одређеног дела, студије, чланка и сл., али и када паралелно постоји са својим публикованим видом, рукопис има, у првом реду, књижевноисторијски значај, што условљава посебан начин и сврху коришћења ове грађе и подразумева посебан профил корисника...”¹² Због тога јесу занимљиви истраживачима, јер пружају непосредан увид у процес настанка неког дела, методологију рада, уопште у процес стварања који доводи до коначне верзије публикације спремне за штампу.

¹² Јасмина Ахметагић, *Упутство за каталожки опис млађих књижевних рукописа* (Београд : б.и, 2000) : 1-2.

У Народној библиотеци „Стеван Сремац” у Нишу библиографски је обрађено и инвентарисано 187 рукописа, сигнираних Rk и смештених по систему *numerus currens*, а већи део јесу књижевни рукописи аутора који су рођени или су део живота провели у овом граду. „Место некњижне грађе и рукописа у библиотекама је од изузетног значаја и на неки начин репрезентује саме библиотеке.”¹³, речи су библиотекара Душана Никодијевића. Имајући у виду да Народна библиотека у Нишу нема посебно одвојене књижевне целине или легате, ову збирку смо издвојили како бисмо представили и овај сегмент библиотечког рада, руководећи се идејом да ова врста грађе може бити својеврсна рукописна „репрезентација” и Библиотеке и нишког књижевног стваралаштва.

Издавачка кућа „Просвета”¹⁴, у оквиру свог издавачког програма, посебну пажњу усмеравала је на научно и књижевно стваралаштво које је ауторски и тематски било везано за просторе јужне Србије и Ниша. Међу бројним библиотекама, издвојила се библиотека „Белег” која је неговала историографска и публицистичка остварења која су се по разним критеријумима и основама односила на поменуто подручје. У периоду од 2002. до 2005. године, ова издавачка кућа објавила је значајне антологије које су избором аутора везане за простор Ниша, будући да су одабрани они који су рођењем, животом и уметничким стваралаштвом везани за овај град. *Антологија нишких приповедача*, *Антологија нишких песника*, *Нишки драмски писци*, *Антологија нишких писаца за децу*, *Нишки есејисти и критичари*, *Антологија нишког стрипа* јесу показатељи и дуготрајног и значајног креативног књижевног потенцијала овог дела Србије. Период после Другог светског рата издвојио се као посебно плодотворан и управо генерација песника, писаца, књижевних критичара и есејиста која је стасавала од 50-их до 80-их година XX века најзаступљенија је у завичајној рукописној збирци Нишке библиотеке.

Антологија нишких приповедача из 2002. године, коју је приредио Горан Максимовић, била је прва објављена у наведеном низу. Међу рукописном грађом која се чува у Народној библиотеци у Нишу, део чине и рукописи писаца који су у њој заступљени, попут Предрага Цветичанина, Николе Мељаницког, Зорана Ђирића... У рукопису, аутографу, на 5 страна, исписаних хемијском оловком, на пожутелом каро папиру, потписаном, али без датума, Предраг Цветичанин¹⁵ је описао своје сећање на Вељка

¹³ Душан Никодијевић, „Рукописи у теорији и пракси националних библиотека на простору бивше Југославије”, *Библиотекарство српске: часопис из области библиотекарства и библиотечко-информационе дјелатности* Год 5, бр. 5 (2014) : 228.

¹⁴ Издавачко предузеће „Просвета” наставило је традицију Штампарије „Св. цар Константин” основане 1925. године. Од графичке делатности, развијене након Другог светског рата, током година прерасло је у значајну издавачку кућу. Од 1987. године до приватизације 2005. године, издавачким програмом изборила је респектабилно место међу српским, али и југословенским издаваштвом.

¹⁵ Предраг Цветичанин (1928-1997), књижевник и културни радник. Рођен је у Њилану, а гимназију завршио у Нишу. Водио је драмску секцију у Културно-уметничком друштву

Видаковића¹⁶, значајног нишког песника (Rk 115), а у другом, копији дактилограма датираној „од 29. IX до 5. XI 1964. године” и под називом *Монографија Народне библиотеке у Нишу* (Rk 36), на 80 листова исписао је историјат ове установе од 1904. до 1964. године.

Никола Мељанички¹⁷ заступљен је са четири засебно сигнирана рукописа. Рукопис Приче, сигниран Rk 112, копија је дактилограма са накнадним исправкама црном и плавом хемијском оловком. На 36 страна и 61. листу је тринаест прича („ИНОК”, „Пријатељи”, „У последњи час”, „Нешто”, „Припреме за успон на Олимп”, „Легенда о празноречком”, „Прозори”, „Дремеж”, „У лифту”, „Иста ствар”, „Он ће”, „Класик”, „Вече код ’Шангајца””, једна је без наслова, пет су недовршене. Остала три јесу романи: *Снови и несанице: хумсатром* (Rk 153) непотписан дактилограм на 99 повезаних листова у свеску, из педесетих година XX века, необјављен роман *Вилински град познанства* (Rk 154), такође, непотписан дактилограм, на 144 листа повезаних у свеску, највероватније написан седамдесетих година XX века, уз који је приложена рецензија Радомира Ивановића упућена програмском савету Издавачке куће „Градина”, с предлогом за дораду, као и недовршен роман под радним називом *Судбине*, недатираном, непотписаном дактилограму исписаном на 91. листу повезаних у свеску. *Нишвил*, *Златна декада* и *Калибар 23* су објављене збирке прича Зорана Ђирића¹⁸, нишког добитника НИИН-ове награде. У оквиру три засебно сигнирана рукописа (Rk 147, Rk 148, Rk 149) налази се више прича које су део наведених наслова. Ове копије дактилограма, непотписане су и недатиране, а садрже приче:

„Абрашевић”. Један је од оснивача Луткарског позоришта у овом граду. Од 1949. године радио је у Народној библиотеци „Стеван Сремац” као библиотекар, од 1970. до 1972. године био је и директор ове установе. Добитник је Сурепове награде за библиотекарство (1978) и Октобарске награде за књижевност (1959).

¹⁶ Вељко Видаковић (1924-1959), песник и позоришни критичар. Радио је као књижничар у Народној библиотеци у Нишу (1954-1959). Био је члан књижевног друштва „Нестор Жучни”. Организовао је преко педесет књижевних вечери. Писао је поезију, бавио се новинарством и књижевном критиком. Био је члан редакције часописа *Гледишта*. Драма *Бела ружа* изведена је у Народном позоришту у Нишу. За живота је у разним књижевним часописима објавио двадесетак песама, али није објавио ниједну књигу. Постхумно, у издању *Књижевне заједнице „Вељко Видаковић”*, објављене су две књиге његових песама.

¹⁷ Никола Мељанички (1929-1989), књижевник и новинар. Студије југословенске књижевности завршио је у Београду 1953. године. Извесно време радио је у Народној библиотеци у Нишу као руководилац Одељења књиге за децу. Од 1962. године до пензионисања био је, најпре, новинар културне рубрике Радио Ниша, затим њен уредник. Од 1966. до 1968. године уређивао је часопис *Градину*. Интересовала га је кратка форма: кратке приче, кратки дијалогски хумористички текстови, хумореске. Добитник је награде Ослобођење града Ниша.

¹⁸ Зоран Ђирић (1962), књижевник. Основну школу, гимназију и Економски факултет завршио је у Нишу. Био је уредник часописа *Градина*, од 1999. ради као уредник белетристике у Нишком културном центру. Објавио је преко двадесет књига поезије, прозе, есеја... Заступљен је у више антологија савремене српске прозе и поезије. За прву књигу поезије добио је *Бранкову награду* у Новом Саду 1991. године, за роман *Хобо* награду Борислав Пекић и Нинову награду 2001. године, а 2002. године Награду Народне библиотеке Србије за најчитанију књигу, Октобарску награду Ниша за младе ставареце 1985. године, Награду „11. јануар” 2013. године.

„Мала потеря”, „О јагодама и шлагу”, „Караван”, „Урбо-турбо љубави моја!”, „Једи ту пилетину”, „Позивари”, „Нишвил” (збирка *Нишвил*), на 94 повезана листа, затим „Too much monkey business”, „Sweet little sixteen”, „School days”, „Nadine”, „Havana moon”, „My ding-a-ling”, „Johnny B. good”, „Memphis, Tennessee” (збирка *Златна декада*) на 135 листова, као и 11 прича: „Улцињ 94”, „АБЦ: лексикон љубави”, „Квинтни круг”, „Кажи мами”, „Туткало, претапање”, „Прича о блузу и разоноди”, „Андра еп”, „Плажа се враћа кући”, „Зашто се убио Ото Вајнингер”, „Драга Анђелка”, „Како убити себе у жени” (збирка *Калибар 23* [за специјалисту]) на 97 повезаних листова.

Наредне 2003. године објављена је *Антологија нишких песника*, приређивача Милентија Ђорђевића. Међу одабраним ауторима нашла се и песникиња Гордана Тодоровић¹⁹, чија се песма „Земља братства” исписана плавим мастилом сигнирана Rk 116 чува у Народној библиотеци у Нишу. Овај аутограф на једном пресавијеном листу датиран је 6-VIII-1972, а уз песму чува се и пропратно писмо, такође исписано руком, упућено редакцији *Народних новина*.

Љубисав Љуба Станојевић²⁰ у Библиотеци је заступљен с три рукописа. Две песме, „Обале”, „Срце”, потписане, исписане плавом и црном хемијском оловком, датирани су на мај 1956, односно октобар 1961. (Rk 146). *Ко је убио песника* је копија дактилограма фарсе у два чина и три слике на 25 повезаних страна (Rk 113), а трећи текст, такође копија дактилограма, представља критички осврт на књижевну сцену Ниша, аутографски је потписана и носи датум октобар '986. (Rk 145).

Нишки драмски писци, антологија коју је приредио Јован Пејчић, као и *Антологија нишких писаца за децу*, приређивача Миливоја Р. Јовановића, објављене су 2004. године. Радмило Пејић је у Антологији заступљен драмом „Игуман и коњушар”, а у Библиотеци се чува 15 засебно сигнираних рукописа, од којих су 11 драмски текстови. Ради се углавном о копијама дактилограма, а овога пута издвајамо награђену ТВ драму „Недеља са Ањом”, на 49 повезаних листова, која је 1974. године приказана на тадашњој Телевизији Београд (Rk 133)

¹⁹ Гордана Тодоровић (1933–1979), песникиња. Рођена је у селу Драјинац код Сврљига. Похађала је гимназију „Стеван Сремац” у Нишу и била је члан „Ђачке литерарне дружине „Његош”. У *Алманаху* ове дружине штампала је четири песме. Због болести се преселила у Београд. Збирка песама из 1954. године *Гимназијски тренутак* награђена је Бранковом наградом. После смрти Нолит је 1984. године издао књигу песама под називом *Изабране песме Гордане Тодоровић*.

²⁰ Љубисав Станојевић (1927–2005), песник, есејиста, прозни писац, публициста и уредник. Основну школу завршио је у Миљковцу, гимназију у Нишу. Дипломирао је на Филозофском факултету у Београду 1952. године. Магистарски рад о Владиславу Петковићу Дису одбранио је на Филолошком факултету у Београду, где је и докторирао 1973. године, а тема дисертације била је *Поезија и поетика Бранка Миљковића*. Члан редакције, а једно време и главни уредник часописа Градина. Објавио је три књиге песама, роман *Крај мутне реке град*, монографију о основној школи у Миљковцу. Ова школа носи његово име.

Међу писцима за децу, Бранислав Лазић²¹ је у *Антологији* заступљен песмама „Шева”, „Детлић”, „Карневал”, „Ружин трн”, „На месечини”, „Болесни лав”. Лазићева породица је, постхумно, предала Народној библиотеци „Стеван Сремац” у Нишу његову заоставштину. Библиографски обрађену и инвентарисану грађу чине 52 библиотечке јединице, углавном рукописа. Ради се о аутографима и оригиналним дактилограмима песама, прича, романа, буквара и других дидактичких текстова. Прозни текстови, опет, углавном су тематски везани за живот у Нишу с краја XIX и почетка XX века. Библиотекарка Драгица Јевтић је 2016. године приредила електронско издање приповедака Бранислава Лазића под називом *Стари вакат*, са додатком, каталогом рукописа и монографских публикација које се чувају на Одељењу завичајних и посебних фондова Народне библиотеке „Стеван Сремац”.

Осим ових издвојених књижевних рукописа, у овој збирци Библиотеке у Нишу заступљени су својим рукописним радовима и научници, универзитетски професори, политичари, новинари и други значајни културни радници овог подручја. Сви рукописи су каталогизирани и додатно заштићени ковертама. Према сигнатури смештени су на посебно место на полицама, поређани по систему *pistegus surgens*, те претраживи кроз електронски каталог.

Представљање једног града могуће је са различитих аспеката и научних приступа, баш као што се и стручни рад библиотека може представити на много начина. Библиотеке целине заузимају посебно место у библиотекама, јер због свог садржаја, тематске разноврсности, због значаја личности у чијем су поседу биле, имају значајну научну, историјску, културну вредност. Сходно томе на библиотекарима је велика одговорност да раде како на њиховој заштити тако и на њиховој промоцији. Народна библиотека „Стеван Сремац” у Нишу има задатак и обавезу да у овом делу Србије буде пример неговања и чувања културноисторијског наслеђа и у складу с тим да се бори против предрасуда и стереотипа о овом географском подручју. Представљањем библиотека целина и рукописне грађе нагласили смо један значајан сегмент библиотечког рада, посредно указали на стремљења и домете овог града и ове библиотеке на југоистоку Србије.

²¹Бранислав Лазић (1893–1966), учитељ, правник, писац. Основну школу и гимназију завршио је у Нишу, учитељски испит у Београду, где је завршио и Правни факултет. Као учитељ службовао је по селима Србије, а као правник радио је у Нишу, Параћину, Великом Градишту, Бањалуци... Један део свог живота провео је у Скопљу, где је постављен за шефа кабинета бана Вардарске бановине и за то време завршио је и књижевност. Што самостално, што у коауторству написао је више уџбеника намењених млађем основношколском узрасту, писао је приповетке и романе, а покренуо је и дечји лист *Вардарче*.

Литература

- Ахметагић, Јасмина *Упутство за каталошки опис млађих књижевних рукописа*. (рукопис), 2000.
- Брзуловић Станисављевић, Татјана, „Легати и библиотеке целине”. У *Легати и библиотеке целине: Библионет 2016*, ур. Татјана Брзуловић Станисављевић, Мирко Демић, 9–18. Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”, 2016.
- Вранеш, Александра, *Нишка народна библиотека: документ и свакодневица*. Ниш: Народна библиотека „Стеван Сремац”, 2004.
- Вранеш Александра и Марковић, Љиљана. *Од рукописа до библиотеке: појмовник*. Београд: Филолошки факултет, 2013.
- Кривокућа, Славица и Чупић Марија. *Историјска збирка Драгољуба Ж. Мирчетића: каталог*. Ниш : Народна библиотека „Стеван Сремац”, 2015.
- Енциклопедија Ниша: култура*, редактор Мирољуб Стојановић, Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу; Нишки културни центар, 2011.
- Ковијанић, Гаврило *Народна библиотека у Нишу: архивска грађа*. Београд: аутор, 1986.
- Мирчов, Светлана. „Библиотеке целине и библиотеке легати”. *Гласник Народне библиотеке Србије*, Год. 6, бр. 1 (2004) : 11-16.
- Никодијевић, Душан, „Рукописи у теорији и пракси националних библиотека на простору бивше Југославије”, *Библиотекарство српске: часопис из области библиотекарства и библиотечно-информационе дјелатности* Год. 5, бр. 5 (2014) : 227-247.
- Петковић Ивана, „Селективна библиографија Јована В. Ђирића” У *Од путање до аутостраде: споменица Јована Ђирића*, прир. Драгољуб Б. Ђорђевић, Андон Г. Костадиновић, Љубиша Р. Митровић, 261-301. Ниш : Југословенско удружење за научно истраживање религије; Универзитетска библиотека „Никола Тесла”, 2010.
- Брзуловић Станисављевић, Татјана, „Легати и библиотеке целине”. У *Легати и библиотеке целине: библионет 2016*, ур. Татјана Брзуловић Станисављевић, Мирко Демић, 9–18. Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”, 2016.
- Прелић, Велибор, „Легати и библиотечке целине у Народној библиотеци Србије”, *Гласник Народне библиотеке Србије* Год. 13, бр. 1 (2012/2013 [шт. 2014]) :157-164.
- Нишки лексикон, уредник-координатор Драгица Јевтић, Ниш: Град Ниш; Београд: Службени гласник, 2011.
- Todorović, Miroљub, *Kyberno*. Beograd : M. Todorović, 1970.

Ivana J. Petković

LIBRARY COLLECTIONS OF “STEVAN SREMAC” PUBLIC LIBRARY IN NIŠ

Summary

Library collections are of great historical, artistic, and scientific relevance.

Given that most of those are personal libraries of prominent figures, they offer an insight into the professional occupations and life paths of the donors themselves, from the areas that were the subject of their professional interests to the broader personal vocations and specific leisure activities.

Furthermore, these libraries are significant because they provide an understanding of the broader context ie social and historical circumstances and events, ideology, times, and the environment in which they have worked and created.

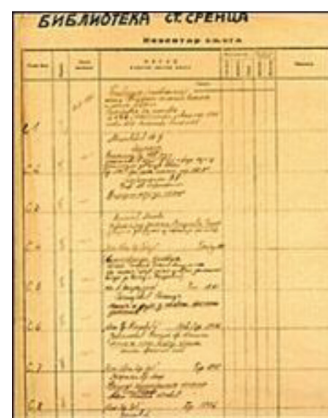
Many notable figures that have influenced the cultural and public life of Niš and its surroundings in which they have lived and created have donated to this city's public library.

The beginning of the work of the “Stevan Sremac” Public Library in Niš is based precisely on the act of banqueting.

This paper aims to present the library collections which comprise a valuable part of this library's funds and indirectly show that Niš occupies an important place on the cultural and scientific map of Serbia and beyond.

Keywords: “Stevan Sremac” Public Library in Niš, library collections, manuscripts

Прилози

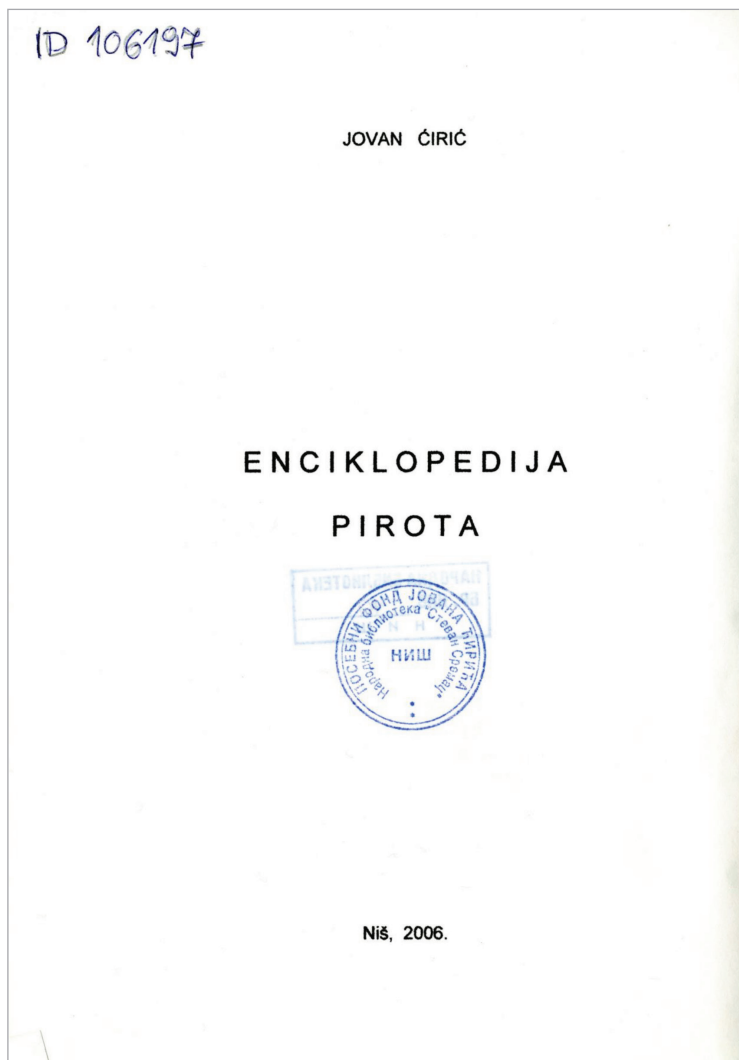
The image shows a handwritten library inventory table from 'BIBLIOTEKA STREMAC'. The table has multiple columns and rows, with handwritten entries in black ink. The title 'BIBLIOTEKA STREMAC' is at the top, and 'BEOGRAD 1914' is written below it.

Вера Ц. Петровић (1956–)
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”
veramilanovicpetrovic@gmail.com

УДК 061.27:027.7(497.11)
027.1:929 Јовановић Марамбо В.

Јелена Н. Смаилагић (1993–)
Факултет за културу и медије
jelenasmilagic@gmail.com

КУЛТУРОЛОШКИ ФЕНОМЕН ЗАДУЖБИНЕ ВОЈИСЛАВА М. ЈОВАНОВИЋА МАРАМБОА

Сажетак: Посматрање културолошког феномена задужбине Војислава М. Јовановића Марамбоа има посебни значај и вредност. Задужбинар-легатор је изузетна личност у научном, образовном, дипломатском и уметничком погледу. Његова хетерогена стваралачка личност је оставила неизбрисив траг у свим областима свога интересовања у нашој држави, а и шире. Кућа Војислава М. Јовановића Марамбоа се налази у Бирчаниновој улици број 24 у Београду, а завештана је Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић”, заједно са књигама, рукописима и личним стварима. Дом Војислава М. Јовановића је уписан у регистар музеја-галерија. Отворен је 1988. године као Одељење за народну књижевност.

Библиотеку Војислава М. Јовановића чине 6292 свеске личне библиотеке, а њен највреднији део представљају зналачки набављане збирке и студије о народној књижевности. У фонд су укључени и рукописна заоставштина дародавца (са аутографима, исечцима, исписима, преписком, личним документима), више од 1300 фотографија, 22 фотографске плоче, намештај и лични предмети дародавца.

Кључне речи: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, легат, Војислав М. Јовановић, народна књижевност

Увод

Постоје дела пред којима застаје дах. Дела која су стварана вековима и остављена генерацијама у аманет, она изазивају дивљење и поштовање. Културолошка вредност свих задужбина нашег друштва је немерљива. Човек и друштво уопште могу да дођу до изражаја једино ако се посматрају у њиховој узајамној интеракцији. Посматрано етимолошки, реч култура је

латинског порекла од глагола *colere, cultum*, у значењу: обрађиварти, неговати, што нам указује на човекову повезаност са природом и обрадом земљишта. Велики број дефиниција културе у ширем слислу обухвата духовну и материјалну културу једног друштва, која се преноси у простору и времену, а човек као друштвено биће, те потребе мора да задовољи и на тај начин посматрано, можемо говорити о култури једног друштва. Развој друштва је условио поделу на материјалне творевине, као што су куће, путеви, средства за рад, а у духовне културне творевине могу се сврстати, језик, религија, наука, етика, уметност у најширем смислу. За духовну културу можемо рећи да је мисаона тековина човека од најранијег времена до данас.

Духовно, интелектуално стваралаштво Војислава М. Јовановић Марамбоа и материјално стваралаштво његове породице изазива дивљење и поштовање. Породица Јовановић је припадала вишем грађанском сталежу с краја 19. века, што се види по собама високих таваница које су украшене гипсаним радовима. Сваку собу красе каљеве пећи у угловима и велики лустери од кованог гвозђа. Од намештаја сачувани су резбарени сет сточића, застакљени ормани за књиге и намештај у радној соби Војислава М. Јовановића Марамбоа, писаћи сто, столице, велики путни кофер, сачуван је радио апарат и славска икона Светог Јована.

Многочлана породица је, поред стицања материјалних добара, школовала своју децу, кћери су завршиле домаћинске школе, њих четири, као и три сина, од којих је један био официр, други грађевински инжењер, а трећи се бавио превођењем, писањем, дипломатијом и професорским радом.

Породица је однеговала седморо деце, али се ни једно дете није остварило као родитељ и лоза се угасила. Као представник интелектуалне елите свога времена, Војислав М. Јовановић Марамбо је био визионар који је својој сестри оставио у аманет да реализује његову последњу жељу и тиме се уписао у ред задужбинара.

Војислав М. Јовановић Марамбо – биографија

Доступна документа нађена у породичној кући су омогућила да се склопи његов биографски мозаик. „Војислав М. Јовановић Марамбо је рођен 24. септембра 1884. године у Београду. Још за време гимназијских дана бавио се превођењем књижевних дела са француског и немачког, а до 1904. године објављивао је своје сатиричне брошуре, репортаже из књижевног и позоришног живота, потписујући се псеудонимом Марамбо, по коме је и данас остао упамћен. Биографија

Војислава М. Јовановића Марамбоа открива свестраност његове личности, а тежио је савршенству у свему што је радио. Био је библиофил, професор, дипломата, преводилац, писац и фотограф. Високо образовање стицао је на универзитетима у Швајцарској, Француској и Енглеској. Са 26 година, 1911. године, у Греноблу, одбранио је свој докторски рад «*La Guzla*» de Prosper Mérimée – études d'histoire romantique. Већ следеће (1912) године докторски рад је награђен од Француске академије наука.¹

Каријеру ванредног професора за упоредну књижевност остварио је на Универзитету у Београду. Политичку каријеру започео је у Првом светском рату као шеф Прес бироа српске владе у Лондону и Вашингтону у периоду 1916–1920. године. Хронолошки посматрано његова биографија, према доступним документима које је објавио његов асистент Илија Николић, била би да је током 1920–21. био уредник *Српског књижевног гласника*. „Као главни архивар, а затим и први начелник Историјског одељења – Архива Министарства иностраних послова (1924–1930), неуморно је радио на сређивању огромне архивске грађе, већим делом приспеле из Беча као реституција српског Државног архива, опљачкане од стране окупатора у Србији за време Првог светског рата... Једно време Војислав М. Јовановић је саветник посланства наше владе у Бечу, Берну и Лондону (1930–1935)... Пензионисан је 15. новембра 1941. и није био у служби окупатора. По ослобођењу земље ступио је међу првима у Министарство иностраних послова (24. фебруара 1945), где је начелник Историјског одељења... Војислав М. Јовановић је после ослобођења са својим сарадницима поново прикупљао, сређивао и рестаурирао архивску грађу, савесно и самопрегорно... Премештен је 30. маја 1950. у Институт за проучавање књижевности Српске академије наука; руководио је, као члан савета, одсеком за народне умотворине... Последње године живота провео је у припремању својих рукописних дела за штампу, особито *Антологије лажних народних песама*, *Зборника радова о народној књижевности* (I, II) и *Југословенског архива у Другом светском рату* (I, II, III). Посебну радост причинило му је поновно приказивање *Наших синова* у Југословенском драмском позоришту (1966)...² Умро је у својој кући 1968. године. Писац његове прве биографије, др Илија Николић, био је чест корисник и посетилац Марамбоове задужбине. Био му је дугогодишњи сарадник, познавалац и поштовалац његовог академског рада.

¹ Јасна Чанковић, Сунчица Глишић, Вера Петровић, „Легат Војислава М. Јовановића-Марамбоа као део културне баштине Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић““, *4. Међународна конференција БАМ 2010: Европске смјернице за сарадњу библиотека, архива и музеја* 4, 10 (2010): 110.

² Илија Николић, *Др Војислав М. Јовановић: 1884–1968*, (Београд: ауторско издање, 1969), 8–9.

Задужбина-легат

После смрти Војислава М. Јовановића Марамбоа, извршилац теста-мента је била његова сестра Славка Јовановић, решењем које је донео Дру-ги општински суд у Београду, 22. јуна 1979. године. Своју библиотеку са кућом и окућницом завештао је Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић”. Породична кућа, можемо рећи непокретна заоставастина, са-грађена је 1883. године у некадашњој Сеничкој, а данашњој Бирчаниновој улици бр. 24, на плацу од 874 квадратна метра. Кућа је до улице са три просторије и баштенском капијом, што представља саму ширину имања. Кућа има два улаза из дворишта. Централни део чини седам просторија кружно повезаних, има простран подрум и поткровље, са помоћним делом од три просторије. Формирање Одељења за народну књижевност био је дуготрајан процес прилагођавања породичне куће у пословни простор, који је Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” организовала уз помоћ посебног Организационог одбора. Одбор за организовање рада ове посебне библиотеке чинили су: проф. др Мирослав Пантић, проф. др На-да Милошевић Ђорђевић, проф. др Радмила Пешић, др Илија Николић, тадашњи управник Универзитетске библиотеке Станија Глигоријевић, та-дашњи руководилац Одељења обраде Гордана Стојановић и први руково-дилац новооснованог Одељења за народну књижевност Милана Ђурђулов.

После завршених грађевинских радова и опремања свих просторија адекватним намештајем, формиран је и стручни тим који ће радити на обради фонда. Одбор је донео план и програм рада око концепције и организације обраде фонда и отварања будућег новоформираног Одељења за народну

књижевност у Дому Војислава М. Јовановића, као и начина и услова рада са корисницима. Целокупна обрада фонда у првом степену, сигнирање и инвентарисање, и већи део фонда у другом степену обраде, каталогизације, био је урађен до отварања овог легата за кориснике 25. маја 1988. године. Отварање је пратила изложба под називом „Војислав М. Јовановић – живот и дело”, аутора мр Славице Гароње, а на отварању говорили су управник Универзитетске библиотеке Станија Глигоријевић, проф. др Мирослав Панџић и проф. др Никша Стипчевић.

Прецизирано је у тестаменту да се изузетно значајна збирке књига из народне књижевности, коју је дародавац деценијама сакупљао, учини доступном научним и културним радницима, као и истраживачима народне књижевности.

Покретна заоставштина

Војислав М. Јовановић Марамбо оставио је Универзитетској библиотеци одабрану збирку од 6292 библиотечке јединице. Треба нагласити да је, поред тога што је био свестраног образовања, волео књигу на један посебан начин. Докторска титула га није спречавала да изучи књиговезачки занат и да сам повеже књигу када је то било потребно. Књиговезачки лепак је сам правео и ни најближим сарадницима није хтео да открије рецептуру. До књига за своју библиотеку је долазио купујући их од београдских антиквара, Српске књижевне задруге, Нолита, Просвете, у Загребу су то били Стјепан Куглиј и Мирко Брајер, у Љубљани преко Цанкарјеве Заложбе, Храсовица, књижара у Бечу и Лајпцигу. „До многих књига је долазио разменом са својим пријатељима, као што су: Тихомир Ђорђевић, Јаша Продановић, Драгослав Петковић и други”³, поједине књиге је добијао и као одговор на сопствени поклон. Прилежно је стварао и формирао своју библиотеку пуних шест деценија. Ели Финци је за Марамбоа рекао да је био: „страстан библиофил, библиограф, ерудита, пасионирани читач, ненадмашни саговорник...”⁴ Највећи део његове личне библиотеке чине збирке и студије из наше народне књижевности. Познате личности су му са поштовањем поклањале књиге, као Иво Андрић, Милош Црњански, Растко Петровић, Мирослав Крлежа, Милош Ђурић и други.

Од старијих и ретких издања, која се чувају у овој библиотеци, споменућемо: „Фортисово Путовање по Далмацији из 1778, Богишићеве Народне пјесме из старијих, највише приморских записа из 1878, Ерлангенски рукопис старих српскохрватских народних песама Герхарта Геземана из 1925, Песме Краљевића Марка из 1836, Бачванске песме из 1879, као и бечка и лајпцишка

³ Вера Петровић, Јасна Чанковић, „Библиотека легат Војислава М. Јовановића-Марамбоа (1884–1968)”, Библиотеке будућности: Зборник радова са стручног семинара одржаног у Теслићу од 28. до 30. марта 2007. год, Вишеград: Друштво библиотекара Републике Српске; Народна и универзитетска библиотека Бања Лука (2008): 111.

⁴ Ели Финци, „Слово о личности и делу Војислава М. Јовановића”. *Корац* бр. 1-2 (1977): 51-52.

издања Вукових збирки од 1823. до 1865. године. Од најстаријих књига треба поменути *Сабор истине и науке* од Јована Стејића из 1832. године, *Песме Бранка Радичевића* из 1847. године, *Зорица Симе Милутиновића Сарајлије* из 1827. године, као и *Пјеванија црногорска и херцеговачка* из 1837. године, док су најстарији часописи *Вила*, *Даница*, *Летопис Матице српске* – сви хронолошки везани за шездесете године 19. века.⁵ Ту су збирке: *Српске народне пјесме из Босне* из 1884. године, као и *Славонске народне песме* из 1845. године. Овај легат има 54 наслова периодичних публикација, из области филологије, књижевности и етнологије.

Треба нагласити да је тематска целина поезије о косовском боју изузетно значајна. Од сакупљених збирки овде ћемо поменути: *Пронаст царства српског* из 1880, *Бој на Косову* из 1891, као и илустрована издања намењена широкој читалачкој публици. Збирка песама *Народне српске песме*, које је на енглески превео Џон Бауринг, објављена је у Лондону 1927. године. Заинтересовани за проучавање народне књижевности наћи ће у овом легату предавања Адама Мицкијевича, која је држао 1841. године у Паризу на Колеџу Француске под називом *О српској народној поезији*. Сачуване су студија Стојана Новаковића *Српске народне песме о боју на Косову* из 1878. године, као и студија Милоша Ђурића *Смрт мајке Југовића* из 1918. године.

Наша народна књижевност је изучавана на европским универзитетима и њу су преводили на немачки: Талвј, Јохан Волфганг Гете, Зигфрид Капер, Герхард Геземан, на енглески: Џон Бауринг, на француски: Огист Дозон, Шарл Нодје, Проспер Мериме.

Војислав Јовановић Марамбо је сакупљао за своју библиотеку песмарице из Балканских ратова, Првог и Другог светског рата. Поједина издања се могу наћи само у овој библиотеци. Треба поменути и дела наших познатих етнолога Тихомира Р. Ђорђевића и Миленка С. Филиповића. Фонд библиотеке је употпунио делима Јована Скерлића, Павла Поповића, Богдана Поповића, Доситеја Обрадовића, Симе Матавуља, Јована Дучића, Бранислава Нушића, Петра Петровића Његоша и других. На једној од полица ове библиотеке смештена су дела Живана Живановића, *Политичка историја Србије* у четири тома и дело Васе Чубриловића, *Историја политичке мисли у Србији 19. века*.

У овој изузетној колекцији налазе се и популарна илустрована издања народних песмарица која су издавали „Браћа Јовановић” из Панчева, „Тома Јовановић” и „Зелени Венац” из Београда. Сачуване су и шапирографисане партизанске песмарице настале између два рата. Умео је да препозна и сачува за поколења и популарна издања певаних народних песама после ослобођења.

⁵ Вера Петровић, Сунчица Глишић, Јасна Чанковић, „Легат Војислава М. Јовановића Марамбоа”. *Библиотет 2016: Легати и библиотеке целине*, Крагујевац: Заједница матичних библиотека Србије; Народна библиотека „Вук Караџић”, Крагујевац (1977): 109.

Велики број књига Војислав Јовановић Марамбо је повезао или преповезао користећи лепак који не пуца, када је књиге слао књиговесцима, писао је детаљна упутства како то да ураде и потребан материјал за сваку књигу. За свог живота није стигао да повеже све садржајно груписане целине, тако је *Историју књижевности*, осмислио да у I свесци под називом *Српскохрватска књижевност 1900–1943*, буду 23 брошуре и чланка, а у II било 17 брошура и чланака.

Рукописна заоставштина

Можемо рећи да велико културолошко богатство чини велика и значајна рукописна збирка са преко десет хиљада јединица. „Велики део рукописа Војислава М. Јовановића је објављен, међу оним необјављеним рукописима има и оних које није стигао да заврши, као и много прикупљеног необрађеног истраживачког материјала. Од необјављених радова ту су „Антологија српског епоса”, „Зборник лажне народне поезије”, „Његошев зборник”, „Зборник радова о народној књижевности”. Објављивањем „Зборника радова о народној књижевности” 2001. године, Универзитетска библиотека је свом легатору исказала поштовање и велику захвалност. Рукописна заоставштина садржи објављене и необјављене радове из историје, један необјављен путопис, објављене текстове о појединим личностима и пределима у облику новинских исечака, белешке о надимцима и псеудонимима савременика, критике Јовановићевих позоришних представа, уговоре са издавачким кућама, личну, породичну и имовинско-правну документацију. Значајне су и библиографије које је Јовановић оставио у рукопису и машинопису о народним умотворинама, алфabetар народне књижевности, српске књижевности и страних писаца који су рађени за *Енциклопедију Југославије*. Обимна рукописна заоставштина Војислава М. Јовановића је прегледана и обрађена у облику радног материјала, тј. радне верзије каталога.

Засебну целину у заоставштини представља преписка Војислава М. Јовановића са многим значајним личностима јавног, културног и књижевног живота његовог времена. Нека од тих писама су била подстицај за истраживачки рад и објављивање. Таква су писма: Милорада Панића Сурепа, Вељка Петровића, Милоша Црњанског, Милана Кашанина, Марка Мурата, Иве Андрића, Михаила Пупина, као и нека писма самог Јовановића.”⁶

⁶ Вера Петровић, Јасна Чанковић, „Библиотека легат Војислава М. Јовановића-Марамбоа (1884–1968)”, *Библиотеке будућности: Зборник радова са стручног семинара одржаног у Теслићу од 28. до 30. марта 2007. год.*, Вишеград: Друштво библиотекара Републике Српске; Народна и универзитетска библиотека Бања Лука (2008): 115.

Архивска грађа

У дому Војислава М. Јовановића сачувана је архивска грађа о породичном имању, породици, о његовим радовима у рукопису, белешкама, недовршеним радовима из књижевности, историје, позоришне уметности, дипломатије и архивистике. Лични фонд Војислава М. Јовановића систематизован је и сређен применом принципа слободне провенијенције. Архивска грађа груписана је у 7 целина:

1. Лична документа, 572 листа документације, са подгрупама: документа идентитета, документа о школовању, документа о службовању, документа о одликовањима, документа о војној обавези, документација о добровољним прилозима и документација о изразима саучешћа.

2. Имовинско-правна документа творца фонда, 90 листова документације, са подгрупама: документа о хонорарима, документа о личним примањима, документа о штедним улозима и вредносним папирима.

3. Имовинско-правна документа породице Јовановић, 785 листова документације, са подгрупама: документа о непокретном имању породице Јовановић, документа о породичним финансијама.

4. Документа делатности, око 9.000 листова рукописа и машинописа, као и неколико стотина исечака из новина и часописа, са подгрупама: грађа из области архивистике, грађа из области историје, грађа о позоришној уметности, грађа о народној и уметничкој књижевности.

5. Преписка.

6. Документа сродника творца фонда, 344 листа документације.

7. Исечци из новина, 110 исечака из области филма, телевизије, радија, науке, уметности и културе.

„Документа која припадају обрађеним целинама грађе из заоставштине Војислава Јовановића пописана су хронолошким редом и за сваки документ појединачно дат је кратак опис који садржи датум, краћи приказ садржаја и податке о броју примерака, попуњених и празних листова, као и податак о томе да ли је обрађени документ рукопис или је откуцан на писаћој машини. Ови исцрпни пописи представљају изворе за израду научно-информативних средстава, као што су сумарни или аналитички инвентар са регистрима чијим публикавањем би информације о садржају ове драгоцене грађе постале доступне широком кругу научноистраживачких радника. Посебан значај, с обзиром на то да је рукописна грађа Војислава Јовановића врло обимна, имала би израда специјалних, тј. тематских инвентара који би научну и културну јавност упознали са вредношћу појединих одабраних целина ове архивске грађе. Од великог значаја била би и израда и објављивање регистра – концизног описа садржаја појединачних докумената.”⁷

⁷ Јасна Чанковић, Сунџица Глишић, „Приказ систематизације архивске грађе у оквиру личног фонда Војислава Јовановића Марамбоа”, *Архив: часопис архива Југославије* год. 12. Бр. 1/2 (2011): 61.

Фотографска збирка

Посебну збирку овог легата чине фотографије, којима се аматерски бавио Војислав М. Јовановић. Сачувано је 1.300 фотографија и 22 фотографске плоче. „Његова фотографска збирка представља значајан моменат у историји српске фотографије, једна је од најбоље очуваних збирки из периода прве половине деветнаестог века. Прихвативши на почетку естетику тзв. пикторијализма, односно поимање фотографије као сликарског дела, Јовановићева схватања се, током дугогодишњег истраживања овог медија, мењају у правцу продора стварности, ма каква она била, и свакодневног живота као мотива, као и схватања фотографије као средства личног истраживања. У почетку су то уметнички стилизовани портрети и пејзажи, а у каснијој фази свакодневни, улични живот села и градова које је посећивао на својим бројним путовањима. Међу фотографисаним личностима, поред чланова породице Јовановић, налази се и знатан број познатих и значајних имена међуратних уметничких и дипломатских кругова, као што су Милош Црњански, Растко Петровић, браћа Богдан и Павле Поповић и други, али и случајни пролазници који су аутору били инспирација датог тренутка. Јовановић је са својих бројних путовања по Југославији и Европи доносио фотографије, те су се тако формирали посебни циклуси према месту настанка. Обрађене, нумерисане и разврстане према мотивима, фотографије се чувају у Дому Војислава М. Јовановића, као драгоцен део заоставштине. Збирка фотографија од 1901. до 1941. је обрађена и као каталог објављена 1997 године.”⁸ Публикацију *Фотографије Војислава Јовановића: 1901-1941*⁹ приредили су Миланка Тодић и Дејан Ајдачић са сарадницима Радмилом Џонићем и Јасном Чанковић. Публикација је доступна на интернет презентацији „Пројекат Растко: библиотека српске културе на интернету” (www.rastko.rs).

Уместо закључка

Легат Војислава М. Јовановића Марамбоа, поред изузетне материјалне, има и културну вредност. Фонд је тематски разноврстан и посебан са свим својим пажљиво одабраним делима. Отварањем посебног Одељења за народну књижевност, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” је учинила да вишедеценијски рад Војислава Јовановића буде приступачан свим научним, културним радницима и истраживачима народне књижевности. Сви заинтересовани чланови Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић”, а међу њима студенти и последипломци са Филолошког и Филозофског факултета, редовни су корисници.

⁸ Вера Петровић, Јасна Чанковић, „Библиотека легат Војислава М. Јовановића-Марамбоа (1884-1968)”, Библиотеке будућности: Зборник радова са стручног семинара одржаног у Теслићу од 28. до 30. марта 2007. год, Вишеград: Друштво библиотекара Републике Српске; Народна и универзитетска библиотека Бања Лука (2008): 115-116.

⁹ Војислав Јовановић, „Фотографије Војислава Јовановића: 1901-1941.” (приредили су Миланка Тодић и Дејан Ајдачић, сарадници Радмило Џонић, Јасна Чанковић). (Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, 1997), 32 стр.: илустр.

Рад на обради грађе и са корисницима одвијао се паралелно. Поред лисног абецедног и топографског каталога, крајем 2008. године започет је рад на уношењу овог вредног фонда у електронски каталог библиотеке „Светозар Марковић” и сада је доступан 24 сата преко каталошког система COBISS. Доступна су нам захваљујући дигитализацији и драмска дела *Наши зет*, *Наши очеви* и *Наши синови* које је Јовановић написао у периоду између 1905–1907. године, на интернет презентацији „Пројекат Растко: библиотека српске културе на интернету” (www.rastko.rs).

На промовисању овог легата се радило непрестано, организоване су бројне изложбе ради представљања ове специфичне грађе и округли столови с тематиком из области народне књижевности, фолклористике, етнологије и других сродних научних дисциплина. Објављено је мноштво радова о књижном и рукописном фонду.

Стваралачки опус Војислава Јовановића од 1884. до 1968. године објавио је у својој књизи др Илија Николић 1969. године. Можемо рећи да је та година била пресудна, јер о овом ствараоцу и његовој библиотеци писали су: Маја Бошковић-Стули, Васо Милинчевић, Мирослав Пантић, Ели Финци, Слободан Јовановић, Срба Игњатовић, Мирјана Миочиновић, Јован Ђирилов, Мирјана Лазић, Никша Стипчевић, Борислав Михајловић Михиз, Предраг Палавестра, Миланка Тодић, Славица Гароња, Гордана Гордић, Сима Ђирковић, Радован Поповић, Светозар Рапајић, Миодраг Поповић, Дејан Ајдачић, Сања Козакевић, Радмило Џонић, Вера Петровић, Александра Вранеш, Драгана Славујевић, Сунчица Глишић, Јасна Чанковић, Стеван Јовичић и Јелена Смаилагић.

Овај фонд је и даље жив, јер је Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” наставила са континуираном набавком књига из народне књижевности и фолклористике за ово Одељење. Треба нагласити да је значајан број књига поконио и др Илија Николић из своје личне библиотеке.

Универзитетска библиотека, као и све установе овога типа, сусрела се са проблемом на који нема директног утицаја, а то је забрана запошљавања, тако да је овај легат остао без библиотекара. Корисницима је фонд доступан у читаоницама Универзитетске библиотека, најдуже 24 сата по наручивању, а омогућен је и обилазак легата на захтев свих заинтересованих. Време ће показати каква ће судбина задесити ову задужбину.

Литература

- Јовановић, Војислав. *Фотографије Војислава Јовановића: 1901–1941*. (приредили су Миланка Тодић и Дејан Ајдачић, сарадници Радмило Џонић, Јасна Чанковић). Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, 1997.
- Николић, Илија. *Др Војислав М. Јовановић: 1884–1968*. Београд: ауторово издање, 1969.
- Петровић, Вера; Јасна Чанковић. „Библиотека легат Војислава М. Јовановића-Марамбоа (1884–1968)”, *Библиотеке будућности: Зборник радова са стручног семинара*

- одржаног у Теслићу од 28. до 30. марта 2007. год*, Вишеград: Друштво библиотекара Републике Српске; Народна и универзитетска библиотека Бања Лука (2008): 111.
- Петровић, Вера; Сунчица Глишић; Јасна Чанковић. „Легат Војислава М. Јовановића Марамбоа”. *Библионет 2016: Легати и библиотеке целине*, Крагујевац: Заједница матичних библиотека Србије; Народна библиотека „Вук Караџић” Крагујевац (2016): 109.
- Финци, Ели. „Слово о личности и делу Војислава М. Јовановића”. *Кораџи* бр. 1-2 (1977): 51-52.
- Чанковић, Јасна; Сунчица Глишић. „Приказ систематизације архивске грађе у оквиру личног фонда Војислава Јовановића Марамбоа”, *Архив: часопис архива Југославије* год. 12, бр. 1/2 (2011): 61.
- Чанковић, Јасна; Сунчица Глишић; Вера Петровић. „Легат Војислава М. Јовановића-Марамбоа као део културне баштине Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић””, *4. Међународна конференција БАМ 2010: Европске смјернице за сарадњу библиотека, архива и музеја* 4, 10 (2010): 110.

Vera C. Petrović
Jelena N. Smailagić

UNIVERSITY LIBRARY “SVETOZAR MARKOVIĆ” IN BELGRADE
OWNER OF THE LEGACY
OF VOJISLAV M. JOVANOVIĆ MARAMBO

Summary

Observation of the cultural phenomenon of the endowment of Vojislav M. Jovanovic Maramboa has a special significance and value. The endowment-legator is an exceptional person in scientific, educational, diplomatic and artistic terms. His heterogeneous creative personality has left an indelible mark in all areas of his interest. His heterogeneous creative personality has left an indelible mark in all areas of his interest in our country and beyond. The University Library of Belgrade Department of Folk Literature is situated in the house of the late Vojislav M. Jovanović, at no. 24, Birčaninova Street, bequeathed the home to the University Library together with books, manuscripts and other personal belongings. The house of Vojislav M. Jovanović has been registered as a museum-gallery. The house was opened to the public in 1988 as a Department of Folk Literature.

There are 6.292 volumes altogether belonging to the personal library of Vojislav Jovanović, whose most valuable parts are collections and studies of folk literature. This also includes his manuscript collection (with autographs, clippings, notes, correspondence and personal documents), more than 1,300 photographs, 22 photographic plates, furniture and other personal belongings of the donor. Apart from the library materials from Jovanović's library, the departmental collection is based on acquisition, exchange and gifts.

Keywords: University Library “Svetozar Marković”, legacy, Vojislav M. Jovanović, folk literature

Наташа Симић (1972–)
Народна библиотека Србије, Београд
natasa.simic@nb.rs

УДК 061.27:027.022(497.115)
027.1:929 Лекић Ђ.

Бранкица Костић (1972–)
Народна библиотека Грачаница, Србија
brankica.kostic72@gmail.com

ЛЕГАТ ЂОРЂА ЛЕКИЋА – ПРВИ ЛЕГАТ У НАРОДНОЈ БИБЛИОТЕЦИ ГРАЧАНИЦА

Сажетак: Народна библиотека Грачаница, након бомбардовања 1999. године постала је правни следбеник Градске библиотеке из Приштине. Целокупан фонд књига остао је у Приштини, а сачуване су само књиге које су се тада налазиле у истуреним одељењима у Грачаници, Лапљем селу, Чаглавици и Доњој Брњици. Одлуком Министарства државне управе почела је изградња нове зграде у коју ће се 2021. године уселити Народна библиотека Грачаница, а посебно место у новој згради ће заузети легат Ђорђа Лекића. Рођен је 1921. године у Преоцу код Приштине. Допринос Ђорђа Лекића у педагошко-психолошкој струци, науци и образовању је веома широк, разноврстан, темељан и актуелан. Један је од оснивача катедре за педагогију на Филозофском факултету у Приштини. Легат Ђорђа Лекића броји око 480 публикација. Осим монографских публикација легат садржи оригиналну докторску дисертацију, семинарске радове студената, разна признања, позивнице, разгледнице и награде, али и личне предмете, као што су писаћа машина, прибор за писање и успомене са бројних путовања. Народна библиотека Грачаница ће целокупан легат Ђорђа Лекића унети у узајамну базу података COBISS.RS и на тај начин ће га учинити доступним читаоцима. Овај легат је поклон Лекићевих законских наследника и представља велико богатство, не само због тога што је то први легат Народне библиотеке Грачаница, већ и због тога што је то легат једног чувеног педагога са Косова и Метохије.

Кључне речи: легат, Ђорђе Лекић, Народна библиотека Грачаница, Косово и Метохија

Библиотека је културна, васпитна и информациона институција која прикупља, обрађује и чува своје колекције из разних области стваралаштва и интелектуалне делатности. Она служи ширењу знања, културе, образовања, науке и пружа корисницима могућност стручног, стваралачког и грађанског развоја.¹

¹ Наташа Симић, „Школска библиотека и програм рада школског библиотекарара”, *Библиотекарство Српске*, бр. 7 (2018): 253.

Кроз пример развоја библиотека на простору Косова и Метохије може се пратити укупан културни развој ове области. У XIX веку, при основним и средњим школама почеле су да се формирају скромне збирке књига намењене ђацима и професорима. Национално ослобођење Срба од османлијске власти и улазак Косова и Метохије у састав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца дали су нови замањ култури књиге и читања.² Пре Другог светског рата на територији Косова и Метохије скоро и да није било институционалних библиотека, само неколико читалишта. После ослобођења ова се ситуација нагло променила. Широм Косова и Метохије отварају се како библиотеке тако и читалишта. Фебруара 1945. године, у присуству великог броја људи, отворена је библиотека у Приштини, са фондом од 1.300 књига на српском, албанском и турском језику.³ Градска библиотека омогућава приступ библиотечкој грађи свим корисницима града Приштине са околином, без обзира на националност, вероисповест и језик. У својим просторијама библиотека организује културне и образовне активности: изложбе, промоције књига, литерарне часове, састанке са писцима и још пуно тога.

Народна библиотека Грачаница, одлуком Скупштине града Приштине, од 13. децембра 2000. године постала је правни следбеник Градске библиотеке из Приштине. Целокупан фонд књига остао је у Приштини, а сачуване су само књиге које су се тада налазиле у истуреним одељењима у Грачаници, Лапљем селу, Чаглавици и Доњој Брњици. Народна библиотека у Грачаници послује у оквиру Дома културе Грачаница, у једном малом и скученом простору са недовољним бројем полица, и фондом од 30.000 библиографских јединица, али се може похвалити веома ретким издањима, као што су *Сан летње ноћи* из 1895. године и *Кумова клетва* Јанка Веселиновића из 1923. године.⁴

Библиотекари и управница заједно са челницима Општине Приштина, Канцеларијом за Косово и Метохију и Међународним снагама мисије на Косову и Метохији већ годинама покушавају да из некадашње Градске библиотеке Приштина и Народне и универзитетске библиотеке добију књиге које су након бомбардовања остале у тим зградама. Број библиографских јединица који се потражује је око 600.000, на српском, турском и албанском језику.

Одлуком Министарства државне управе и локалне самоуправе Републике Србије из Фонда за локал издвојен је новац за изградњу нове зграде у коју ће се преселити библиотека. Градња је почела 2019. године, а планирани завршетак радова је лето 2021. године. Изградњом нове зграде Народне библиотеке у Грачаници знатно ће се променити културни и друштвени живот Грачанице и целе Централне енклаве на Косову и Метохији.

Један од најважнијих задатака Народне библиотеке Грачаница у новој згради јесте формирање Завичајног одељења. Закон о библиотечко-информаци-

² Гордана Стокић Симончић и Зоран Ч. Вукадиновић, „Српска књига и библиотеке на Косову и Метохији”. *Панчевачко читалиште*, бр. 15 (2009): 58.

³ „Rilindja”, Vjeti I, Numër 1, 12 Fruer 1946, f. 4

⁴ <https://arhiva.vesti-online.com/Vesti/Srbija/665587/Citajte-na-VESTI-DIGITAL-Rampa-za-Pticu-rugalicu> (приступљено мај 2020).

оној делатности Републике Србије⁵ прописује да се у библиотеци поред основног фонда може формирати и завичајна збирка у којој ће се чувати по један примерак свих штампаних и на други начин умножених публикација. Када се 2021. године библиотека буде преселила у нову зграду, заједно са целокупним књижном фондом уселиће се и први легат који ова библиотека има – Легат Ђорђа Лекића.

Легат је у општем смислу вишеслојан, али у основи се може посматрати из најмање две визуре: унутрашње и спољашње. С једне стране, легат представља широкогрудни чин дародавца који следи своје унутрашње личне, патриотске, филантропске, научне или уметничке пориве, а с друге стране има и спољашњу конотацију у виду прихватања обичаја који у Србији сеже далеко у прошлост. Захваљујући установљавању институције легата сачувани су од заборава многи плодови рада и стваралаштва који су било на локалном било на општем нивоу културе, од великог значаја. Легати не само да на специфичан начин осветљавају историју, они представљају непроцењиво благо које чини чврсто полазиште за потоње генерације.⁶

Ђорђе Лекић рођен је 25. августа 1921. године у Преоцу код Приштине. Завршио је Нижу гимназију у Приштини, Учитељску школу у Скопљу и Филозофски факултет у Београду – Педагошко-психолошка група. Докторирао је на Филозофском факултету у Београду. Као дете рођено у архаичном амбијенту Старе Србије, рано је почео да трага за одговорима на питања која је постављало његово време. Свет многих разноликости, етничка подела, богатство обичаја и обреда и стил живота оставили су неизбрисив траг у срцу дечака из једне мале средине.

Обављао је разне дужности, од учитеља до професора универзитета. Био је учитељ у Сливову, референт Министарства просвете Србије у Београду, професор Учитељске школе у Призрену и Вршцу, Филозофског факултета у Нишу и Приштини и Дефектолошког факултету у Београду. Допринос Ђорђа Лекића у педагошко-психолошкој струци, науци и образовању је веома широк, разноврстан, темељан и актуелан. Свесрдно је радио на популаризацији педагошке струке и науке. Држао је предавања широм земље, учествовао на саветовањима, симпозијумима и конгресима у земљи и иностранству. Много је допринео унапређењу педагошке теорије и праксе. Током свог дугогодишњег рада највећу пажњу је посветио експерименталној дидактици, оперативној методици и методологији истраживања у процесу васпитања и образовања.

За изузетне резултате у васпитању и образовању и огромно педагошко стваралаштво др Ђорђе Лекић је добио бројне награде и признања: Награда ослобођења Зрењанина, Награда „Др Војислав Бакић” за животно дело у педагогији, Награда „Свети Сава”. Био је предложен 1973. године за Вукову награду, а 1994. за члана Српске академије наука и уметности. Добитник је многобројних признања за свој дугогодишњи рад и допринос васпитању и

⁵ Службени гласник Републике Србије, 2011, бр. 52, чл. 6.

⁶ Нада В. Арбутина, Легат у библиотеци: докторска дисертација. (Београд : [Н. Арбутина], 2016): 3.

образовању младих, и за своја врхунска достигнућа у области педагогије. Он је један од првих доктора наука са ових простора. Својим научним и културним радом уздизао је овај народ, који је тек тада стицао образовање на високом нивоу. Био је снажна и инспиративна личност, педагог аутентичног интересовања и неограничене радозналости.

Легат Ђорђа Лекића, доктора педагошких наука и оснивача Катедре за педагогију на Филозофском факултету у Приштини, биће први легат који ће се уселити у нову зграду Народне библиотеке Грачаница, на лето 2021. године. Легат садржи око 650 библиографских јединица, од тога 450 књига.

Публикације су из различитих области културе, знања и уметности. Међу њима преовладава литература из педагогије и психологије. Код дародаваца уочавамо подударност научне и стручне литературе са предметима које је предавао на факултетима. Посвећеност професији захтевала је стално унапређивање знања, а самим тим и прикупљање стручне литературе неопходне за научни рад и наставу кроз коју је преносио знања будућој српској интелигенцији.⁷ Поред ових публикација, у личној библиотеци Ђорђа Лекића налазе се и публикације на основу којих закључујемо о њиховом интелектуалном и друштвеном интересовању.

Вредност ове збирке је у томе што садржи ретка издања књига из ратних периода, балканских ратова, Првог и Другог светског рата. Ту се налазе и бројне публикације из историје Старе Србије и Косова. Осим монографских публикација легат садржи оригиналну докторску дисертацију, семинарске радове студената, разна признања, позивнице, разгледнице и награде, али и личне предмете, као што су писаћа машина, прибор за писање и успомене са бројних путовања.

Специфичност која даје посебну вредност су посвете у публикацијама. На основу њих можемо донети закључак о друштвеном статусу власника легата и о начину на који су поједине књиге прибављане. У легату др Ђорђа Лекића налази се велики број поклоњених публикација са посветом аутора, поклон пријатеља са посветом, бивших студената и колега. Посвете намењене професору Лекићу сведоче о угледу који је уживао и утицају који је имао на генерације студената и колеге.

На страницама неких књига уочено је обележавање страница. Неке публикације из легата садрже папире на којима је исписан текст са смерницама, упутницама, коментарима или мислима везаним за дати текст. У појединим публикацијама уочено је својеручно дописивање легатора на маргинама књига у виду коментара или закључка.

Др Ђорђа Лекића с правом убрајамо у круг знаменитих Срба Косоваца. Историјски и културни значај легата др Ђорђа Лекића за територију Косова и Метохије је огроман. Доступност овог легата читаоцима обавезује да се све публикације без обзира на врсту грађе дигитализују и унесу у електронски каталог. Формирање засебног каталога омогућиће увид у специфичност грађе легата.

⁷ Љиљана Башић, Маја Аћимовић „Легати и библиотеке целине у Библиотеци Православног богословског факултета Универзитета у Београду”. *Посебне збирке у контексту заштите културног наслеђа и као подстицај културног развоја* (2019): 474.

Народна библиотека Грачаница ће целокупан легат др Ђорђа Лекића инвентарисати према Правилнику о инвентарисању, обради, ревизији и отпису библиотечко-информационе грађе и извора, као и о вођењу евиденције о библиотечко-информационој грађи и изворима.⁸ Легат ће се обрадити по стандардима за библиографски опис који је прописала IFLA,⁹ али и по Упутству за обраду библиотечке грађе.

Библиографски и садржински опис биће урађен у складу са међународним стандардом ISBD(M)¹⁰ за монографске публикације, Комуникационим форматом за машински читљиво каталогизирање и размену библиографских информација – COMARC/V¹¹ и Правилником и приручником за израду абecedних каталога, Еве Вероне. Класификација ће бити урађена према систему Универзалне децималне класификације – УДК.¹²

Библиографски и садржински опис за један део библиографских јединица које су заступљене у периодичним публикацијама биће рађен у складу са међународним стандардом ISBD(CP),¹³ међународни стандардни библиографски опис компонентних делова, за некњижну грађу биће коришћен међународни стандард ISBD(NBM).¹⁴

Овако обрађен легат др Ђорђа Лекића биће претражив преко узајамне базе COBISS.RS,¹⁵ како би био доступан читаоцима. Имајући у виду чињеницу да је дигитализација узела примат у библиотекарству, Народна библиотека Грачаница ће настојати да у најкраћем року дигитализује легат и на тај начин га учини доступним поштоваоцима лика и дела др Ђорђа Лекића.

Након смрти овог цењеног доктора наука из Преоца, Културно-просветна заједница Косова и Метохије 2004. године као успомену на лик и дело др Ђорђа Лекића, оснивача катедре за педагогију на Филозофском факултету у Приштини, установила је плакету „Ђорђе Лекић”. Ово признање додељује се просветним радницима на свечаној Светосавској академији у Дому културе у Грачаници за изузетан допринос у просветно-педагошком раду на Косову и Метохији.

Велику захвалност Народна библиотека Грачаница дугује Лекићевим законским наследницима јер овај легат представља велико богатство, не само због тога што је то први легат Народне библиотеке Грачаница, већ и због тога што је то легат чувеног педагога са Косова и Метохије.

⁸ Службени гласник Републике Србије, 2013, бр. 47.

⁹ IFLA – International Federation of Library Associations and Institutions – Међународна организација библиотечких друштава и установа.

¹⁰ International Standard Bibliographic Description for Monographic Publication.

¹¹ Machine Readable Cataloguing Format.

¹² Universal Decimal Classification – UDK.

¹³ International Standard Bibliographic Description of Component Parts.

¹⁴ International Standard Bibliographic Description for Non-book Materials.

¹⁵ Кооперативни онлајн библиографски систем и сервис.

Литература

- Арбутина, Нада В. *Легат у библиотеци : докторска дисертација*. Београд : [Н. Арбутина], 2016.
- Башић, Љиљана и Маја Аћимовић „Легати и библиотеке целине у Библиотеци Православног богословског факултета Универзитета у Београду”. *Посебне збирке у контексту заштите културног наслеђа и као подстицај културног развоја* (2019): 467-483
- „Закон о библиотечко-информационој делатности”, *Службени гласник РС* бр. 52 (2011).
- „Закон о инвентарисању у библиотечко-информационој делатности”, *Службени гласник РС* бр. 47 (2013).
- „Rilindja”, *Vjedi I*, Numër 1, 12 Fruer 1946, f. 4.
- Симић, Наташа Ј. „Школска библиотека и програм рада школског библиотекара”. *Библиотекарство Српске*, год. 7, бр. 7 (2018): 253-261.
- Симончић, Гордана Стокић и Зоран Ч. Вукадиновић. „Српска књига и библиотеке на Косову и Метохији”. *Панчевачко читалиште*, бр. 15 (2009): 52-58.
<https://arhiva.vesti-online.com>

Nataša Simić

Brankica Kostić

THE LEGACY OF ĐORĐE LEKIĆ – THE FIRST LEGACY TO THE NATIONAL LIBRARY OF GRAČANICA

Summary

National library of Gračanica, after the bombing in 1999, became the legal inheritor of the City library from Priština. The entire fund of books remained in Priština, but the only books that have been preserved were the ones in scattered departments in Gračanica, Laplje selo, Čaglavica and Donja Brnjica. With the order from the Department of State Administration, the construction of the new building began in which the National library of Gračanica will move in 2021. and there is going to be the special sector for the legacy of Đorđe Lekić. He was born in 1921, in Preoce near Priština. His contribution in the pedagogical-psychological field, science and education is really wide, diverse, thorough and current. He is one of the founders of the Department of Pedagogy at the university of Philosophy in Priština. The legacy of Đorđe Lekić contains around 480 publications. Beside of the monographic publications, the legacy contains an original doctoral dissertation, student seminar papers, various recognitions, invitations, postcards and awards. The legacy also contains some of the personal items, such as a typewriter, writing utensils and memories from numerous trips. The National Library of Gračanica will enter the entire legacy of Đorđe Lekić in database COBISS.RS, that way it will be available to readers. This legacy is a gift from Lekić's legal heirs and it represents a great fortune, not only because it is the first legacy of the National Library of Gračanica, but also because it is the legacy of a famous pedagogue from Kosovo and Metohija.

Keywords: The legacy, Đorđe Lekić, the National library of Gračanica, Kosovo and Metohija

Јелена Стошић (1984–)
Универзитет у Нишу, Филозофски факултет
Департман за србистику
jelena.stosic@filfak.ni.ac.rs

УДК 004.9:008
930.85:004.9(497.11)

Мирјана Бојанић Ћирковић (1985–)
Универзитет у Нишу, Филозофски факултет
Департман за србистику
mirjana.bojanic.cirkovic@filfak.ni.ac.rs

ДИГИТАЛИЗОВАНИ ЛЕГАТИ У СРБИЈИ: САДАШЊОСТ И ПЕРСПЕКТИВА

Сажетак: Видећи дигитализацију легата као један од примарних циљева установа заштите у садашњости и перспективи, рад истражује на који начин и у ком обиму су дати циљеви остварени у оквиру делатности јавних библиотека, архива и високошколских установа у Републици Србији. Уводни део рада појашњава значај дигитализације легата у друштвеном, културном и научном контексту и уводи читаоца у дијахронију дигитализације националне баштине у правном смислу и у пракси. Средишњи део рада доноси преглед фондова свих дигитализованих легата установа заштите које су предмет истраживања. Завршни део рада указује на потребу даље дигитализације легата и њену перспективу у нашој земљи.

Кључне речи: дигитализација, легат, установа заштите, наука, образовање

Увод

Реч *легат* се у речнику дефинише као „завештање, оставштина; опоруком одређена свота новца или друга имовина која се завештава, оставља означеном лицу или установи (на уживање, односно на употребу)” (Вујанић и др. 2007: 631). У библиотекарству *легат* се дефинише као „део или целокупна оставштина дата у наслеђе неком лицу или институцији, који иначе, по закону, не би имали право на то наслеђе” (Мирчов 2004: 11). „Сам појам легат је вишезначан, а каткад се не прави јасна дистинкција међу појмовима легат и библиотека целина, те такве чињенице могу утицати на неправилно схватање обима и значења, као и на третман легата.” (Арбутина 2016: 20) Значај легата често превазилази оквире приватног и друштвеног живота једне личности, односно њене индивидуалне делатности дајући

шири увид у културне, историјске, политичке и друге околности у којима се дата личност формирала.

„Активни живот” легата почиње у установи која се стара о очувању грађе, представљању/промовисању и која омогућава истраживање фонда одређеној групи корисника. „По месту чувања, легати се могу поделити на оне у културним установама (музејима, библиотекама, архивима) и легате смештене по вољи оставиоца у куће или станове (галерије, спомен-собе и сл.)” (Арбутина 2016: 20) Без обзира на установу заштите која у свом власништву има легат, њена легаторска делатност увек је културно-научно-уметничка.

Дигитализација у савременом друштву несумњиво представља најсавременији вид очувања културног богатства, те је дигитализација културне баштине Републике Србије постала један од приоритета Министарства културе Републике Србије. Дигитализација легата тековина је савременог друштва која је подједнако релевантна у погледу очувања грађе легата и у домену његовог коришћења и отварања фонда широј групи корисника. Од 2011. године, када је Радна група Министарства сачинила први правилник о дигитализацији културне баштине, покушаји налажења системског решења за дигитализацију, односно регулисања овог процеса законским путем нису успевали све до 2017. године, када је Правилник први пут усвојен у Скупштини Републике Србије, односно до 2018, када је Правилник ступио на снагу. Процес дигитализације књижевних легата, тачније ближи услови дигитализације, задаци, послови и стандарди регулисани су Правилником о ближим условима за дигитализацију културног наслеђа Републике Србије (*Sl. glasnik RS*, br. 76/2018).

Дигитализација легата обухвата следеће етапе¹:

- 1) одређивање приоритета дигитализације;
- 2) израду планова и програма дигитализације;
- 3) одабир и припрема културних добара и пратеће документације за процес дигитализације;
- 4) формирање дигиталног записа;
- 5) унос дигиталног записа и припадајућих метаподатака у информациони систем;
- 6) управљање дигитализованим културним наслеђем;
- 7) контролу квалитета дигиталних објеката;
- 8) чување дигитализованог културног наслеђа;
- 9) обезбеђивање доступности дигитализованог културног наслеђа.²

¹ О фазама у процесу дигитализације библиотечке грађе, хардверској опреми за реализацију дигитализације грађе, софтверској подршци неопходној за спровођење процеса дигитализације, софтверу за представљање дигитализоване библиотечке грађе на интернету, процесу скенирања грађе, формату и обради слика, дуготрајном чувању дигиталних копија, обуци за послених и искуствима в. Ацић 2013: 52–62.

² Нав. према Правилнику о ближим условима за дигитализацију културног наслеђа Републике Србије (*Sl. glasnik RS*, br. 76/2018).

Имајући у виду да дигитализација књижевних (и других) легата захтева одређене финансијске и људске ресурсе, установа заштите у оквиру свог годишњег плана и програма рада утврђује план и програм дигитализације и пројектује финансијска средства. Како установа заштите наведени план често спроводи уз финансијску подршку министарства надлежног за послове културе у оквиру послова дигитализације културног наслеђа, Министарство одређује приоритете и обим дигитализације према одређеним критеријумима, међу којима су најважнији значај датог културног добра и стање, односно ниво његове очуваности и постојаност његовог медија. Иако међу последњим критеријумима, сагласност носилаца ауторских права је важна етапа у процесу дигитализације грађе књижевних легата.

Установе заштите које могу вршити дигитализацију грађе јесу: музеј, завод, архив, библиотека и кинотека. Свака од наведених институција је под управом следећих инстанци: Историјског музеја Србије, Републичког завода за заштиту споменика културе, Архива Србије, Народне библиотеке Србије, Југословенске кинотеке. Дигитализација легата може бити и исход одређеног пројекта, а као пример наводимо пројекат „Дигитални легат” Математичког факултета у Београду.

Према наведеном правилнику, библиотека је једна од установа којој може бити поверена улога дигитализације културног наслеђа ради његове заштите и дуготрајног чувања, а са циљем обезбеђивања доступности информација, омогућавања размене података између установа заштите, промоције и представљања културног наслеђа.³ С обзиром на то да је у Републици Србији регистровано стотину седамдесет јавних библиотека, сходно теми дигитализације легата од прворазредног значаја је истраживање овог корпуса установа заштите. Библиотеке могу да садрже рукописну, стару и ретку књигу, књиге штампане на српском и страним језицима, као и периодичку, фотографије, објављене или необјављене радове у рукопису, а неретко и личне предмете, уметнине и др. (в. Мирчов 2004: 13). Оно што нас је највише занимало јесте у којој мери су ове библиотеке дигитализоване и доступне у електронском облику на сајтовима (дигиталних) библиотека у Србији.

Уз библиотеке, у раду је истражено и тридесет и осам архива регистрованих на простору Републике Србије. Процесу дигитализације архива прикључене су и одређене високошколске установе у нашој земљи, те ће и њихови дигитализовани фондови бити предмет нашег разматрања.

Опсежније истраживање услова и процеса дигитализације легата у Србији налазимо у одељцима „Дигитални садржаји” и „Практична упутства за дигитализацију легата” докторске дисертације Наде Арбутине под називом *Легат у Библиотеци*. Арбутина (2016: 127, 129–130) је истакла закључке о значају и улози библиотека у цивилизацијском току свеколике

³ Сви дигитализовани легати у јавним библиотекама, архивима, музејима и високошколским установама Републике Србије, који су били предмет овог рада, имају отворен приступ корисницима.

дигитализације: „Дигитализација је садашњост и будућност свих делова и типова библиотека. Легате као необновљиве библиотечке збирке, било да су похрањени у оквирима завичајних одељења, било да се налазе као самосталне збирке или у другим збиркама библиотеке, без имало двоумљења можемо сврстати у најзначајнији материјал при избору грађе за дигитализацију. Овај процес пребацавања у друге форме у случају легата, и уопштено културне баштине, на најбољи начин спаја класичне видове библиотечко-информационе грађе и савремене трендове библиотечког деловања.” О будућности легата, те између осталог и о њиховој дигитализацији, писала је Јадранка Божић (2019: 216–257) у одељку „Елементи стратегије за будућност легата у Републици Србији” докторске дисертације *Легати у културној политици Републике Србије*. На примеру дигитализације легата Божић (2019: 24) закључује да „Укључивање баштине у живот заједнице и савременог друштва културну политику све више усмерава на међуресорну, међусекторску и међуминистарску сарадњу између културе, просвете, туризма и других ресора унутар јавног, приватног и невладиног сектора.”

Дигитализација књижевних легата РС у дијахронији

Национални центар за дигитализацију покренут је 2002. године са циљем формирања конзорцијума водећих домаћих културних и истраживачких институција укључених у дигитализацију наслеђа. До 2021. године конзорцијум је укључивао Математички институт САНУ, Математички факултет у Београду, Народну библиотеку Србије, Народни музеј из Београда, Археолошки институт, Архив Србије, Републички завод за заштиту споменика културе у Београду и Југословенску кинотеку. Уједно, наведене институције су оснивачи Центра. Сарадња наведених институција подразумева координацију рада и проток идеја међу установама које се баве дигитализацијом, усаглашавање стратегија и приоритета пројеката дигитализације, праћење светских стандарда и њихова имплементација на нивоу Републике Србије, стручну обраду, чување и презентацију националног културно-научног наслеђа, процес дигитализације националне баштине и припрему планова миграције дигитализованих података.⁴ Поред активности Центра које подразумевају сарадњу са другим установама и развој стандарда у области дигитализације наслеђа, Центар организује годишње националне конференције о новим технологијама и стандардима дигитализације националне баштине⁵, а научне резултате публикује у међународном часопису *Преглед НЦД-а* (на енглеском језику), чије су свеске за 2015. и 2016. годину доступне на сајту Центра. Центар остварује међународну сарадњу са Иницијативом за дигитализацију у југоисточној

⁴ Подаци су преузети са сајта <http://www.ncd.org.rs/>.

⁵ Национални центар за дигитализацију био је организатор или суорганизатор више од двадесет националних и међународних научних конференција.

Европи (SEEDI) и координира следећим пројектима: *Електронски каталог непокретних споменика културе у Србији*, *Дигитална Народна библиотека Србије*, *Развој стандарда за дигитализацију, рачунарско архивирање и рестаурацију културно-историјских добара*, *Дигитализација и презентација средњовековних српских манастира* (пројекта који подржава УНЕСКО), *Виртуелна библиотека*, *Дигитализација културне баштине*, *Громанов албум фотографија 1876–1878*, *Старе карте, гравуре и фотографије из збирке Музеја града Београда*, *Снимак и анализа стања у установама културе у Србији и предлог стратегије дигитализације националне баштине*, *Сакрални објекти Топлице*, *Viminasium*, *Југословенски национални комитет Међународног савета музеја (YU ICOM)*.

Дигитализацији легата у Републици Србији значајно је допринео пројекат „Дигитални легати” Математичког факултета Универзитета у Београду.⁶ Пројекат је покренут децембра 2014, са циљем „да се широј јавности учини приступачнијом велика заоставштина најзначајнијих српских математичара из даље и ближе прошлости.” [1] Конципирани као скуп од неколико веб локација посвећених појединим научницима, дигитални легати Математичког факултета обједињени су на веб-адреси <http://legati.matf.bg.ac.rs/>. Списак легата дигитализованих у оквиру овог пројекта последњи пут је ажуриран 2019. године. О циљевима пројекта и софтверским могућностима опширно је писала Николина Вукша Поповић (2015: 65–71) у раду *Another Look on Digital Legacies*, а наведено је илустровала примером дигитализације легата физичара, математичара и академика САНУ Антона Билимовића.

Дигитализацији легата посредно је допринео и регионални пројекат „Дигитални грађанин” који је 2019. године покренула Народна библиотека Србије у сарадњи са Институтом за иновативност и развој младих из Загреб, чији је циљ оснаживање локалних заједница и припремање за савремене изазове тржишта рада, знања и компетенција, а „доступност нове технологије и едукације требало би да превлада отклон према савременим технологијама и учини их доступним за све категорије становништва.”⁷ Пројекат подразумева и донацију микробит рачунара спакованих као књига које ће библиотеке моћи да изнајмљују грађанству или да их користе за спровођење бесплатних радионица у библиотекама, образовним установама и другим јавним просторима. Пројекту је до сада приступило двадесет библиотека са територије Републике Србије. Укупан број библиотека учесника у региону је стотину седамдесет.

Рад о дигитализованим легатима употпуњујемо истицањем значаја Удружења „Адлигат”, у оснивању усмереном на очување и презентовање „Библиотеке Лазић”, а касније делатности проширене ка формирању Дома легата који у овом тренутку броји више од тридесет целих библиотека зна-

⁶ Пројекат ИИИ 44006-9, Министарство за просвету, науку и технолошки развој.

⁷ <https://biblioteka-prijepolje.rs/2019/01/18/пројект-дигитални-грађанин>, 28. 1. 2021.

чајних српских интелектуалаца и породичних библиотека.⁸ Иако за сада нема дигиталне легате, „Адлигат” грађу легата о којима се стара представља кроз изложбе, о којима редовно и благовремено информиса кориснике путем сајта. Такође, „Адлигат” корисницима пружа детаљне информације о фонду свих легата у његовом власништву. Део грађе „Адлигата” у дигиталном облику доступан је на страници Википедије посвећеној датој одредници (<https://sr.wikipedia.org/sr-ec/>).

Иако у одређеном смислу, превазилази оквире наше теме, у контексту дигитализације грађе легата са циљем очувања и промовисања историје, традиције и културе сваке од стотину педесет општина Србије, уз истицање њиховог подједнаког доприноса друштвеном и привредном развоју Србије, важна је мисија Фондације „Српски легат”, која своје резултате редовно публикује на сајту <http://www.srpskilegat.rs>. Сматрајући да сваки појединац на свој, јединствен начин може допринети остваривању циљева овог удружења/фондације, на сајту Српског легата перманентно је отворен позив за слање фотографија, докумената или других артефаката од историјског и културолошког значаја. Уз богату галерију, речнике и каталоге, Српски легат је руководилац више пројеката: „Српски великани”, „Упознај своје порекло”, „Да се не заборави” и јединственог пројекта „Легат за децу”.

Преглед фондова дигитализованих легата у РС

Дигитализовани легати у јавним библиотекама

Библиотека града Београда стара се о три врсте књижевно-меморијалних збирки – о библиотеци целина Катарине Амброзић, спомен-збирци Мирољуба Тодоровића и легату Милорада Павића (у стварању). „Прве две настале су када су ’легатори’ поклонили своју оставштину Библиотеци града Београда, а трећа је формирана по тестаментарном завештању књижевника, на основу ког је Извршни савет Скупштине града Београда донео закључак да се усвоји ’понула академика проф. Милорада Павића, књижевника из Београда да Град Београд прихвати легат.’” (Ивановић, Бабић Вукадинов 2021, у штампи) На сајту Библиотеке града Београда налази се податак о томе да се највећи део збирке картографске грађе, која броји око 200 картографских докумената, заснива на поклону Ристе и Радмиле Аћимовић,⁹ а дигитализовано је свега 13 карата и планова.

Библиотека града Београда као централна библиотека огранака у четрнаест београдских градских општина¹⁰, може се убројати у библиотеке које су на неки начин укључене у процес дигитализације легата, а несумњиво у свеколике активности којима се књижевна грађа чини доступнијом

⁸ Више информација налази се на сајту <https://adligat.rs/legat/o-domu-legata/>.

⁹ <http://www.bgb.rs/index.php/2011-11-14-20-58-35/z-vic-n-d-lj-nj> (10. 2. 2021).

¹⁰ Подаци са сајта: https://www.nb.rs/for_librarians/directory.php.

широј популацији читалаца, односно рецепијената. У оквиру пројеката, Библиотека града Београда излагала је грађу Легата Милорада Павића, која је и виртуелним посетиоцима сајта Библиотеке доступна под одредницом „Изложба Милорада Павића”.¹¹ Важно је поменути да ова библиотека континуирано ради на имплементирању литературе у свакодневицу, што потврђују пројекти „Библиотека на плажи” (2005), „Трамвај звани књига” поводом 50. Сајма књига у Београду, „Тврђава културе – калемегданско културно лето” (2006) и акција „Негујмо српски језик” у сарадњи са Секретаријатом за културу и Филолошким факултетом Универзитета у Београду.¹²

Библиотека „Милутин Бојић” у Београду у оквиру одељка Репозиторијум дигиталне библиотеке садржи дигиталну колекцију песника Милутина Бојића, која се састоји од његових рукописа, писама, објављених књига, књига из личне библиотеке, новинских чланака. Овај дигитализовани легат настао је на основу песникове заоставштине која се чува у породици његовог синовца Мирка Бојића, као и на основу грађе доступне у Народној библиотеци Србије, Архиву Србије и Архиву САНУ.¹³ У истој библиотеци у одељку дигиталне библиотеке насловљеном Бојићевци налази се легат Михаила Миљковића, који садржи рукописе, фото, видео и аудио архиву, као и књиге са посветом, а такође и легат у настајању Растка Јевтовића, који засад садржи само једну књигу.

На сајту Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић”, која има завидне резултате у процесу дигитализације грађе, нарочито у оквиру пројекта *Europeana Newspapers*, нема експлицитно наведених дигитализованих легата. Једини податак до кога смо дошли јесте да је прва дигитализована рукописна збирка обухватала рукописе из заоставштине Исидоре Секулић.¹⁴

Матична библиотека „Љубомир Ненадовић” у Ваљеву на свом сајту посебно наводи две легатске збирке које поседује, али оне, нажалост, нису дигитализоване. Реч је о легату професора Радослава Павловића и специјалној збирци Десанке Максимовић¹⁵, чије би садржаје и те како требало учинити доступнима у дигиталном формату.¹⁶ Исти је случај и са Градском библиотеком Вршац, која поседује легат Ервина Мареша и легат Сенише

¹¹ <http://www.bgb.rs/index.php/2011-11-14-21-00-27/2020-02-21-11-32-47> (9. 2. 2021)

¹² У вези са наведеним интенцијама од важности је и повезивање Библиотеке „Вук Караџић” у Пријеполу са Неуропсихијатријским одељењем болнице Чаир које се огледа у формирању Стационарног пункта Инфобуса са читаоницом који располаже одабраним насловима књига, мултимедијалним издањима и некњижном грађом и у служби је различитих облика групног и социотерапијског рада са пацијентима. Ово је први огранак јавне библиотеке у болницама Злагиборског округа и један од ретких у Србији. Инфобус је опремљен савременом рачунарском и аудио-визуелном опремом. Опширније в. <https://biblioteka-prijepolje.rs>.

¹³ <https://milutinbojic.digitalna.rs/> (11. 2. 2021).

¹⁴ <http://www.unilib.rs/sadrzaji/digitalna-biblioteka/> (10. 2. 2021).

¹⁵ Легат Десанке Максимовић налази се у поседу Задужбине Десанке Максимовић, на чијем сајту је доступан одређени број писама и понека њена песма у дигитализованој форми (в. <http://zdm.nb.rs/pages/zaostavstina.htm> (11. 2. 2021)).

¹⁶ <http://www.maticnabiblioteka-va.org.rs/legati.htm> (11. 2. 2021).

Јанкулова, који још увек нису дигитализовани; Народном библиотеком „Др Ђорђе Натшевић” у Инђији; Народном библиотеком „Радоје Домановић” у Лесковцу и др.

Легат нашег истакнутог сликара и графичара Миодрага Нагорног у поседу је Завичајног одељења Народне библиотеке „Десанка Максимовић” у Власотинцу. У оквиру дигиталне библиотеке нису доступне дигитализоване верзије његових цртежа и графика, али су дигитализовани каталози у којима је представљен његов стваралачки опус.

Народна библиотека „Вук Караџић” у Крагујевцу у оквиру пројекта „Заштита и промоција књижевног и културног идентитета Шумадије и града Крагујевца” Министарства културе, информисања и информационог друштва учествује у дигитализацији библиотечке грађе од 1. септембра 2011. године. Од тада до данас дигитализовано је преко 12.000 страна грађе из Завичајног фонда.¹⁷ У оквиру дигиталне библиотеке налази се и одељак о легатима, који, нажалост, садржи само једну књигу без објашњења зашто је подведена под легате.

Народна библиотека „Стеван Сремац” у Нишу је 2016. године започела реализацију пројекта „Дигитализација за будућност”, усмереног на убрзање и унапређење процеса дигитализације и развој нових услуга за кориснике. Данас се може истаћи велики допринос и значај дигитализоване библиотеке Стевана Сремца у оквиру колекције Књиге дигиталне библиотеке Народне библиотеке „Стеван Сремац” у Нишу. У овој колекцији налази се 68 дигитализованих књига (на српском језику и на страним језицима) из библиотеке једног од наших најпознатијих књижевника, који је својим стваралаштвом задужио Ниш и Нишлије.

Народна библиотека „Ђура Јакшић” у Петровцу на Млави захваљујући пројекту „Дигитализација књижевног дела проф. Бранка Лазића Манаса”, који је подржало Министарство културе и информисања, започела је процес дигитализације књижне грађе Завичајног фонда библиотеке, наводећи да је у њеној перспективи дигитализација Завичајног фонда приоритет јер непосредно доприноси промовисању културне и историјске вредности тога краја. У дигитализованом легату проф. Бранка Лазића Манаса заступљене су његове књиге и фотографије (у припреми).

Библиотека „Вук Караџић” у Пријепољу захваљујући пројекту „Европа за културу, култура за Европу” формирала је и опремила своју Дигиталну библиотеку током 2017. и 2018. године. Иако у свом поседу има два легата (Оливера Минића и Бранка Зејака¹⁸), као и две поклон збирке (Мухамеда Челебића и Миодрага Драгише Радовића), наведена библиотека нарочиту пажњу посвећује дигитализацији штампе „као свеобухватном и

¹⁷ <http://nbkg.rs/digital.html#digital1> (11. 2. 2021).

¹⁸ Илустровани чланак о Легату Бранка Зејака доступан је на сајту Библиотеке (<https://biblioteka-prijepolje.rs/wp-content/uploads/2018/12/Bibliofil-Zejak.pdf>).

аутентичном извору информација о овом крају”.¹⁹ Поред дигитализованих бројева листова *Санџак, Рашка, Нови Санџак, Полимље / Глас Полимља*, ова дигитална библиотека садржи и дигитализоване рукописе и фото-грађу.

Народна библиотека „Раде Драинац” у Прокупљу 2012. године реализовала је пројекат „Дигитална колекција Драинац” којим су посетиоцима сајта библиотеке учињена доступним прва издања Драинчевих књига. Ова дигитална колекција садржи и „Виртуелну изложбу Драинац”, богату фотографијама и рукописима из Драинчеве заоставштине. До 2019. године дигитализован фонд ове библиотеке обогаћен је збиркама разгледница Прокупља и плаката.

Народна библиотека „Јефимија” у Трстенику укључена је у процес дигитализације легата. Одељак „Дигитална библиотека”, у сегменту завичајног фонда установе садржи Уметничку колекцију од преко 250 ликовних радова, а највећи део ове дигитализоване збирке чини „Легат ЕД Трстеник – Завичајни уметници”, поклон синдиката „Електродистрибуције” и „Поклон-збирка слика М. Мартеновића”, завичајног сликара. Ова хетерогена уметничка колекција и у материјалном и у дигиталном облику употпуњена је поклон-збирком цртежа завичајних уметника („Портрети писаца савремене српске прозе”), као и разним уметничким радовима које је библиотека сакупила поклоном или откупом. У истом одељку о дигитализованој грађи посетиоци сајта могу наћи и следеће рукописе: *Пчеларски дневник Стојана Антића, Летопис цркве великодреновачке, Ратни дневник Светозара Золе Катунца* (1. и 2. део), те разноврсну фото и видео документацију формирану захваљујући трстеничким колекционарима (Банету Бабићу Пекинцу), просветним радницима и завичајним ауторима. Вредне пажње су и колекције и албуми у власништву старих трстеничких породица и појединаца које су захваљујући изузетној сарадњи мештана Трстеника и библиотеке „Јефимија”, те посвећености радника ове установе, вредно сведочанство о јавном и приватном животу прошлог века у општини Трстеник. У „Дигиталној библиотеци” установе „Јефимија” налазе се и разгледнице Трстеника и Љубостиње до 1945. године и након ње. Изузетна сарадња ове библиотеке са другим установама општине Трстеник, те високошколским установама у Србији сведочи о изузетној важности Народне библиотеке „Јефимија” ван регионалног оквира земље и имплицира да у перспективи читаоци могу очекивати обогаћивање постојећих дигиталних фондова и проширење новим.

Народна библиотека „Стојан Трумић” у Тителу садржи дигитализовану спомен-галерију завичајног уметника по којем је добила име, а чија је збирка слика и цртежа вољом аутора поклоњена Граду Тителу. Збирка сликара Стојана Трумића деценијама се увећавала захваљујући поклонима и откупима, те данас броји шест стотина шеснаест уметничких дела. Грађа / уметничка заоставштина Стојана Трумића обогаћена је сликарским предметима за личну употребу, признањима и сликаревом личном библиотеком. Део грађе

¹⁹ <https://biblioteka-prijepolje.rs>

је дигитализован, али у тренутку прегледа сајта (11. 2. 2021) линк ка дигиталној галерији није био у функцији.

Иако овај податак превазилази оквире задате теме, важно је истаћи да поједине библиотеке Србије континуирано спроводе дигитализацију изабране грађе, а њу махом чине периодика, монографске публикације, збирке фотографија или уметничке збирке истакнутог културног радника, збирка разгледница и других материјала који су од културног и историјског значаја.²⁰ Неретко се у дигиталним фондovima јавних библиотека могу наћи старе и ретке књиге. Ове библиотеке поседују „Дигиталну збирку”, „Дигиталну библиотеку” или другачије насловљен дигитализовани фонд који је доступан свим корисницима сајта без обзира на чланство у датој библиотеци.

Легат соба Душана Матића је 18. марта 2014. године стављена на листу старе и ретке библиотечке грађе од великог значаја. Данас Народна библиотека „Душан Матић” у Ђуприји поседује дигитални легат Душана Матића богатог фонда. Њега чине: а) предмети (Златни микрофон из 1979. године – признање Радио Београда које се додељује појединцима који су допринели развоју и популаризацији овог програма, Плакета Дисовог пролећа из 1972. године, Плакета Етнографског музеја из 1976. године, Плакета „Ногем Margi – Равно – Ђуприја”, без датирања, Плакете „Мермер и звуци” 1, 2 и 3 са Смотре југословенске уметности „Мермер и звуци” у Аранђеловцу, Еколошка плакета додељена Душану Матићу, Плакета Уметничке академије из 1974. године и предмети личне употребе – црна пепељара са ирвасом, сребрни тањир са сребрном чашом, мастионица са фигуром анђела, старински притискач за хартију и медаља у облику диска); б) плакете, повеље и новински чланци (четири Матићева фељтона: „У свему има најбољих”, „На Месец носим – памћење”, „Ненаписани романи” и „Књига мора да се види”, од којих су два датирана 25. септембром и 26. септембром, а један годином 1980), дипломе и плакете (укупно осамнаест од којих су тринаест додељене Душану Матићу у тадашњој Југославији и Француској), део о добитницима књижевне награде „Матићев шал” (укупно седамнаест прилога међу којима су једна уметничка слика и три фотографије), Позивнице за Матићеве дане (девет прилога, од којих је најстарији из 1984. године) и Тајни пламен – књига о Матићу (дванаест прилога од којих је седам цртежа/вербално-визуелних песама).

²⁰ В. Сајт Градске библиотеке „Карло Бијељички” у Сомбору (<http://www.biblioso.org.rs/ci/>), Народне библиотеке „Стеван Сремац” у Сокобањи (<http://bibliotekasokobanja.rs/>), Ресавске библиотеке Свилајнац (<https://resavskabiblioteka.rs/>), Народне библиотеке Пирот (<http://www.nbpi.org.rs/>), Библиотеке „Др Вићентије Ракић” у Параћину (<https://nbvrakic.org.rs/>), Народне библиотеке Осечина (уз напомену да библиотека садржи Легат професора Аце Миленковића богат разноврсном грађом, чија дигитализација за сада није планирана, <https://biblioteka-osecina.org/>), Библиотеке „Вида Аксентијевић” у Обреновцу (<https://bibliotekaobrenovac.rs/>) чији је дигитални фонд обогаћен картографском грађом, каталозима и библиографијама, сајт Градске библиотеке у Новом Саду чији „Дигитални центар” (<https://www.gbns.rs/digitalni-c-n-r/>) у овом тренутку садржи „Лице Новог Сада” – галерију фотографија и уметника са Петроварадинске тврђаве, Народни дигитални речник и препоруке за читање и сајт Народне библиотеке „Доситеј Обрадовић” у Новом Пазару (<http://digitalna.biblioteka-np.org.rs/>).

Фотографије предмета у дигитализованом легату Душана Матића доносе тотал предмета, детаље (угравиран текст), опис материјала инвентара и спорадично датирање (углавном плакета). Дигитални легат Душана Матића доступан је посетиоцима на сајту Народне библиотеке „Душан Матић” у засебном одељку. Легат соба Душана Матића налази се и на мапи туристичке понуде општине Ђуприја.

Народна библиотека „Владислав Петковић Дис” у Чачку не поседује дигитални легат, али је у овом контексту вредна помена због великог доприноса дигитализацији завичајне грађе који се огледа превасходно у оснивању Центра за дигитализацију 2008, првог центра те врсте међу јавним библиотекама Србије. Наведена библиотека од 2007. године спроводи институционализован рад на дигитализацији завичајне грађе. Од 2018. године Центар прераста у Одељење за дигитализацију и нове технологије. Центар је 2009. године реализовао пројекат „Дигитална библиотека Чачка”, који је на научно-стручном скупу „Библионет” у Сомбору проглашен најбољим. У области технологије, Народна библиотека „Владислав Петковић Дис” у Чачку носилац је и титуле Веб-библиотеке за 2006. годину, коју додељује мрежа „Библиотеке нашег окружења”.

Дигитални легати у архивима

Значајну улогу у очувању личних и породичних фондова имају и архиви. На сајту Државног архива Србије налази се списак ових фондова, али они још увек нису дигитализовани. С обзиром на то да су ови фондови припадали значајним личностима српске историје, излишно је говорити о томе колики је њихов значај, а свакако је потребно истаћи значај њихове доступности и у дигитализованом облику. На тај начин архивска грађа не само што би била свима доступна, већ би се и сачувала од механичких оштећења.

На сајту Историјског архива Београда представљени су легати и лични фондови који се у њему налазе. Ипак, сама грађа није доступна онлајн иако је овај архив укључен у процес дигитализације. Наиме, Историјски архив Београда је направио онлајн платформу Дигитални репозиторијум, која је настала као резултат пројеката подржаних од Секретаријата за културу града Београда, Министарства културе и информисања и Министарства правде, реализованих у периоду од 2015. до 2019. године.²¹ Збирка тренутно садржи посебне целине насловљене Картотека житеља града Београда, Збирка црквених матичних књига и Земунски магистрат, али приступ овој грађи није слободан. Пре коришћења неопходно је попунити електронску пријаву и сачекати да администратор додели корисничко име и лозинку. Репозиторијум је представљен у оквиру едукативне радионице за ученике, што је једна од планираних активности у оквиру пројекта „Промоција ди-

²¹ <https://www.digitalni.arhiv-beograda.org/login.php> (12. 2. 2021).

гиталног репозиторијума”, који се реализује уз подршку Министарства културе и информисања.²²

На сајту Архива Војводине налази се дигитална презентација под називом *У огледалу времена – српско грађанско друштво на размеђи векова кроз Збирку др Јована Милекића*. У питању је пратећи материјал уз истоимену изложбу, за коју је израђен и каталог. Иако сама документација није доступна онлајн, у презентацији се корисници могу упознати са животом српског грађанског друштва на данашњој територији Војводине у другој половини XIX и првој половини XX века кроз различиту архивску грађу. Збирка је заоставштина др Јована Милекића, колекционара и оснивача Бачког музеја у Суботици, а садржи писма, документа, дипломе и одликовања, рукописе, нотне записе, проспекте, плакате, позивнице, разгледнице, дописнице, фотографије и сл., грађу која је припадала угледним личностима српског друштва са чијим се потомцима, сродницима и пријатељима дописивао или дружио др Јован Милекић.²³

Увидом у постојеће сајтове архива у Србији може се закључити да се у процесу дигитализације архивске грађе није далеко одмакло. Одређени број архива нема свој сајт, док се на сајтовима осталих архива могу наћи спискови архивске грађе, међу којима има и личних и породичних фондова и збирки.

Дигитални легати у високошколским установама

Учесници пројекта „Дигитални легати” до сада су приредили седам дигиталних легата: Милутина Миланковића, Богдана Гавриловића, Антона Билимовића, Михајла Петровића Аласа, Захарија Бркића, Ђуре Курепе и Славише Преша. На наведеном сајту налази се и податак да је у припреми легат Јована Карамате; међутим, у тренутку претраге овог дигиталног легата (фебруар 2021) он није постављен.

Дигитални легати Математичког факултета у Београду имају карактер „отвореног дела”, предвиђеног за перманентно обогаћивање грађом о животу и научном и уметничком раду знаменитих личности које су предмет легаторства.

Циљ ових дигитализованих легата јесте подстаћи интересовање за дубље проучавање дела наших знаменитих научника и подстаћи нова истраживања на научном трагу који су зацртали ови знаменити појединци.

Легат Милутина Миланковића у тренутку приступа сајту (јануар 2021) садржи Миланковићеву биографију, одељак о породици и детињству, те његова најважнија књижевно-научна и научна дела, као и документа из његовог приватног, друштвеног живота и научног пута. Дигитализована грађа је вер-

²² <https://www.arhiv-beograda.org/rs/aktuelno/379-promocija-skola-digitalni-repoz> (12. 2. 2021).

²³ <https://arhivvojvodine.org/sr/o-nama/cd-prezentacije/1582-u-ogledalu-vremena-prezentacija> (15. 2. 2021).

бално-визуелног карактера и садржи информативне описе који посетиоцу олакшавају навигацију кроз богат дигитализовани фонд. У плану пројектног тима је дигитализација осталих научних радова Милутина Миланковића, патената, пројеката, признања, преписки и других докумената.

Легат Богдана Гавриловића садржи пет одељака којима је представљена биографија и библиографија овог научника. У дигитални легат професора Гавриловића кориснике уводи исцрпан информативан текст Жарка Мијајловића о Гавриловићевом животу, научном раду и доприносу нашој култури и науци. Све библиографске одреднице Богдана Гавриловића су дигитализоване. Дигитализована грађа је вербалног карактера. Идентичан је садржај Легата Антона Билимовића, уз разлику у вези са дигитализацијом изабраних дела, што овај легат чини мање исцрпним у односу на претходни. Дигитализована грађа је такође вербалног карактера.

Легат проф. др Михајла Петровића Аласа има засебан подсајт (<http://alas.matf.bg.ac.rs/~websites/digitalnilegatmpalas/>) којим је његова личност представљена са више аспеката и кроз различите вербално-визуелне садржаје који су често груписани у дигиталне изложбе. Важно је истаћи да овај дигитални легат верно представља и приватну личност Михајла Петровића Аласа кроз његова путовања, хоби, те кроз успомене његових савременика и мноштво студија о раду ове истакнуте личности. Можемо закључити да легат Михајла Петровића Аласа тренутно има најбогатији и најразноврснији фонд у „Дигиталним легатима”.

На истој веб-адреси налази се и Дигитални легат Захарија Бркића. У његовом фонду су уџбеници, научни радови, лична документа овог професора и научника и информације о Фонду „Проф. др Захарије Бркић” основаном након његове смрти са циљем награђивања најбољег дипломираног студента Математичког факултета у претходној години. Професионална и приватна личност професора Бркића употпуњена је радовима о његовом стваралаштву и доприносу сакупљеним у одељку „Други о Бркићу”. И ова дигитализована грађа је вербално-визуелне природе.

Дигитални легат Ђура Курепе такође је сачињен из биографије и научног рада. Његова дисертација и већина књига и научних радова су дигитализовани. У дигиталном легату налазе се и подаци о менторству проф. др Ђура Курепе. Грађа је вербалног карактера.

У односу на претходне дигиталне легате, Легат проф. Славише Прешића садржи и аудио-грађу – „Записе студената Златка Чавчића”. Видео-записи и аудио-записи и јавни говори и предавања професора Прешића доприносе непосредности грађе и пуноћи утиска код њених корисника. Као и претходно наведени легати, и овај дигитални легат је систематичан и прегледан, те се личност и научни рад проф. др Славише Прешића упознају преко биографије, научних радова, књига, предавања, гостовања у научним и културним емисијама, до трибина и комеморације.

Перспективе дигитализације легата у Србији

Увиђајући вишеструки значај дигитализације грађе, многе јавне библиотеке у Србији у перспективи имају планове такве врсте. Народна библиотека „Владислав Петковић Дис” у Чачку у перспективи има научно-истраживачки пројекат израде капиталног двотомног каталога фонда учитељског брачног пара Миливоја и Божидарке Филиповић. Овај фонд библиотеке целине, у односу на два таква фонда који се такође налазе у наведеној библиотеци, уз обиље архивске и документарне грађе легатора, јединственим чине 4000 монографских и серијских публикација. Циљ овог пројекта је приказ историјата једне од најзначајнијих приватних библиотека у западној Србији, а самим тим и осветљавање друштвеног живота у Србији на прелазу из 19. у 20. век.

Дигитализовани легати углавном представљају део завичајне збирке библиотека јер оне најчешће чувају сећање на знамените људе који су својим рођењем, животом или радом повезани са одређеним местом или крајем. Народна библиотека „Радоје Домановић” у Лесковцу реализује пројекат под називом „Дигитализација и презентација старе књиге, завичајног фонда и других посебних фондова у Лесковцу”,²⁴ па се надамо да ће у оквиру пројекта бити дигитализован и легат Николаја Тимченка, који је подробно описан на сајту.²⁵

На сајтовима многих библиотека може се прочитати да је процес дигитализације започет и да се интензивно ради на томе да дигитализована грађа постане доступна што већем броју читалаца. Велики значај имају пројекти библиотека који су ка томе усмерени. Народна библиотека „Стеван Сремац” у Нишу реализује пројекат под називом „Дигитализација за будућност”, који је „усмерен на убрзање и унапређење процеса дигитализације, развој нових услуга за кориснике и обезбеђивање основа за дугорочно вршење процеса дигитализовања библиотечке грађе”.²⁶ С обзиром на епидемијску ситуацију, која нас је у великој мери усмерила ка онлајн комуникацији, дигитализација библиотечке грађе постала је у још већој мери императив времена у коме живимо.²⁷

Да је дигитализација културног наслеђа један од примарних задатака у перспективи чувања културног наслеђа, потврђује и низ конференција посвећених овој теми. Математички факултет Универзитета у Београду и Национални центар за дигитализацију су 29. септембра 2016. године организовали националну научну конференцију са међународним учешћем на тему дигитализације националне баштине, старих записа из природних и друштвених наука и дигиталне хуманистике. У програмском одбору кон-

²⁴ <https://digitalnabiblioteka.rs/o-projektu/> (11. 2. 2021).

²⁵ <https://www.nbleskovac.rs/legat-nikolaja-timcenika/#> (11. 2. 2021).

²⁶ <http://www.nbss.rs/digitalizacija-za-buducnost/> (11. 2. 2021).

²⁷ Пршле године је одржан научни скуп под називом „Библиотеке на интернету током пандемије COVID 19”, (Златибор, 22–24. август).

ференције били су и Универзитет у Новом Пазару, Математички институт САНУ, Народна библиотека Србије, Радио-телевизија Србије, Археолошки институт САНУ, Центар за дигиталне хуманистичке науке, РЗ за заштиту споменика културе и УБ „Светозар Марковић” у Београду. Поред тога што је један од најбољих примера повезивања разних институција у мисији очувања националне културне баштине путем дигитализације, овај научни скуп је покренуо низ тема у вези са новим хоризонтима дигитализације у Србији, тачније унапређењем процеса дигитализације кроз сарадњу наших установа са водећим светским институцијама, развојем сопствених дигиталних снага, управљањем дигиталне фото-документације у установама заштите културног наслеђа, израдом дигиталне библиотеке („Милутин Бојић”), дигитализацијом легата професора, писаца те њихових сабраних дела и др. Наведеном проблему посвећена је и предстојећа конференција Секције за дигиталну трансформацију Библиотечког друштва Србије насловљена „Дигитална трансформација у култури и образовању”, а планирана за период од 14. до 16. априла 2021. године. Међу понуђеним темама наведене конференције јесу разне апликације и технологије у процесу дигитализације грађе и друштвене последице дигиталне трансформације.²⁸

Дигитализација културног наслеђа, самим тим и књижевних легата као његове области, доприноси олакшавању и осавремењавању процеса учења јер истраживање грађе (омогућено дигитализацијом) обогаћује искуство учења непосредним и личним учешћем ученика у истраживању. Проблем дигитализације грађе добија на актуелности у околностима пандемије изазване вирусом 2019-ncov. Епидемиолошке мере у нашој земљи у одређеном тренутку онемогућавале су истраживачима приступ архивској грађи, док је у тренуцима повољније епидемиолошке ситуације приступ грађи регулисан одређеним мерама, те самим тим и сведен на одређен број корисника према приоритетима. А. Новаковић и С. Божић (2020: 13–28) спровели су истраживање о електронском учењу у време пандемије и дошли до закључка о изузетној оспособљености истраживача студентске популације за електронско учење путем више платформи, те о функционалности учења кроз истраживање дигитализоване грађе. Полазећи од закључака о компетенцијама наведене популације (превасходно дигиталне писмености), а сходно околностима изазваним пандемијом, дигитализација легата и других видова похрањене грађе у перспективи требало би да постане један од примарних циљева установа културе. Легате, као посебан вид интелектуалног и културног задужбинарства, не само да треба, већ је неопходно учинити доступнима и у дигитализованом облику. На сајтовима многих библиотека истиче се локални, али и шири значај легата као значајног сегмента не само српске већ и светске културне баштине. Зато је, сматрамо, веома важно да се легати дигитализују и да се на тај начин омогући књижевни, научни и било који други вид истраживачког рада и

²⁸ В. <https://digital.bds.rs/conference-2021/>

оним читаоцима који су просторно удаљени и тиме ускраћени за рад на оваквој врсти грађе у библиотеци.

У односу на закључке до којих су дошли аутори опсежног истраживања дигитализације културне баштине у јавним библиотекама централне Србије (Судимац, Рудић 2019: 445–458), можемо истаћи да и даље нема уједначавања процеса дигитализације у јавним библиотекама, нарочито у огранцима матичних библиотека. С друге стране, обим и структура „Дигиталних збирки” јавних библиотека, архива и високошколских установа које обављају ову делатност перманентно се обогађује. Из спроведеног истраживања евидентно је да су поједине установе и даље у процесу реализације неког од пројеката дигитализације грађе. На сајтовима многих јавних библиотека налазе се смернице за дигитализацију њене грађе у перспективи. Међутим, одређен број јавних библиотека и даље нема свој сајт, те се може закључити да процес дигитализације ипак није обележје савремености јавних библиотека у целини (у нашој земљи). Услед одсуства званичног сајта, информације о библиотечкој делатности често се надомешћују званичним страницама на друштвеним мрежама; међутим, сходно Правилнику о ближим условима за дигитализацију библиотечке грађе, фонд легата не публикује се на овај начин.

Литература

- Арбутина, Нада. *Легат у библиотеци*, докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет, 2016.
- Аџић, Александра. „Дигитализација библиотечке грађе: приказ, проблеми и решења из праксе”, *ИНФОтека*, број 1, година XIV јун 2013, стр. 52–62.
- Божић, Јадранка. *Легати у културној политици Републике Србије, докторска дисертација*. Београд: Факултет политичких наука, 2019.
- Вујанић, Милица и др. *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска 2007.
- Vukša Popović, Nikolina, „Another Look on Digital Legacies”, *Pregled NCD-a*, br. 27, Beograd: Matematički fakultet 2015, str. 65–71.
- Ивановић, Марија, Бабић Вукадинов, Миланка, „Књижевни легати у Библиотеци града Београда”, у: *Књижевни легати у институцијама културе, сталне књижевно-меморијалне поставке и задужбине у Србији: садашњост и перспектива*, зборник радова, Прокупље: Народна библиотека „Раде Драинац”. (у штампи).
- Мирчов, Светлана. „Библиотеке целине и библиотеке легати”. *Гласник Народне библиотеке Србије* год. 6, бр. 1 (2004): 11–16.
- Новаковић, Александар, Божић, Снежана, „Ставови студената Србистике према платформама за електронско учење (Google Classroom и Hangouts Meet), *Методички видици*, год. 11, бр. 11, 2020, стр. 13–28.
- Судимац, Татјана, Рудић, М. Гордана, „Дигитализација културне баштине у Јавним библиотекама централне Србије – стање и перспектива”, *Култура полиса*, год. XVI (2019), бр. 40, стр. 445.

Jelena Stošić
Mirjana Bojanić Ćirković

DIGITALIZED LEGACIES IN SERBIA: THE PRESENT AND FUTURE PERSPECTIVES

Summary

Seeing the digitalization of legacies as one of the primary goals of protection institutions in the present and future, the paper explores how and to what extent have these objectives been achieved within the framework of public libraries, archives and higher education institutions in the Republic of Serbia. The introductory part of the paper clarifies the importance of digitization of legacies in the social, cultural and scientific context and introduces the reader to the diachrony of digitization of the national heritage in the legal sense and in practice. The central part of the paper provides an overview of the funds of all digitized legacies of protection institutions that are the subject of research. The final part of the paper indicates the need for further digitalization of the legacies and its perspective in our country.

Keywords: digitalization, legacy, protection institutions, science, education

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

061.27:02(497.11)(082)
061.27(497.11)(082)

КЊИЖЕВНИ легати у институцијама културе, сталне књижевно-меморијалне поставке и задужбине у Србији : садашњост и перспектива : зборник радова / приредио Горан Максимовић. - Прокупље : Народна библиотека „Раде Драинац”, 2021 (Ниш : Свет принта). - 251 стр. : илустр. ; 24 cm

На спор. насл. стр.: Literary legacies in cultural institutions, permanent literary-memorial exhibitions and foundations in Serbia. - Тираж 500. - "Рукопис зборника обухвата двадесет саопштења предвиђених за излагање на научној конференцији „Књижевни легати у институцијама културе, сталне књижевно-меморијалне поставке и задужбине у Србији: садашњост и перспективе”, која је требало да буде одржана у новембру 2020. г. у Народној библиотеци „Раде Драинац” у Прокупљу” --> Улога и значења књижевних легата. - Стр. 9-14: Улога и значења књижевних легата / Горан Максимовић. - Радови на срп. и рус. језику. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-86781-29-1

а) Библиотеке -- Легати -- Србија -- Зборници
б) Легати -- Србија -- Зборници

COBISS.SR-ID 52558345

